

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURULARDA
ESAS ALDIĞI KABUL EDİLMEZLİK KRİTERLERİ**

LEYLA NUR ODUNCU

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

EYLÜL 2016

**ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURULARDA
ESAS ALDIĞI KABUL EDİLMEZLİK KRİTERLERİ**

Leyla Nur ODUNCU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

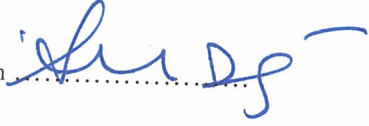
EYLÜL 2016

Leyla Nur ODUNCU tarafından hazırlanan “Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvurularda Esas Aldığı Kabul Edilmezlik Kriterleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman (Başkan) : Prof. Dr. İlyas DOĞAN

Kamu Hukuku Anabilim Dalı , Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Yaşar SALİHPAŞAOĞLU

Kamu Hukuku Anabilim Dalı , Gazi Üniversitesi

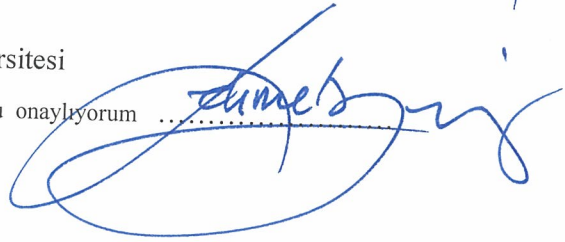
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye : Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Ufuk Üniversitesi

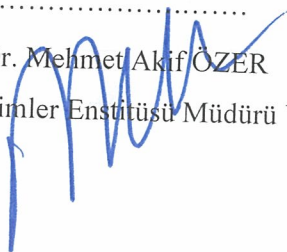
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 23.09.2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Leyla Nur ODUNCU

23.09.2016

ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURULARDA ESAS ALDIĞI KABUL EDİLMEZLİK KRİTERLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Leyla Nur ODUNCU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül 2016

ÖZET

İnsan haklarına saygı ilkesinin öneminin gün geçtikçe artması ile temel hak ve özgürlükler birçok ülkede anayasa yargısı ile güvence altına alınmıştır. Bireysel başvuru ya da bir diğer adıyla anayasa şikâyeti yoluyla bireyler, Anayasa Mahkemeleri ya da eşdeğer kurumlara başvurarak kamu gücü işlemlerine karşı temel hak ve özgürlüklerini savunma imkânı elde etmektedirler. Bu amaçlarla ülkemizde de Anayasa'nın 148. maddesinde 07/05/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik yoluyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları inceleme yetkisi verilmiştir. *“Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvurularda Esas Aldığı Kabul Edilemezlik Kriterleri”* başlıklı bu çalışmada amaçlanan; 23/9/2012 tarihinden itibaren Türk hukuk sisteminde uygulanmaya başlayan bireysel başvuruda kabul edilemezlik nedenlerinin genel hatları ile incelenmesi akabinde bir kabul edilemezlik nedeni grubu olan esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterlerinin hem uygulamaya hem de doktrine katkısı olması için bilimsel açıdan incelenmesidir. Tez üç ana bölümde oluşmaktadır. İlk bölümde ana hatlarıyla bireysel başvuru yolundan bahsedilmiş; ikinci bölümde bireysel başvuru usulünde kabul edilebilirlik kriterleri ele alınmış ve son olarak üçüncü bölümde ise esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterleri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda Anayasa Mahkemesinin ilgili konuya ilişkin örnek kararlarına olabildiğince yer verilmiştir.

Bilim Kodu : 501
Anahtar Kelimeler : Bireysel Başvuru, Kabul Edilebilirlik Kriterleri, Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Kriterleri
Sayfa Adedi : 218
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İlyas DOĞAN

INADMISSIBILITY CRITERIAS WHICH ARE BASED BY CONSTITUTIONAL COURT
ON THE INDIVIDUAL APPLICATIONS

(M. Sc. Thesis)

Leyla Nur ODUNCU

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September 2016

ABSTRACT

As the importance of respect for human rights principle is on increase, fundamental rights and freedoms are guaranteed by Constitutional Justice in several countries. Individuals are getting the opportunity to defence their fundamental rights and freedoms against public power acts via individual application or alias constitutional complaint by applying to the constitutional court or equivalent institutions. For these purposes, Constitutional Court is empowered to examine individual applications in our country by the amendment on Article 148 of the Constitution which are amended by the Law dated 07/05/2010 and numbered 5982. After we look through outlined inadmissibility criteria on individual application which has been carried into effect in the Turkish legal system since 23rd September 2012 we aim in this study on “Inadmissibility Criterias Which are Based by Constitutional Court on the Individual Applications” to examine for scientific interest to the inadmissibility criteria based on the merits which is one of the inadmissibility criteria part so as to contribute to both implementation and doctrine. The thesis is composed of three main sections. The individual application has been studied in general terms in the first section. In the second section, admissibility criteria have been explained in procedural grounds for individual application. And finally at the third part, we try to make inadmissibility criteria based on the merits clear. The judgements of the Constitutional Court are given as example in the all related subjects as far as possible.

Science : 501

Key Words : Individual Application, Admissibility Criteria, Inadmissibility Criteria
Based on the Merits of Individual Application

Page : 218

Supervisor : Prof. Dr. İlyas DOĞAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda desteğini her zaman yanımda hissettiğim başta sevgili eşim Veysel Rauf Oduncu'ya, “taş delen suyun hızı değil, sürekliliğidir” felsefesi ile çalışmamı tamamlamam noktasında hatırlatıcı olan babalarım Mustafa Türk ve Osman Nuri Oduncu ile annelerim Nuriye Türk ve Gülten Oduncu'ya, çalışmamın daha iyi olması adına bana yol gösteren danışman hocam Profesör Dr. İlyas Doğan'a çalışmamı tamamlayabilmem için ricamı kırmayıp Prag seyahatine bir valiz dolusu kaynakla gelen Eşref Koca'ya çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI VE BAŞVURU USULÜ

1.1. GENEL HATLARIYLA BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI.....	5
1.1.1. Genel Olarak Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu.....	5
1.1.2. AİHS'in Temel Hak ve Özgürlükleri Koruma Boyutuyla Türk Hukukundaki Yeri ve Önemi	10
1.1.3. Bireysel Başvurunun Tanımı ve Nitelikleri.....	14
1.1.3. Bireysel Başvuruya İlişkin Mevzuat	16
1.1.4. Anayasa Mahkemesinin Yapısı	18
1.1.4.1. Anayasa Mahkemesinin Oluşumu	18
1.1.4.2. Anayasa Mahkemesinin Karar Mercileri, Oylama Şekli ve Karar Nisapları	19
1.2. BİREYSEL BAŞVURU DOSYALARININ İNCELENME SAFHALARI	23
1.2.1. Filtraj Birimi	23
1.2.1.1. Bireysel başvuru formu ve eklerinin incelenmesi.....	23
1.2.1.2. Başvurunun Yapılabileceği Yerler, Başvurucunun Temsili ve Başvuru Harcı.....	26

1.2.1.3. İdari Ret Kararları	32
1.2.3.4. İdari ret kararına itiraz.....	40
1.2.2. Komisyonlar	43
1.2.2.1. Kabul edilebilirlik incelemesi	43
1.2.2.2. Komisyonlarca verilebilecek kararlar	47
1.2.3. Bölümler	48
1.2.3.1. Adalet Bakanlığına yapılacak bildirim	50
1.2.3.2. Tedbir ve gizlilik kararı, duruşma yapılması ve pilot karar usulü	52
1.2.3.3. İhlal kararı ve ihlalin sonuçlarının giderilmesi	56

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU KABUL EDİLEMEZLİK KRİTERLERİ

2.1. GENEL OLARAK KABUL EDİLEMEZLİK KRİTERLERİ.....	63
2.2. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNE VE USULE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ.....	67
2.2.1. Mahkemenin Yetkisine İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri.....	67
2.2.1.1. Kişi Bakımından Yetkisizlik.....	67
2.2.1.2. Yer Bakımından Yetkisizlik	75
2.2.1.3. Zaman Bakımından Yetkisizlik	77
2.2.1.4. Konu Bakımından Yetkisizlik.....	81
2.2.2. Usule İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri.....	98
2.2.2.1. Süreaşımı.....	98
2.2.2.2. Başvuru Yollarının Tüketilmemesi.....	105
2.2.2.3. Mükerrer Başvuru	116
2.2.2.4. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESASA İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

3.1. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk	121
3.1.1. Kanun yolu (temyiz mercii) şikâyetleri içeren başvurular	125
3.1.1.1. Genel olarak kanun yolu (temyiz merci) şikâyeti	125
3.1.1.2. Kanun yolu (temyiz merci) şikâyetinin özel görünüşleri	136
3.1.1.3. Kanun yolu (temyiz merci) şikâyetinin istisnaları	141
3.1.2. Açık veya görünür bir ihlalin olmadığı şikâyetler.....	144
3.1.3. Kanıtlanamamış şikâyetler	150
3.1.4. Karmaşık ve zorlama şikâyetler	155
3.2. Başvurunun Anayasal Açıdan Önem Taşımaması ve Önemli Bir Zararın Bulunmaması	157
3.2.1. Genel olarak başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması kriteri.....	157
3.2.1.1. Anayasal önem kavramı.....	160
3.2.1.2. Önemli zarar kavramı.....	162
3.2.2. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi uygulaması: Anayasal önem veya kabul edilemezlik kararının başvuru açısından özellikle ağır sonuç meydana getirmesi	163
3.2.3. İspanya Anayasa Mahkemesi uygulaması: Anayasal önem	166
3.2.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulaması: Başvurucunun önemli bir zararının bulunmaması	170
SONUÇ	179
KAYNAKÇA	187
EKLER	207
EK-1. Bireysel başvuru formu	208
EK-2. Eksikliğin giderilmesi bildirimi.....	216
ÖZGEÇMİŞ	218

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

6216 sayılı Kanun

30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin
Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun

AIHM

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AIHS

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

B. No.

Başvuru Numarası

Bkz.

Bakınız

E.

Esas

İçtüzük

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü

K.

Karar

M.

Madde

Mahkeme

Anayasa Mahkemesi

P.

Paragraf

Sözleşme

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Strazburg Mahkemesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

UYAP

Ulusal Yargı Ağı Projesi

GİRİŞ

İnsan haklarına ilişkin anlayışların çoğunun temelinde, bütün insanların sırf insan olmak itibarıyla kişiliklerine bağlı bir değeri olduğu inancı yatar. Bu inanç bazen insan onuru fikriyle, bazen kişilere saygı formülüyle, bazen de insanlara sırf araç olarak değil fakat bizzatıhi amaç olarak muamele edilmesine ilişkin Kantçı fikir yoluyla ifade edilir.¹

Modern devletin sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda giderek artan ağırlığı, bireyin özgürlük alanının daralmasına neden olmuş, toplum hayatının her alanına müdahale eden devlet anlayışı nedeniyle de temel hak ve özgürlüklere aşırı müdahale tehlikesi, devlet gücünün sınırlandırılması düşüncesini güçlendirmiştir.²

Devlet gücünün sınırlandırılmasının en temel enstrümanı olarak ortaya çıkan anayasacılık fikri ile ve bu fikrin eyleme geçirilmesi olan yasama faaliyetlerinin denetlenmesi suretiyle bu görev kısmen başarıyla yerine getirirken, bu yöntemin bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında yeteri kadar etkin olmadığı düşüncesi, bireysel başvuru yoluyla bu konudaki etkinliğinin artırılması aşamasını doğurmuştur.³

Başlarda insan hakları doktrini devletin sınırlanmasını amaçlamış fakat ilerleyen dönemlerde insan hakları, “devletin pozitif yükümlülükler”i ve “usulî yükümlülükler”i yönünü de kazanarak devletin sınırlanmasının da ötesine geçmiş, devletin sorumluluk alanını genişleten talepleri de içerir hale gelmiştir. İnsan haklarının devletin kendi iç meselesi olarak görüldüğü, bireylerin uluslararası hukukun sadece konusu olduğu, uluslararası hukukun yalnızca devletlerarası ilişkileri düzenlediği dönemlerden günümüzün insan hakları anlayışına geçiş kademeli olarak gerçekleşmiş ve yaşanan acı olaylardan tecrübeler edinilmesi bu gelişmeye vesile olmuştur. Uluslararası ve uluslar üstü teşkilatların görev üstlenmeye başlamasıyla birlikte insan haklarının korunması amacı lehine devletlerin egemenliklerinin sınırlandırılması yönünde gelişmeler olmuştur.

İç hukuk ve uluslararası hukuk ilişkileri insan haklarının gelişimi bakımından birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedirler. İnsan haklarının ülke içinde güvencelerinin

¹ Erdoğan, M. (2010). *Anayasal Demokrasi*. (8. Baskı). Siyasal Kitabevi, s. 159.

² Kırtepe, A. (2012). Bireysel Başvuru Hakkının Kapsamı, Kullanılması. *HUKAB*, (1), 8.

³ Kırtepe, a.g.m., 2012, s. 8.

artırılması ile ülkenin daha demokratik hale gelmesi arasında bir etkileşim söz konusudur. Demokratikleşme beraberinde hukuka saygıyı ve bağlılığı da getirecektir. Bu saygı ve bağlılık da yapılan sözleşmelere riayeti kuvvetlendirip uluslararası sözleşmenin bağlayıcılık gücünü artıracaktır.⁴ İç hukuk ise uluslararası hukuktan şu şekilde etkilenmektedir: Uluslararası sözleşmelerle taahhüt altına giren devletler insan hakları konusunda çeşitli tedbirler almak, düzenlemeler yapmak durumunda kalmaktadırlar. Böylece ulus üstü gelişmeler içselleştirilerek iç hukuka yansıtılmaktadır. Zamanla devletlerin birbirleriyle ilişkilerinin artması ile ve uluslararası örgütlerin kurulmasının bu tepkimede adeta katalizör vazifesi görmesi ile de evrensel nitelikte değerler, ilkeler, kurallar ortaya çıkmıştır. Bu kurallar iç hukuk düzenini de etkiler olmuştur.

İnsan haklarının ulusal ölçekte koruması konusundaki bu harekete Türkiye de katılmış ve bu eğilimin belki de ilk adımı olarak nitelendirilebilecek değişiklik Anayasa'nın 90. maddesinde 2004 yılında gerçekleştirilmiştir. Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasına *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”* hükmü eklenerek temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalara iç hukukta üstünlük tanınmıştır. Fakat bu değişiklik Türkiye'nin temel hak ve özgürlükler konusunda ulusal uygulaması ve uluslararası alanda kötü reklamı olan karnesine maalesef çok önemli bir katkıda bulunmamıştır. Bu girişim akabinde 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile insan haklarının ulusal bazda korunması adına büyük bir adım atılmış ve Anayasa'nın 148. maddesine eklenen *“ve bireysel başvuruları karara bağlar”* ifadesi ile bireysel başvuru Anayasa Mahkemesinin görev alanına dâhil edilmiştir. Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrasına göre; *“Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.”* Anayasa Mahkemesi kararları ve bu kararlar akabinde gerçekleşecek uygulamalar ile neticesini göstermekte olan bu yeni yol, ulusal koruma ve uluslararası karne adına önemli bir fırsat, verimli bir araç olma şansına sahiptir.

⁴ Mümtaz. S. (1986), Anayasaya Uygunluk Denetiminde Uluslararası Sözleşmeler, *Anayasa Yargısı*, Cilt 2, 14; aktaran Kaya, Ö. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargı Kararları Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 8.

Avrupa Konseyi üyesi bazı devletlerde, özel koşullara ve sonuçlara bağlı olarak, Anayasa Mahkemesine veya eşdeğer kuruma yapılan bireysel bir şikâyet, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ihlal edilmesine karşı etkili bir çare olarak değerlendirilmekte ve böylece Strazburg Mahkemesine gelmeden önce davalar için bir filtre olarak görülebilmektedir. Bu tür şikâyet mekanizmaları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine fazla sorumluluk yüklenmesini önlemeye yardımcı olmaktadır.⁵

Yukarıdaki paragrafta belirtilen husustan hareketle, Anayasa'nın ilgili maddesi hakkında değişikliğin madde gerekçesinde⁶ de belirtildiği gibi, temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunmasında yeni bir mekanizma olan bireysel başvurunun bir amacı, hak ihlallerine maruz kaldıklarını iddia eden bireylerin önemli bir bölümünün bireysel başvuru aşamasında, başka bir ifadeyle uyuşmazlık Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne taşınmadan önce tatmin edilebilmesini sağlamak olduğu söylenebilir. Ayrıca, bireysel başvurunun kabul edilmesi ile bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunması ve kamu organlarının Anayasa'ya ve kanunlara daha uygun davranmaları konusunda zorlayıcı bir unsurun daha getirilmesi de amaçlanmıştır.

Bireysel başvurunun Anayasa Mahkemesinin görev alanına dâhil edilmesi nedeniyle karşılaşılabilecek iş yükü ile baş edilebilmesi, gerçek hak ihlallerinin mevcut olduğu dosyaların kısa zamanda ve etkili bir şekilde çözüme kavuşturulabilmesi için her bir başvuruya yeterli zaman ve işgücü ayrılması gerekmektedir. Bu nedenle bireysel başvurunun ne sübjektif ne de objektif işlevine⁷ hizmet edecek olan başvuruların ayrıştırılarak hızlı bir şekilde sistemden diskalifiye edilmesini sağlayacak etkili bir filtreleme mekanizmasının kurulması ve işletilmesi gerekmektedir. Anılan mekanizma ise “kabul edilebilirlik koşulları” adıyla kendini göstermektedir.

Bu çalışma kabul edilebilirlik kriterlerinin bir alt başlığı olan esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterleri ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, çalışma konusu hakkında

⁵ Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P. (2011, January). *Study on Individual Access to Constitutional Justice*. Hukuk Yoluyla Demokrasi Avrupa Komisyonu (Venedik Komisyonu) 85inci Genel Kurul Otorumunda sunuldu, Venedik, CDL- AD(2010)039rev. , p. 5.

⁶ Bkz. 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 19. maddesinin madde gerekçesi.

⁷ Bireysel başvurunun sübjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi vardır: Sübjektif işlevi, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin anayasa yargısı yoluyla korunması; objektif işlevi ise, hukuk düzeninin korunması ve anayasa yargısı içtihatlarının geliştirilmesi olmaktadır. Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Anayasa Yargısı*, (25), 26.

açıklamalar yapılmış, Anayasa Mahkemesinin ilgili içtihatları ortaya konulmuş ve bu içtihatlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Bireysel başvuruya konu olan sorunlar hakkında verilen kararlar bu kararlar ile oluşturulan ilkelere değinilmiş, bu ilkeler artı ve eksi yönleri ile irdelenmeye çalışılmıştır. Bireylerin, Anayasa Mahkemesi nezdinde dile getirmek istedikleri bireysel hak ihlallerinin hangi şartları taşıması halinde esastan incelenebileceği, başvuruda hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiği açıklanmıştır.

Anılan doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde genel hatlarıyla bireysel başvurunun anlamı, kapsamı ve özellikleri tanıtılmaya çalışılmış ve bireysel başvuru usulü ile bu usule ilişkin dikkat edilmesi gereken konulara değinilmiştir. Akabinde, bir başvurunun Anayasa Mahkemesinde yapılan incelemede geçirdiği aşamalar ve Mahkemece verilebilecek kararlar kısaca açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise genel olarak kabul edilebilirlik kriterleri, bu kriterler hakkında Mahkeme içtihatları ortaya konulmuş ve içtihatlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterleri açıklanmış, konuya ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları ve yorumu ortaya konulup tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI VE BAŞVURU USULÜ

1.1. GENEL HATLARIYLA BİREYSEL BAŞVURU KAVRAMI

1.1.1. Genel Olarak Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu

Hukukun üstünlüğü ilkesinin en mükemmel şekilde uygulama argümanı olmasının, devletin sınırları olarak kabul edilen temel hak ve özgürlüklerin tanınması ve korunması ile sağlanabileceği tartışmasız bir gerçektir.⁸ Temel hakların pozitif hukuksal geçerliliği olmadan, demokrasinin de varlığını korumasının mümkün olmadığı tarihsel süreçte acı tecrübeler ile görülmüştür. Bu gelişim ile insan haklarının sadece dava edilebilir haklar olarak Anayasalarda güvence altına alınması ile yetinilmeyerek, bunun da ötesinde Anayasa Mahkemeleri kurulmuş ve devletin iktidarı karşısında temel hakların egemenliğini güvence altına alma ödevi bu mahkemelere yüklenmiştir.⁹

İnsan hakları kavramı, en genel tanımı ile insanın insan olması nedeniyle doğuştan sahip olduğu, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez, kutsal hak ve özgürlükler şeklinde ifade edilmektedir.¹⁰ İnsan haklarına saygı, günümüzde her demokratik toplumun temel bir niteliği olarak mütalaa edilmektedir.¹¹ Sonuç olarak kendilerine verilen bu haklara ilişkin doğrudan veya dolaylı olarak başvurmaya izin veren mekanizmalar, giderek önemli hale gelmektedir.¹²

İnsan haklarına saygı ilkesine riayet etmenin bir gereği olarak ve insan haklarının anayasa yargısı ile güvence altına alınması amacıyla benimsenmiş olan bireysel başvuru ya da bir diğer adıyla anayasa şikâyeti yolu, “kamu organlarından kaynaklanması muhtemel her türlü ihlale karşı yurttaşlara temel hak ve özgürlüklerini yargı yoluyla koruma olanağı

⁸ Oduncu, L. N. (2014). Bireysel Başvuru Kanun Yolu İçin Dava Vekâletnamesinde Özel Yetkinin Yer Alması Zorunluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), s. 210.

⁹ Gören, Z. (2008). Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?. *Prof.Dr. Ergun Özbudun’ a Armağan*, Cilt 2, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 293.

¹⁰ Reisoğlu, S. (2001). *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 3.

¹¹ Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P., a.g.e., (2011), p. 18.

¹² Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P., a.g.e., (2011), p. 18.

tanıldığından, hukuk devletinin ve “yurttaşların anayasayı korumalarının”¹³ gelişmiş bir aracı olarak görülmektedir.”¹⁴

Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de insan haklarına saygı ilkesini kabul etmek kaçınılmaz bir durum haline gelmiş ve özellikle Avrupa Birliğine üyelik süreciyle birlikte temel hak ve özgürlüklerin daha etkin bir güvenceye kavuşturulması çabası, tercih olmanın ötesinde bir ihtiyaç haline gelmiştir. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğine ilişkin referandumda hak arama yolunda yeni bir hukukî çare olarak bireysel başvuru yolu Türkiye’de kabul edilmiştir. Anayasa’nın 148. maddesinde yapılan değişiklikle “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir*” hükmü getirilerek temel hak ve özgürlüklerin ulusal ölçekte korunması noktasında çok önemli bir adım atılmıştır.

Anayasa değişikliğinden sonra, Anayasa Mahkemesinin yeni yapısına ve görevine uygun olarak yeniden hazırlanan kuruluş kanunu 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun adı ile vücut bulmuştur. 6216 sayılı Kanun’un geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrasında yer alan “*Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler.*” hükmü gereği bireysel başvuru yolu 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmeye başlanmıştır.

Bireysel başvuru kurumunun, hak ihlallerinin önemli ölçüde azalmasına katkı sağladığı, bu başvuru yolunu kabul eden ülkelere bakıldığında kolayca tespit edilebilmektedir. Bu katkı başarılı ülke uygulamalarında o kadar kayda değerdir ki, ülke çapında yapılan anketlerde bireysel başvuruları incelemekle görevlendirilen Anayasa Mahkemeleri, demokratik yöntemlerle oluşmuş parlamentoları geride bırakarak, ülkenin en güvenilir kurumu haline gelebilmektedir.¹⁵ Bireysel başvuru, uygulandığı ülkelerde bireyler tarafından hak ve özgürlüklerin korunmasının önemli bir yolu olarak değerlendirilmekte ve anayasa

¹³ Mellinshof, R. (2009). Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Anayasa Şikâyeti. *Anayasa Yargısı*, (26), 32, aktaran Göztepe, E. (2011). Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (95), 17.

¹⁴ Göztepe, a.g.m., 2011, s. 17.

¹⁵ Aydın, Ö. D. (2014). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4), s. 125-126.

mahkemelerinin temel iş yükünü oluşturmaktadır. Hatta bu yolun gördüğü rağbet nedeniyle bireysel başvuruları inceleyen mahkemelerin işleyemez hale gelmesi riski de uzak değildir.¹⁶

Bireysel başvuru yolunun Türkiye’de tanınmasının en önemli nedenlerinden bir diğeri de kuşkusuz AİHM nezdinde ülkemiz aleyhine verilmiş olan çok sayıda ihlal karardır. Bu durum 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 19. maddesinin madde gerekçesinde şu şekilde ifade edilmiştir: *“Türkiye’nin konumuna baktığımızda, bireysel başvuru müessesesinin kabul edilmediği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkının ve bu Mahkemenin zorunlu yargılama yetkisinin tanındığı görülmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yoluyla, iç hukukta halledilemeyen temel hak ihlallerine ilişkin şikâyetlerin, ulusalüstü düzeyde ele alınması kabul edilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine her yıl Türkiye’ye karşı çok sayıda dava açılmakta ve Türkiye pek çok davada tazminata mahkum edilmektedir. ... bireysel başvuru müessesesinin getirilmesiyle, ... Türkiye aleyhine açılacak dava ve verilecek ihlal kararlarında azalma olacağı değerlendirilmektedir.”*

Ayrıca Türkiye, AİHM nezdinde aleyhine derdest başvuru bulunan ülkelerden en çok sayıya sahip olanlar arasında ilk üçte yer almakta idi. Bunun temel sebebi, ülkenin, özellikle de kamu çalışanlarının insan haklarına bakış açısındaki çarpıklıktı. Kara listede en başlarda olma sorunu 2004 yılında Anayasa’nın 90. maddesinde yapılan değişiklikle daha erken çözüme kavuşturulabilirdi fakat uluslararası sözleşmeleri uygulama konusundaki irade kararlı şekilde ortaya konulamamıştır. Ta ki 2010 yılında yüksek bir mahkemeye bireysel başvuruları karar bağlama yetkisi verilene kadar insan hakları konusunda etkili bir denetim sağlanamamıştır. Ancak 2010 yılında mevzuat olarak ve 2012 yılından uygulama olarak sisteme dâhil edilen bireysel başvuru ile Türkiye’nin AİHM nezdindeki sıralamasına bir set çekilmesi imkânı elde edilebilmiştir.

Bilindiği gibi, AİHM iç hukuk yollarının tüketilmiş olup olmadığını araştırırken, ilgili ülkede anayasa şikâyeti kurumunun bulunup bulunmadığını da dikkate almakta ve bu yolu, başarıyla uygulanması şartıyla, hak ihlallerinin ortadan kaldırılmasında etkili bir hukuk yolu saymaktadır. Bu nedenle, bireysel başvurunun ulusal ölçekte bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmesiyle hak ihlallerine maruz kaldığını iddia edenlerin önemli bir bölümünün bireysel

¹⁶ Sağlam, M. (2012). 1982 Anayasası ve 6216 Sayılı Kanun Çerçevesinde Bireysel Başvuru Konusu Haklar. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 278.

başvuru aşamasında tatmin edilebilmesi mümkün hale gelmekte ve böylece AİHM nezdinde ülke aleyhine açılacak dava ve aleyhte alınacak kararlarda azalma olacağı umulmaktadır.¹⁷

Nitekim AİHM de Hasan Uzun/Türkiye¹⁸ davasıyla birlikte Türkiye açısından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunu tüketilmesi gerekli etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiştir. Ancak yine de aynı kararında AİHM yeni kabul edilen bu anayasal yolun, tüketilmesi zorunlu bir iç hukuk yolu olarak kabulü hakkındaki kararının kesin bir karar olmadığını ve bu konudaki denetim yetkisini saklı tuttuğunu açıkça ifade etmiştir. Bu nedenle, bu kurala uygun davranılıp davranılmadığının denetiminde, AİHM tarafından olayın özellikleri dikkate alınarak teoride mevcut yolun uygulamada da gerçekçi bir biçimde işlevselliği denetlenecek, bu denetimde ise, sadece hukuk kuralları değil, olayların geçtiği anda hâkim olan hukuksal ortam ve mevcut politik koşullar da hesaba katılarak, gerektiğinde başvuru sahiplerinin kişisel durumları da göz önünde bulundurulacaktır.¹⁹

İnsan hakları ihlallerinin Anayasa Mahkemesi önüne getirilmeden önce parlamento, yürütme organı ya da genel mahkemeler tarafından önlenmesi, bireysel başvurunun işlevliliği açısından son derece önemlidir. Çünkü temel hak ihlaline ilişkin sorunlar bu merciler tarafından çözümlerse, Anayasa Mahkemesi önüne gelecek başvuruların sayısı önemli ölçüde azalacak²⁰ ve bireysel başvurunun sübjektif ve objektif işlevinin gerçekleşmesi kolaylaşacaktır. Tüm yargı yerlerinin böyle bir işbirliği ve ortak sorumluluk anlayışı ile hareket etmesi, hem yargının saygınlığının artmasına hem de kişi hak ve özgürlüklerinin daha güvenceli hale gelmesine katkı sağlayacaktır.²¹

Bireysel başvuru kurumunu bu kadar önemli kılan işlevleri, öğretide kabul edilen görüşler esas alınarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

a- Bireysel başvuru, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin anayasa yargısı yoluyla korunması (sübjektif işlev), hukuk düzeninin korunması ve anayasa yargısı içtihatlarının

¹⁷ Sabuncu, M. Y., Arnwine, S. E. (2004). Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu. *Anayasa Yargısı Dergisi*. No: 21, 1-2.

¹⁸ Hasan Uzun/Türkiye, B. No. 10755/13, 14/5/2013.

¹⁹ Katman, E. (2013). Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (107), 25.

²⁰ Çoban, A. R. (2011). Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu’nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Hukab Sempozyum Serisi 1*, Ankara: Hukab Yayınları, s. 162.

²¹ Sağlam, F. (2006). Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları. *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Ankara : Anayasa Mahkemesi Yayınları, 107.

geliştirilmesi (objektif işlev) olmak üzere iki işlevine sahiptir.²²

b- Bireysel başvurunun en köklü işlevi, temel hak ve özgürlüklerin etkili bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamaktır. Böylece temel hak ve özgürlüklerin bireysel planda da devlet tarafından korunabilmesi, yani her bir hak ihlalinin takip edilebilmesi imkânı sağlanmış olmaktadır.²³

c- Bireysel başvurunun bir diğer işlevi, temel hakların tüm ülkede aynı şekilde anlaşılıp uygulanmasını sağlamaktır. Bu sayede yerel mahkemeler, korumakla yükümlü oldukları temel hakları korumada daha hassas davranacaklardır.²⁴

d- Bireysel başvurunun en önemli işlevlerinden birisi de, AİHM’e ülke aleyhine yapılacak başvuruları büyük oranda azaltmasıdır. Nitekim Türkiye açısından da bireysel başvuru mekanizmasının kabulünün, Türkiye’den AİHM önüne götürülecek bireysel başvuruların sayısını azaltacağı ve adeta bir filtre işlevi göreceği düşünülmektedir.²⁵ Gerçekten AİHM’in önündeki dava sayısının günden güne mahkeme tarafından baş edilemez bir şekilde artmasının önünün alınmasının, Avrupa Konseyi üyesi ülkelerde insan hakları alanında etkili iç hukuk yolları ihdası yoluyla mümkün olacağı AİHM yolunun ikincil niteliğinin altını çizen Interlaken Bildirisi’nde de ifade edilmiştir.²⁶

Bireysel başvuru kurumu, uygulama kapsamı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de Almanya, Avusturya, İspanya, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya İsviçre, Belçika, Rusya, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Güney Kore gibi dünyanın farklı coğrafyalarında yer alan 40’tan fazla ülkede uygulanmaktadır. Anglo-Amerikan hukukunda ise teknik anlamda bireysel başvuru kurumu olmasa da, “*writ of certiorari*, *writ of mandamus* veya *writ of prohibition*” adı verilen kanun yolları bireysel başvuruyla benzer işlevlere sahiptir.²⁷

²² Kılınç, *a.g.m.*, 2008, s. 26.

²³ Kılınç, *a.g.m.*, 2008, s. 27.

²⁴ Durmaz, C., Kılınç, B. Federal Almanya Mahkemesi’nde Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Yolu. Anayasa Mahkemesi Tarafından Federal Almanya’ya Bireysel Başvuru Kurumunun İncelenmesi İçin Gönderilen Raportörlerin Yayımlanmamış Çalışma Ziyareti Raporu, s. 8.

²⁵ Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P., *a.g.e.*, (2011), p. 85.

²⁶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi. (Şubat 2010). Interlaken Bildirgesi, p. 4.

²⁷ Ekinci, H., Sağlam, M. (2012). 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 10.

Ülkemizin dahil olduğu Kıta Avrupası hukuk sisteminde bireysel başvurunun en başarılı uygulama örnekleri Almanya ve İspanya kabul edilmektedir. Bu ülkelerde başvuru kapsamındaki hakların bizzat Anayasa’da hak ve özgürlüklerle ilgili bölümlere ya da ilgili hak ve özgürlüğü düzenleyen maddeye atıfta bulunularak belirlendiği görülmektedir.²⁸

1.1.2. AİHS’in Temel Hak ve Özgürlükleri Koruma Boyutuyla Türk Hukukundaki Yeri ve Önemi

Türkiye, AİHS’e 18 Mayıs 1954’te taraf olmuş, 28 Ocak 1987’de de bireysel başvuru hakkını tanımıştır. AİHM’in zorunlu yargı yetkisini ise 28 Ocak 1990’da kabul etmiştir.

AİHM’in dayandığı arka plan ışığında; ulusal makamların eylem ve işlemlerinin ikincil de olsa uluslararası bir Mahkeme denetimine tabi tutulmasının hayata geçirilebilmesi, ortak bir demokrasi anlayışının yaratılması, uygulanması ve geliştirilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.²⁹

Sözleşmenin ulusal hukuku bağlayıcılığı noktasında özellikle iki maddesi ön plana çıkmaktadır; 1. ve 46. maddeleri.³⁰ Sözleşmenin 1. maddesi sözleşmeye taraf olan devletlerin kendi yargı yetkilerindeki herkes için Sözleşmenin birinci bölümünde tanımlanan hak ve özgürlükleri tanıma yükümlülüğü getirmektedir. Anılan maddede yer alan “*tanır*” ifadesi opsiyonel bir durumu değil, kesin bir zorunluluğu ifade etmektedir.³¹

Sözleşmenin 46. maddesine göre, yüksek sözleşmecî devletler, taraf oldukları davalarda AİHM’in verdiği kesinleşmiş kararlara uymayı taahhüt etmektedirler. AİHS sisteminde AİHM yargılama makamı olup ihlal kararı verilmesi halinde kararın kesinleşmesi akabinde kararın icrasının takibi Bakanlar Komitesince yerine getirilmektedir.

Sözleşmede yer alan bu bağlayıcılığı güçlü maddelere rağmen taraf devletlerin Sözleşmenin öngördüğü hakları iç hukuka aktarma yükümlülüğü konusunda kesin bir netlik yoktur. Ancak iç hukuka aktarılsın ya da aktarılmasın taraf devletlerin asıl yükümlülüğü

²⁸ Sağlam, a.g.m., 2012.

²⁹ Cengiz, S. (2008). AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (79), 334.

³⁰ Arslan, Z. (2008). *Anayasa Teorisi*. İstanbul: Seçkin Yayınevi, s. 219.

³¹ Batum, S. (1996). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*. İstanbul: Kavram Yayınları, 22.

ulusal hukuka ilişkin uygulamaları Sözleşmeyle uyumlu hale getirmektir.³² Bahsedilen uyumun nasıl sağlanacağı konusunda da devletlerin geniş bir taktir yetkisi bulunmaktadır.³³ Taraf devletlere bırakılan bu taktir hakkı, Sözleşmenin uygulanmasını geciktirme, kötüye kullanma ya da ihmal etme hakkı vermemektedir. Uygulamada AİHM kararlarının uygulanmasında gecikmeler olmakla birlikte, genel anlamda taraf devletlerce ihlale konu olan iç hukuk hükümlerinin ve idari uygulamaların Sözleşmeyle uyumlu hale getirildiği gözlenmektedir.³⁴

1954 yılından bu yana AİHS'in tarafı olan Türkiye, 1990 yılında AİHM'in zorunlu yargı yetkisini tanıyarak ulusal hukukun insan hakları boyutuyla hatırı sayılır şekilde değişmesini sağlayacak bir süreci başlatmıştır. Bu değişim sürecinde insan haklarının korunması ve insan haklarına saygı ilkesine riayetinin denetiminin sağlanması adına adım adım aşamalar kat edilmiştir.

İnsan haklarının Türkiye açısından uluslararası denetime açıldığı bu ilk deneyimin, ulusal hukuktaki insan hakları anlayışının yeterliliği konusunda iç hukuk uygulamalarının pek de başarılı olmadığını ortaya çıkardığı görülmektedir. 1990'lı yılların özellikle ikinci yarısında Türkiye açısından ilan edilmeye başlanan Mahkeme kararlarının sayısı ve muhtevası 1954-1990 yılları arasındaki uyum sürecinde dişe dokunur bir gelişmenin sağlanamadığını açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme bu dönemde yapılmış başvurulara ilişkin kararlarıyla, Türkiye'de ilgili dönemdeki hak ihlallerinin hangi boyutlarda ve sıklıkta olduğunu açıkça ortaya koymuş ve en önemlisi de bu döneme ilişkin kararlar diğer ülkelere dair yargılamalarda referans içtihat olarak kabul görmeye başlamıştır. Konsey'in en kıdemli üyelerinden birisi olan Türkiye, istemeyerek de olsa Sözleşme'nin yorumlanması ve geliştirilmesi açısından beklenmedik bir katkı sunmuştur. Bir başka ifadeyle Türkiye'nin içinde bulunduğu durum Sözleşme mekanizmasının etkinliğinin analizi ve eksiklerinin ortaya konulması açısından eşsiz bir emsal oluşturmuştur.³⁵

AİHS'in ve AİHM'in Sözleşmeyi yorumlamasının iç hukuka etkisi 2004 yılında

³² Jacops, F.G., White, R.C.A. (1996). *The European Convention on Human Rights*, Oxford: Clarendon Press, 15; aktaran. ARSLAN, a.g.e., 2008, s. 220.

³³ Fawcett, J.E.S. (1987). *The Application The European Convention on Human Rights*, Oxford: Clarendon Press, s. 4.

³⁴ Kaboğlu, İ. Ö. (1998). *Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*. Genişletilmiş 4. Baskı. İstanbul: Afa Yayınevi, s. 133-134.

³⁵ Cengiz, a.g.m., 2008.

Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan düzenleme ile kendini göstermiştir. Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasına eklenen *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”* hükmü ile ulusal nitelikteki yargısal ve idari mercilerin AİHS ile çelişen ve AİHS'den daha az güvence sağlayan herhangi bir iç hukuk hükmü karşısında, AİHS'e öncelik tanıma yükümlülükleri ortaya konulmuştur. Anılan değişikliğin gerekçesinde de yasa koyucu bu niyeti *“Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın hallinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. maddenin son fıkrasına hüküm eklenmektedir”* şeklindeki madde gerekçesi ile bu niyet ayrıca ve açıkça ortaya konulmuştur. Bu değişiklikle insan haklarına ilişkin anlaşmalara öncelik vermede çekingen davranan yargı mensuplarının doğrudan bu antlaşma hükümlerini uygulamasına olanak tanıyacak yasal ortam oluşmuştur.³⁶

2004 değişiklikleriyle özel bir statü kazanmış olan temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşma hükümleri kendileri ile çatışan yasa hükümlerini bir nevi zımnen ilga ettiğinden³⁷, yürütme ve yargı organları, yasa koyucunun ihmalinden dolayı AİHS'e ve diğer uluslararası antlaşmalara aykırı hükümler içermeye devam eden yasa, tüzük ve yönetmelik hükümlerini ihmal edip doğrudan sözleşme hükümlerine dayanarak işlem yapmalı ve karar vermelidirler.³⁸ Davaya bakmakta olan bir hakimin, uluslararası antlaşmaya aykırı gördüğü yasa hükmünü ihmal edip doğrudan uluslararası antlaşmayı uygulaması, sadece taraflar arasında (inter partes) etki doğurduğu için ülke içerisinde uluslararası antlaşma hükümleri ile çelişen bir maddenin bazı mahkemelerce ihmal edildiği, bazı mahkemelerce hükme esas alındığı örnekler görülebilecektir.³⁹

2004 değişikliklerinin milletlerarası insan hakları normlarını doğrudan uygulamakta ürkek davranan Türk yargıçlarını bu konuda teşvik edileceği ve vatandaşlara tanınan temel hak ve özgürlüklerin, sürekli gelişip değişen milletlerarası insan hakları normlarının dinamik

³⁶ İnternet: Başlar, K. (2014). Uluslararası Anlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine. Türk Anayasa Hukuku Sitesi, <http://www.anayasa.gen.tr/baslar-90nciMadde.pdf> adresinden 30 Eylül 2014'te alınmıştır, s. 23-24.

³⁷ Başlar, a.g.m., 2014.

³⁸ Bahadır, O. (2009). *Yaşama Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi, s. 8.

³⁹ Başlar, a.g.m., 2014.

yapısına açmak konusunda önemli bir işlev göreceği düşünülmüştü.⁴⁰ Ancak, değişiklik üzerinden 10 yıl kadar bir süre geçmesine rağmen, bu değişiklikle amaçlanan sonuca tam olarak ulaşılamadığı ve genel mahkemelerin uluslararası sözleşmeleri yeterince dikkate almadığı gözlenmektedir. Anayasa'nın 90. maddesinin 5. fıkrasını, iç hukuktaki kolluk, hâkim ve savcılar Anayasa'nın açık hükmüne rağmen uygulamakta çekimser davrandıkları ve bu sebeple, insan hakları konusunda istenen seviyeye gelinemediği iddia edilmektedir.⁴¹

Uluslararası antlaşmaların ve onayladığımız birçok sözleşmenin ayrıntıya girmeyen, yetkili koruma ve denetim organlarının yorumuyla açıklık ve anlam kazanan genel kurallar içerdiği düşünüldüğünde, yasalar ile uluslararası sözleşme arasında herhangi bir uyumsuzluk bulunup bulunmadığı, koruma ve denetim organlarının o konuya ilişkin yerleşik ilke kararları ve içtihatları göz önünde bulundurulmadan, salt antlaşmaların sözel metniyle saptanamaz. Yani kanun ile uluslararası antlaşma arasındaki uyumsuzluklar, sözleşmedeki salt sözel metinlere göre değil, koruma ve denetim organlarının kararları dikkate alınarak çözümlenmelidir. Örnek olarak AİHS metninin AİHM içtihatları dikkate alınmadan anlaşılamayacağı ve etkili olamayacağı söylenebilir.⁴² Kaldı ki AİHM'e göre de yaşayan bir belge olan Sözleşme, günümüzün koşulları ışığında yorumlanmalıdır.⁴³

İnsan haklarının evrensel değerlerini korumada en güçlü mekanizma olan bireysel başvurunun, 2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Türkiye'de uygulanması imkânı sağlanmıştır. Anayasa'nın 148. maddesinde yapılan değişiklikle “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir*” hükmü getirilerek temel hak ve özgürlüklerin ulusal ölçekte korunması görevi Anayasa Mahkemesine verilmiş, böylece insan haklarına saygı ilkesine riayet ve insan haklarını koruma konusunda ciddi bir niyet ortaya konulmuştur.

⁴⁰ İnternet: Gönenç, L. 1982 Anayasası'nda Sessiz Devrim: 90. Madde Değişikliği ve Getirdiği Sorunlar. Yaşayan Anayasa, http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analiz_ler/90_madde.pdf adresinden 30 Eylül 2015'te alınmıştır, s. 1-2.

⁴¹ Dursun, H. İ. (2014). Bireysel Başvuru Mekanizmasının Kabulü Sonrasında Genel Mahkemelerin İnsan Hakları Konusundaki Rolü ve Bu Bağlamda Anayasa'nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (112).

⁴² Dursun, a.g.m., (2014), s. 311.

⁴³ Loizidou/Türkiye (İlk İtirazlar), B. No. 15318/89, 23 Mart 1995, p. 71.

Devletin hukuku ile hukuk devleti arasında gidip gelen “özgürlük sarkacı” kuramını⁴⁴ konumuza uyarlayacak olursak: Devlet otoritesi ile bireysel özgürlükler arasındaki mücadelede sınırlı devletin birincil sağlayıcısı olan “anayasa sarkacı”, bireysel başvurunun hukuk sistemlerine dâhil olmasıyla devlet otoritesi ile bireysel özgürlükler arasındaki bu dengede bireysel özgürlükler lehine kaymıştır.

Bireysel başvuru hakkının tanınması ile kişilere, kamu güçlerinin işlemlerine karşı kendilerini savunma, bu işlemlerin hak ve özgürlükler açısından uygunluğunun denetlenmesini sağlama ve Anayasa Mahkemesi önünde kendilerini ifade etme olanağı sağlanarak temel hak ve özgürlükler gerçek anlamda anayasal güvenceye kavuşturulmuştur.⁴⁵

Bireysel başvuru noktasında AİHS’in önemi şu noktada ortaya çıkar; Türk hukukunda bireysel başvuru yapılabilmesinin ilk koşulu başvurunun, AİHS çerçevesinde korunan bir temel anayasal hakkının bir kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasını ileri sürmesidir. Başvurucunun ihlal edildiğini ileri sürdüğü hak, Sözleşme kapsamındaki Anayasal bir hak değil ama başka bir hak ise, Mahkeme konu bakımından yetkisizlik nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verecektir.⁴⁶ Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi önüne gelen bir bireysel başvuruda AİHS’i ve AİHS’in yorumlanmasıyla oluşmuş AİHM içtihatlarını nazara alarak Anayasa’da güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri değerlendirerek hangi hakların bireysel başvuru kapsamında inceleme konusu olacağını ortaya koyacaktır.

1.1.3. Bireysel Başvurunun Tanımı ve Nitelikleri

Anayasa yargısına bireysel erişim, bireylerin anayasal olarak garanti edilmiş haklarının ihlallerinin, bireylerin ya tek tek ya da topluluk olarak, bir Anayasa Mahkemesi veya muadil kurum önüne getirilmesini sağlayan farklı çeşitlerdeki mekanizmalar anlamına gelmektedir. Erişim mekanizmaları ya dolaylı ya da doğrudandır. Dolaylı erişim, bireysel sorunların hüküm verilmesi için Anayasa Mahkemesine bir aracı kurum vasıtasıyla ulaştığı mekanizmaları belirtmektedir. Doğrudan erişim, bir bireyin şahsen, başka bir deyişle üçüncü

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. ARSLAN, Zühtü, *Anayasa Teorisi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 55-76.

⁴⁵ Turhan, M. (2006). *Anayasa Yargısının Demokratik Hukuk Devletindeki İşlevi ve Meşruluğu*. *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 62.

⁴⁶ Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 108.

bir tarafın müdahalesi olmaksızın Anayasa Mahkemesine başvurabileceği kanunî yolların çeşitliliğini ifade etmektedir.⁴⁷

Kılınç'a göre⁴⁸, Bireysel başvuru ya da anayasa şikâyeti, temel hak ve özgürlükleri yasama, yürütme veya yargı organlarının işlemleri tarafından ihlal edilen bireylerin başvurdukları olağanüstü bir kanun yolu olarak tanımlanabilir. Bireysel başvurunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu unsurları tek tek incelemekte yarar vardır.

➤ Bireysel başvuru, **temel hak ve özgürlükleri** ihlal edilenlere, hukuk düzeninin tanıdığı haklara dayanarak, bu haklarını **korumakla** görevli olan mahkemelere başvurma olanağı sağlayan bir dava türüdür.⁴⁹ Temyiz veya istinaf benzeri bir başvuru olmadığı gibi, temyiz veya istinaf sonrası olağanüstü bir temyiz fırsatı da değildir.⁵⁰ Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, mahkemelerin kararlarını her türlü hukuka aykırılık bakımından incelenecek bir makamı değildir. Bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesinin bir temel hak ihlali iddiasını spesifik anayasa hukuku yönünden incelemesine imkân tanıyan istisnai bir yargı yoludur.⁵¹ Dolayısıyla bireysel başvuruya konu edilen şikâyetler Anayasa'da işaret edilen temel haklara ilişkin olmadıkça derece mahkemeleri kararlarının Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesi söz konusu olmayacaktır.

➤ Bireysel başvuruya konu olan hak ve özgürlüklerin mutlaka bir **kamu gücü tarafından ihlal edilmesi** gerekir. Yani bireysel başvuruda kamu gücü karşısında korumasız durumdaki kişinin haklarının garanti altına alınması temel amaçtır. Bireysel başvuru konusu kamu gücü davranışı bir eylem ya da işlem şeklinde olumlu bir davranış olabileceği gibi, yapılması gereken bir işlem ya da eylemin yapılmaması biçiminde olumsuz bir davranış da olabilecektir. Bireyler için bağlayıcı niteliği olmayan direktif ve görüşler veya henüz bağlayıcı niteliğe ulaşmamış müfettiş ve bilirkişi raporları bireysel başvurunun konusu olamaz.⁵²

⁴⁷ Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P., *a.g.e.*, 2011, p. 21.

⁴⁸ Kılınç, *a.g.m.*, 2008, s. 23.

⁴⁹ Atasoy, H. (2012). Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl 3, (9), 89.

⁵⁰ Kılınç, *a.g.m.*, 2008 , 25.

⁵¹ Altınsoy, B. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İdari Davalara Bakan Yönüyle Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Orion Yayınları, s. 28, 29.

⁵² Göztepe, E. (1998). Anayasa Şikâyeti. Ankara: AÜHF Döner Sermaye Yayınları, No: 530, s. 42-45.

➤ Bireysel başvuru yoluna ancak **güncel ve kişisel hakkın doğrudan ihlal edildiği iddiasıyla** bireyler başvurabilir. Bireysel başvuru yoluna, yalnızca temel hakkın ihlalden şahsen mağdur durumda bulunan kişi gidebilecektir. Dolayısıyla bireysel başvuru, bir yurttaş başvurusu (actio popularis) olarak tasarlanmamıştır.⁵³ Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği şikâyetiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

➤ Bireysel başvuru yolu **olağanüstü bir kanun yolu niteliğindedir**.⁵⁴ Bu yönü ile mevcut kanun yollarının devamı olmadığı gibi, hukuk düzeni içinde görülen uygulama hatalarının düzeltilebileceği olağanüstü bir kanun yolu da değildir.⁵⁵ Bu nedenle bireysel başvuru, ek bir istinaf ya da temyiz yolu olarak kabul edilmediğinden kanun yolunda ortaya çıkan her türlü hukuka aykırılığın giderilmesi değil, ancak Anayasa’da işaret edilen haklardan birinin ihlali iddiası, bireysel başvuruya konu olabilmektedir.⁵⁶

➤ Bireysel başvuru yolu **ikincil niteliktedir**. Eğer başvuru, genel mahkemelerde kamu gücü işlemlerinden kaynaklanan ihlalleri ortadan kaldırma ve düzeltme imkânına sahipse, öncelikle bu yolları kullanmalıdır. Temel hak ve özgürlüklerin birincil koruyucusu idari makamlar ile derece mahkemeleridir. Bir başka deyişle temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının genel adalet sistemi içinde, olağan yasa yolları ile çözüme kavuşturulması esastır. Başvuru yolunun tüketilmesi için, başvuru yetkili makamların önünde Anayasal bir hakkının ihlal edildiğini veya edilmekte olduğunu en azından özü itibarıyla ileri sürmüş ve böylece yetkili makamlara ihlal iddiasını çözme fırsatı vermiş olması gerekmektedir. Bireysel başvuru yoluna, iddia edilen hak ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması içinde giderilememesi durumunda başvurulabilir.⁵⁷

1.1.3. Bireysel Başvuruya İlişkin Mevzuat

Bireysel başvuruya ilişkin birincil kaynak, mevzuatımızda en üstün norm olan Anayasa metnidir. Anayasa’nın 148. maddesinin 3. fıkrasında yer alan “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*

⁵³ Ekinci, H., Sağlam, M., a.g.e., 2012.

⁵⁴ Bireysel başvurunun olağanüstü kanun yolu olma niteliğine karşı çıkan görüş için bkz. Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. Ankara: Seçkin Yayınları, 126.

⁵⁵ Sabuncu, M. Y., Arnwine, S. E., a.g.m., 2004.

⁵⁶ Ekinci, H., Sağlam, M., a.g.e., 2012.

⁵⁷ Kılınç, a.g.m., 2008.

kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır” şeklindeki hüküm ile temel hak ve özgürlükleri koruma görevi Anayasa Mahkemesine verilmiştir. Anayasa’nın 148. maddesinin 5. fıkrasında ise “*Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir*” denilmek suretiyle bireysel başvuruya ilişkin diğer kuralların düzenlenmesi bu konuda çıkarılacak kanun bırakılmıştır.

Anayasa’nın 148. maddesine ilişkin değişikliği de içine alan, Anayasa değişikliğine ilişkin Kanun hakkında 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumdan yaklaşık altı ay sonra 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun 30/3/2011 tarihinde TBMM tarafından kabul edilerek 3/4/2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmış, yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun’un “*Bireysel Başvuru*” başlıklı dördüncü bölümünde, 45. ve 51. maddeleri arasında, bireysel başvuru hakkına sahip olanlar, bireysel başvuru usulü, kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi, esas hakkındaki inceleme, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin verebileceği karar türleri ve bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması halinde uygulanabilecek yaptırımlar düzenlenmiştir. Ayrıca, Anayasa’nın 149. maddesinin 5. fıkrasında yer alan “*...Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir*” şeklindeki hükme ve 6216 sayılı Kanun’un 5. maddesinde yer alan hükme⁵⁸ dayanılarak hazırlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde⁵⁹ de bireysel başvuruya ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

İçtüzük’te bölümler ve komisyonların oluşumu, görevleri, çalışma usulleri, bu birimlerde görev yapan raportör ve raportör yardımcılarının görevleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. İçtüzük’ün 59 ilâ 84. maddeleri arasında bireysel başvurularda başvurunun yapılmasında kullanılacak form ve eklerinden başvurunun nihayete ermesi, kararların imza ve tebliğ aşamalarına kadar her ayrıntı düzenlenmiştir. Bu yönüyle İçtüzük, bireysel başvurunun

⁵⁸ İçtüzük

MADDE 5- (1) Bu Kanun çerçevesinde;

a) Mahkemenin iç düzeni, işleyişi, teşkilatı, çalışma usulleri, tutulacak defter ve kayıtlar, elektronik ortam da dâhil evrak akış düzeni, arşivlenmesi, Mahkeme kütüphanesi, Genel Sekreterlik ile idari teşkilatı, idari personelin görev ve sorumlulukları,
b) Başkan ve üyeler ile raportörler ve raportör yardımcılarının özlük dosyalarının tutulması, disiplin işleri, izin ve sağlık durumları, giyecekleri kisvelerin şekli ve bunların giyilme zaman ve yerleri,
c) Mahkemenin çalışma, yargılama usul ve esasları, müzakere ve duruşmaların yönetimi ve kayda alınması, Genel Kurulca kabul edilecek İçtüzükle düzenlenir.

(2) İçtüzük Resmî Gazetede yayımlanır.

⁵⁹ Bkz. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü, yayımlandığı Resmi Gazete tarih: 12/7/2012, sayı: 28351.

hem bir nevi kullanım kılavuzu hem de muhtemel ihtiyaçlara binaen diğerk mevzuat araçlarına göre değişiklik yapılması daha kolay olduğundan can simidi hkmndendir.

Kanımızca bireysel başvuruya ilişkin mevzuata AİHS’i de dâhil etmek yerinde olacaktır. Çünkü bizatihi bireysel başvurunun konusu olabilecek hakları tespitte Anayasa’nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun’un 45. maddesi ile Sözleşme ve ek protokollere yapılan atıf nedeniyle AİHS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokoller de mevzuatta kısmen dolaylı olarak yerini almaktadır. Ayrıca, temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlal iddiaların AİHM’e taşınmadan önce iç hukuk çerçevesinde çözümlenmesi amacının güdüldüğü de düşünüldüğünde, AİHM’in Sözleşme’nin uygulanmasına ve yorumlanmasına ilişkin içtihatları bireysel başvuru yolunda Anayasa Mahkemesi incelemesinde ölçü norm (“kriter” demek daha uygun olmakla birlikte anayasa yargısı literatürüne paralellik arz etmesi amacıyla “norm” terimi kullanılmıştır) haline bürünmektedir.

1.1.4. Anayasa Mahkemesinin Yapısı

1.1.4.1. Anayasa Mahkemesinin Oluşumu

Anayasa’nın 146. maddesine göre Anayasa Mahkemesi 17 üyeden oluşmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve yeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri  aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer.

Cumhurbaşkanı;  üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay, bir üyeyi Askeri Yargıtay, bir üyeyi Askeri Yüksek İdare Mahkemesi genel kurullarınca kendi başkan ve yeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi yesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan ğretim yeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi st kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği gereği, Anayasa Mahkemesi yeleri on iki yıl için seçilirler ve ikinci kez seçilmeleri mümkün değildir. 2010 yılından önce Anayasa Mahkemesine ye seçilenler için 12 yıllık görev süresi sınırı bulunmamaktaydı. Meri

mevzuatta bu sınırın yanında, önceden de olduğu gibi, her üye altmış beş yaşını doldurmakla zorunlu olarak emekliye ayrılır.

Anayasa Mahkemesinde bir Başkan ve iki Başkanvekili görev yapar. Anayasa Mahkemesi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu (9 üye) ile dört yıl için bir Başkan ve iki Başkanvekili seçilir. Süresi biten başkan ve başkanvekilleri yeniden seçilebilirler.

Anayasa Mahkemesinde genel kurul, bölümler, komisyonlar ve araştırma-içtihat birimi (Ar-İç) olmak üzere dört tane başraportörlük bulunmaktadır. Anılan başraportörlükler nezdinde yargısal işlere yardımcı olmak üzere yeteri kadar raportör ve raportör yardımcısı görev yapmaktadır.

1.1.4.2. Anayasa Mahkemesinin Karar Mercileri, Oylama Şekli ve Karar Nisapları

Anayasa Mahkemesinde temel olarak üç adet karar organı vardır; Genel Kurul, Bölüm ve Komisyon.

Anayasa'nın 149. maddesinde ve 6216 sayılı Kanun'un 21. maddesi Genel Kurulun toplanma sayısı ile görev ve yetkilerini belirtmiştir. Buna göre; Genel Kurul, Mahkemenin on yedi üyesinden oluşur ve Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır. Genel Kurulun görevleri şunlardır;

- a) İptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara bakmak.
- b) Siyasi partilere ilişkin mali denetim yapmak, dava ve başvuruları karara bağlamak.
- c) İçtüzüğü kabul etmek veya değiştirmek.
- ç) Başkan ve başkanvekilleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi Başkanı ve Başkanvekilini seçmek.
- d) Bölümler arasındaki iş bölümünü yapmak, bölümlerden birinin yıl içinde gelen işleri normal çalışmayla karşılanamayacak şekilde artmış ve bölümler arasında iş bakımından

bir dengesizlik meydana gelmişse takvim yılı başında toplanıp bir kısım işleri diğer bölüme vermek.

e) Bölümler arasında meydana gelen iş bölümü uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak, fiilî veya hukuki imkânsızlık nedeniyle bir bölümün görevine giren işe bakamaması hâlinde diğer bölümü görevlendirmek.

f) Üyeler hakkında disiplin ve ceza soruşturması açılmasına, soruşturma ve kovuşturma tedbirlerine ve gerektiğinde disiplin cezası verilmesine ya da üyeliğin sona erdirilmesine karar vermek.

g) İtirazları incelemek.

6216 sayılı Kanun'un 21. maddesinde açıkça belirtilen bu görevler haricinde Genel Kurulun bir görevi daha bulunmaktadır: Bireysel başvurulara ilişkin olarak Bölümlerin kararları arasında oluşmuş veya oluşabilecek farklılıkları gidermek; Bölümlerce Genel Kurula sevk edilen konuları karara bağlamak. Bu usul ise şu şekilde işletilmektedir: Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer alan hükümlere⁶⁰ göre, görülmekte olan bir başvuruya ilişkin olarak Bölümlerden birinin vereceği karar, Bölümlerin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişecekse ya da konunun niteliği itibarıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerekli görülürse ilgili Bölüm dosyadan el çekebilir. Bölüm Başkanı başvuruyu Genel Kurul önüne götürmek üzere Başkana iletir. Mahkeme Başkanı bu hallerde Genel Kurulu toplantıya çağırılmaktadır.

Anayasa'nın 149. maddesinde ve 6216 Sayılı Kanun'un 22. maddesinde yer alan hükümlere göre Anayasa Mahkemesinde, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir Başkanvekili başkanlığında yedişer üyesi olan iki Bölüm bulunur.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 27 ilâ 31. maddeleri arasında Bölümlerin yapısını, görev ve yetkileri, çalışma usulleri düzenlenmektedir. Bu hükümlere göre Mahkemede bireysel başvuruları incelemek üzere Başkan haricindeki üyelerden iki Bölüm kurulur. Bölümler, Birinci Bölüm ve İkinci Bölüm olarak adlandırılır. Bölümler, bir Başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımı ile toplanır. Başkanvekilinin bulunmadığı durumlarda,

⁶⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü madde 10/1-ı, 25/1-d, 28/3.

Bölüm en kıdemli üye başkanlık eder. Bölüm Başkanı tarafından Bölümün toplantı gündemini belirlenir ve duyurulur. Gerekğinde belli işlerin gündeme alınmasına Bölüm de karar verebilir.

Anayasa Mahkemesi Başkanı, Bölümlerce yapılan heyetlere katılmakla görevli değildir ancak Bölümlerde görev alacak Başkanvekilleri dışındaki üyeler, geliş kaynakları ve Bölümler arasında dengeli dağılım esasları gözetilerek Mahkeme Başkan tarafından belirlenir. İlgili üyenin talebi ya da Başkanvekillерinden birinin önerisi üzerine, Başkan tarafından üyelerin Bölüm değişikliklerine karar verilebilir.

Bölümlerdeki heyetlerin oluşturulması amacıyla Başkanvekili haricindeki Bölüm üyeleri kıdem sırasına göre listelenir. Kıdem sırasına göre toplantılara katılmayan en kıdemli üyeden başlamak suretiyle her üyenin dönüşümlü olarak görev yapması sağlanır.

Bölüm toplantılarında, başvuru dosyası, gündem sırasına göre Bölüm raportörü veya raportör yardımcısı tarafından ayrıntılı biçimde anlatılır. Bölüm Başkanı konuyla ilgili söz isteyen üyelere istem sırasına göre görüşlerini açıklamak üzere söz verir. Müzakerelerin tamamlanmasından sonra kıdemsiz üyeden başlamak üzere oylama yapılarak karar verilir.

Bölümler, Komisyonlar tarafından kabul edilebilirlik ve esas incelemesi Bölümlerce yapılmak üzere dosyanın Bölümе gönderilmesinde oybirliği sağlandığı yahut sağlanamadığı hallerde başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi ile birlikte esas incelemesini yapmaktadır. Kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığını tespit edilmesi ya da bu durumun sonradan ortaya çıkması hâllerinde, incelemenin (Bölümlerde yapılan inceleme aşaması da dahil) her aşamasında başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilebilir.

Bölümlerden birinin görülmekte olan bir başvuruya ilişkin olarak vereceği karar, Bölümlerin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişecekse ya da konunun niteliği itibarıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerekli görülürse ilgili Bölüm dosyadan el çekebilir. Bölüm Başkanı başvuruyu Genel Kurul önüne götürmek üzere Başkana iletir.⁶¹

⁶¹ Bkz. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü madde 10/1-ı, 25/1-d, 28/3. Anayasa Mahkemesinin Genel Kurul olarak karara bağladığı bireysel başvuru dosyaları için bkz. B. No. 2014/4705, 29/5/2014; B. No. 2013/7800, 18/6/2014; B. No. 2013/409, 25/6/2014; B. No. 2014/256, 25/6/2014; B. No. 2013/1461, 12/11/2014; B. No. 2013/1728, 12/11/2014; B. No. 2014/6192, 12/11/2014; B. No. 2014/18803, 10/12/2014; B. No. 2013/3924,

Anayasa'nın 149. maddesinde ve 6216 Sayılı Kanun'un 22. maddesinde yer alan hükümlere göre komisyonların oluşumu ve iş bölümü ile ilgili hususların düzenlenmesi İçtüzük'e bırakılmıştır. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 32 ilâ 34. maddeleri arasında Komisyonların yapısı ve çalışma usulleri kaleme alınmıştır. Bu hükümlere göre, Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemelerini yapmak üzere Bölümlere bağlı olarak görev yapan üçer Komisyon oluşturulur. Komisyonlar bağlı bulundukları Bölümle birlikte numaralandırılmak suretiyle isimlendirilirler. Örneğin Birinci Bölüm İkinci Komisyon ya da İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon gibi. Bölüm Başkanı, Komisyonlarda görev almaz. Komisyonlar ikişer üyeden oluşur ve Komisyonların oluşturulması amacıyla Başkanvekili haricindeki Bölüm üyeleri kıdem sırasına göre listelenir, her üyenin dönüşümlü olarak görev yapması sağlanır.

Filtraj biriminde çalışan raportörler ve raportör yardımcılarınca başvurunun UYAP üzerinden Bölümlere gönderilmesinin ardından Bölümler raportör veya raportör yardımcısının Komisyonlar rolüne düşen dosyayı Bölüm raportör veya raportör yardımcısı inceler. Bu inceleme akabinde Bölüm raportör ve raportör yardımcıları şu üç yoldan birine başvurur: Birincisi, başvurunun Bölüm tarafından incelenmesi gerektiğini düşünüyorsa "Bölüme sevk" yazısını hazırlar ve Komisyon üyelerine sunar. İkincisi, başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilmesi gerektiğini düşünüyorsa dosyayı Filtraj Birimine iade edebilir. Ve son olarak başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilmesi gerektiğini düşünüyorsa kendisi bu kararı hazırlar ve kabul edilemezlik karar taslakları Komisyonlarca karara bağlanır.

Komisyonlar oybirliği ile karar almak zorunda olduklarından bir başvurunun kabul edilemez olduğuna ancak oybirliği ile karar verilebilir. Oybirliği sağlanamadığında, oybirliği sağlanamadığı belirtilmek suretiyle başvuru dosyası Bölüme sevk edilir. Kabul edilemezlik

6/1/2015; B. No. 2013/6932, 6/1/2015; B. No. 2013/7054, 6/1/2015; B. No. 2014/8842, 6/1/2015; B. No. 2014/253, 9/1/2015; B. No. 2013/1015, 8/4/2015; B. No. 2014/14061, 8/4/2015; B. No. 2012/1144, 8/4/2015; B. No. 2013/2319, 8/4/2015; B. No. 2013/3614, 8/4/2015; B. No. 2013/6617, 8/4/2015; B. No. 2013/1997, 8/4/2015; B. No. 2013/2312, 4/6/2015; B. No. 2013/5876, 4/6/2015; B. No. 2013/9343, 4/6/2015; B. No. 2014/12151, 4/6/2015; B. No. 2014/15220, 4/6/2015; B. No. 2013/6237, 2/7/2015; B. No. 2013/7766, 2/7/2015; B. No. 2013/9352, 2/7/2015; B. No. 2014/12166, 2/7/2015; B. No. 2013/3072, 2/7/2015; B. No. 2013/5126, 2/7/2015; B. No. 2013/8598, 2/7/2015; B. No. 2013/1013, 2/7/2015; B. No. 2013/385, 14/7/2015; B. No. 2014/12225, 14/7/2015; B. No. 2015/6723, 14/7/2015; B. No. 2015/8818, 14/7/2015; B. No. 2015/144, 14/7/2015; B. No. 2013/9466, 27/10/2015; B. No. 2013/8503, 27/10/2015; B. No. 2013/1138, 27/10/2015; B. No. 2013/2105, 11/11/2015; B. No. 2013/2623, 11/11/2015; B. No. 2013/1789, 11/11/2015; B. No. 2013/9880, 11/11/2015; B. No. 2013/7979, 11/11/2015; B. No. 2014/13044, 11/11/2015; B. No. 2013/1566, 10/12/2015; B. No. 2013/3228, 10/12/2015; B. No. 2013/604, 10/12/2015; B. No. 2014/8843, 10/12/2015; B. No. 2013/7666, 10/12/2015; B. No. 2013/6367, 10/12/2015; B. No. 2013/3044, 17/12/2015; B. No. 2013/2947, 17/12/2015; B. No. 2013/4188, 17/12/2015; B. No. 2013/5973, 17/12/2015; B. No. 2013/1631, 17/12/2015.

karar taslağında oy birliği sağlanamayan durumlarda başvurunun Bölüme gönderilmesini isteyen üye Bölüme sevk gerekçesini; Komisyonlar raportörleri ve raportör yardımcıları tarafından yazılan Bölüme sevk yazısına katılmayan ve başvurunun kabul edilemez olduğunu düşünen üye ise bunun gerekçesini yazabilir.

Komisyonlar, önlerindeki bir başvurunun Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvurunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hâllerinde kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu ilgili Bölüme gönderirler. Komisyonların kararları arasında içtihat uyumsuzluğunun olduğu ya da oluşacağı kanaatine varıldığı hâllerde, Başkanvekilleri de Bölümü bu konuyu görüşmek üzere toplantıya çağırarak görevlidirler.

1.2. BİREYSEL BAŞVURU DOSYALARININ İNCELENME SAFHALARI

1.2.1. Filtraj Birimi

1.2.1.1. Bireysel başvuru formu ve eklerinin incelenmesi

Bireysel başvurulara yönelik ön inceleme evresi Komisyonlar Başraportörünün gözetimindeki Filtraj Birimince gerçekleştirilmektedir. Filtraj Birimi, gelen başvuruların başvuru usulüne uygun olup olmadığı, başvuruda şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı yönünden inceler.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesine göre bireysel başvurular, İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu (EK-1) kullanılarak resmi dilde yani Türkçe yapılır. Anayasa Mahkemesine ulaşan bireysel başvurular öncelikle bir başvuru numarası olarak sisteme kaydedilir. Daha sonra Filtraj Biriminde görevli personel tarafından bireysel başvuru formu ve ekleri İçtüzük'te öngörülen şekil şartlarını taşıyıp taşımadığı noktasında bir incelemeye tabi tutulur. Ardından yapılan bu incelemeye ilişkin kayıtlar Büroda görevli raportör ve raportör yardımcıları tarafından değerlendirilerek başvuruya ilişkin yapılması gerekenlere karar verilir.

Başvuru formu ve ekleri hakkındaki düzenleme İÇTüzük'ün 59. maddesinde yer almaktadır. Bireysel başvuruların başvuru formu kullanılarak yapılması zorunlu olup dilekçe, mektup vb. şekillerde kaleme alınan başvurularda başvuru formu kullanılmadığından eksiklik bildirimi gönderilmektedir. Başvuru formunda yer alması gereken hususlar ise şu şekilde sıralanabilir;

- Başvurucunun adı, soyadı, vatandaşlık numarası, doğum tarihi ve yeri, uyruğu, cinsiyeti, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi,
- Başvurucu tüzel kişi ise unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi,
- Kanuni temsilcisi ya da avukatı varsa, kanuni temsilcisinin ya da avukatının adı, mesleği ve adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresi,
- Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti,
- Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar,
- Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanakları,
- Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar,
- Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih,
- Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar,
- Başvurucunun talepleri,
- Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası,
- Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri,
- Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği,
- Başvurucunun varsa avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzaları.

Anılan maddenin üçüncü fıkrasına göre başvuru formuna bazı belgelerin mutlaka aslı ya da onaylı örnekleri eklenir. Bunlar şöyle belirtilmiştir;

- Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge,
- Harcın ödendiğine dair belge,
- Nüfus cüzdanı örneği, başvuru yabancı ise geçerli kimlik belgesi,
- Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi,
- Nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi,
- Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri,
- Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler,
- Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler.

Başvurucu, ihlal iddiasına dayanak gösterdiği ve üçüncü fıkarda belirtilen bu belgelere herhangi bir nedenle erişememesi halinde bunun gerekçelerini başvuru formunda belirtilir. Mahkeme gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri resen toplar.

Başvuru formu kullanılmadan bireysel başvuru yapıldığının veya başvuru formunun yukarıda belirtilen eklerinden bazılarının eksik olduğunun tespit edilmesi halinde bu eksikliklerin tamamlanması için başvurucuya, varsa avukatına veya kanuni temsilcisine on beş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilir. Bireysel başvuru formu veya eklerine ilişkin UYAP entegrasyon sisteminden temin edilebilecek bazı eksikliklerin (adres bilgileri, nüfus kayıt bilgileri gibi) bulunması ve eksikliklerin sadece bu belgelerden ibaret olması halinde, eksiklik bildirimi gönderilmemekte, Anayasa Mahkemesi anılan eksiklikleri kendiliğinden tamamlamaktadır. Böylece bireysel başvuru dosyasına ilişkin giderilebilir eksiklikler ortadan kaldırılarak gereksiz yazışmalar engellenmekte, kabul edilebilirlik incelemesine geçilmek üzere dosyanın şekli incelemesi daha kısa sürede tamamlanmaktadır. Kaldı ki kabul edilemezlik nedenlerinden herhangi birinin varlığı açıkça tespit edilmiş olan başvurularda başvuru harcı makbuzunun ve vekâletnamenin mevcut olması, başvuru formunun usulüne uygun doldurulmuş olması hususları dışındaki bu türden eksikliklerin (adres bilgileri, nüfus kayıt bilgileri gibi) başvurulardan talep edilmesi karar sürecini uzatmaktan başka bir işlev görmeyecektir.

İçtüzük'ün 60. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, başvuru formu okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanmalıdır. Başvuru formunun ekler hariç on sayfayı geçmesi hâlinde başvurunun ayrıca başvuru formuna olayların özetini eklemesi gerekir.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda başvuru sahiplerinin başvurularını özenle yapma ve takip etme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüğün bir gereği olarak başvuru formu titizlikle doldurulmalı, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olaylar gösterilmeli, başvuruyu aydınlatacak ve başvuru sahibinin iddialarını destekleyecek tüm belgeler başvuru dilekçesine eklenmeli, şayet bir belge elde edilememişse bunun nedenleri açıklanmalıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir başvuru hakkında vermiş olduğu kararda⁶² bu hususa açıkça vurgu yapmıştır ve *kanıtlanamamış şikâyet* olması nedeniyle başvurunun *açıkça dayanaktan yoksun olduğu* sonucuna ulaşmıştır.

1.2.1.2. Başvurunun Yapılabileceği Yerler, Başvuru Sahibinin Temsili ve Başvuru Harcı

Bireysel başvurunun yapılabileceği merciler de 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinde ve İçtüzük'ün 63. maddesinde açıkça sayılmıştır. Buna göre başvurular Mahkemeye doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir. Her ne kadar mevzuatta yer almasa da cumhuriyet başsavcılığı vasıtasıyla⁶³ veya ceza infaz kurumu müdürlüğü vasıtasıyla⁶⁴ yapılan başvurular da kabul edilmektedir.

İçtüzük'ün 69. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca başvuru sahipleri, Anayasa Mahkemesi ile yazışmalarını İçtüzükte belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar. Bu bakımdan başvuru sahipleri, Anayasa Mahkemesi ile eksiklik giderilmesine yönelik yazışmalarını da İçtüzük'te belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar. Usulüne uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgeler, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmaz ve dosyaya dahil edilmez.

Bireysel başvuru usulünde sıklıkla karşılan sorunlardan biri posta yoluyla yapılan bireysel başvurular ve posta yoluyla cevap gönderilen yazışmalardır. Bu konuya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi bir kararında⁶⁵ şu tespitlere yer vermiştir: Mahkemelerin yargılama usulünü düzenleyen istisnai niteliği haiz hükümlerinin, mahkemeye erişim hakkını ihlal etmedikleri sürece belirlilik ve hukuki güvenlik sağlamaları bakımından dar yorumlanmaları gerekir. Bireysel başvuru usulünü düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1)

⁶² B. No. 2013/276, 9/1/2014.

⁶³ Örnek olarak bkz. B. No. 2014/18842, 16/4/2015; B. No. 2014/19397, 25/3/2015; B. No. 2014/232, 17/7/2014.

⁶⁴ Örnek olarak bkz. B. No. 2012/969; 18/9/2013.

⁶⁵ B. No. 2013/7290, 17/7/2013, p. 28.

numaralı fıkrası ve İtüzük'ün 63. maddesinde; mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılmasına olanak tanınmamıştır. Bireysel başvurunun bir parçası olan “*eksikliklerin giderilmesi*” aşamasının da aynı usule tabi olduğu açıktır. Bireysel başvuru usulünün bir bütün olduğu kabul edildiğinde, bireysel başvuru usulünü düzenleyen hükümler, eksikliklerin posta yoluyla da giderilebileceğine imkân tanıyacak biçimde geniş yorumlanamaz.

Ayrıca, Anayasa Mahkemesine göre yargı teşkilatının ülke sathına yayılmış yüzlerce mahkeme vasıtasıyla hizmet verdiği gerçeği karşısında, bireysel başvuruların, Anayasa Mahkemesine doğrudan ya da mahkemeler vasıtasıyla yapılabileceğine ilişkin düzenlemenin mahkemeye erişim hakkını ihlal etmediği de açıktır.⁶⁶

Temel hakkın süjesi olan her gerçek ve tüzel kişi bireysel başvuru yolunu kullanabilir. Bu bakımdan başvuruda bulunmak için Türk vatandaşı olma zorunluluğu bulunmayıp kural olarak yabancılar ve vatansızlar da bireysel başvuruda bulunabilirler.⁶⁷ 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinde belirtildiği gibi, kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamazken özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.⁶⁸

Bireysel başvurusunu şahsen takip etmeyen veya şahsen takip etmesi kanunen kısıtlı olan başvuruçular açısından başvuruçunun temsili hususu önem arz etmektedir. Anayasa Mahkemesi İtüzüğü'nün 61. maddesine göre bireysel başvuru, bizzat başvuruçusu, kanuni temsilcisi ya da avukatı tarafından yapılabilir. Avukat veya kanuni temsilci aracılığıyla yapılan başvurularda temsile dair yetki belgesinin sunulması zorunludur. Bireysel başvuruya ilişkin yazışmalar veya tebligatlar başvuruçunun avukatı ya da kanuni temsilcisi ile yapılır.

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (4) numaralı fıkrasında “*Başvuruçusu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir*” denilmekle yetinilmiştir. Anayasa Mahkemesi İtüzüğü'nde de bireysel başvuruda bulunmak için vekâletnamede özel yetkinin yer alması zorunluluğuna ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kanımızca

⁶⁶ B. No. 2013/7290, 17/7/2013, p. 29.

⁶⁷ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/5609, 18/9/2014, B. No. 2013/5126, 2/7/2015.

⁶⁸ Bu konuya ilişkin ayrıntılı inceleme “Kişi Bakımından Yetki” başlığı altında yapılmıştır.

bireysel başvuruda bulunmak için dava vekâletnamesinde özel yetki yer alma zorunluluğunun kabul edilmesi gerekmekte ise de⁶⁹ uygulamada dava vekâletnamesinde bireysel başvuruya ilişkin özel yetki yer almasa da avukatın müvekkili adına bireysel başvuruda bulunması noktasında sorun bulunmamaktadır.⁷⁰

6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtildiği gibi, bireysel başvurular başvuru harcına⁷¹ tabidir. Başvuru harcının Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğüne aykırı olduğu konusunda doktrinde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Fakat AİHM'in de belirttiği gibi⁷², bireysel başvurunun işlevselliğinin sağlanması, niteliksiz ve özensiz başvuruların engellenmesi, bireysel başvurudan kaynaklı Maliye Hazinesi masraflarının temini amaçlarıyla başvuru harcının öngörülmüş olmasında fayda vardır.

Anayasa Mahkemesine göre gereksiz başvuruların önlenerek dava sayısının azaltılması ve böylece mahkemelerin fuzuli yere meşgul edilmeksizin uyuşmazlıkları makul sürede bitirebilmesi amacıyla başvuru hukukuna belli yükümlülükler öngörülebilir. Bu yükümlülüklerin kapsamını belirlemek kamu otoritelerinin takdir yetkisi içindedir. Öngörülen yükümlülükler dava açmayı imkânsız hale getirmedikçe ya da aşırı derecede

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Oduncu, *a.g.m.*, 2014, 209- 241.

⁷⁰ Uygulama AİHM'de ise şu şekildedir: Kişinin ehliyet durumu ne olursa olsun AİHM'e bireysel başvuruda bulunma hakkına sahiptir. Taraf ehliyeti ve dava ehliyeti bakımından AİHS özel bir koşul getirmemekte, AİHM de özel bir koşul aramamaktadır. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, on dört yaşındaki bir çocuk tarafından herhangi bir temsilci kullanılmaksızın ve velisinin iznini almaksızın yapmış olduğu başvuruyu kabul etmiştir. X ve Y/ Hollanda, B. No. 6753/74, 19/12/197, aktaran Anayurt, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 173. AİHS İçtüzük'ü'nün 45. maddesine göre, başvuru formu AİHS madde 35'te belirtilen bireysel başvuruda bulunmaya hakkı olan kişiler tarafından ya da temsilcileri tarafından imzalanmış olmalıdır. Temsilci aracılığı ile yapılacak başvurularda yazılı olarak düzenlenecek yetki belgesi yeterli olacaktır. Yetki belgesinin yazılı olması, yetki verenin imzasını ve başvuru yetkisini içermesi dışında herhangi bir şekil şartı öngörülmemiştir, Ankara Barosu İnsan Hakları Hukuku Araştırma Danışma ve Danışma Merkezi. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Mevzuatı*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 3. Baskı, s. 326, s. 351.

⁷¹ Bireysel başvuru harcı 2013 yılı için 198,35 TL, 2014 yılı için 206,10 TL, 2015 yılı için 226,90 TL, 2016 yılı için 239,50 TL olarak uygulanmıştır.

⁷² AİHM "mahkeme hakkı"nın mutlak olmadığını belirterek bu hakkın doğası gereği birtakım sınırlamalara tabi olduğunu; mahkemeye başvurma hakkının, niteliği gereği devlet tarafından düzenlenmeyi gerektirdiğini ifade etmiştir. Sözleşme'nin 6. maddesinin (1). fıkrası davanın taraflarına kişisel hak ve yükümlülükleri konusunda etkili bir şekilde mahkemeye başvurma hakkı tanımakla birlikte devlete de bu amaç için kullanılabilecek araçları seçme serbestliği vermektedir. Sözleşmeciler devletler bu konuda belirli bir takdir alanı kullanmakla birlikte, Sözleşme'nin gereklerine uyulup uyulmadığı hakkında nihai kararı vermek AİHM'e aittir (bkz. Kreuz/Polonya, B. No. 28249/95, 19/6/2001, p. 53). Yargı harçları konusunun AİHM içtihatları kapsamında incelemesi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Pınar, B., Meriç, N. (2009). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargı Harçlarına Bakışı: Yiğit ve Ülger Davaları Işığında Hak Arama Özgürlüğü ve Yargı Harçları İlişkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (84), 188-211.

zorlaştırmadıkça mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği söylenemez.⁷³ Bu açıklamalar kapsamında, bireysel başvuru harcının başvurularda altından kalkılamaz bir külfet yüklediği ve makul karşılanabileceği söylenebilir. Kaldı ki bireysel başvuru harcını ödeme gücünden yoksun olan başvurularda adli yardım kurumundan yararlanma olanağı mevcuttur. Başvurularda adli yardımdan faydalanabilmeleri konusunda yasal engel bulunmadığı gibi Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ünün 62. maddesinin 2. fıkrasında da bu konu açıkça düzenlenmiş ve başvurularda adli yardım taleplerini karara bağlama yetkisi kabul edilebilirlik hakkında karar verecek Komisyon veya Bölüme bırakılmıştır.

Mahkemeye erişim hakkı kapsamında bireysel başvuruda bulunma hakkında adli yardım konusu önem arz ettiği için bu konunun açıklığa kavuşturulması gerektiği kanaatindeyiz.

Hukukumuzda yargılama giderlerine ve bu kapsamda harçlardan geçici muafiyete ilişkin adli yardım hükümleri 6100 sayılı Kanun'un 334. ilâ 340. maddelerinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla, 6216 sayılı Kanun ile İçtüzük'ün yukarıda belirtilen hükümleri uyarınca bireysel başvuru harcından geçici muafiyete ilişkin adli yardım talepleri hakkında, bireysel başvurunun niteliğine uygun düştüğü oranda uygulanacak olan “*genel hükümler*” 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun adli yardıma ilişkin 334. ilâ 340. maddeleridir.

Adli yardıma ilişkin 6100 sayılı Kanun hükümlerinin lafzı ve madde gerekçeleri birlikte değerlendirildiğinde adli yardım talebinin yargılama giderlerini ödeme konusunda “*geçici muafiyet*” sağladığı, yargılama sonunda adli yardımdan yararlanan kişinin haksız çıkması durumunda (kişinin mağduriyetine yol açacağı mahkemece açıkça anlaşılmadıkça) yargılama giderlerinin tahsiline karar verileceği tespit edilmekle birlikte, adli yardım talebiyle yapılan bireysel başvurularda, öncelikle başvurularda adli yardım kapsamında bireysel başvuru harcından geçici olarak muafiyetine karar verilmesi, akabinde başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin incelemenin yapılması gerekmektedir. Bu aşamada adli yardım talebinin dayanaksız olup olmadığı, kabul edilebilirlik incelemesinden önce ve bağımsız olarak incelenmelidir.

⁷³ B. No. 3013/6986, 5/11/2014, p. 91; B. No. 2013/1613, 2/10/2013, p. 39.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 11/4/2013 tarihli ve 6459 sayılı İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 22. maddesi ile değişik, “Adli yardımdan yararlanacak kişiler” başlıklı 334. maddesinin (1) numaralı fıkrası şöyledir: “*Kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan kimseler, iddia ve savunmalarında, geçici hukuki korunma taleplerinde ve icra takibinde, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla adli yardımdan yararlanabilirler.*” 6100 sayılı Kanun’un “Adli yardım talebi” başlıklı 336. maddesinin (2) numaralı fıkrası şöyledir: “*Talepte bulunan kişi, iddiasının özeti ile birlikte, iddiasını dayandıracağı delilleri ve yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeleri mahkemeye sunmak zorundadır.*”

Bu hükümler karşısında, adli yardım talebinin kabul edilebilmesi için başvurucunun kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olması, ikinci olarak da taleplerinin dayanaksız olmaması gerekmektedir.

Adli yardıma konu talebin dayanaksız olmamasının, bireysel başvurulara ilişkin 6216 sayılı Kanun’un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtilen “*Mahkemenin açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebileceği*” şeklindeki kuralda belirtilen “*açıkça dayanaktan yoksunluktan*” farklı bir anlam taşıdığını belirtmek gerekir. Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun dayanaksız olması bu kapsamda yapılacak incelemeyle sınırlı bir anlam taşımakta olup, zorunlu olarak adli yardıma konu talebin açıkça dayanaktan yoksun olması sonucunu doğurmaz. Bununla birlikte, adli yardım talep edilen başvuru konusunun dayanaksız olmamasının, bireysel başvurunun kabul edilebilirliği hususunda belirleyici olmayacağı açıktır.⁷⁴

“*Taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması*” şeklindeki değişikliği yapan 6459 sayılı Kanun’un genel gerekçesinde, “*Tasarı ile, insan haklarına saygı ve bu konuda ortaya çıkan aksaklıkları iç hukukumuzda çözüme bağlama ilkelerinin gereğinin yerine getirilebilmesi ve ülkemizin AİHM önündeki davalar açısından görünümünün daha iyi bir noktaya taşınabilmesi amacıyla, AİHS tarafından koruma altına alınan hakların ihlaline*

⁷⁴ B. No. 2012/1181, 17/9/2013, p. 24.

sebebiyet verebilen çeşitli kanunlardaki ilgili hükümlerde değişiklik yapılması ve söz konusu olabilecek ihlal durumlarının ortadan kaldırılması hedeflenmektedir”; 6459 sayılı Kanun’un 22. maddesinin gerekçesinde ise *“AİHM, adli yardım talep eden kişinin haklılığı kriterinin aranmadığı bir sistemi tavsiye etmekte ve adli yardım talebinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla kişilerin adli yardımdan yararlandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Maddede yapılan düzenlemeyle, dava veya takibin açıkça dayanaktan yoksun bulunmaması kaydıyla adli yardımdan yararlanılabilmesi sağlanarak adli yardımın kapsamı genişletilmektedir.”* denilmiştir. Buna göre değişikliğin amacının AİHM kararlarına uyumun sağlanması olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla değişiklikle getirilen *“taleplerin açıkça dayanaktan yoksun olmaması”* şartının anlamını tespit bakımından AİHM kararlarının göz önünde tutulması gerekir.⁷⁵

AİHM, adli yardım talepleri bakımından kamunun parasının *“makul bir başarı şansına sahip talep”*te bulunan kimselere tahsis edilmek istenmesinin meşru olduğunu belirtmiş, yerel mahkemenin esasa ilişkin talebin temelsiz olduğu yönündeki kararının tazminat talebinin yerindeliğine ilişkin bir karar olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ AİHM, Bakan/Türkiye kararında, Belçika’ya karşı yapılan benzer bir başvuruya atıf yapmış ve anılan başvuruda, adli yardım hususunda karar vermeye yetkili olan Adli Yardım Bürosunun, başvurusunun adli yardım talebini, davasını dayandıracığı iddianın esası yönünden *“haklı olmadığı”*nı gerekçe göstererek reddetmesinin, mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiği sonucuna vardığını⁷⁷, bunun üzerine Belçika’nın, adli yardıma ilişkin kanunda değişiklik yaparak bu yöndeki taleplerin yalnızca açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle reddedilmesi kuralını yürürlüğe koyduğunu⁷⁸ hatırlatmıştır.⁷⁹

6100 sayılı Kanun’un adli yardıma ilişkin hükümleri, 6459 sayılı Kanun’un genel gerekçesi, 6459 sayılı Kanun’un 22. maddesinin gerekçesi ve AİHM içtihatları dikkate alındığında, 6100 sayılı Kanun’un 334. maddesinin (1) numaralı fıkrasının değişikliği ile

⁷⁵ B. No. 2012/1040, 9/1/2014, p. 33.

⁷⁶ Bkz. Bakan/Türkiye, B. No. 50939/99, 12/6/2007, p. 74

⁷⁷ Bkz. Aerts/ Belçika, B. No. 25357/94, 30/7/1998, § 60

⁷⁸ Bkz. Debeffe/Belçika (kk), B. No. 64612/01, 9/7/2002.

⁷⁹ Bkz. Bakan/Türkiye, B. No. 50939/99, 12/6/2007, p. 75; B. No. 2012/1040, 9/1/2014, p. 34.

getirilen “taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması” koşulunun, “ilk bakışta başvurunun başarısız olacağına açıkça görülmemesi” şeklinde anlaşılması gerekir.⁸⁰

Başvurucunun adli yardım kapsamında bireysel başvuru harcından geçici olarak muafiyetine karar verilebilmesi için önce, mali açıdan zor duruma düşmeden yargılama giderlerini kısmen veya tamamen ödeyemeyecek durumda olup olmadığının değerlendirmesi, daha sonra adli yardım talebinin dayanaksız olup olmadığının, kabul edilebilirlik incelemesinden önce ve bağımsız olarak incelenmesi gerekmektedir.⁸¹

Adli yardım talebi kabul edilen bir başvurunun incelenmesi akabinde başvurucunun bireysel başvurusunun kabul edilemez bulunması halinde, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun 339. maddesi uyarınca tamamen veya kısmen ödemeden muafiyetin koşulları oluşmadığı takdirde adli yardım talebinin kabulü ile muaf tutulan başvuru harcının tahsiline karar verilmektedir.⁸² Adli yardımın kabulü kararının geçici bir koruma sağlaması nedeniyle Anayasa Mahkemesi bu sonuca varmaktadır. 6100 sayılı Kanunu’nun 339. maddesinde yer alan muafiyet koşulları oluştuğu takdirde, başvurucunun başvurusu kabul edilemez bulursa ya da esas incelemesi yapılarak bir ihlalin bulunmadığı kararına varılsa dahi başvurucunun başvuru harcını ödemeden muaf tutulmasına karar verilmektedir.⁸³

Anayasa Mahkemesi kararları incelendiğinde, Mahkeme ile AİHM’in adli yardım talebine bakış açısının örtüştüğü tespit edilecektir.

1.2.1.3. İdari Ret Kararları⁸⁴

a. Tespit edilen eksikliklerin tamamlanmaması veya eksikliğin giderilmesi süresine riayet edilmemesi

İçtüzük’ün 65. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Filtraj Biriminin görevlerinden biri, başvurulardaki idari yönden tamamlattırılması gereken eksiklikleri tespit etmek ve bunların giderilmesi için gerekli yazışmaları yapmaktır. Filtraj Birimince teslim

⁸⁰ B. No. 2012/1040, 9/1/2014, p. 35.

⁸¹ Bkz. B. No. 2012/1181, p. 26.

⁸² Bkz. B. No. 2012/1040, 9/1/2014; B. No. 2013/1977, 9/1/2014; B. No. 2013/3007, 6/2/2014; B. No. 2013/3008, 6/2/2014; B. No. 2014/1026, 20/5/2015.

⁸³ Bkz. B. No.2013/6068, 18/11/2015; B. No.2013/6208, 18/11/2015; B. No.2013/3594, 18/11/2015.

⁸⁴ 15 Aralık 2015 tarihinden önce Bireysel Başvuru Bürosu birimince bu başlık altında açıklanan işlemler gerçekleştirilmekte iken bu tarihten itibaren Filtraj Birimi anılan görevleri yerine getirmektedir.

alınan başvurular, şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı yönünden incelenir. Başvuru formu ya da eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi halinde, bunların tamamlanması için başvurucuya, varsa temsilcisine (avukatına veya kanuni temsilcisine), on beş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilir.

Eksikliklerin tamamlattırılmasına dair yazıda⁸⁵ başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceği ihtarata yapılır. “*Eksikliğin Giderilmesi Bildirimi*” konulu yazıda bu iharat “...Anayasa Mahkemesi İçtüzük’ünün ‘Form ve Eklerinin Ön İncelemesi ve Eksiklikler’ kenar başlıklı 66. maddesinde de; Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru formlarının şekil şartlarını haiz olup olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin süresinde tamamlanıp tamamlanmadığı yönünden inceleneceği belirtilmiş ve bu kapsamda tespit edilen eksikliklerin geçerli mazeret olmaksızın öngörülen sürelerde tamamlanmadığı hallerde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği hükme bağlanmıştır...” şeklindedir.

İçtüzük’ün 66. maddesine göre, başvurunun İçtüzük’ün 59. ve 60. maddelerindeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hallerde, Komisyonlar Başraportörü tarafından başvurunun idari olarak reddine karar verilir ve bu karar başvurucuya tebliğ edilir. Bu kararın tebliğ edildiği tarihinden itibaren yedi gün içinde karara karşı Komisyonlara itiraz edilebilir.

İçtüzük’te mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazeretin başvuru süresini uzatacağı kurala bağlanmış olup, bu hususlara ilişkin bir belirleme veya tanımlama yapılmamıştır. Hangi hâllerin haklı mazeret olduğunun önceden belirlenmesi mümkün olmadığından Anayasa Mahkemesi, ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığını⁸⁶ her başvuruda, olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmektedir.⁸⁷

⁸⁵ Örnek eksiklik bildirimi için bkz. EK- 2.

⁸⁶ Bir başvuruda (B. No. 2013/1615, 15/4/2015, p. 28-44) başvurucu 29/11/2012 tarihli disiplin cezası kararıyla yedi gün, 14/12/2012 tarihli disiplin cezası kararıyla beş gün, 9/1/2013 tarihli disiplin cezası kararıyla yedi gün ve 21/1/2013 tarihli disiplin cezası kararıyla yedi gün oda hapsi disiplin cezasına mahkum edildiğini, sözleşmesinin feshedileceği korkusu ile bu disiplin cezalarına karşı başvuru yapamadığını belirterek bu durumun mazeret olarak kabul edilmesini ve anılan disiplin cezaları bakımından da karar verilmesini talep etmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuru tarihleri anılan tarihlerde Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde sözleşmeli çalışıyor olmasının bireysel başvuru yapmasını engeller nitelikte bir husus olmadığına ve başvuru tarihleri ileri sürdüğü mazeretin haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir. Mahkeme aksi bir düşüncenin bireysel başvuruda kural altına alınan otuz günlük başvuru süresinin sözleşmeli

6216 sayılı Kanun ve İtüzük'te, haklı mazerete muhatap olan kişinin başvuru olduğu ifade edilmekte ise de, temsil veya vekâlet yoluyla yapılan başvurularda temsilci veya avukatın da haklı mazeretlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Temsilci veya avukatın haklı mazeretinin dikkate alınmaması, başvuru süresinin kaçırılmasında hiçbir kusuru bulunmayan ve bu kişiler aracılığıyla bireysel başvuru yapan başvurusular açısından mahkemeye erişim hakkını daha baştan engelleyebileceğinden, anılan hakkın telafisi imkânsız biçimde kaybına neden olabilir.⁸⁸

Başvurucu, verilen süre içerisinde belirlenen eksiklikleri usulüne uygun şekilde gidermemiş, eksiklikleri posta yoluyla gönderme yoluna gitmiştir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürede tamamlanmadığı gerekçesiyle Komisyonlar Başraportörünce bireysel başvurunun idari yönden reddine karar verilmiş, karar başvurucuya usulüne uygun olarak tebliğ edilmiştir. Başvurucu, başvurusunun idari yönden reddine ilişkin karara itiraz etmiştir.

Başvurucular, İçtüzük'ün 69. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca Anayasa Mahkemesi ile yazışmalarını İçtüzükte belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar. Başvurucular, Anayasa Mahkemesi ile eksiklik giderimine yönelik yazışmalarını da İçtüzükte belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar. Usulüne uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgeler, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmaz ve dosyaya dâhil edilmez.

Bireysel başvuru usulünü düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve İçtüzük'ün 63. maddesi uyarınca; bireysel başvurular, doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir. Ancak süreç içindeki teknik gelişmeler ve işleyişteki gereklilikler gözetilerek ilâve başvuru yöntemleri İçtüzük değişikliği vasıtasıyla kabul edilebilir. İçtüzük'ün 63. maddesinin son fıkrası ile Genel Kurul'a elektronik ortamda, güvenli elektronik imza kullanılarak başvuru yapılabilmesine ilişkin karar alma yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte hali hazırda böyle bir yöntem kabul edilmemiştir.

Mahkemelerin yargılama usulünü düzenleyen istisnai niteliği haiz hükümlerinin, mahkemeye erişim hakkını ihlal etmedikleri sürece belirlilik ve hukuki güvenlik sağlamaları bakımından dar yorumlanmaları gerekir. Bireysel başvuru usulünü düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve İçtüzük'ün 63. maddesinde; mektup, e-posta, kargo, resmi posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılmasına olanak tanınmamıştır. Bireysel başvurunun bir parçası olan “*eksikliklerin giderilmesi*” aşamasının da aynı usule tabi olduğu açıktır. Bireysel başvuru usulünün bir bütün olduğu kabul edildiğinde, bireysel başvuru usulünü düzenleyen hükümler, eksikliklerin posta yoluyla da giderilebileceğine imkân tanıyacak biçimde geniş yorumlanamaz. Başvuru formunda ya da evraklarında bir eksiklik bulunması halinde, bu eksikliklerin 6216 sayılı Kanun ve İçtüzük'te belirtilen usulün dışında tamamlanması başvuruların idari yönden reddedilmesine neden olacaktır.

Yukarıda belirtilen başvuru konusu olayda, bireysel başvuru formunun başvuru tarafından usulüne uygun olarak doldurulmadığı, gönderilen dilekçenin de başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içermediği ve aynı formatta olmadığı, eklenmesi gerekli belgelerin forma eklenmediği, eksiklik tamamlama yazısındaki ihtarla rağmen eksikliklerin yöntemine uygun olarak giderilmediği anlaşıldığından başvuru formunun itirazının reddine karar verilmiştir.

Eksikliklerin tamamlanması usulü hakkında dikkat edilmesi gereken ikinci husus ise başvurucuya bildirilen eksikliklerin verilen on beş günlük kesin süre içinde tamamlanmasıdır. Bu süre eksikliğin tamamlanması bildiriminden başvuru formuna tebliği tarihinden itibaren başlar. Başvuru ve eklerine ilişkin olarak Filtraj Birimi tarafından tespit edilen eksikliklerin, verilen süre içerisinde tamamlanmaması durumunda başvurunun idari yönden reddine karar verilmektedir. Eksiklikleri tamamlaması için başvurucuya verilen bu süre geçirildikten sonra eksikliklerin tamamlanması halinde idari ret kararı verilmesinin istisnası başvuru formunun eksiklikleri süresinde tamamlanamaması konusunda geçerli bir mazeretinin bulunmasıdır. Başvuru, Mahkemece tespit edilen eksiklikleri süresi içinde tamamlamadığı takdirde eksiklikleri Mahkemeye ibraz ederken aynı zamanda verilen süre konusundaki mazeret nedenini ve bu mazerete ilişkin delillerini Mahkemeye sunmalıdır.

Mahkeme, başvuru formunun kendisinden tamamlaması istenilen eksiklikleri verilen kesin süre içinde tamamlamadığı ve bu gecikmeye ilişkin mazeret ileri sürdüğü bir başvuruya ilişkin yaptığı incelemede, eksiklik bildirimine ilişkin yazıyı 22/4/2013 tarihinde tebellüğ eden başvuru vekilinin, tamamlaması gereken bilgi ve belgeleri tarafına verilen on beş günlük sürenin geçirilmesinden sonra 23/5/2013 tarihinde tamamladığını tespit etmiştir. Başvuru vekili eksikliklerin süresinde tamamlanmamasına gerekçe olarak, özel bir tıp merkezi acil polikliniği doktoru tarafından 6/5/2013 tarihinde gastro enterit teşhisiyle düzenlenen beş günlük; 13/5/2013 tarihinde de akut tonsilit ve gastro enterit teşhisiyle düzenlenen on günlük istirahat raporlarını sunmuş ve mazeretinin bitiminden itibaren süresi içinde başvuru yaptığını belirterek, mazeretinin kabul edilmesini talep etmiştir. Mahkeme bu başvuruda anılan sağlık raporlarının incelenmesi sonucunda başvuru vekili tarafından

ileri sürülen mazeretin, geçerli bir mazeret olduğunu değerlendirmiş ve başvuruyu kabul etmiştir.⁹⁰

Bir başka başvuruda⁹¹ ise başvuru formu ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde, başvuruda eksikliklerin bulunduğu tespit edilmiştir. Belirlenen eksikliklerin onbeş günlük kesin süre içinde giderilmesi için başvuruculara bildirimde bulunulmuştur. Başvurucular vekiline, tespit edilen eksiklikler kesin süre içinde giderilmesi gerekirken bu süre aşıldıktan sonra belge sunulmuştur. Kesin süreden sonra giderilen eksiklere ilişkin verilen dilekçede, eksiklerin süresinde giderilmemesi ile ilgili herhangi bir mazeret belirtilmemiştir. Öte yandan başvurucular vekili anılan eksikliklerin giderilmesine ilişkin cevabından yaklaşık bir ay sonra mazeretini sehven gönderemediğini belirtmiş ve Cizre 3 Nolu Aile Sağlığı Merkezinden alınan, başvurucular vekili hakkında akut nazofarenjit+miyalji tanısı içeren ve vekilin onbeş günlük istirahatının uygun görüldüğü sağlık raporu sunularak hastalık durumunu mazeret olarak ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, başvurucular vekilinin sağlık mazereti olarak ileri sürdüğü rahatsızlığın, İktüzük'ün 64. maddesinin ikinci fıkrasını bağlamında eksiklik bildirimine cevap vermeye engel teşkil edecek nitelikte ağır olduğunun rapordan anlaşılamadığını ifade etmiştir. Raporda başvurucular vekilinin hastane veya sağlık kuruluşunda yatarak tedavi edilmesi gerekliliğine⁹² ilişkin bir belirleme yapılmadığı gibi başvurucular vekilinin, bu hastalığı nedeniyle yatarak tedavi gördüğüne ilişkin bilgi ve/veya belge de sunmadığı, hatta bu yönde bir iddiada da bulunmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle başvurucular vekilinin sağlık mazeretinin “geçerli mazeret” olarak kabul edilebilecek ağır bir hastalık kapsamında görülmesinin mümkün olmadığı değerlendirilmiştir. Mahkeme ayrıca üzerinde resmi evrak numarası bulunmayan bir sağlık raporunun sunulmuş olduğuna da değinmiştir. Öte yandan Anayasa Mahkemesi, başvurucuların, mazeret beyan eden vekil dışında başvuru formunda imzaları bulunan otuzbir vekilinin daha bulunduğunu hatırlatmıştır. Sonuç olarak başvurucuların, eksiklik bildiriminin tebliğinden itibaren kesin sürede geçerli bir mazeret olmaksızın başvurunun incelenmesi için gerekli belgeleri sunmamaları nedeniyle başvurunun reddine karar verilmiştir.

⁹⁰ B. No. 2013/2404, 30/9/2013, p.18.

⁹¹ B. No. 2014/11864, 24/2/2016.

⁹² Benzer yöndeki karar için bkz. B. No. 2013/6325, 15/4/2014, p.28; B. No. 2013/5859, 19/11/2015, p.38, 39.

Eksikliklerin tamamlanması usulü hakkında dikkat edilmesi gereken üçüncü husus ise tamamlanması istenilen eksikliklerin tamamının eksiksiz olarak giderilmesidir. Anayasa Mahkemesinin idari ret kararlarının büyük bir kısmını bu sebep oluşturmaktadır. Bu konuda verilen idari ret kararları incelendiğinde başvuru sahiplerinin, kendilerinden tamamlanması istenen eksiklik bildirimine yanlış belgeleri ekleyerek ya da belgeleri istenilenden eksik şekilde tamamlayarak cevap verdikleri gözlenmektedir.

Başvurucunun tamamlanması istenen eksikliği yanlış belgelerle tamamladığı bir başvuruda⁹³, başvuru, açtığı idari davada geçen sürenin makul olmaması ve uğradığı zararların tazmin edilmemesi nedenleriyle adil yargılanma ve mülkiyet haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, eksiklik bildirimini yazısıyla başvurucudan tazminat komisyonunca verilen ret kararını talep etmiş, ancak başvuru tarafından Mahkemeye değerlendirme raporu ve talep dilekçesi gönderilmiştir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi, başvuru evrakında tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde başvuru tarafından gereği gibi tamamlanmaması nedeniyle başvuru hakkında idari ret kararı vermiştir.

Başka bir başvuruda⁹⁴ ise ihlal edildiği ileri sürülen hakkın hangisi olduğu ve hangi nedenlerle ihlal edildiği hususunun gerekçeleriyle birlikte özlü bir şekilde açıklanmadığı, başvuru konusu ile ilgili olarak kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketildiğine ilişkin kararlar ve nihai kararın tebliğine ilişkin belgelerin asıl veya onaylı suretlerinin eklenmediği gerekçesiyle başvurucuya eksikliğin giderilmesi bildirimini gönderilmiştir. Ancak başvuru eksiklik bildirimine cevap olarak sunduğu yazısında, başvuru konusuna ilişkin nihai kararı ve diğer bazı dayanak belgeleri tamamlamasına rağmen, ihlal edildiğini ileri sürdüğü hakkın hangisi olduğunu ve başvuru formunda belirtilen kararlardan hangisine karşı bireysel başvuru yaptığını açık ve net olarak ortaya koymamış ve bireysel başvuru formundakine benzer genel açıklamalara yer vermiştir. Bu nedenle Mahkeme, başvuru sahiplerinin verilen kesin süre içinde belirlenen eksikliklerin tümünün giderilmediği gerekçesiyle başvurunun idari yönden reddine karar vermiştir.

Filtraj Biriminin bir diğer görevi de yapılan bir başvuruyu başvuru sahiplerinin şikâyeti ve ihlal edildiğini ileri sürdüğü hak dikkate alınarak oluşturulan “hak kod-müdahale iddiası” listesinden başvuruya uygun olanını/olanlarını tespit edip sisteme girmektir. Böylece daha ilk

⁹³ B. No. 2014/2747, 11/7/2014.

⁹⁴ B. No. 2014/7831, 30/10/2014.

aşamada her bir başvurunun ayrı ayrı deyim yerindeyse “kimlikleri” oluşturulmakta ve dosya kontrolünden çalışma stratejisinin belirlenmesine, istatistiksel veriler elde etmeden iş planlamaları yapılmasına imkân sağlamaktadır. Mahkemede raportörle ve raportör yardımcıları da haklara göre gruplara ayrılmış olup bu işbölümü çerçevesinde çalışmaktadırlar. Birimler arası dosya tevzi işlemi yapıldığında bu kodlamalar sayesinde ilgili hak grubu raportör/raportör yardımcının tevzi ekranına dosya otomatik olarak gelmektedir.

b. Bireysel başvurunun, başvuru süresi içerisinde yapılmaması

Süre aşımı, hem bireysel başvurunun ön incelemesi aşmasında Komisyonlar Başraportörlüğünce verilebilecek olan idari ret kararının nedeni, hem de Komisyonlarca yapılan kabul edilebilirlik incelemesinde bir kabul edilebilirlik kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki inceleme açısından da aynı niteliğe sahip olan süre aşımı kriteri incelemenin boyutuna göre ön inceleme aşamasında veya kabul edilebilirlik incelemesinde ele alınmaktadır. Bir başvurunun, Mahkemenin yerleşik içtihatları doğrultunda süresinde yapılmadığı açıkça anlaşılabiliyorsa komisyon kararı ile süre aşımı nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmektedir. Başvuruda süre aşımı olduğu yerleşik içtihatlar kapsamında çok açık olmamakla birlikte süre aşımı bulunduğu düşünülmekte ise idari ret kararı ile süre aşımı gerekçesiyle başvurunun reddine karar verilmektedir. Bu sayede başvuru itiraz etme ve süre hesabı konusunda iddialarını ortaya koyma imkânı tanınmaktadır. Başvuru nispeten karmaşıksa veya Mahkemece daha önce hakkında karar verilmemiş bir konu olma niteliği arz edecek ayrıntılı bir incelemeyi gerektiriyorsa süre aşımı konusundaki kabul edilebilirlik incelemesi Bölümler tarafından yapılmaktadır.

Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren 30 gün içinde yapılması gerekir. Bireysel başvuru için süre koşulu aranması, onun olağanüstü bir yargı yolu olmasının sonucudur. Süre koşulu ile yargı kararlarının kesinliği ve hukuk güvenliği ilkeleri korunmuş olmaktadır.⁹⁵

Anayasa Mahkemesinin süre aşımına ilişkin verdiği karara baktığımızda, 30 günlük sürenin başlangıcını kural olarak başvuruya konu nihai kararın veya işlemin başvuru tebliğinden itibaren başlattığı görülmektedir. Ancak başvuru nihai kararı şayet kendisine

⁹⁵ Sağlam, M. (2005). Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı. 60, s. 160.

tebliğ edilmeden önce öğrenmişse⁹⁶ bireysel başvuru tarihi de öğrenme tarihinden itibaren başlamaktadır.

Mahkemenin tebliğ tarihinden itibaren başvuru süresi içinde bireysel başvurunun yapılmadığını tespit ettiği bir başvuruda⁹⁷ başvuru, terör olayları nedeniyle köyüne yapılan baskında anne ve babasının öldürülmesi nedeniyle uğradığı zararların karşılanması için açtığı davaların sonucunda anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvuru konusu olayda Anayasa Mahkemesi, başvuru yollarının 12/12/2013 tarihinde Danıştay 15. Dairesinin, Diyarbakır 2. İdare Mahkemesinin kararını onaması ile birlikte tüketildiğini, bu ilamın başvurucuya 28/3/2014 tarihinde tebliğ edildiğini ve bu durumda söz konusu karara karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun en son 28/4/2014 tarihine kadar yapılmış olması gerekirken, 29/4/2014 tarihinde yapıldığını belirterek başvuru hakkında idari ret kararı vermiştir.

1.2.3.4. İdari ret kararına itiraz

İçtüzük'ün 66. maddesinin 3. fıkrasına göre bireysel başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59. ve 60. maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hallerde Komisyonlar Başraportörü tarafından idari yönden reddine karar verilir ve bu karar başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyonlara itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.

Komisyonlar Başraportörü tarafından verilen idari ret kararlarına karşı yapılan itirazlar Anayasa Mahkemesinin iki üyesinden oluşan Komisyon tarafından karara bağlanır. Anayasa Mahkemesince verilen idari ret kararlarına itiraz imkânı tanınması hem kararın doğruluğunun

⁹⁶ 2014/2546 nolu başvuruda (30/12/2014), Alanya 4. Asliye Ceza Mahkemesinin 20/3/2012 tarihli ve E.2006/25, K.2012/348 sayılı kararı, Yargıtay 2. Ceza Dairesinin 26/11/2013 tarihli ve E.2013/27445, K.2013/27620 sayılı ilâmı ile onanarak aynı tarihte kesinleşmiştir. Anayasa Mahkemesi, yargılama dosyasının 24/12/2013 tarihinde ilk derece Mahkemesine döndüğünün aynı tarihte kesinleştirme işlemlerinin yapılmasından anlaşıldığını tespit etmiştir. Anayasa Mahkemesi ayrıca, UYAP sisteminden alınıp içeriği teyit edilen 27/12/2013 tarihli dilekçeye göre başvuru vekilinin, tevkil de dâhil olmak üzere her türlü hukuki işlemi yapmak üzere yetkilendirdiği avukat vasıtasıyla dilekçe tarihinde dosyanın fotokopisini aldığını tespit etmiştir. Bu nedenle başvuru yolunu tüketen nihai kararın başvuru tarafından öğrenildiği tarihin, dosyadan fotokopi alma tarihi olan 27/12/2013, bireysel başvuru tarihinin de 27/2/2014 olduğu gözetildiğinde bireysel başvuru için öngörülen otuz günlük sürenin geçirildiği sonucuna varılmış ve süre aşımı nedeniyle başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca bir başka örnek için bkz. B. No: 2014/3194, 20/11/2014.

⁹⁷ B. No. 2014/5938, 8/7/2014.

yeniden gözden geçirilmesine hem de idari olarak verilen kararın yargısal bir niteliğe bürünmesine olanak tanımaktadır.⁹⁸

İdari ret kararlarına yapılan itirazlarda idari ret kararının yerinde olmadığı iddiasının nedenlerinin itiraz dilekçesinde açıklanması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi idari ret kararlarına karşı yapılan itirazları, başvuruçuların itiraz gerekçeleri çerçevesinde incelemeye tabi tutmaktadır. Nitekim bireysel başvuruda taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı⁹⁹ dikkate alındığında açıklamalarda bulunmak suretiyle iddialarını kanıtlamak başvuruçuya düşmektedir. Bu bakımdan başvuru idari ret kararına ilişkin itiraz nedenlerini ileri sürmekle yükümlüdür.

Anayasa Mahkemesi tarafından gönderilen eksiklik bildiriminde belirtilen belgelerin bir kısmını tamamlaması nedeniyle bireysel başvurusu¹⁰⁰ hakkında idari ret kararı verilen bir başvuruçuyu, eksiklik bildiriminde belirtilen belgelerin bir kısmını tamamladığını fakat diğer kısmına ulaşma imkânının bulunmadığını belirterek idari ret kararına itiraz etmiştir. Mahkeme, verilen kesin süre içinde tamamlaması istenilen eksikliklerin tümünü tamamlanmadığı, özellikle başvuru konusu ile ilgili olarak kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketildiğine ilişkin kesin karar ve bu kararın tebliğine ilişkin belgelerin aslı veya onaylı suretlerinin gönderilmediği tespitine yer vermiş ve idari ret kararında hukuka aykırılık görmemiştir.

Mahkemenin incelediği bir başka başvuruda¹⁰¹ başvuruçuyu, başvuru süresinin otuz gün yerine bir ay olarak dikkate alınması gerektiğini belirterek başvurunun idari yönden reddine ilişkin karara itiraz etmiştir. Bireysel başvuru için öngörölen sürenin 30 gün olduğunu belirten Mahkeme, nihai kararın başvuruçuya 27/5/2014 tarihinde tebliğ edildiğini, dolayısıyla başvuru yolunun tüketildiği tarihin nihai kararın öğrenilme tarihi olan 27/5/2014 olduğunu, bireysel başvuru tarihinin de 27/6/2014 olduğu gözetildiğinde bireysel başvuru için öngörölen 30 günlük sürenin geçtiğini tespit etmiş ve başvurunun süre aşımı nedeniyle idari yönden reddi kararının 6216 sayılı Kanun ile İhtüzük'e uygun olduğunu belirtmiştir.

⁹⁸ Altınsoy, a.g.e., 2015, s. 52.

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, R. (2013). Bireysel Başvuruda Dava Açan Belgeyle Bağlılık. *Bireysel Başvuru İncelemeleri I*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 32-37.

¹⁰⁰ B. No. 2013/5083, 31/10/2014.

¹⁰¹ B. No. 2014/11062, 31/12/2014. Benzer yöndeki Bölüm kararı için bkz. B. No. 2013/1936, 18/9/2013.

İdari ret kararlarına karşı yapılan itirazlarda itirazın 7 günlük kesin süre içinde yapılması gereği unutulmamalıdır. Bu süre Anayasa Mahkemesince verilen idari ret kararının başvuru tebliğinden itibaren işlemeye başlar. Ayrıca, idari ret kararına itiraz da niteliği itibarıyla bireysel başvuruya ilişkin bir yazışma olduğundan bu yazışmanın da bireysel başvuruya ilişkin yazışmalarda izlenecek usule riayet edilerek mahkemeler, yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla veya doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, idari ret kararı verdiği ve bu kararın başvurucuya 24/2/2014 tarihinde tebliğ edildiğini tespit ettiği bir başvuruda¹⁰², idari ret kararına karşı başvuru tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde itiraz etmesi gerekirken, bu süre geçirildikten sonra 28/5/2014 tarihinde itiraz ettiğini belirterek idari redde yapılan itirazı reddetmiştir.

Anayasa Mahkemesinin, idari ret kararlarına yapılan itirazları istatistiksel boyutuyla çoğunlukla kabul etmediği gözlenmekle birlikte, az sayıda da olsa itirazları kabul ettiği kararlar da bulunmaktadır.¹⁰³ Bu kararlardan birinde¹⁰⁴, bireysel başvuru dilekçesi ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde tamamlanmadığı gerekçesiyle başvuru, Komisyonlar Başkanlığınca, 26/7/2013 tarihinde idari yönden reddedilmiş ve karar 1/8/2013 tarihinde başvurucuya tebliğ edilmiştir. Başvurucu, istenen tüm belgeleri eksiksiz sunduğunu belirterek, 2/8/2013 tarihinde idari ret kararına itiraz etmiştir. Başvurucunun itirazının değerlendirilmesi neticesinde Mahkeme, eksiklik yazısında belirtilen belgelerden sadece tebliğ mazbatasının eklenmediğini, tebliğ mazbatasının ise sonradan ilgili mahkemeden temin edildiğini, bu durumda dosyanın Komisyon tarafından incelenmesine engel bir durumun bulunmadığını belirterek idari ret kararına yapılan itirazı kabul etmiştir.

¹⁰² B. No. 2014/287, 31/7/2014.

¹⁰³ 27/7/2016 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesince toplam 9.940 idari ret kararı verilirken, bu kararların 5.172 tanesine itiraz edilmemiştir. İtiraz edilen kararların 3.854 tanesi hakkında itirazın reddi kararı verilirken 914 başvuru ise inceleme aşamasındadır.

¹⁰⁴ B. No. 2013/3996, 25/11/2014.

1.2.2. Komisyonlar

1.2.2.1. Kabul edilebilirlik incelemesi

a. 15 Aralık 2015 tarihinden önceki uygulama

Komisyonlar 15 Aralık 2015 tarihinden önce Ön İnceleme Bürosu ve Komisyon olmak üzere iki aşamalı bir iş dağılımı ile çalışmaktaydı. Ön inceleme Bürosu başvuruda herhangi bir eksikliğin bulunup bulunmadığına dair inceleme ve buna ilişkin işlemler ile açıkça 30 günlük süreye riayet edilmediği durumda idari ret kararı verilmesi işlemlerini gerçekleştirmekteydi. Bu iki durum noktasındaki inceleme aşaması tamamlanan başvurular Komisyon incelemesi aşamasına geçmekteydi.

Bireysel Başvuru Bürosu aşaması bittikten sonra başvurular kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutulmaktaydı. İlk olarak, başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığı incelenirdi. Bu şartları taşımayan başvurular, başka bir incelemeye tabi tutulmaksızın reddedilirdi. Kesin nitelikte olan ve kural olarak Komisyonlar tarafından verilen bu karar, başvurunun esasına ilişkin bir inceleme yapılmadan verilmekteydi.¹⁰⁵ Komisyon incelemesi tamamlanmış olan başvurular kabul edilebilirlik ve/veya başvuruya konu olayda temel hak ihlalinin bulunup bulunmadığı yönündeki incelemesi yapılmak üzere Bölümlere gönderilmekteydi.

Bireysel Başvuru Bürosu tarafından yapılan ön incelemede şekil yönünden eksiklik bulunmayan yahut tespit edilen eksiklikleri usulünce tamamlanan başvurular, kabul edilebilirlik incelemesi için Komisyonlara gönderilmekteydi. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi kural olarak ikişer üyeden oluşan komisyonlarca yapılmaktaydı ve halen aynı kural devam etmektedir.¹⁰⁶

Bir başvurunun detaylı şekilde incelenmesine başlandığı aşama Komisyon aşaması olduğundan bu aşamada başvuru kapsamında birtakım eksikliklerin tespit edilmesi durumu

¹⁰⁵ Komisyonlarca yapılan incelemede her ne kadar başvurunun esasına ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı belirtilse de ileriki bölümlerde bahsedileceği üzere, esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinden bir olan “açıkça dayanakta yoksunluk” kriterinde kısmen esas incelemesi yapıldığından bu duruma istisna oluşturmaktadır.

¹⁰⁶ Bununla beraber Bölümler, bazı hallerde başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmaya yetkilidiler ve halen yetkilidirler. Ayrıca Bölümler kabul edilebilirlik ve esas incelemesini birlikte de yapabilirler.

söz konusu olmaktadır. Bu eksikliklerin başvuru ya da ilgili kurum/kuruluşlarla yapılan yazışma yoluyla giderilmesi yolu izlenmektedir.¹⁰⁷

b. 15 Aralık 2015 tarihinden itibaren gerçekleştirilen uygulama

15 Aralık 2015 tarihinden itibaren Komisyonların Ön İnceleme Bürosu ve Komisyon olmak üzere iki aşamalı bir iş dağılımı ile çalışması sistemine son verilmiştir. Yeni sistem ile Komisyonlar Filtraj Birimi vasıtasıyla işlev görmektedir. Öngörülen önceki sisteme göre Ön inceleme Bürosu aşaması tamamlanıp kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere Komisyona gönderilen başvurular için eski usul devam ettirilmektedir.¹⁰⁸ 15 Aralık 2015 tarihinden itibaren yapılan bireysel başvurular için ise tamamen yeni usul uygulanmaktadır.

Filtraj Birimi aşamasında yukarıda da belirtildiği gibi eksiklik incelemesinin yapılmasının yanında başvurular kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutulmaktadır. İlk bakışta kabul edilemezliği açıkça anlaşılabilir olan başvurular başka bir incelemeye tabi tutulmaksızın reddedilir. Bu birimde çalışan raportör ve raportör yardımcılarınca hazırlanan kabul edilemezlik karar taslakları iki üyeden oluşan Komisyonun imzasına sunulmaktadır. Kesin nitelikteki bu karar, başvurunun esasına ilişkin bir inceleme yapılmaksızın alınmaktadır.¹⁰⁹

Kabul edilemezliği açıkça anlaşılamayan başvurular kabul edilebilirlik ve esas incelemesi birlikte yapılmak üzere Bölümlere gönderilir. Bu gönderme yargısal bir karar olan Komisyon kararı ile değil idari bir karar olan “Bölüme sevk işlemi” ile UYAP sistemi üzerinden yapılmaktadır. Bölümlerde çalışan raportör ve raportör yardımcılarının Komisyon rolündeki tevzi ekranına düşen bu dosyalar¹¹⁰ ilgili raportör ve raportör yardımcısı tarafından incelenmektedir. İlk aşamada iki ihtimal bulunmaktadır: Birincisi, ilgili raportör dosyanın kabul edilemezliğine karar verilmesi gerekmesine rağmen durumun gözden kaçtığını düşünüyorsa bu konuda daha önce verilmiş Bölüm kararına işaret ederek ve iade gerekçesini

¹⁰⁷ Eksikliğin giderilmesi hakkında bu yol, bir sonraki başlık altında daha detaylı anlatılmıştır.

¹⁰⁸ 27/7/2016 tarihi itibarıyla eski usul ile Komisyonlara gönderilen 10.555 adet bireysel başvuru dosyası bulunmakta olup bu dosyalar bitirildiğinde eski usule tamamen son verilecektir.

¹⁰⁹ Komisyonlarca yapılan incelemede her ne kadar başvurunun esasına ilişkin bir değerlendirilme yapılmadığı belirtilse de ileriki bölümlerde bahsedileceği üzere “açıkça dayanakta yoksunluk” kriteri bu duruma istisna oluşturmaktadır.

¹¹⁰ Mahkemece verilmiş tüm Bölüm ve Genel Kurul kararları ile halen derdest olan tüm dosyalar başvuru sahiplerinin şikâyetleri ve ihlal edildiği iddia edilen hak kapsamında detaylı şekilde kodlamalara tabi tutulmuş olup birimler arası tevzi işlemi yapıldığında ilgili hak grubu raportörünün tevzi havuzuna otomatik olarak dosya düşmektedir.

belirterek UYAP sistemi üzerinden dosyanın Filtraj Birimine iadesi için durumu UYAP üzerinden Bölümler Başraportörüne sunar. Bölümler Başraportörü ve Komisyonlar Başraportörünün istişaresi ile durum sonuca bağlanır.¹¹¹ Ya da bu halde Bölümler raportörü dosyanın Filtraj Birimine iade edilmesi prosedürünü işletmek yerine kendisi kabul edilmezlik karar taslağını hazırlayarak Komisyonun imzasına sunabilir.

İkincisi ise, ilgili raportör de dosyanın kabul edilebilirliği ve esası hakkında Bölümce karar verilmesi gerektiği düşüncesindeyse bölüme sevk karar taslağını hazırlayarak Komisyon üyelerinin imzasına sunar. Bu karar taslağıyla kabul edilebilirlik hususu karara bağlanmadan başvurunun Bölüme gönderilmesi sağlanmaktadır. Komisyon üyelerince imzalanan Bölüme sevk kararı ile artık başvuru yargısal bir karar ile Bölüme sevk edilmiş olacaktır.

Bir başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını taşınamaması nedeniyle komisyonlarca hakkında kabul edilemezlik kararı verilebilmesi için oybirliği gerekmektedir. Kabul edilemezlik karar taslağı üzerinde oybirliği sağlanamayan dosyalar esas incelemesinden önce kabul edilebilirlik incelemesi de yapılmak üzere Bölümlere havale edilir.¹¹²

Komisyonlar, raportörler ve raportör yardımcıları tarafından hazırlanan karar taslaklarının toplantı yapılmaksızın kідemsiz üyeden başlanarak imzalaması suretiyle karar alabilirler. Mahkemede bugüne kadar verilen Komisyon kararların neredeyse tamamı bu usul izlenerek alınmıştır. Ancak, Komisyon üyelerinden birisinin, toplantı yapılarak başvurunun görüşülmesini talep etmesi durumunda anılan imza usulü uygulanmaz.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 49. maddesinin (3) numaralı fıkrasında; komisyonlar ve bölümlerin bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilecekleri, başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve delillerin ilgililerden isteneceği hükme bağlanmıştır.

¹¹¹ Dosya Filtraj Birimine iade edilirse dosya hakkında kabul edilemezlik karar taslağı hazırlanarak Komisyonun imzasına sunulur.

¹¹² 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (3) numaralı fıkrası şöyledir: “Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.”

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün “*Bilgi, belge isteme ve tebliğ*” kenar başlıklı 70. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise; Mahkemenin, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışacağı, bilgi ve belge isteyeceği, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceleyeceği, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabileceği, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebileceği düzenlenmiştir.

Yukarıda belirtilen hükümlerden anlaşılacağı üzere Filtraj Birimi başvuru formu ve ekleri haricinde başvurunun incelenebilmesi için bir belge ya da bilgiye ihtiyaç duyduğunda Mahkeme bunu başvurucudan ya da ilgili yerden isteme yetkisini haizdir. Filtraj Birimince başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi yapılırken incelemek üzere ya da başvurunun Bölümlere sevki halinde esas incelemesi yapılırken Bölümlerce incelenmek üzere varlığı gerekli olan bilgi, belgeler Mahkemece tamamlattırılır. Bu tamamlatma kabul edilebilirlik incelemesi yapılan Komisyonlar aşamasında olabileceği gibi herhangi bir bilgi ya da belgenin varlığının gerekliliği sonradan tespit edilen durumlarda Bölümler aşamasında da olabilir.¹¹³

Başvuruya ilişkin kabul edilebilirlik incelemesi 6216 sayılı Kanun ile İçtüzük'te yer alan kurallar çerçevesinde ve belirli bir hiyerarşi içinde ele alınmaktadır. Bu konuya ilişkin inceleme “Kabul Edilebilirlik Kriterleri Hiyerarşisi ve Önemi” başlığı altında ele alınacağı için tekrar olmaması adına bu bölümde incelenmemiştir.

¹¹³ Örneğin 2013/4569 (14/4/2016) başvuru numaralı başvuruda Bölümlerce esas incelemesi yapıldığı sırada Sason İlçe Jandarma Komutanlığı Derince Jandarma Karakol Komutanlığından, M.B.nin terör örgütü mensuplarınca yaralandığı iddiası hakkında delil teşkil etmesi maksadıyla bireysel başvuru dosyasına sunulan 14/7/1993 tarihli olay yeri tespit tutanağı ile Sason İlçe Jandarma Komutanlığı Derince Jandarma Karakol Komutanlığı tarafından düzenlenen bir belgenin içeriklerinde geçen M.B.nin kimlik bilgilerine ihtiyaç duyulmuştur. Anılan bilgiler Sason İlçe Jandarma Komutanlığı Derince Jandarma Karakol Komutanlığından Mahkemece istenmiş; bilgi Mahkemeye sunulmuştur (p. 71). Bu bilgiler kapsamında başvurucunun anılan iddiası hakkında karar verilmiştir (p. 66-73). Ayrıca bu yazışma kapsamında elde edilen bilgiler aynı iddiaları içeren başka bir başvuruda (bkz. B. No: 2013/5139, 13/4/2016) ise başvurunun kötüniyetli başvuru nedeniyle reddedilmesine ışık tutmuştur.

1.2.2.2. Komisyonlarca verilebilecek kararlar

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları inceleme görevi kapsamındaki iş yükünün %46'sını kabul edilemezlik kararları oluşturmaktadır.¹¹⁴ Bu bağlamda kabul edilebilirlik kriterlerinden herhangi birinin eksik olması durumunda başvuru hakkında Komisyonlarca kesin nitelikte olan *kabul edilemezlik kararı* verilecektir ve başvuru hakkındaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin hak ihlali iddiası iç hukuk anlamında sona erdirilmiş olacaktır.¹¹⁵ Komisyonlarca *kabul edilebilirlik kararı* verilerek¹¹⁶ Bölümlere havale edilmesi de mümkündür.

Komisyonlarca verilebilecek bir diğer karar türü de *düşme kararı*dır. İçtüzük'ün 80. maddesine göre Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hallerde düşme kararı verilebilir:

- a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi,
- b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması,

¹¹⁴ 23 Eylül 2012–25 Nisan 2016 tarihleri arası bireysel başvuru istatistikleri için bkz.

http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselbasvuru/23_eylul_2012_25_nisan_2016.pdf 15 Mayıs 2016'da alınmıştır.

¹¹⁵ “*Başvuru yollarının tüketilmemesi*” nedeniyle başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verilen hallerde belirtilen bu sonuca, somut olayın özelliğine göre istisna getirilebilir. Şöyle ki derece mahkemeleri aşamasında derdest olan bir dava hakkında yapılan başvuruda başvuru hakkındaki hak ihlali iddiası hakkında –yaşam hakkı ve işkence yasağının usulü boyutu hariç olmak üzere- başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilecektir. Başvurucu yargılama aşamalarını tamamladıktan sonra Anayasa Mahkemesine tekrar bireysel başvuruda bulunma hakkına sahiptir.

Bir başka örnek vermek gerekirse: Mevzuatta öngörülmuş olan bir idari ya da yargısal yola başvurmadan yapılan bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilecektir. Başvurucunun anılan karar akabinde dava açma yoluna gitmesi düşünüldüğünde, ilk ihtimalde, ilgili yargı kolunda başvuru hakkındaki davası sürecini nedeniyle reddedildiğinde Anayasa Mahkemesine yapılacak ikinci başvuru da başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır. Çünkü bu halde başvuru öngörülen idari ya da yargısal yolu usulünce tüketmemiş olacaktır. İkinci ihtimalde ise ilgili yargı kolunda başvuru hakkındaki davası esastan görülmesi akabinde olağan kanun yollarını tamamlayan başvuru hakkındaki başvuru bulunma hakkı mevcuttur.

¹¹⁶ Burada ayrıca şu hususa vurgu yapmakta yarar vardır: Komisyonlarca kabul edilebilir bulunup Bölümlere gönderilen bir başvuru hakkında Bölümlerce artık kabul edilemezlik kararı verilemeyeceği şeklinde yorumlama yapılamaz. Zira Komisyonlarca tespit edilemeyen bir kabul edilemezlik şartı nedeniyle Bölümler de başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verebilir. İçtüzük'ün 28. maddesinin 2. fıkrasında yer alan “*Bölümler, kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığını tespit etmeleri ya da bu durumun sonradan ortaya çıkması hâlinde, incelemenin her aşamasında başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verebilirler.*” hükmünden anlaşılacağı üzere kabul edilebilirlik incelemesi başvurunun her aşamasında yapılabilmektedir. Kaldı ki 2014/3060 (10/3/2015) başvuru numaralı başvuruda İkinci Bölüm Üçüncü Komisyonunca, 25/11/2014 tarihinde *başvurunun kabul edilebilir olduğuna* ve esas incelemesinin Bölüm tarafından yapılmasına, dosyanın Bölüme gönderilmesine karar verilmişse de başvuru dilekçesi ve eklerinin incelenmesi neticesinde, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 28. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereği kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığı tespit edilerek, Komisyon tarafından verilen kabul edilebilirlik kararının kaldırılmasına, kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılmasına karar verilmiştir (p. 16).

- c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması,
- ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

Düşme kararı verilebilecek halin istisnası aynı maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. Buna göre Bölümler ya da Komisyonlar; düşme kararı verilebilecek nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hallerde incelemeye devam edebilir. “*Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkra da belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, ...hâllerde incelemeye devam edebilir*” şeklindeki ifade tarzından da anlaşılaçağı üzere düşme kararının istisnasını oluşturacak hallerde düşme kararı verilip verilmeyeceğı konusunda Anayasa Mahkemesinin takdir yetkisi bulunmaktadır.

Komisyonların başvurulara yönelik tedbir kararı verme yetkisi bulunmamaktadır. Ancak, tedbir talebinin varlığı halinde yahut Mahkemece resen dikkate alınması halinde Filtraj Birimince başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhal yapılarak Komisyonlarca dosya Bölümlere gönderilmekte ve tedbir hususu ilgili Bölüme tarafından karara bağlanmaktadır.

İçtüzük’ün 33. maddesinin 3. fıkrasında belirtildiğı üzere bir başvurunun, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvurucunun önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hallerinde Komisyon, kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvurunun ilgili *Bölüme gönderilmesine* karar verilebilir. Bu hallerde kabul edilebilirlik incelemesi yapmak Komisyonların görev kapsamında olmayıp Bölümlere ait bir görevdir.

1.2.3. Bölümler

Anayasa Mahkemesinde 1. Bölüm ve 2. Bölüm olmak üzere iki Bölüm bulunmaktadır. Her bir Bölüm, bir Başkanvekili ve yedi üyeden oluşup Başkanvekilinin başkanlığında dört üyenin katılımı ile toplanır.

Komisyonlar tarafından kabul edilebilir bulunan başvurular hakkında temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiği iddialarını *esastan inceleme* görevi Bölümler tarafından yerine getirilir.

Bölümler ayrıca;

- Komisyonlarca kabul edilebilirlik incelemesi yapılamayan hallerde (bkz. İçtüzük m. 33/3),
- Komisyonlarca kabul edilebilirlik incelemesi ile birlikte esas incelemesi yapılmak üzere Bölüme gönderilen başvurular,
- Kabul edilebilirlik incelemesi konusunda Komisyonlarda oybirliği sağlanamayan başvurularda başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmakla görevlidir.

Komisyonlar ve Bölümler, bireysel başvuruları incelerken Anayasa’da, Mahkemenin kuruluş Kanunu’nda ve İçtüzük’te yer alan usul kurallara uymak zorundadır. Bunlarda hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

Bölümler incelemelerini yaparken 6216 sayılı Kanun’un 49. maddesinin (3) numaralı fıkrasında ve İçtüzük’ün 70. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan ve yukarıda belirtilen hükümler kapsamında kurum, kuruluş, gerçek veya tüzel kişilerle doğrudan yazışabilir, bilgi ve belge isteyebilir, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceleyebilir, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.

İçtüzük’ün 28. maddesinin 3. fıkrasında belirtildiği üzere, Bölümlerden birinin görülmekte olan bir başvuruya ilişkin olarak vereceği karar, Bölümlerin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişecekse ya da konunun niteliği itibarıyla Genel Kurul tarafından karara bağlanması gerekli görülürse ilgili Bölüm dosyadan el çekebilir. Bölüm Başkanı başvuruyu Genel Kurul önüne götürmek üzere Başkana iletir. Bu prosedürün işletilmesi halinde Bölümün takdirine riayet edilmekte ve başvurunun kabul edilebilirliği ve/veya esası hakkındaki kararı Genel Kurul vermektedir.

1.2.3.1. Adalet Bakanlığına yapılacak bildirim

İçtüzük'ün 37. maddesinin 4. fıkrasına göre Bölüm Başkanı adına Bölümler Başraportörü, Bölümlerce incelenme aşamasına gelen bireysel başvurulara ilişkin görüşünün alınması için Adalet Bakanlığına bildirimde bulunur. Adalet Bakanlığına yapılan bu bildirim bilgi amaçlıdır. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hallerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir. Adalet Bakanlığı bireysel başvurularda taraf olmadığından bildirimde cevap verilmemesi halinde ya da cevap verilmekle birlikte cevapta değinilmeyen bir hususa ilişkin olarak başvuru leh ve aleyhine herhangi bir sonuç ortaya çıkmaz.

İçtüzük'ün 71. maddesinin 2. fıkrasına göre Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü otuz günlük süre içinde bildirir. Talep halinde Bölüm Başkanınca bu süre otuz güne kadar uzatılabilir. Başvurunun Adalet Bakanlığına bildiriminden itibaren belirtilen sürelerde cevap verilmediği takdirde, Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgelere göre kararını verir. Mahkeme, içtihadın oluştuğu alanlarda veya ivedilikle karar verilmesi gereken durumlarda Bakanlık cevabını beklemeden başvurunun kabul edilebilirlik ve esası hakkında karar verebilir.¹¹⁷ Adalet Bakanlığı cevabı için İçtüzük'te öngörülen süreler düzenleyici süre niteliğinde olduğundan bu süreler geçtikten sonra ve fakat başvuru hakkında karar verilmeden önce gönderilen Adalet Bakanlığı görüşleri bireysel başvuru incelemesinde dikkate alınmaktadır.

Adalet Bakanlığı bildirimde görüş sunarsa bu görüş başvurucuya tebliğ edilir ve karşı beyanlarını, Adalet Bakanlığı cevabının tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Mahkemeye sunması istenir. Başvurucu karşı beyan sunup sunmamakta serbesttir.

Kamu gücü tarafından temel hak ve özgürlük ihlali iddiası ile yapılan başvuruda Anayasa Mahkemesince gerçekleştirilen yargılamada bireysel başvurunun tarafı veya davalısı olmayan Adalet Bakanlığının bilgilendirilmesi prosedürü, adil yargılanma hakkına bakan boyutu ile tartışmalıdır.

¹¹⁷ Örneğin kamuoyunda “twitter kararı” olarak bilinen kararında Anayasa Mahkemesi, başvurular hakkında ivedilikle karar verilmesini gerekli görerek Bakanlık cevabı beklenilmeden başvuruyu kabul edilebilirlik ve esas bakımından değerlendirmiştir. Bkz. B. No. 2014/3986, 2/4/2014, p.5.

Özbey’e göre; AİHM nezdinde yürütülen bir davada Türkiye Hükümeti davalı olduğundan Devleti savunma noktasında ilgili bakanlıkların bu davaları takip ve savunma dilekçelerini göndermeleri hususunu “*adil yargılama*” ilkesi çerçevesinde anlamak mümkündür. Ancak iç hukuk uygulamasına da benzer bir düzenlemeyi getirmek doğru bir yaklaşım değildir. Her ne kadar Adalet Bakanlığı bireysel başvuru yargılamasında bir taraf olmasa da, gerekli görmesi halinde Mahkemeye görüş bildirme yetkisine sahip olması nedeniyle, Mahkemeyi etkileme imkânına sahiptir. Öte yandan Mahkemenin de resen inceleme konusunu araştırma ve delilleri toplama yetkisine sahip olduğu düşünüldüğünde, böyle bir düzenleme “*silahların eşitliği*” ilkesine aykırı olmuştur.¹¹⁸

Çoban ise bu konuya daha farklı yaklaşmakta ve Adalet Bakanlığına yapılan bildirimin, Adalet Bakanlığını devlet adına bireysel başvurunun muhatabı haline getirmemekle birlikte Bakanlığa gerekli gördüğü hallerde bir başvuruyla ilgili görüşlerini Mahkemeye sunma imkânı tanıdığını belirterek özellikle tazminat ödenmesine karar verilmesi ihtimali yüksek olan başvurularda Mahkemenin Bakanlıktan görüş isteyebilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁹

Kanaatimizce, bireysel başvurunun ikincillik ilkesi gereğince Adalet Bakanlığına bildirimde bulunulmasında herhangi bir sorun görülmemelidir. Şöyle ki, kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir. Bu husus dikkate alındığında ve tüketilmesi gerekli olan bu yolların neredeyse tamamının “yargı yolu” olduğu göz önünde bulundurulduğunda başvuru yolları yargı aşamasını tamamlayıp Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmaktadırlar. Yargı aşaması tamamlanmasına rağmen çözümlenemeyen ya da çözümlenemediği iddia edilen bir sorun için Adalet Bakanlığına bildirimde bulunulması başlangıçtaki hareket noktası (ikincillik ilkesi) ile örtüşmektedir. Dolayısıyla asıl olan, şikâyet Anayasa Mahkemesine taşınmadan sorunu çözümlmek olduğundan ihlal iddialarından bildirim vasıtasıyla Adalet Bakanlığının haberdar edilmesinde iki yarar bulunmaktadır: Birincisi, sorunun yargı aşamasında çözümlenememiş olmasına Adalet Bakanlığının cevap vermesi yönüyledir. İkincisi ise daha genel bir yarar olup yargı aşaması tamamlanmasına rağmen yargının işleyişinden kaynaklı

¹¹⁸ Özbey, Ö. (2013). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*. 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 379-380.

¹¹⁹ Çoban, A.R. (2011). Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu’nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi., Musa Sağlam (Editör), *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti” Konulu Uluslararası Sempozyum*. Ankara: HUKAB Yayınları, 176.

sorun nedeniyle çözüme kavuşturulamamış bir şikâyetten Bakanlığın haberdar olması ve bunu gidermeye yönelik tedbirlerin almasına imkân tanınmasıdır.

1.2.3.2. Tedbir ve gizlilik kararı, duruşma yapılması ve pilot karar usulü

6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ü, Mahkemeye tedbir kararı verme yetkisi tanımıştır ama Kanun ile İçtüzük arasındaki lafzi farklılık nedeniyle uygulama açısından sıkıntılara sebep olabilecek bir durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki; 6216 sayılı Kanun Bölümlerin, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebileceklerini belirterek, tedbir kararı verilebilecek haklar açısından herhangi bir sınırlama öngörmemiştir (m. 49/5). Oysa Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ü tedbir kararı verilebilecek halleri başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu hallerle sınırlamıştır (m. 73/1).

Mevzuatımızda yer alan bu iki hükümden anlaşılacağı üzere tedbir kararı verilebilecek haller İçtüzük ile daha sınırlı hale getirilmiştir. Böyle bir durumda kanımızca normlar hiyerarşisinde kanunların içtüzüklerden daha öncelikli olduğu dikkate alınarak İçtüzük'te yer alan bu düzenlemenin Anayasa Mahkemesi için sadece yol gösterici bir nitelik arz ettiği sonucuna varılmalıdır. Bu konuda Anayasa Mahkemesinin yorumu önem arz etmektedir. Mahkeme, İçtüzük'te yer alan hükmün yol gösterici olduğu şeklinde yorum yapmakla hem tedbir kararı verilebilecek başvurular bakımından konu yönünden kendisini sınırlamamış olacak hem de Kanun tarafından kendisine verilen yetkiyi kendi yaptığı İçtüzük vasıtasıyla daraltmamış olacaktır. Kaldı ki İçtüzük'ün ilgili hükmü ile getirilen bu sınırlama başvuruçuların talep hakkına yönelik bir sınırlama niteliğindedir ve katı yorumlanması halinde Anayasa'nın 13. maddesi bakımından sorun ortaya çıkarmaktadır.

Kaldı ki İçtüzük'ün yol gösterici mahiyette olduğuna ilişkin yorum, tedbir talebi konusunda başvurucunun talebini zorunlu görmemiş olan yasa koyucunun iradesiyle de örtüşür nitelikte olacaktır. Zira, yasa koyucu temel hak ve özgürlüklerin ihlalini önlemeye

yönelik tedbir kararları verilmesinin sınırlı koşullarda uygulanmasını öngörseydi bu konuda Mahkemece resen karar verilebileceğini belirtmezdi.¹²⁰

Yukarıda belirtilen açıklamalar akabinde Anayasa Mahkemesi uygulamasına bakacak olursak, Mahkeme yaşam hakkına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike arz eden durumlar haricindeki ihlal iddiaları ile yapılan tedbir taleplerini reddetmektedir. Bu konuya örnek bir başvuruda¹²¹, başvurucunun Suriye’de hayatını kaybeden oğlunun cenazesinin Türkiye’ye nakline Suruç Kaymakamlığınca izin verilmemesine dair işlemin yürütmesinin tedbiren durdurulmasına ilişkin tedbir talebini de içeren başvurusu Mahkemeye 1/10/2015 tarihinde ulaşmıştır. İkinci Bölüm, 2/10/2015 tarihli kararında başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşıldığı hâlinde, başvuru hakkında esasa ilişkin inceleme yapılana kadar Bölümlerce resen veya başvurucunun talebi üzerine gerekli tedbirlere karar verilebileceğini belirtmiştir.

Somut olayda başvurucunun Suriye’de hayatını kaybeden oğlunun cenazesini Türkiye’ye getirmesine izin verilmediğini iddia ettiği ve başvurunun kişilerin özel hayatı ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Anılan işlemin başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir tehlike oluşturacak nitelikte olmadığı başvuru kapsamından açıkça anlaşıldığına, 27467 sayılı Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik kapsamında sunulması gereken bilgi ve belgelerin hiçbirisinin bireysel başvuru formuna eklenmediğine değinilerek sonuç olarak tedbir talebi, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 73. maddesi kapsamında bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.¹²²

¹²⁰ Altınsoy, *a.g.e.*, 2015, s. 61.

¹²¹ B. No. 2015/15950, 2/10/2015.

¹²² B. No. 2015/15950, 2/10/2015, p.12-13. Ayrıca, Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından başvuru formu ve eklerinde belirtilen 54 adet internet sitesi ve twitter hesabı hakkında “yaşam hakkı ile kişilerin can ve mal güvenliğinin korunması” ve “suç işlenmesinin önlenmesi” gerekçeleriyle alınan internet erişimlerinin engellenmesine dair kararın başvuru sahiplerinin Anayasa ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerini ihlal ettiği iddiaları ile anılan kararın yürütmesinin tedbiren durdurulması talebinin reddi hakkında bkz. B. No: 2015/15977, 6/10/2015.

Tedbir taleplerine ilişkin bugüne kadara Anayasa Mahkemesi üç türlü karar vermiştir: *Tedbir talebinin kabulüne*¹²³, *tedbir talebinin reddine*¹²⁴ ve *tedbir kararı verilmesine yer olmadığına*¹²⁵.

Tedbir talebi hakkındaki kararın verilmesi süreci en güncel hali ile şu şekildedir:

- a. Bireysel başvurunun yapıldığı aynı günde tedbir talebi hakkında karar verilmesi gerekli olan hallerde (bu haller sınır dışı etme işlemleri ve suçluların iadesi hakkındaki işlemlerdir) başvurunun tedbir talebi derhal incelenerek tedbir talebi hakkında kabul ya da ret kararı verilmektedir. Aynı gün karar verme imkânı yok ise tedbir hakkında karar verinceye kadar başvuru konusu işlemin durdurulması için ilgili mercie, Bölüm Başkanının imzasını taşıyan yazı gönderilmektedir.
- b. Bireysel başvurunun yapıldığı aynı günde tedbir talebi hakkında karar verilmesi gerekli olmayan hallerde (İçtüzük'ün 73. maddesi kapsamında kalmakla birlikte yukarıdaki maddede belirtilen iki hal dışındaki durumlar) ise tedbir talebi hakkında karar verinceye kadar başvuru konusu işlemin durdurulması için ilgili mercie Bölüm Başkanının imzası ile bir yazı gönderilmekte ve mümkün olan en kısa sürede tedbir talebi hakkında karar verilmektedir.

Başvurucular kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması taleplerini ve bunun gerekçesini bireysel başvuru formunun ilgili kısmına yazarak belirtebilirler. Gizlilik talepli başvurularda Mahkeme başvuru taleplerine riayet etmekte, kararlarda gerçek kişi başvuru taleplerinin ad ve soyadları bunların ilk harfleri kullanılarak ve aralarına nokta işareti konulması suretiyle kısaltılarak¹²⁶; başvuru bir tüzel kişilik ya da ortaklık ise ticaret unvanı, ortaklığın nevi, tüzel kişiliğin türü anlaşılacak şekilde ismin kısaltması yapılarak¹²⁷ yazılmaktadır.

¹²³ B. No. 2016/2728, 16/2/2016; B. No. 2016/220, 20/1/2016; B. No. 2015/19133, 16/12/2015; B. No. 2015/18582, 15/12/2015; B. No. 2015/17762, 1/12/2015; B. No. 2015/16437, 10/11/2015, B. No. 2015/15277, 11/9/2015, B. No. 2015/13854, 14/8/2015; B. No. 2015/4176, 17/3/2015.

¹²⁴ B. No. 2016/6003, 7/4/2016; B. No. 2016/5993, 5/4/2016; B. No. 2016/4754, 16/3/2016; B. No. 2015/18203, 1/12/2015; B. No. 2015/17968, 2/12/2015; B. No. 2015/10459, 1/10/2015; B. No. 2014/19023, 5/12/2014; B. No. 2013/6901, 2/10/2013.

¹²⁵ B. No. 2016/3349, 24/2/2016; B. No. 2016/2602, 12/2/2016.

¹²⁶ Bkz. A.Y.İ., B. No. 2013/252, 26/6/2014; B.E., B. No. 2012/625, 9/1/2014; İ.Ç., B. No. 2013/439, 16/4/2013.

¹²⁷ Bkz. R.V.Y. A.Ş., B. No. 2013/1429, 14/10/2015; E.T.Y.İ. A.Ş., B. No. 2013/596, 8/5/2014.

Bireysel başvurular kural olarak dosya üzerinden incelenir. Ancak Bölümlerce resen ya da başvuru veya Adalet Bakanlığının talebi üzerine gerekli görülmesi halinde duruşma yapılmasına karar verilebilir. İçtüzük'ün 74. maddesine göre, duruşma yapılmasına karar verilmesi halinde, duruşmanın yeri, günü ve saati ilgililere bildirilir. Duruşma esnasında duruşma tutanağı düzenlenir ve tutanak örnekleri, talepleri halinde başvuru ve Adalet Bakanlığı ile varsa diğer ilgililere verilir. Bugüne kadar duruşma yapılan bir bireysel başvuru bulunmaktadır.

Bireysel başvurulara ilişkin Mahkemenin duruşma yapması, bu konuda başvuru talebi olsa dahi zorunlu değildir. Bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi gereği hak ve özgürlüklerin öncelikli koruma mercileri idari makamlar ile derece mahkemeleridir. Bu bakımdan hak ihlali iddialarının Anayasa Mahkemesine sunulmasından önce bu merciler önünde ileri sürülmesi ve ihlalin bu mercilerce giderilmesi gerekliliği dikkate alındığında bireysel başvurulara ilişkin duruşma yapılması konusunda bir zorunluluk bulunmamasının adil yargılanma hakkı kapsamında herhangi bir problem teşkil etmeyeceği kanaatindeyiz.

Anayasa Mahkemesindeki yargılama da diğer genel davalarda olduğu gibi tarafların eşitliği ve çelişme prensibine dayanarak yapılacaktır. Öte yandan Anayasa Mahkemesi, tarafların iddiaları ve delilleri ile bağlı değildir.¹²⁸ Bireysel başvuruda taraflarca getirilme ilkesi geçerli olmakla birlikte 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (3) numaralı fıkrası çerçevesinde Mahkeme hukuki nitelendirmeyi yapma konusunda tam bir yetkiye sahiptir.¹²⁹

Komisyonlar ve Bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi resen yapabilir. Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller Mahkemece ilgililerden istenebilir. Komisyonlar ve Bölümler gerçeğin ortaya çıkması için her türlü araştırmayı yapma yetkisine sahiptirler. Bu anlamda, burada daha çok medeni yargılamaya has taraflarca davanın yürütülmesi ilkesi değil ceza yargılamasına ilişkin ilkelerden olan resen araştırma ilkesi kabul edilmiştir.¹³⁰

Bazı yapısal sorunlardan kaynaklanabilecek çok sayıda başvuruyu daha kısa sürede sonuca kavuşturmak ve benzer nitelikte birçok başvurunun yapılmasını önlemek amacıyla

¹²⁸ Aliyev, C. (2010). *Anayasa Şikâyeti*. İstanbul: Beta Yayınları, s. 93.

¹²⁹ Kaplan, a.g.m., 2013-A, s. 36, 38. Ayrıca bkz. B. No. 2012/969, 18/9/2013, p. 16.

¹³⁰ Özbey, a.g.e., 2013, s. 388.

İçtüzük'ün 75. maddesinde pilot karar usulünün uygulanabilmesi imkânı sağlanmıştır. Buna göre; Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.

Pilot karar usulünün uygulanmasıyla Anayasa Mahkemesi hem aynı konuya ilişkin başvurular hakkında daha kısa sürede karar verebilecek hem de aynı tür şikâyeti içeren dosyaları tek bir kararla çözme imkânına kavuşarak ağır bir iş yükünün altına girmekten kurtulmuş olacaktır.

Pilot karar usulü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvurucunun istemi üzerine başlatabilir. Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır. Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir. Böylelikle Mahkeme, pilot karar kapsamında olan başvurularla ilgili hak ihlali sorununu öncelikli olarak ele alacak ve yapısal sorunlardan kaynaklanan benzer nitelikteki şikâyetler yönünden sorunun yargısal boyuta taşınmadan idari mercilerce çözülebilmesi için yol gösterici bir rol üstlenmiş olacaktır.

Bölüm pilot kararlarla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.

Pilot karar usulünün uygulandığı durumlarda, Anayasa Mahkemesinin başvuruya ilişkin görevi kararın verilmesiyle sona ermemektedir. Mahkeme başvurucunun mağduriyetinin giderilip giderilmediğini de izleyecek ve gerekli gördüğü takdirde görüşülmesini ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayacaktır.

1.2.3.3. İhlal kararı ve ihlalin sonuçlarının giderilmesi

Kabul edilebilirlik incelemesinde sorun görülmeyen bir başvurunun esasına girilerek ihlal iddiası Anayasa Mahkemesince incelenir. Mahkeme, bu aşamada temel hak ve

özgürlüklere yönelik anayasal güvenceler bakımında bir hak ihlalinin olup olmadığını denetler.

Yapılan inceleme sonucunda kamu işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle ortaya çıkmış bir hak ihlali tespit edilmezse Anayasa Mahkemesi başvurucunun hakkının ihlal edilmediğine karar verir. “Bu, bir anlamda işlemin Anayasaya uygunluğunun da tespitidir.”¹³¹ Eğer yapılan inceleme sonucunda başvuru konusu olayda hak ihlali bulunduğu kanaatine varılırsa, Mahkeme, ihlali tespit edip kararın hüküm fıkrasında ihlalin giderilmesi için yapılması gerekenlere hükmeder.

6216 sayılı Kanun’un “*Bireysel başvuru usulü*” kenar başlıklı 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasının ilgili kısmı şöyledir: “*Başvuru dilekçesinde... varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir...*”

6216 sayılı Kanun’un “*Esas hakkındaki inceleme*” kenar başlıklı 49. maddesinin (6) numaralı fıkrasının ilgili kısmı şöyledir: “*Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır.*”

Anayasa Mahkemesi İçtüzük’ünün “*Bireysel başvuru formu ve ekleri*” kenar başlıklı 59. maddesinin (2) ve 3 numaralı fıkralarının ilgili kısımları şöyledir:

“*Başvuru formunda aşağıdaki hususlar yer alır:*

...

h) Başvurucunun talepleri.

...

(3) Başvuru formuna aşağıdaki belgeler ya da onaylı örnekleri eklenir:

...

f) Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.”

Yukarıda belirtilen hükümlerden de anlaşılacağı üzere ve Bireysel Başvuru Formu Kılavuzu’nda belirtildiği üzere bireysel başvuru formunun “V- Sonuç Talepleri” başlığı altındaki kısımda başvurucunun nihai taleplerini özetlemesi ve bu kapsamda adli yardım,

¹³¹ Özbey, a.g.e., 2013, s. 407.

tedbir, duruşma, keşif ve bilirkişi incelemesi, tazminat ve yargılama giderlerine hükmedilmesi vb. isteklerini belirtmesi gerekmektedir.¹³²

6216 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi İçtüzük’ünde yer alan hükümler ve Bireysel Başvuru Formu Kılavuzunda yer alan açıklamalar çerçevesinde başvurunun, başvuru formunda talep sonucunu açık bir biçimde belirtmesi gerekmektedir. Başvurucu, tazminat talebi varsa uğranılan zararı başvuru formunda belirtmeli ve buna ilişkin belgeleri de forma eklemelidir.¹³³

Gerek 6216 sayılı Kanun’un 50. maddesi gerekse de İçtüzük’ün 79. maddesi, bir mahkeme kararı aleyhine yapılmış olan bireysel başvurunun incelemesini ve verilecek karar şeklini düzenlenmiştir. AİHM nezdinde bireysel başvuruya konu olan temel hak ve özgürlük ihlallerinden birçoğunun mahkeme kararlarına dayandığını görmekteyiz. Bu nedenle 6216 sayılı Kanun’un, ihlalin daha ziyade mahkeme kararlarından kaynaklanacağı düşüncesiyle kaleme alındığını söylenebilir.¹³⁴

Bölüm, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığını tespit ederse, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırma adına verebileceği kararlar arasında çeşitli alternatifleri vardır. Bunlar;

- Mahkeme, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. İlgili mahkeme, Anayasa Mahkemesinin (Bölümün ya da istisnai durumlarda Genel Kurulun) ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapar ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar verir. 6216 sayılı Kanun’da “*yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderilir*” şeklinde katı bir ifade yer aldığından kanımızca, ihlal kararı yeniden yargılama yapılma üzere ilgili derece mahkemesine gönderilmek zorundadır. Bu konuya ilişkin örnek bir başvuruda¹³⁵ Başvurucu, süresi içerisinde, havale yoluyla gönderdiği temyiz posta masrafının kalemde teslim edilmediği gerekçesiyle temyiz dilekçesinin reddedildiğini, bu nedenle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Temyiz başvurusunun reddine dair İlk

¹³² Bireysel Başvuru Formu Kılavuzu, http://www.anayasa.gov.tr/files/bireyselbasvuru/basvuru_kilavuzu.pdf adresinden 24 Temmuz 2016’da alınmıştır, s. 7.

¹³³ Kaplan, *a.g.m.*, 2013-A, s. 41.

¹³⁴ Özbey, *a.g.e.*, 2013, s. 415; Aydın, *a.g.m.*, 2014.

¹³⁵ B. No. 2012/1223, 5/11/2014.

Derece Mahkemesi kararının temyizine ilişkin masrafları, esas kararın temyizinde yaptığı gibi PTT aracılığıyla Mahkeme hesabına havale yaparak ödemiş olan başvurunun, kendisinden talep edilen masraf tutarını İlk Derece Mahkemesi hesabına süresinde yatırdığı, bu şartlar altında başvurunun davasını takip etmekte özensiz davrandığının ve üzerine düşen masraf yükümlülüğünü yerine getirmediğinin kabul edilmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmış ve başvurunun mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir. Tespit edilen ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması bakımından yeniden yargılama yapılmak üzere ihlal kararının ilgili Mahkemeye gönderilmesine hükmedilmiştir.

- Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan inceleme sonunda, başvurunun bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi halinde, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmuyorsa, başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilebilir. Başvurucu açısından yeniden yargılama yapılması ile yoluyla giderilemeyecek hak ihlali durumunun varlığı yahut olağan yargı mercileri nezdinde dava açılması yolu başvuruca gösterilse dahi bu yargılama ile ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılamayacak olduğu hallerde Mahkeme tazminata hükmedilmesi yoluna başvurur. Anayasa Mahkemesince hükmedilecek tazminat maddi ya da manevi tazminat olabilir. Başvurucunun başvuru formunda ya da bireysel başvuru süresi içinde olmak koşuluyla ayrı bir dilekçe ile ayrıca ve açıkça maddi ve/veya manevi tazminat istemini belirtmiş olması koşuluyla¹³⁶ somut başvurunun şartlarına göre Mahkemece maddi ve/veya manevi tazminata hükmedilebilecektir. Sadece maddi ya da sadece manevi tazminata hükmedilmesi mümkün olabileceği gibi her iki tazminata da birlikte hükmedilmesi mümkündür.¹³⁷ Taleple bağıllık ilkesi bireysel başvuruda geçerli olup başvurunun maddi ve/veya manevi tazminat talebinin olmadığı durumlarda Mahkemece tazminata hükmedilmemektedir.

¹³⁶ Bir başvuruda, başvurucların mülkiyet ve makul sürede yargılanma haklarına yönelik şikâyetleri hakkında ihlal kararı verilmekle birlikte, maddi ve manevi tazminat ödenmesi yönünde bir taleplerinin olmadığı dikkate alınarak tazminat konusunda karar verilmesine yer olmadığına hükmedilmiştir (B. No. 2012/1281, 24/6/2015, p. 159). Bir başka başvuruda ise, başvurucların makul sürede yargılanma haklarının ihlal edildiği tespit edilmiştir. Başvuruclar tarafından sadece maddi tazminat talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvuruclar tarafından manevi tazminat talebinde bulunulmadığı, tespit edilen ihlal ile iddia edilen maddi zarar arasında illiyet bağı da olmadığı gerekçesi ile başvurucların maddi tazminat taleplerinin reddine karar verilmiş ve başvuruclar lehine manevi tazminata da hükmetmemiştir (B. No. 2014/4301, 3/2/2016, p. 58-59).

¹³⁷ Örneğin 2014/6128 (7/7/2015) numaralı başvuruda başvuru bir toplantıda yaptığı konuşmada davacıların kişilik haklarına saldırıda bulunduğu iddiasıyla başvuru aleyhine açılan davaların sonucunda mahkemelerce “davalının tecavüzünün kınanması”na (kınama) kararı verilmesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi yaptığı inceleme sonunda başvurunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiş ve başvuruca net 5.000,00 TL manevi tazminat, başvurunun davacılarla ödediği vekâlet ücreti ve diğer masraflar nedeniyle maddi zarara uğradığı anlaşıldığından başvuruca net 14.931,00 TL maddi tazminat ödenmesine hükmetmiştir.

• Tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi yahut ihtisaslaşmış bir mahkemece tazminat isteminin incelenmesinin daha uygun olacağı kanaatine varılması halinde Anayasa Mahkemesi bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir. İhlal kararında, gerekli görüldüğü takdirde ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılabileceği hususunda konusunda genel mahkeme için yol gösterici ilkelere işaret edilebilir. Bu giderim şekline örnek bir başvuruda¹³⁸ başvuru tapu tahsis belgesi ile kullanılan taşınmazın sit alanı ilan edilmesi nedeniyle tahliye talebi üzerine İstanbul 6. İdare Mahkemesinde açılan iptal davasının reddedilmesinin, özel hayatın gizliliği ile konut dokunulmazlığı ve hukuk devleti ilkelerinin, hak arama hürriyetinin, adil yargılanma hakkı ile mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Başvurucunun binanın değeri ödenmeksizin tahliye kararı verilmesi nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden inceleme yapan Mahkeme, mülkiyeti başvurucaya ait binanın tahliyesinin talep edilmesine rağmen değerinin ödenmemesinin, başvurucaunun mülkiyet hakkına orantılı olmayan bir müdahale olduğu ve bina üzerindeki mülkiyet hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Mahkeme ayrıca, başvurunun bina değerinin kendisine ödenmesine yönelik olarak dava açma hakkının bulunduğuna işaret etmiş ve başvurucaunun dava açma olanağı ile tazminat miktarının belirlenmesinin yargılamayı gerektirdiği dikkate alınarak başvurucaunun tazminat talebinin reddine hükmedilmiştir.¹³⁹

Anayasa Mahkemesi, ihlalin ve sonuçlarının yeniden yargılama veya tazminat yoluyla giderilemeyeceği hallerde, bu konuda Kanun’da ve İçtüzük’te herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, kararın bir örneğini hak ihlaline neden olan kamu gücü konumundaki kuruma göndermek suretiyle ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırma yolunu seçmektedir. Nitekim başvurucaunun video paylaşım sitesi olan “youtube.com” isimli internet sitesine erişimlerinin engellenmesine dair Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı işlemi nedeniyle Anayasa’nın 22., 26., 27., 40., 48. ve 67. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürdükleri bir başvuruda, Anayasa Mahkemesi Anayasa’nın 26. maddesinde korunan ifade özgürlüklerinin ihlal edildiğine karar vermiş; ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere kararın bir örneğinin Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, Bilgi

¹³⁸ B. No. 2013/6670, 10/6/2015.

¹³⁹ B. No. 2013/6670, 10/6/2015, p. 116-117.

Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına gönderilmesine hükmetmiştir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ B. No. 2014/4705, 29/5/2014.

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURUDA KABUL EDİLEMEZLİK KRİTERLERİ

2.1. GENEL OLARAK KABUL EDİLEMEZLİK KRİTERLERİ

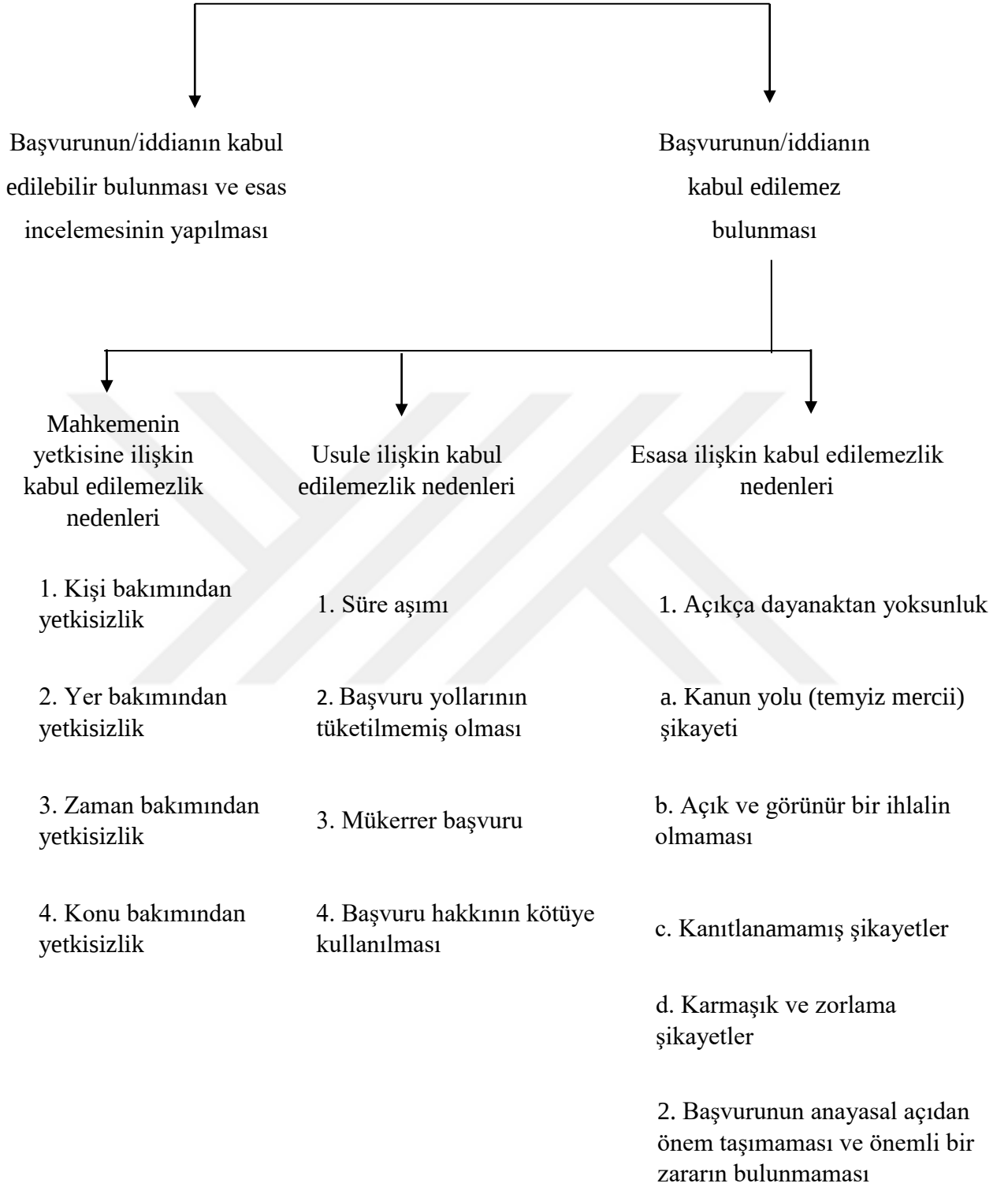
Kabul edilemezlik kriterleri, bireysel başvuru hakkında yapılan inceleme sonucunda başvurunun hak ihlali iddiasının kabul edilebilir bulunup iddianın esasının incelenebilmesi için başvuruda mevcut olmaması gereken, bu nedenlerden herhangi biri varlığı halinde başvurunun iddiasının Anayasa Mahkemesince incelenmesine devam edilmesine kural olarak¹⁴¹ engel olan kriterler olarak tanımlanabilir.

Mevzuatımız ile Anayasa Mahkemesi ve AİHM uygulaması¹⁴² dikkate alındığında kabul edilemezlik nedenleri üç gruba ayrılarak incelenebilir: Bunlardan birincisi mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik nedenleri, ikincisi usule ilişkin kabul edilemezlik nedenleri, üçüncüsü ise esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleridir. Bir tablo ile tüm bu kabul edilemezlik nedenlerini belirtecek olursak:

¹⁴¹ Bazı kriterler bakımından istisna halleri mevcut olup bu kabul edilemezlik nedenleri bireysel başvuruda mevcut olmasına rağmen başvurunun incelenmesine devam edilmektedir. İlgili konu başlıkları altında bu istisna hallerine de değinilmiştir.

¹⁴² Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Araştırma Birimi (Department of the Jurisconsult). (2014). Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi. Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 3. Baskı, p. 44-389.

Kabul Edilebilirlik İncelemesi

Bireysel başvuruların kabul edilebilir incelemeesi yapılırken kabul edilebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığına bakılmaktadır. Bu şartları uygun olmayan başvurular, başka bir inceleme yapılmaksızın kabul edilemez bulunarak reddedilir. Kesin nitelikte olan ve kural olarak Komisyonlar tarafından verilen bu kararlar, yine kural olarak başvurunun esasına ilişkin bir incelemeyi içeriğinde barındırmayacaktır.

Anayasa Mahkemesi kararlarında istikrarın sağlanması başvuruçuların hukuki öngörülebilirliğini sağlama adına büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda aynı usuli eksiklikleri taşıyan başvuruların aynı gerekçeler temelinde kabul edilemez bulunması, Anayasa Mahkemesi kararlarının kamu vicdanında güven sağlayabilmesi açısından büyük bir etkiye sahip olacaktır. Böylece başvuruçular, kendi başvuruları ile Mahkemece daha önceden karara bağlanmış benzer nitelikteki başvurular arasındaki bağlantıyı ve kararlardaki istikrarı görerek başvurusunun gerekli şekilde incelenip incelenmediği konusunda somut kaygılara kapılmaktan uzaklaşacaktır.¹⁴³ Mahkeme incelemesinde birtakım prensiplerin izlenmesi ayrıca Mahkemenin kendi içinde uygulama birliğini de sağlayacaktır.

Anayasa Mahkemesi uygulamasına baktığımızda kabul edilebilirlik incelemeesi aşamasında verilecek kararlarda istikrarı ve uygulama birliğini sağlama adına kabul edilebilirlik kriterlerinin bir sıralamayı izlediği ve bu hiyerarşik sıralama üzerinden kabul edilebilirlik incelemesinin adım adım yapıldığı söylenebilir. Bu şekilde Mahkeme, anılan hiyerarşide yer alan sırayı gözeterek bir başvuruyu kabul edilebilirlik testine tabi tutmaktadır ve bu başvuru birden fazla kabul edilemezlik nedeni bulursa da hiyerarşide üst sırada olan bir kabul edilemezlik nedenine öncelik verilerek bu nedenden ötürü başvuru kabul edilemez bulunmaktadır.

Kabul edilebilirlik incelemesinde Anayasa Mahkemesi tarafından kullanılan kabul edilebilirlik kriterleri hiyerarşi şu şekildedir;

- 1. Şekil eksikliği incelemeesi** (6216 sayılı Kanun m. 48/1, İçtüzük m. 66/1)
- 2. 30 gün kuralı** (6216 sayılı Kanun m. 47/5)
- 3. Mükerrer başvuru**

¹⁴³ Altınsoy, *a.g.e.*, 2015, s. 69.

4. Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik nedenleri (6216 Sayılı Kanun m. 45/1, 46/1)

- Kişi bakımından yetkisizlik
- Yer bakımından yetkisizlik
- Zaman bakımından yetkisizlik
- Konu bakımından yetkisizlik

5. Başvuru yollarının tüketilmesi (6216 Sayılı Kanun m. 45/2)

6. Açıkça dayanaktan yoksunluk (6216 Sayılı Kanun m. 48/2)

- Bir ihlalin olmadığı açık olduğu şikâyetler
- Kanıtlanmamış şikâyetler
- Karmaşık ve zorlama şikâyetler,
- Temyiz mercii şikâyeti

7. Başvuru hakkının kötüye kullanılması (6216 Sayılı Kanun m. 51)

8. Başvurunun Anayasal açıdan önem taşıması ve önemli bir zararın bulunmaması (6216 Sayılı Kanun m. 48/2)

9. Düşme talebi (6216 Sayılı Kanun m. 50/5)

Aşağıdaki başlık altında kabul edilebilirlik kriterlerinden olan mahkemenin yetkisine ilişkin ve usule ilişkin kabul edilemezlik nedenleri pedagojik kolaylık sağlaması sebebiyle yukarıdaki tablomuz esas alınarak sırası ile ele alınacaktır. Tezin konusu olan esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri ise bir sonraki bölümde incelenmiştir. Esasen düşme kararı verilebilecek haller bir kabul edilebilirlik kriteri niteliğinde olmadığından düşme halleri ve düşme kararı ayrıca incelenmeyecektir.

2.2. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNE VE USULE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

2.2.1. Mahkemenin Yetkisine İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri

2.2.1.1. Kişi Bakımından Yetkisizlik

Bireysel başvuruda kişi bakımından yetkiden anlaşılması gereken Anayasa Mahkemesi nezdinde temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasında bulunabilmek için sahip olunması gereken ehliyettir.

Gerek Anayasa ve gerekse de Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’a göre, kamu gücünün bir işlemi nedeniyle Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin ihlal edildiğini iddia eden “herkes” bireysel başvuru hakkına sahiptir. Ancak “herkes” ifadesinin bireysel başvurunun niteliğinden kaynaklanan bazı sınırları vardır ve Kanun bu konuya açıklık getiren bir düzenleme yapmıştır.¹⁴⁴

Bu sınırlar 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir;

“(1) Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

(2) Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri yalnızca tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

(3)Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.”

¹⁴⁴ Ekinci, H., Sağlam, M., a.g.e., 2012.

İlgili maddede bireysel başvuru ehliyeti bakımından ilk iki fıkrada gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında, üçüncü fıkrada ise yabancılar ile Türk vatandaşları arasında bir ayırım yapıldığı görülmektedir.

Anayasa'nın 148. maddesinin 3. fıkrası ve 6216 sayılı Kanun'un anılan hükümleri dikkate alındığında, başvurunun, başvuru konusu kamu gücü işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle ya kişisel olarak doğrudan etkilenmiş olması ya da başvuru ile doğrudan mağdur arasında şahsi ve özel bir bağ bulunması gerekir.

Kanun'da yer alan ayırım çerçevesinde kişi bakımından yetki, gerçek ve tüzel kişiler açısından ayrı ayrı incelenecektir.

a. Gerçek kişiler açısından kişi bakımından yetki

6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*" başlıklı 46. maddesinde kimlerin bireysel başvuru yapabileceği sayılmış olup, anılan maddenin (1) numaralı fıkrasına göre; bir kişinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmesi için üç temel ön koşulun birlikte bulunması gerekmektedir. Bu önkoşullar başvuruya konu edilen ve ihlale yol açtığı ileri sürülen kamu gücü eylem veya işleminden ya da ihmalden dolayı, başvurunun "*güncel bir hakkının ihlal edilmesi*", bu ihlalden dolayı kişinin "*kişisel olarak*" ve "*doğrudan*" etkilenmiş olması ve bunların sonucunda başvurunun kendisinin "*mağdur*" olduğunu ileri sürmesi gerekir.¹⁴⁵

Bu üç temel koşula ilave olarak 6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru hakkı*" başlıklı 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre Anayasa Mahkemesine ancak Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin ihlal edildiği iddiasıyla başvurulabilir. Buradan çıkan sonuca göre Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamında bir hakkı doğrudan etkilenmeyen kişi "*mağdur*" statüsü kazanamaz.¹⁴⁶

¹⁴⁵ B. No. 2013/1977, 9/1/2014, p. 42; B. No. 2013/6179, 20/3/2014, p. 24.

¹⁴⁶ B. No. 2013/1977, 9/1/2014, p. 43.

Bu bakımdan kişi bakımından yetki konusunda gerçek kişiler açısından önem arz eden husus “mağdur statüsü”dür. Anayasa Mahkemesi, yapılan başvurularda başvurunun mağdur statüsüne sahip olup olmadığını Kanun’un çizdiği çerçevede dahilinde her somut başvurunun özelliklerine göre değerlendirmektedir.

Gerçek kişiler bakımından kişi bakımından yetkisizlik konusunda Anayasa Mahkemesinin bugüne kadar verdiği kararlar şu şekildedir: Başvurucunun güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmeyip dolaylı olarak etkilendiği ve dolaylı etkilenmenin başvurucuya bu şikâyet bakımından mağdur statüsü kazandırmadığı¹⁴⁷; başvurunun güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmediği¹⁴⁸; başvurunun ihlale neden olduğunu ileri sürülen kamu gücü işleminden kişisel olarak ve doğrudan etkilenmediği¹⁴⁹; başvurunun güncel bir hakkının ihlal edildiğinden söz edilemeyeceğinden başvurunun mağdur sıfatı taşımadığı¹⁵⁰; mağdur olduğu zannı veya şüphesinin mağdurluk statüsünün varlığı için yeterli olmadığı¹⁵¹; bireysel başvurunun yapıldığı tarihten önce vefat eden başvuru adına başvuru yapıldığı¹⁵²; başvurunun başvuruya konu dava dosyasında taraf veya müdahil sıfatının bulunmadığı.¹⁵³

Bireysel başvuruda bir hakkın ihlaline karar verilebilmesi için, mağdurluk statüsünün ve/veya başvuruya konu olan kamu gücü kullanımına dayalı temel nedenlerin başvurunun yapıldığı anda mevcut olması ve başvuru hakkında karar verileceği zamana kadar devam etmesi gerekir. Mağdurluk statüsünün varlığı konusunda değerlendirme yapılırken başvurunun şikâyet ettiği hususların gerçekleşip gerçekleşmediği, hâlâ mevcut olup olmadığı ve muhtemel hak ihlalinin etkilerinin giderilip giderilmediği incelenmelidir.

Mağdurluk statüsünün ortadan kalkması için başvurunun iddia ettiği ihlalin tam olarak giderilmesi gerekir. İç hukukta verilen bir kararın başvuru lehine olması, mağdurluk statüsünün sona ermesi için yeterli değildir. AİHM içtihatlarına göre mağdurluk statüsü, ancak ihlalde

¹⁴⁷ B. No. 2014/256, 25/6/2014, p. 22-30; B. No. 2012/615, 21/11/2013, p. 20-35.

¹⁴⁸ B. No. 2014/11438, 23/7/2014; B. No. 2014/13625, 8/9/2014.

¹⁴⁹ B. No. 2014/18803, 10/12/2014; B. No. 2014/9054, 7/7/2015.

¹⁵⁰ B. No. 2013/5619, 15/4/2015.

¹⁵¹ B. No. 2013/8479, 6/2/2014; B. No. 2013/1977, 9/1/2014.

¹⁵² B. No. 2013/6140, 5/11/2014. Anayasa Mahkemesi bu içtihadından dönmüş olup bireysel başvuru tarihinden önce ölmüş olan kişiler adına yapılan başvuruları kötüniyetli başvuru nedeniyle doğrudan reddetmektedir (bkz. B. No. 2013/8660, 4/2/2016; B. No. 2014/3930, 29/6/2016; B. No. 2014/3567, 30/6/2016).

¹⁵³ B. No. 2013/7318, 10/6/2015, p. 31-37; B. No. 2013/1115, 5/12/2013, p. 21-27.

bulunan devlet tarafından Sözleşme hükümlerinin ihlal edildiğinin açıkça kabul edilmesi ve bundan dolayı meydana gelen zararın ödenmesi halinde ortadan kalkmış olur.¹⁵⁴

Mağdur sıfatının devam edip etmediği konusunda başvurucunun zararın yeterince giderilmediği konusuna dikkat edilmelidir. Başvuruculara sunulan telafi imkânının uygun ve yeterli olduğuna dair karar, başvuru konusu temel hak ve özgürlüğün ihlalinin niteliği göz önünde bulundurularak başvurunun tüm koşullarının değerlendirilmesi suretiyle adil bir tatminin sağlanmasına göre verilebilecektir.

Bu çerçevede bir başvurucunun mağdur sıfatı, bireysel başvuru yoluyla şikâyet edilen olay ya da durum için idari veya yargısal bir kararla adil bir tazminat miktarının ödenmesine hükmedilmesi ile ortadan kalkabilecektir. Anayasa Mahkemesi, idari kararla¹⁵⁵ ya da yargısal kararla¹⁵⁶ başvuruculara adil tazmin imkânının sağlandığı başvurularda başvuru sahiplerinin mağdur sıfatının ortadan kalkması nedeniyle kişi bakımından yetkisizlik kararı vermektedir.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre, kendilerinin belirli bir işlemten doğrudan etkilenme tehdidiyle ya da tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını ve dolayısıyla potansiyel olarak mağdur olduklarını iddia eden başvuru sahipleri ile yalnızca ulusal hukukları değiştirmeyi veya toplumun menfaatinin korunmasını amaçlayan başvurular arasında dikkatli bir ayırım yapılmalıdır.¹⁵⁷ Bu ikinci türde olan ve “*halk davası*” (actio popularis) olarak isimlendirilen başvurular kişi bakımından yetkisizlik kararı ile kabul edilemez bulunmaktadır.¹⁵⁸ Dolayısıyla bireylerin, kendi bireysel haklarının ihlal edildiğini ileri sürmeksizin, toplumun menfaatlerinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakları bulunmamaktadır.¹⁵⁹

Potansiyel mağdurluk ise kanun ve uygulamanın henüz bireye zarar vermeden önce ancak yakın gelecekte uygulanacağı durumda, bireyin kendisinin mağdur olduğunu iddia edip

¹⁵⁴ Haris, D.J., O’boyle, M. Bates., E.P. Buckley, C.M. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Oxford University Press, s. 824; ayrıca bkz. Bazhenov/Rusya, B. No. 37930/02, 20/10/2005.

¹⁵⁵ B. No. 2013/7674, 21/5/2015, p. 28-43; B. No. 2013/9786, 17/7/2014, p. 31-42; B. No. 2013/1752, 26/6/2014, p. 32-46.

¹⁵⁶ B. No. 2013/6379, 14/10/2015, p. 46-65; B. No. 2013/841, 23/1/2014, p. 61-99; B. No. 2012/1258, 19/11/2014, p. 23-58; B. No. 2012/1277, 20/11/2014, p. 37-54; B. No. 2013/1943, 9/9/2015, p. 40-54.

¹⁵⁷ Altınsoy, a.g.e., 2015.

¹⁵⁸ B. No. 2014/5809, 10/12/2014, p.15-28.

¹⁵⁹ B. No. 2014/11438, 23/7/2014, p. 20.

edemeyeceğine ilişkindir.¹⁶⁰ Anayasa Mahkemesi bir başvuruda¹⁶¹ potansiyel mağduriyet konusunu ele almış ve başvurucuların bireysel başvuru anlamında mağdurluk statülerinin bulunduğu karar vermiştir.

6216 sayılı Kanun'un 46/3. maddesinde “*Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz*” hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakkı (Anayasa m. 67/1), parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma hakkı (Anayasa m. 68/1) gibi yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan hakların ihlal edildiği gerekçesiyle yabancı uyruklu kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkı olmayacaktır.

Anayasa mahkemesi uygulaması bakımından bireysel başvuru ehliyetinin genişletildiği durumlar da söz konusudur. Şöyle ki, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 407. maddesinin 1. fıkrasında “*Bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkûm olan her ergin kısıtlanır.*” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm gereğince bir yıldan daha fazla hapis cezası almış olan başvurucuların kanuni temsilcileri ya da vekilleri aracılığıyla bireysel başvuruda bulunmaları gerekmektedir. Fakat Anayasa Mahkemesi bu tip durumlarda bireysel başvuru ehliyeti konusunda genişletici bir yorum yapmayı tercih etmiş; başvurular hakkında kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermemiştir.¹⁶²

b. Tüzel kişiler açısından kişi bakımından yetki

b.1. Kamu tüzel kişileri açısından

Kamu tüzel kişileri, kanunla ya da kanunun açıkça verdiği bir yetkiye dayanarak kurulan, üstün ve ayrıcalıklı yetkilerle donatılmış, malları, gelirleri ve personeli ayrı bir statüye tabi tutulmuş kuruluşları ifade etmektedir. Kamu tüzel kişilerinin ayırt edici özellikleri olarak; kanunla ya da kanunun açıkça verdiği bir yetkiye dayanarak kurulmaları, idare hukuku

¹⁶⁰ Özkan, C. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılama Usulü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 101.

¹⁶¹ B. No. 2014/8843, 10/12/2015, p. 21-37.

¹⁶² B. No. 2013/2578, 8/9/2015; B. No. 2014/243, 17/11/2014; B. No. 2013/1822, 20/5/2015; B. No. 2013/759, 7/7/2015; B. No. 2013/6602, 4/11/2015.

hükümlerine tabi olmaları, faaliyetlerinde kamu kudretini kullanmaları ve ayrı bir personel ve gelir politikalarına sahip olmaları gösterilebilir.¹⁶³

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapma ehliyeti bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesine göre bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğundan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliği ile bağdaşmamaktadır.¹⁶⁴

Kanun'un açık hükmüne ve Anayasa Mahkemesinin içtihatlarına göre her ne kadar kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmasa da doktrinde kamu tüzel kişilerine de bireysel başvuru hakkı tanınması gerektiğini belirterek 6216 sayılı Kanun'da kamu tüzel kişilerine başvuru hakkı tanınmamasını eleştiren görüşler bulunmaktadır.¹⁶⁵ Bu görüşlerin temelinde kamu tüzel kişilerinin idare hukukundan kaynaklı olan kamu gücünü kullanmaksızın tamamen özel hukuka tabi olarak işlem yaptıkları durumlarda diğer kişilerden farklı bir pozisyonda yer almadıklarından kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları bu türden hukuki ilişkiler nedeniyle bireysel başvuruda bulunma ehliyeti tanınmasının bireysel başvurunun objektif hukuk düzenini koruma işlevi bakımından uygun olacağı yer almaktadır.

Mahkemeye göre köy tüzel kişileri¹⁶⁶, köy muhtarlığı¹⁶⁷, belediye tüzel kişileri¹⁶⁸, Anayasa'nın 135. maddesine göre kanunla kurulan meslek kuruluşları (Doğubayazıt Ticaret ve Sanayi Odasını temsilen yapılan bir başvuru)¹⁶⁹, vakıf üniversiteleri¹⁷⁰ tarafından yapılan bireysel başvurular Anayasa Mahkemesinin kişi bakımından yetkisi dışında kalmaktadır.

¹⁶³ Kamu tüzel kişilerinin ayırt edici özellikleri için bkz. Atay, E. A. (2012). *İdare Hukuku* (3. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi, s. 193-202

¹⁶⁴ B. No. 2012/22, 25/12/2012, p.28.

¹⁶⁵ Sabuncu, M. Y., Arnwine, S. E., *a.g.m.*, s. 2004; Oder, B. E. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları. *Bireysel Başvuru*, "Anayasa Şikâyeti". HUKAB Sempozyum Serisi 1, HUKAB Yayınları, 9; Göztepe, *a.g.e.*, 1998.

¹⁶⁶ Örnek olarak bkz. B. No. 2012/22, 25/12/2012.

¹⁶⁷ B. No. 2013/4291, 9/9/2015.

¹⁶⁸ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/102, 30/5/2013.

¹⁶⁹ B. No. 2012/743, 5/3/2013, p.18.

¹⁷⁰ B. No. 2013/1430, 21/11/2013.

2013/1430 başvuru numaralı kararda anılan karara yazılan muhalefet şerhinde¹⁷¹ de belirttiği gibi kanımızca kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru ehliyetlerinin olup olmadığı her somut başvuru açısından “kamu gücünü kullanıp kullanmadıkları” hususu irdelenerek bir değerlendirme yapılmalıdır. Aksi halde bireysel başvuru hakkı bakımından 6216 sayılı Kanun’un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasında yer alan “*Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz.*” hükmü oldukça dar yorumlanmış ve bu nedenle kamu tüzel kişilerin bir kısım başvuruları yönünden mahkemeye erişim hakları engellenmiş olacaktır.

¹⁷¹Anılan muhalefet şerhinin ilgili kısmı şu şekildedir:

“... 6216, s.K. m.46,2 cümle 1’deki hükmü, kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hallerde de teşmil etmek, kamu tüzel kişilerinin de yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlükleri kapsam dışı bırakacak şekilde yorumlayıp, uygulamak ve kamu tüzel kişilerinin kategorik olarak hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunamayacaklarını kabul etmek, bireysel başvurunun niteliğine aykırı olduğu gibi, amacına da uygun düşmez. O nedenle, kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hallerde, yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda, sınırlı da olsa bireysel başvuruda bulunabilmelerini kabul etmek gereklidir. Nitekim Alman hukukunda da, kamu tüzel kişilerinin, kamu gücü kullandıkları sürece bireysel başvuruda (anayasa şikâyetinde) bulunmaları kural olarak yasak olmakla birlikte (Theodor Mainz/ Dürig Günter: Grundgesetz Kommentar, Bd. IV, Art.93, München 2012, Art 93, Nr.66.) istisnaen yargılamaya ilişkin (yahut usule ilişkin) temel haklara (Anayasa m. 101,1; 103,1 gibi) ilişkin olarak, örneğin kanuni hakim ilkesi, hak arama özgürlüğü, adil yargılanma hakkı gibi konularda bireysel başvuruda bulunabilecekleri kabul edilmektedir(Ayrıca, devletten nispeten bağımsız olarak görevlerini yerine getiren kamu tüzel kişiliğine sahip dini kurumlar (kilise gibi), üniversiteler ve yayın kuruluşları, yerine getirdikleri hizmete ilişkin olarak bir sınırlama, ihlal varsa, örneğin üniversitenin bilimsel araştırma, eğitim ve bilim özgürlüğü ihlal edilmişse vb. hallerde de anayasa şikâyetinde bulunabilecekleri kabul edilmektedir; Maunz/Schmidt-Bleibtreu/Klein/Bethe: Bundesverfassungs- gerichtsgesetz, Kommentar, Bd.2, München 2012, §.90, Nr. 147 vd.).Gerçekten bu gibi hallerde, kamu tüzel kişilerinin de söz konusu haklardan yararlanmaları ve bu haklar ihlal edildiğinde, bireysel başvuruda bulunabilmeleri, kamu tüzel kişilerinin konumuna aykırı olmadığı gibi, bireysel başvurunun niteliğine ve amacına da uygun düşmektedir. Bu durum, özellikle yargı organlarının keyfi davranışlarla, hak ihlaline neden olmalarının bertaraf edilmesi açısından da gereklidir.

Hukukumuz açısından da, kamu tüzel kişileri Anayasa m. 36, 37’deki haklardan zaten yararlanabildiklerinden, bu haklarının ihlali halinde bireysel başvuruda bulunabilmeleri de kabul edilmelidir. İnceleme konusu olayda da, başvuruçunun ihlal iddiaları dikkate alındığında, bunların Anayasa m. 35’deki mülkiyet hakkına ve m. 36.’daki (AİHS m.6) adil yargılanma hakkına dayandığı görülmektedir. Bu iddiaların ayrı ayrı incelenmesi ve mülkiyet hakkının ihlali açısından başvuruçunun kamu tüzel kişisi olması dikkate alınarak ‘kişi yönünden yetkisizlik’ kararı verilebilirse de, adil yargılanma hakkı bakımından başvuruçunun ‘kişi yönünden yetkisizliğine’ karar verilmeyip, kabul edilebilirlik incelemesinin diğer açılardan da yapılması gerekirdi.

6216 s. K. 46,2’deki, ‘ kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz’ kuralını, kamu tüzel kişilerinin kategorik olarak, hiç bir şekilde bireysel başvuruda bulunamayacakları şeklinde yorumlamak ve uygulamak, Anayasanın 36. ve 148. maddelerine de aykırı olur. Yukarıda değinilen 01.03.2012 tarihli Anayasa Mahkemesi kararında da belirtildiği üzere, “36. maddede yer alan ‘herkes’ ibaresi ile 148. maddede yer alan ‘herkes’ ibaresinin her iki maddede düzenlenen hak arama yollarının niteliğine uygun olarak yorumlanması gerekmektedir’. Kamu tüzel kişilerini m. 36’daki ‘herkes’ ibaresine dâhil ederek, orada düzenlenen haklardan yararlanmalarını kabul etmek, daha sonra da bireysel başvuru hakkına ilişkin m.148’3’deki ‘herkes’ ibaresine dâhil etmemek; buna bağlı olarak m. 36 ile tanınan hakların devamı niteliğinde değerlendirilebilecek bireysel başvuru hakkını tanınamamak, kendi içinde çelişki oluşturduğu gibi, iki hükmün birbiriyle uyumlu olarak yorumlanmasına, her iki maddede düzenlenen hak arama yollarının niteliğine aykırılık oluşturmaktadır. Bireysel başvurunun, diğer hak arama yollarından farklı olması, tali bir nitelik taşıması, kamu tüzel kişilerinin istisnai hallerde bu yola başvurmalarına engel olmamalıdır.

6216 s. K. m. 46,2’deki söz konusu hükmü, kamu tüzel kişilerinin kural olarak bireysel başvuruda bulunamayacakları, ancak kamu gücünü kullanmadıkları Anayasa m. 36, 37’de düzenlenen haklara ilişkin olarak istisnaen başvurabilmelerinin mümkün olduğu şeklinde yorumlamak ve uygulamak, Anayasa m. 36 ve 148’in bu açıdan birbiriyle uyumlu olarak yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlayacağı gibi, bireysel başvurunun niteliğine de uygun olur.”

b.2. Özel hukuk tüzel kişileri açısından

Özel hukuk tüzel kişileri, kazanç paylaşma amacı güden (ticaret şirketleri) ya da gütmeyen (dernekler ve vakıflar) olmak üzere ikiye ayrılan ve özel hukuk alanındaki bir hukuki işlemle kurulan kişilerdir.¹⁷² Özel hukuk tüzel kişileri, kamu hukuku tüzel kişilerinden farklı olarak kamu gücünü kullanma yetkisine sahip değildir. Kamu hukuku tüzel kişilerinin kanunla veya kanunun verdiği yetkiye dayanılarak idari işlemle kurulmalarına karşılık, özel hukuk tüzel kişilerinin kuruluşu bir hukuki işleme dayanır.¹⁷³

6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasından anlaşılabacağı üzere özel hukuk tüzel kişileri yalnızca tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

Bireysel başvuru usulünde, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenlere bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda sendikalar, dernekler, vakıflar, ticari ortaklıklar gibi özel hukuk tüzel kişileri bireysel başvurunun niteliği gereği sadece tüzel kişiliğe ait güncel ve kişisel bir hakkın ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecektir.

Anayasa Mahkemesi özel hukuk tüzel kişilerinin başvuruları hakkında şu hallerde kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilmezlik kararları vermiştir: Özel hukuk tüzel kişisi olan şirketin güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenmediği gibi tüzel kişiliğe ait bir hak da ihlal edilmiş olmadığından, başvuru şirketi mağdur statüsü bulunmadığı¹⁷⁴, amacı çocuk onkolojisi alanında tıbbi kaliteyi artırmak olan ve yalnızca üyelerinin durumlarını etkileyen başvuru konusu yasama işleminin mağduru olmayan Derneğin, mağdur sıfatı taşımadığı, bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapma hakkı bulunmadığı.¹⁷⁵ Mahkeme başvuru ehliyeti bakımından sorun bulunmayan başvurularda ise başvurunun esasına girerek incelemede bulunmuştur.¹⁷⁶

¹⁷² Bu tanım şu eserden esinlenilerek yapılmıştır: Öztan, B. (2006). *Medenî Hukuk'un Temel Kaynakları* (23. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, s. 324.

¹⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atay, a.g.e., 2012, s. 193-202.

¹⁷⁴ B. No. 2013/5554, 6/2/2014, p. 31-35.

¹⁷⁵ B. No. 2012/95, 25/12/2013, p.23.

¹⁷⁶ B. No. 2013/1213, 4/12/2013; B. No. 2013/849, 15/4/2014; B. No. 2013/596, 8/5/2014; B. No. 2012/855, 26/6/2014; B. No. 2013/1660, 15/10/2014; B. No. 2014/6192, 12/11/2014; B. No. 2013/28, 25/2/2015; B. No.

Ayrıca belirtmekte yarar var ki bireysel başvuru ehliyeti, AİHM ve ülkesel uygulamalar bakımından geniş yorumlanan ve yorumlanması gereken bir terimdir. Bu bakımdan sadece tüzel kişiliğe sahip olan ortaklıkların bireysel başvuru hakkının bulunduğu sonucuna varılmamalıdır. Anayasa Mahkemesi uygulamasında da görüldüğü üzere tüzel kişiliğe sahip olmayan ortaklıklar¹⁷⁷ da ortaklığa ait bir hakkın ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilecektir.

2.2.1.2. Yer Bakımından Yetkisizlik

Anayasa’da, 6216 sayılı Kanun’da ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nde Anayasa Mahkemesinin yer bakımından yetkisini düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat işin doğası gereği Mahkemenin yer bakımından yetkisi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullandığı alanla sınırlıdır ve bu bakımdan yer bakımından yetki, bir kabul edilebilirlik kriteri olarak yerini almaktadır.

6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin **kamu gücü tarafından**, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir*” denilmektedir.

Burada belirtilen işlem, eylem ya da ihmal durumuna sebebiyet verenin ancak bir kamu gücü olması gerekmektedir. Bu kamu gücünün de, Türk kamu gücü olabileceği ve bunun doğal sonucu olarak da ülkesellik ilkesi uygulamasının söz konusu olabileceği anlaşılmakta ise de, Türk kamu gücünün başka ülkelerde de etkili ve yetkili olması halinde, sebebiyet verdiği hak ihlallerinin bireysel başvuruya, diğer koşulların da bulunması şartıyla, konu olması mümkündür.¹⁷⁸

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki haklardan birinin ihlali iddiasıyla ilgili olarak sorumlu tutulabilmesi için ihlalin devletin

2013/8756, 15/4/2015; B. No. 2013/1993, 6/5/2015; B. No. 2013/2131, 10/6/2015; B. No. 2014/12166, 2/7/2015; B. No. 2013/1429, 14/10/2015.

¹⁷⁷ Bu konuda Anayasa Mahkemesinin örnek kararı için bkz. *C. İş Ortaklığı Başvurusu*, B. No. 2013/769, 11/12/2014.

¹⁷⁸ Özbey, a.g.e., 2013, s. 162-163.

egemenliğini kullandığı yetki alanında gerçekleşmiş olması gerekir. Bir şikâyetin yer bakımından yetki ilkesi ile bağdaşır olabilmesi için, insan hakkı ihlaline sebebiyet verdiği iddia edilen olay ya da işlemin, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenliğini kullandığı veya etkili bir şekilde kontrol ettiği alanda (toprak parçası/deniz/hava) meydana gelmiş olması gerekir. Buna göre, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullanmadığı ya da etkili bir şekilde kontrol etmediği bir alanda meydana gelen insan hakkı ihlallerinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti Devleti sorumlu tutulamaz.

Bölmelerce bugüne kadar doğrudan yer bakımından yetkisizlik nedeniyle verilmiş bir kabul edilemezlik kararı bulunmamakla birlikte bir başvuruda¹⁷⁹ Fransa Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirildiği belirtilen işlemine dayalı ihlal iddiasının Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyeceği belirtilerek “Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği” nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunmuştur. Bu kararın dolaylı olarak yer bakımından yetkiye işaret eden bir karar olduğu kanımızca söylenebilir.

Anayasa Mahkemesi bir başka başvuruda ise yer bakımından yetki konusu ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki haklardan birinin ihlali iddiasıyla ilgili olarak sorumlu tutulabilmesi için ihlalin devletin egemenliğini kullandığı yetki alanında gerçekleşmiş olması gerekir. Bu haklar bakımından Türkiye Cumhuriyeti Devletine yüklenen negatif ve pozitif yükümlülükler Devletin yetki alanındaki kişiler bakımından geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, bireysel başvurunun konu bakımından kapsamına dahil olan hakların ihlal edilmesi nedeniyle mağdur olduğunu iddia eden bir kişinin öncelikle söz konusu ihlalin olduğu tarihte doğrudan mağdurun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yetki alanında bulunduğunu ispat etmesi gerekmektedir. *“Yetki alanı” konusu bireysel başvuru incelemesi bakımından bir önşart niteliğindedir.*¹⁸⁰

Başvuru formu ve evraklarının tamamının incelenmesi ile sonuç olarak Mahkeme, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kamu gücü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş bir ölüm olayı bulunduğu konusunda başvuru tarafından yeterince açıklıkta iddia ve deliller sunulmadığını tespit etmiş; başvurunun babasının öldürülmesi eylemi ya da

¹⁷⁹ B. No. 2012/171, 12/2/2013.

¹⁸⁰ B. No. 2013/5461, 14/4/2016, p. 31.

öldürülmesindeki ihmalin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin yetki alanında ve sorumluluğunu gerektirebilecek şartlar altında gerçekleştiği konusunda ispatlamada bulunulamaması nedeniyle başvuruyu kabul edilemez bulunmuştur.

2.2.1.3. Zaman Bakımından Yetkisizlik

Bireysel başvuruda zaman bakımından yetki, temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlal iddialarının hangi tarihten itibaren Anayasa Mahkemesinin görev alanına gireceğini ifade etmektedir. 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un geçici 1. maddesinin (8) numaralı fıkrası *“Mahkeme, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler”* hükmünü içermektedir.

Bu hüküm gereğince Anayasa Mahkemesi, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler. Dolayısıyla Mahkemenin zaman bakımından yetkisi ancak bu tarihten sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan bireysel başvurularla sınırlıdır. Kamu düzenine ilişkin bu düzenleme karşısında, anılan tarihten önce kesinleşmiş nihai işlem ve kararları da içerecek şekilde yetki kapsamının genişletilmesi mümkün değildir.¹⁸¹

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre, başvurunun kabul edilebilmesi için ihlal iddiasına dayanak teşkil eden nihai işlem veya kararların 23/9/2012 tarihinden evvel kesinleşmemiş olmaları gerekmektedir. Nihai işlem veya kararların anılan tarihten önce kesinleştikleri tespit edildiği takdirde ilgili şikâyetler bakımından başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verilecektir.¹⁸²

Mahkeme zaman bakımından yetki kriterini hukuk güvenliği ilkesi ile açıklamaktadır. Mahkemeye göre bu ilke, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmelerini, devletin de hukuki düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Kanunlar, ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Bu nedenle, bireysel başvurular bakımından Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi için kesin

¹⁸¹ B. No. 2012/832, 12/2/2013, p. 14.

¹⁸² B. No. 2012/726, 2/7/2013, p. 32.

bir tarihin belirlenmesi ve Mahkemenin yetkisinin geriye yürür şekilde uygulanmaması hukuk güvenliği ilkesinin bir gereğidir.¹⁸³

Anayasa'nın 148. maddenin 3. fıkrasında bireysel başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmesi şartı arandığından, genel olarak 23/9/2012 tarihinden sonra kanun yolları tüketilmiş uyuşmazlıklar açısından Anayasa Mahkemesine başvurulabileceği söylenebilir. Bu nedenle Mahkemenin zaman bakımından yetkisini belirleyen kriter olarak, ileri sürülen ihlale konu olan olayın meydana geldiği tarih değil, bu olay nedeniyle başvurulabilecek hukuk yollarının tüketildiği tarih kabul edilmiştir. Bu bağlamda, hak ihlalinin konusunu oluşturan olay ne zaman gerçekleşirse gerçekleşsin, bununla ilgili işlem ya da kararın kesinleşme tarihi 23/9/2012 tarihinden sonra ise Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında olacaktır.¹⁸⁴

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin zaman bakımından yetkisi dikkate alındığında bir başvuru 23 Eylül 2012 tarihinden sonra kamu gücü tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal sonucunda haklarının ihlal edilmesi nedeniyle, ilgili diğer tüm başvuru yollarını tükettiği ya da başvuru yolu öngörülmemişse ihlali öğrendiği tarihten itibaren 30 gün içerisinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvurusunu yapabilecektir.¹⁸⁵

¹⁸³ B. No. 2012/51, 25/12/2012, p.18.

¹⁸⁴ Doğru, a.g.e., 2012, s. 109; Atasoy, H. (2014). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 119. Fakat Anayasa Mahkemesi bu konuya ilişkin olarak bir kararında farklı ve kanımızca hatalı bir değerlendirme yapmıştır. 12 Eylül askeri darbesi sonrasında birçok kez haksız yere gözetilme altına alındığı, gözaltında işkenceye maruz bırakıldığı, bir gözünün görme yeteneğini kaybettiği, Anayasa'nın geçici 15. maddesinin yürürlükten kalkması üzerine ilgili kamu görevlileri hakkında suç duyurusunda bulunduğu fakat Siirt Cumhuriyet Başsavcılığınca yapılan soruşturma sonunda kovuşturmaya yer olmadığına karar verildiği bu nedenlerle özgürlük ve güvenlik hakkı ve işkence yasağının ihlal edildiği iddiası ile yapılan bireysel başvuruda (B. No. 2013/64, 30/12/2014), Mahkeme başvurucağın gerçekleştiği iddia ettiği **eylemlerin tarihini esas alarak** zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. Mahkeme 12 Eylül askeri darbesi ve devamındaki sürece ilişkin şikâyetler içeren daha sonraki tarihli bir kararında (B. No. 2013/1566, 10/12/2015) ise Geçici 15. maddenin, "12 Eylül 1980 Askerî Müdahalesi" sonrasında oluşturulan hükûmetler ile meclisin karar ve tasarruflarını yerine getiren kişi ve organları güvence altına aldığı, kamu görevlilerine işledikleri **kişisel suçlar** bakımından koruma sağlamadığına değinilmiş; daha önce iki kere kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiği ve bu kararların Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce kesinleştiği dikkate alınarak zaman bakımından yetkisizlik kararı verilmiştir. Bu başvuruda ayrıca, bireysel başvuruya konu edilen üçüncü karar verilmesine yer olmadığı kararı bakımından ise daha önce başvurulduğu ve reddedildiği için başarılı olunmayacağı belli olan başvuru yoluna tekrar başvuruda bulunulduğu tespiti yapılarak Mahkemenin yetkisi bakımından bu son soruşturma işlemlerinin ve kararının bir etkisinin bulunmayacağı belirtilmiştir. Bu son başvuruda -kanımızca doğru olarak- olay tarihinin değil hukuki işlemlerin gerçekleştiği tarihlerin esas alındığına dikkat edilmelidir. Başka bir örnek karar için bkz. B. No. 2013/4836, 9/3/2016.

¹⁸⁵ Özbey, a.g.e., 2013, s. 150.

Hak ihlaline sebep olduğu iddia edilen kamu gücü işlem ya da eylemi için herhangi bir başvuru yolu öngörülmemiş ise, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi açısından işlem ya da eylemin gerçekleştiği tarih önem arz edecektir. Bu tarihin 23/9/2012 tarihinden önceki bir tarih olması halinde Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında bulunmayacaktır.¹⁸⁶

Her yargı yolu bakımından olağan kanun yollarının tüketilmesi yoluyla işlem ya da eylem hakkındaki kararın kesinleştiği tarihin 23/9/2012'den sonra olması halinde başvuru konusu yapılan bu işlem ya da eylem, Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında olacaktır.

Olağan kanun yolları açısından zaman bakımından yetki konusunda kural olarak nihai kararın kesinleşme tarihinin esas alınacağı konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Fakat burada, idari yargıda olağan kanun yolu olarak ön görülen karar düzeltme yolu için ayrıca açıklama yapmakta yarar bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, AİHM'nin karar düzeltme yolunun etkili bir hukuk yolu olup olmadığı konusundaki içtihadına paralel olarak idari davalarda karar düzeltme yolunu¹⁸⁷ ihtiyari bir yol olarak kabul etmiştir. Buna göre Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başlangıcı, karar düzeltme yoluna başvurulmamışsa Danıştay veya bölge idare mahkemesince temyiz veya itiraza ilişkin verilen kararın tarihi¹⁸⁸, karar düzeltme yoluna başvurulmuşsa karar düzeltme talebi hakkında verilen kararın tarihi¹⁸⁹ olacaktır.

Olağanüstü kanun yolları bakımından ise bu kanun yollarına ilişkin başvuru yetkili birimlerce kabul edilmedikçe¹⁹⁰, bireysel başvuru konusu yapılan işlem ya da eylem hakkındaki kararın kesinleşmesi üzerinde etkili olmayacağından Mahkemenin zaman bakımından yetkisine de bir etkisi olmayacaktır.¹⁹¹

Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi talepleriyle ilgili başvuruları, talepleri esasa girilmeden reddedilen başvuru için de konu bakımından yetki kapsamında

¹⁸⁶ B. No. 2013/2600, 23/1/2014, p. 25.

¹⁸⁷ Bu yol 6545 sayılı Kanun'un 103. maddesinin 1. fıkrasının b bendi ile kaldırılmış olup anılan hüküm yürürlüğe girmeden önceki başvurular açısından çalışmamızda açıklama yapılmaktadır.

¹⁸⁸ B. No. 2013/4580, 16/12/2015, p. 13-14.

¹⁸⁹ B. No. 2013/4580, 16/12/2015, p. 13-14; B. No. 2014/11644, 14/10/2015, p. 10.

¹⁹⁰ B. No. 2013/2212, 25/3/2015.

¹⁹¹ B. No. 2012/162, 12/2/2013, p. 9-10, p. 20-22; B. No. 2012/644, 5/3/2013, p. 21-23.

görmekte ve incelemektedir. Ancak bu incelemeyi yaparken yargılamanın yenilenmesini esas mahkeme kararından ayırmakta, esas mahkeme kararı zaman bakımından yetki kapsamı dışında ise bu nedenle kabul edilemez bulmakta, yargılamanın yenilenmesi talebini ise bu talebin kesinleştiği tarih, zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten sonra ise diğer kabul edilemezlik yönlerinden incelemeye geçmektedir.¹⁹²

Tahakkukun iptali istemiyle açılan asıl dava ve akabinde yapılan yargılamanın yenilenmesi talebi hakkında verilen kararlar nedeniyle hukuk devleti ilkesi ile mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiası ile yapılan bir başvuruda¹⁹³ Mahkeme, asıl dava açısından Konya Vergi Mahkemesince verilen nihai kararın Danıştay 3. Dairesinin 24/11/2011 tarihli kararıyla onandığını, başvurunun bu karara karşı karar düzeltme yoluna başvurmadığını, olağan kanun yollarının bu şekilde tamamlandığını, başvurunun yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmasının bu yolun olağan bir kanun yolu olmaması nedeniyle kararın kesinleşmesi üzerinde bir etkisi olmadığını belirterek başvuru konusu asıl davaya ilişkin kararın 23/9/2012 tarihinden önce 24/11/2011 tarihinde kesinleşmiş olması nedeniyle başvurunun bu kısmını zaman bakımından yetkisizlik sebebiyle kabul edilemez bulmuştur. Mahkeme, başvurunun yargılamanın yenilenmesi talebinin reddi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarını, asıl davaya ilişkin iddialardan ayırarak farklı bir kabul edilebilirlik incelemesine tabi tutmuştur.¹⁹⁴

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinde, başvuru konusu yapılan bir işlem ya da eylem hakkındaki kararın tebliğ edilmesinin kararın kesinleşmesi üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Önemle belirtmekte yarar vardır ki, bireysel başvuru için bir kararın kesinleşmesi farklı bir noktaya, bu kararın tebliğ edilmesi farklı bir noktaya işaret etmektedir. Kararın kesinleşmesi Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisini tespit ederken dikkate alınması gereken bir husus iken, kararın tebliğ edilmesi 30 günlük bireysel başvuru süresinin başlangıcını tespit ederken dikkate alınması gereken bir husustur. Şöyle ki 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş bir kararın bu tarihten sonra tebliğ edilmiş olması başvuru hakkında varılacak sonucu etkilememektedir: İlgili karar 23/9/2012 tarihinden önce

¹⁹² Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 127.

¹⁹³ B. No. 2013/4413, 21/11/2013, p. 28-29.

¹⁹⁴ B. No. 2013/4413, 21/11/2013, p. 30-36.

de sonra da tebliğ edilmiş olsa başvuru hakkında zaman bakımından yetkisizlik kararı verilecektir.¹⁹⁵

2.2.1.4. Konu Bakımından Yetkisizlik

a. Genel olarak Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetki kavramına bakışı

Konu bakımından yetki, hangi türden hak ihlali iddialarının bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebileceğini ifade etmektedir. Mevzuatımızda bireysel başvuruya konu haklar tek tek sayılmayıp Anayasa ile AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller arasında ortak bir kesişim kümesi oluşturulması ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası bireysel başvuruya konu yapılabilecek hakların kapsamı “...*Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi biri(nin)*...” şeklinde belirtmiştir.

Anayasa'nın anılan hükmü, bireysel başvuru konusu olabilecek hakları Anayasa ve AİHS'in kesişimi şeklinde belirtirken Sözleşmeye ek protokollerin başvuru kapsamında olup olmadığı konusuna değinmemiştir. Anayasa'da yer alan bu boşluk, 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (1) numaralı fıkrası tarafından giderilmiştir. Bu düzenleme ile Sözleşmeye ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi bir hakkının kamu gücü tarafından ihlal edildiğini iddia edenlerin de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabileceği öngörülmüştür.¹⁹⁶

Öte yandan Anayasa'da güvence altına alınan haklardan olduğu halde, AİHS'de yer almayıp, Türkiye'nin taraf olmadığı 4. ve 12. protokollerde yer alan birtakım haklar da bireysel başvurunun kapsamı dışında kalmaktadır.¹⁹⁷ Örneğin Mahkeme, başvurunun hakkında hükmedilen yurt dışına çıkış yasağının Anayasa'nın 23. maddesinde yer alan

¹⁹⁵ Başka bir kuruma naklen atanmak için yapılan muvafakat talebinin ve akabinde açılan davanın reddedildiği şikâyeti ile yapılan bir başvuruda (B. No. 2012/329, 12/2/2013), Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 2. Dairesinin 19/9/2012 tarihli kararı ile başvurunun karar düzeltme talebi reddedilmiş ve karar aynı tarihte kesinleşmiştir. Bu karar başvuruca 28/9/2012 tarihinde tebliğ edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, 1602 sayılı Kanun'un 63. maddesi uyarınca, Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin daireleri veya Daireler Kurulu kararlarının verildikleri tarihte kesin olduğu, kesin hükmün bütün sonuçlarını doğurduğunu belirtmiş ve kararın tebliğinin hükmün kesinleşmesi üzerinde bir etkisi bulunmayıp tebliğin tarafların kararlarından haberdar olmalarını sağladığına vurgu yapmıştır (p. 18). Sonuç olarak da başvuru zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

¹⁹⁶ Sağlam, a.g.m., 2012.

¹⁹⁷ Acı, M. (2014). Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (110), 408.

seyahat özgürlüğüne müdahale oluşturduğuna yönelik şikâyetini, AİHS'e ek 4 No.lu protokol'e ülkemizin taraf olmadığını, bu nedenle anılan protokol kapsamında kalan ve Anayasa'nın 23. maddesinde yer alan seyahat özgürlüğüne yönelik şikâyetle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulamayacağını belirterek başvuruyu konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.¹⁹⁸

Burada önemle belirtmekte fayda var ki bireysel başvurunun yürürlüğe girdiği ilk zamanlarda Türkiye 7 No.lu Protokole taraf olmamakla birlikte artık bu ek protokole taraftır. Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 7 No.lu Protokol'ü 14 Mart 1985 tarihinde imzalamıştır. 10/3/2016 tarihli ve 6684 sayılı Kanunla bu Protokolün onaylanması uygun bulunmuş ve anılan Kanun 25/3/2016 tarihli ve 29664 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu kararnamesi ise 2016/8717 sayılı Karar ile 8/4/2016 tarihli ve 29678 sayılı Resmî Gazete yayımlanmıştır. Bu işlemlerin tamamlanmasının ardından Sözleşmeye ilişkin onay belgesinin Cumhurbaşkanı tarafından imzalanıp Avrupa Konseyi Genel Sekterine 2016 yılı Mayıs ayı sonlarında tevdi edilmiştir. Protokol, onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekterine tevdi edildiği tarihten sonraki iki aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk günü bağlayıcı hale gelmektedir. Bu bakımdan 1/8/2016 tarihi itibarıyla 7 No.lu protokolde yer alan haklar bireysel başvurunun konu bakımından yetkisi kapsamına dâhil olmuş durumdadır.

Kural olarak ekonomik ve sosyal haklar bireysel başvuru kapsamı dışında kalmaktadır.¹⁹⁹ Aslında ekonomik ve sosyal hakların bireysel başvurunun kapsamı dışında bırakılması, Anayasa'nın 65. maddesinde yer alan *“Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir”* hükmünün tezahürüdür. 65. madde bu hakların gerçekleştirilmesini mali kaynakların yeterliliği koşuluna bağlayarak devletin klasik haklar ile sosyal hakların gerçekleştirilmesine yönelik sorumlulukları için farklı ölçütler öngörmüştür.²⁰⁰ Bu bağlamda ekonomik ve sosyal hakların bireysel başvuru kapsamında değerlendirilmesi, Anayasa Mahkemesinin bir yönüyle Yasama organının politikalarını denetlemesinin yolunu açmış olacaktır. Bu nedenle Devletin olumlu edimini gerektiren hak ve

¹⁹⁸ B. No. 2012/1051, 20/2/2014, p. 53-54; bu konuya ilişkin AİHM kararı için bkz. Fathi/Türkiye; B. No. 32598/06, 30/6/2009.

¹⁹⁹ Karakaş, I. (2010). AİHM ve Türkiye-II Anayasa Şikâyeti ve AİHM. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Yayın No. 8, 41.

²⁰⁰ Güngör, A. (2010). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Denetim Yolu: Bireysel Başvuru. *Fasikül Dergisi*, Ankara; Seçkin Yayıncılık, Yıl 2, Sayı. 13, 27; ATASOY, 2014: 132.

özgürlüklerin nitelikleri gereği bireysel başvuruya konu olmamalarını doğal karşılamak gerekir.²⁰¹

Bireysel başvuru konusu olabilecek haklar şu şekilde belirtilebilir²⁰²;

AİHS ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Protokoller		Anayasa
1	Yaşam hakkı (m. 2)	m. 15/2; 17/1; 38/9
2	İşkence ve kötü muamele yasağı (m. 3)	m. 17
3	Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (m. 4)	m. 18
4	Kişî özgürlüğü ve güvenliği hakkı (m. 5)	m. 19
5	Adil yargılanma hakkı (m. 6)	m. 36; 38; 138-142
6	Suç ve cezaların kanuniliği (m. 7)	m. 15/2; 38/1
7	Özel yaşama, aile yaşamına, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı (m. 8)	m. 20; 21; 22; 26/2
8	Düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlüğü (m. 9-10)	m. 15/2; 24; 26; 10; 27-31; 32; 133
9	Örgütlenme ve toplantı özgürlüğü (m. 11)	m. 33, 34, 51, 53, 54, 68, 69
10	Evlenme ve aile kurma hakkı (m. 12)	m. 41
11	Etkili başvuru hakkı (m. 13)	m. 36-40
12	Ayrımcılık yasağı (m. 14)	m. 10
13	Mülkiyet hakkı (1. Ek Protokol m. 1)	m. 35; 46-47
14	Eğitim ve öğrenim hakkı (1. Ek Protokol m. 2)	m. 42
15	Serbest seçim hakkı (1. Ek Protokol m. 3)	m. 67; 75-79; 101-102,104
16	Eşler arasında eşitlik (7. Ek Protokol, m. 5)	m. 41/1
17	Bir suçtan hüküm giyen kişinin üst mahkemeye başvurma hakkı (7. Ek Protokol, m. 2)	m. 36/1 ve 40/1
18	Haksız hüküm giyen kişiye tazminat hakkı (7. Ek Protokol, m. 3)	m. 40/3
19	Aynı suçtan iki defa yargılanamama ve cezalandırılmama (7. Ek Protokol, m. 4)	m. 36/1 ve 38

²⁰¹ Turhan, M. (2004). Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli. *Anayasa Yargısı Dergisi*, Sayı. 21, 251; Atasoy, 132.

²⁰² Bu tabloda şu eserlerden esinlenilmiş ve gerekli güncellemeler yapılmıştır: Sabuncu-Arnwine, 2004; Atasoy, 2012.

Türkiye AİHS'nin 4. ve 12. Ek protokollerine taraf olmadığı için bu protokollerde yer alan haklar Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi dışında kalacaktır. Bu haklar şöyledir²⁰³;

AİHS'de Yer Almayan ve Türkiye'nin Taraf Olmadığı 4 ve 12 No.lu Protokollerde Yer Alan Haklar		Anayasa
1	Sözleşmeden doğan bir yükümlülük nedeniyle kişi özgürlüğünden yoksun bırakmama (4. Protokol, m. 1)	m. 38/8
2	Seyahat ve yerleşme özgürlüğü (4. Protokol, m. 2)	m. 23
3	Vatandaşların sınır dışı edilememesi ve ülkeye girişlerinin engellenememesi (4. Protokol, m. 3)	m. 23/6
5	Yabancıların toplu sınır dışı edilme yasağı (4. Protokol, m. 4)	m. 16
6	Ayrımcılığın genel olarak yasaklanması (12. Protokol, m. 1)	m. 10

Anayasamızın 148. maddesinin 3. fıkrasında “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden,...*” denilmek suretiyle bireysel başvuruda göz önüne alınacak ölçü normun bizzat Anayasa olduğunu belirtmiştir.²⁰⁴ Yani Anayasa Mahkemesi, Anayasada düzenlenmiş bir hak ve özgürlüğün AİHS’de ya da Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerde de yer alması şartıyla somut başvuruda ihlal olup olmadığını değerlendirecektir.

Hiç şüphesiz Mahkeme somut olayda bir temel hak ihlalinin olup olmadığını tartışırken AİHS’i ve AİHM içtihatlarını da dikkate almalı ve mümkün olduğunca Anayasal hükümle Sözleşme hükümlerini ve AİHM içtihatlarını bağdaştırmaya çalışmalıdır. Ancak, Anayasal düzenlemenin Sözleşme ve içtihatlarla aynı doğrultuda yorumlanması mümkün olmadığında, belirleyici ölçü norm Anayasa olduğu için Anayasal hükümlere üstünlük tanınacaktır. Kaldı ki Anayasamızın 90. maddesi gereğince de AİHS, hukuk sistemimiz açısından Anayasa’dan daha üstün bir konumda değildir.²⁰⁵

Anayasa’da düzenlenmiş olup da AİHS’de düzenlenmeyen, aynı şekilde AİHS’de düzenlenip Anayasa’da düzenlenmeyen bir takım temel haklar bulunmaktadır. Mesela, Anayasa’nın 48. maddesinde düzenlenmiş olan çalışma hakkı ve ödevi Sözleşmede

²⁰³ Bu tabloda şu eserlerden esinlenilmiş ve gerekli güncellemeler yapılmıştır: Sabuncu- Arnwine, *a.g.m.*, 2004; Atasoy, *a.g.e.*, 2012.

²⁰⁴ Sağlam, *a.g.m.*, 2012.

²⁰⁵ Gönenç, L., *a.g.m.*

düzenlenmemiştir. Bu karşın aynı şekilde Sözleşme'nin 12. maddesinde düzenlenmiş olan evlenme ve aile kurma hakkı da Anayasa'da düzenlenmemiştir. Bu şekilde ortak paydada yer almayan haklar bireysel başvuru kapsamı dışındadır.²⁰⁶

Benzer şekilde hem Anayasa'da hem de AİHS'de düzenlenmiş ancak, Türkiye'nin taraf olmadığı gerekçesiyle kapsam dışında kalan bazı temel haklar mevcuttur. Örneğin, hem Anayasamızın 38. maddesinde hem de Sözleşme'nin ek 4. Protokolünde düzenlenmiş olan borçtan dolayı özgürlükten yoksun bırakılma yasağı, Türkiye 4. protokole taraf olmadığı için bireysel başvurunun kapsamı dışında kalacaktır. Çünkü Türkiye'nin taraf olmadığı Protokollerdeki haklar, Anayasa'da yer alsa dahi konu bakımından Mahkemenin yetkisi kapsamında değerlendirilemez ve dolayısıyla da başvuru kapsamında kabul edilemez.²⁰⁷

Anayasa'da temel hak ve ödevlerin düzenlendiği ikinci kısımda yer almayan ancak Sözleşme'de düzenlenmiş haklar mevcuttur. Bu konuya ilişkin olarak verilebilecek en somut örnek Anayasa'nın genel esaslar kısmında düzenlenen eşitlik ilkesidir. Bu ilkenin Sözleşmedeki karşılığını 14. maddedeki ayrımcılık yasağı oluşturmaktadır. Anayasa'nın bireysel başvuruyu düzenleyen hükmünde bireysel başvuru konusu haklara ilişkin olarak sadece Anayasa'nın belirli kısımlarındaki temel hak ve özgürlüklerden değil, Anayasa'nın neresinde yer alırsa alsın Anayasa'yla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden bahsedilmiştir. Dolayısıyla Anayasa'nın temel hak ve ödevlere ilişkin kısmında düzenlenmediği gerekçesiyle eşitlik ilkesini bireysel başvuru kapsamı dışında bırakmak bireysel başvurunun amacı ve ruhuyla bağdaşmayacaktır.²⁰⁸

Anayasa ve AİHS ile Sözleşmeye Ek Türkiye'nin taraf olduğu Protokollerde yer alan hak ve özgürlükler arasında hem kapsam hem de içerik açısından bir özdeşlik aranıp

²⁰⁶ Altınsoy, *a.g.e.*, 2015, s. 109.

²⁰⁷ Yokuş, S. (2014). Türkiye'de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti). Sevtap Yokuş (Editör). *Türkiye'de Anayasa Şikâyetini Hazırlayan Koşullar*. Ankara: Seçkin Yayınları, s. 34.

Kanımızca Anayasa Mahkemesi bu konuda hatalı bir karar vermiştir. Bir başvuruda (B. No. 2012/695, 12/2/2013) başvuru, taahhüdü ihlal eylemi nedeniyle mahkeme tarafından hakkında üç aya kadar hapsen tazyikine karar verildiğini, oysa aynı icra dosyasında yer alan ve kendisiyle aynı durumda olan bazı kişilere ceza verilmediğini, bu nedenle adil yargılanma hakkının ve sözleşmeden doğan bir yükümlülüğün yerine getirilememesinden dolayı özgürlüğü kısıtlama yasağının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Sözleşmeden doğan bir yükümlülüğün yerine getirilememesinden dolayı özgürlüğü kısıtlama yasağının ihlali iddiası ile ilgili olarak Mahkeme, şikâyeti konu bakımından yetkisi dahilindeymiş gibi değerlendirerek incelemede bulunmuştur (p. 25-29). Oysa 4 Nolu Ek Protokolün 1. maddesinde yer alan bu hak bakımından Türkiye'nin bu Protokole taraf olmadığı husus dikkate alınarak konu bakımından yetkisizlik kararı verilmesi kanımızca daha isabetli olurdu.

²⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam, *a.g.m.*, 2012.

aranmayacağı hususu tartışmaya açıktır. Zira bazı durumlarda Anayasa ve AİHS ile O'na Ek Türkiye'nin taraf olduğu Protokollerde yer alan haklar hem içerik(kavramsal) hem de kapsam olarak aynı olabilmektedir. Örneğin Sözleşme'nin 5. ve Anayasa'nın 19. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkında olduğu gibi, her iki metin hem kavramsal hem de haklara getirilen güvencenin sınırı anlamında birbirine yakın şekilde düzenlemeler içermektedir. Ancak bazı durumlarda Anayasa ve AİHS ile O'na Ek Türkiye'nin taraf olduğu Protokollerde yer alan haklar aynı kavramlarla ifade edilirken içerik olarak hak ve özgürlüklere getirilen güvencelerin sınırları birbirlerinden ayrılabilir. Örneğin Birinci Protokol'ün 2. maddesindeki eğitim hakkı ve Anayasa'nın 42. maddesindeki eğitim hakkı ve ödevi örneğinde olduğu gibi, benzer adla fakat haklara getirilen güvencelerin sınırı anlamında farklı içeriklerle düzenlenen haklar da vardır.²⁰⁹ Bu gibi durumlarda yani, hem Anayasa'da hem de AİHS'de yer alıp da içerikleri farklı olan haklar açısından Anayasa Mahkemesi, hak eksenli bakış açısı ile hareket etmeli; bu hakları birey ve onun hak ve özgürlükleri lehine yorumlama yolunu tercih etmelidir. Bu yorumun mümkün olmadığı durumlarda konu bakımından yetkisizlik kararı ile başvuruyu kabul edilemez bulmalıdır.

Bu konuyu bir örnekle açmak gerekirse, Anayasa'nın 42. maddesinin 3. fıkrasında *“Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz”* hükmü yer almaktadır. AİHM içtihatlarında ise eğitim müfredatında yer alan bilgilerin objektif, eleştirel ve çoğulcu bir tarzda verilmesi gerektiğini belirtip fikir aşılmasını yasaklamaktadır.²¹⁰ Bu konuda meydana gelecek bir ihtilafta Anayasa Mahkemesi nasıl davranmalıdır? Mahkeme şayet anılan kuralları uyumlulaştırma çabasına girerek Anayasa'nın anılan hükmünde yer alan *“Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda”* ibaresini Atatürk döneminin tüm somut politikalarının aynen sürdürülmesi anlamında değil, bütün Atatürk ilkeleri ve inkılâplarının özünü oluşturan çağdaşlaşma idealine bağlılık anlamında yorumlarsa²¹¹ AİHS ve Anayasa arasında uyumu yakalamış olacaktır.²¹²

²⁰⁹ Sağlam, a.g.m., 2012; Atasoy, a.g.e., 2014, s. 135.

²¹⁰ Doğru, O. (2010). *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü*. İstanbul: 12 Levha Yayınları, s. 109, bu konuda AİHM'nin yaklaşımı için bkz. Folgerø ve Diğerleri/Norveç; B. No. 15472/02, 29/6/2007.

²¹¹ Özbudun, E. (1995). *Türk Anayasa Hukuku* (4. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, s. 358.

²¹² Sağlam, a.g.m., 2012.

Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir. Bu kapsamda çalışma ve sözleşme hürriyeti²¹³, kamu hizmetine girme hakkı²¹⁴, yerleşme ve seyahat hürriyeti²¹⁵, ücrette adaletin sağlanması²¹⁶, işçi alacağı davalarında karar düzeltme yoluna başvuru hakkı²¹⁷, yerel yönetimlerin seçimleri kapsamında serbest seçim hakkı²¹⁸, meslek odaları seçimleri kapsamında serbest seçim hakkı²¹⁹, sosyal güvenlik hakkı²²⁰ cumhurbaşkanı adayı olma kapsamında seçilme hakkı²²¹ gibi Anayasa ve Sözleşmenin ortak koruma alanı dışında kalan haklar Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi dışında kalacaktır.

b. Bireysel başvuru konusu yapılamayacak işlemler

6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre *“Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”*

Bu düzenlemeye göre Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlere karşı hiçbir şekilde, yasama işlemleri ve idarenin düzenleyici işlemlerine karşı ise doğrudan bireysel başvuruda bulunulamaz.

Anılan hükmün iptali istemi ile Anayasa Mahkemesinde açılan iptal davasında²²² Anayasanın 148. maddesinde, bireysel başvuru için herhangi bir işlem sınırlaması getirilmediği, diğer bir ifade ile bireysel başvuru yapılamayacak işlemlerin Anayasa'da gösterilmediği dolayısıyla bir istisna getirilmediği, bu bakımdan yasakoyucunun Anayasa'da öngörülme-yen bir sınırlamayı kendi takdiri ile belirleyemeyeceği, aksi takdirde bireysel başvuruya sınırlama getirilmiş olacağı, bu nedenlerle anılan hükmün Anayasa'nın 2., 36. ve 148. maddelerine aykırı olduğu iddia edilmiştir.

²¹³ Bkz. B. No. 2013, 772, 7/11/2013.

²¹⁴ B. No. 2013/2237, 18/9/2014, p. 25-35.

²¹⁵ B. No. 2014/1026, 20/5/2015, p. 35-43.

²¹⁶ B. No. 2013/5062, 14/1/2014, p. 31-35.

²¹⁷ B. No. 2013/816, 6/2/2014, p. 44-49.

²¹⁸ B. No. 2014/184, 16/7/2014, p. 53-63.

²¹⁹ B. No. 2014/1944, 23/7/2014.

²²⁰ B. No. 2013/1958, 7/7/2015.

²²¹ B. No. 2014/11717, 4/11/2014.

²²² AYM E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012, R.G. Tarih-Sayı : 02.04.2013-28606 mük.

Mahkeme, “Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaması, tamamen bireysel başvuru hakkının niteliği ile ilgili olduğu gibi bu işlemlerin uygulanmadıkları sürece bireylerin herhangi bir hakkının ihlaline yol açabilecek niteliğe sahip bulunmamalarından da kaynaklanmaktadır. Yasama işlemleri soyut veya somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi’nin denetimine tabi olduğu gibi uygulanmaları bir hak ihlaline yol açmış ise bu işlem nedeniyle hakkı ihlal edilen kişi Anayasa Mahkemesine başvuru imkânına sahip bulunmaktadır. Aynı şekilde düzenleyici idari işlemler de doğrudan Danıştay denetimine tabi olmakla birlikte uygulanmaları bir hak ihlaline neden olmuş ise hakkı ihlal edilen açısından Anayasa Mahkemesine başvuru imkânı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile başvuruca somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idari işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır.

Anayasa’nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvuru konusu yapılamaması Anayasa gereğidir. Kanun koyucunun dava konusu kuralda bu şekilde bir düzenlemeye yer vermesi tamamen Anayasa’nın bu konudaki hükümlerinden kaynaklanmaktadır.

Dava konusu kuralda ayrıca, Anayasa Mahkemesi kararlarının da bireysel başvuru konusu olamayacağı belirtilmiştir. Anayasa’nın 149. maddesinin birinci fıkrası gereğince Anayasa Mahkemesi, iki bölüm ve Genel Kurul halinde çalışan bir Mahkemedir. Maddenin ikinci fıkrasında, bireysel başvurular hariç diğer davaların Genel Kurul tarafından görüleceği, bireysel başvuruların ise bölümlerce karara bağlanacağı belirtilmiştir. Anayasa’nın 148. maddesinin dokuzuncu fıkrası ile 153. maddesinin birinci fıkrasında ise Anayasa Mahkemesinin kararlarının kesin olduğu belirtilmiştir.

Kanun koyucu yukarıda belirtilen Anayasa hükümleri ile Anayasa Mahkemesinin çalışma ve yargılama usulüne ilişkin 149. maddesini göz önünde bulundurarak Genel Kurul tarafından verilen ve Anayasa gereği kesin olan kararların, bölümler tarafından yapılacak bir incelemenin konusu olamayacağını belirlemiştir. Bu nedenle, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından verilen ve Anayasa’nın 148. ve 153. maddeleri hükmü gereğince kesin olan kararlar aleyhine bireysel başvuru yapılamaması hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması olarak değerlendirilemez.” gerekçesi ile iptal istemini reddetmiştir.

Anılan Kanun hükmünden yasama işlemin veya düzenleyici idari işlemin kişiye yönelik olarak uygulanması ve bu uygulama neticesinde hak ihlaline sebebiyet verilmesi durumunda, ihlalin giderilmesine yönelik olarak bireysel başvurunun yapılabileceği anlaşılmaktadır.²²³

b.1. Yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru

6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin 3. fıkrası gereğince, yasama işlemlerine karşı doğrudan bireysel başvuru yapılamaz. Yasama işlemi, yasama organından çıkan tüm işlemleri değil, yasama organının yasama görev ve yetkileriyle ilgili olarak tesis ettiği işlemleri ifade etmektedir. Yasama organının kendi iç işleyişi ile ilgili olarak gerçekleştirdiği idari işlemler, bu kapsama dâhil değildir.

Mahkemeye göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca çıkarılan kanunlar ve alınan meclis kararları yasama işlemlerini oluşturmaktadır.²²⁴

Doğrudan uygulanabilen diğer bir ifadeyle uygulanmaları için başka bir işlem yapılmasına gerek bulunmayan yasama işlemlerine karşı bireysel başvuru yapıp yapılamayacağı konusu önemlidir.²²⁵ Doktrinde yasama organının da kamu gücü olmasına rağmen, yasama işlemlerinin bireysel başvuruya konu yapılamaması eleştirilmektedir. Bu düşünceye göre, yasanın araya başka bir icrai işlem girmeksizin doğrudan uygulandığı hallerde, kişisel hakkı ihlal edilenlerin doğrudanlık ilkesi gereğince bireysel başvuruda bulunmaları gerekir . Bu yaklaşım doğrultusunda bir mesleğe hak kazanmayı düzenleyen, bir birliğin adını kaldıran, seçme ve seçilme hakkını ya da memurların özlük haklarını düzenleyen yasalar gibi, uygulanması için bir idari işleme gerek olmayan, birey üzerinde doğrudan etki doğurabilecek işlemlerin temel hak ve özgürlükleri doğrudan ihlal etmesi halinde bu nitelikteki yasalara karşı bireysel başvuru yoluna gidilebilmelidir.²²⁶ Aynı yönde bir başka görüşe göre de yasama işleminin kişiye uygulanması neticesinde kişinin temel hak

²²³ Çınar, İ. (2013). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara: Şen Matbaa, s. 195.

²²⁴ B. No. 2012/837, 5/3/2013, p. 14.

²²⁵ Kaplan, R. (2013). Kanuna Karşı Bireysel Başvuru. Bireysel Başvuru İncelemeleri. Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan (Editörler). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 157.

²²⁶ Atasoy, a.g.e., 2014, s. 146.

ve özgürlüğüne bir müdahale söz konusu ise uygulama işlemine karşı bireysel başvuru yapılması mümkündür.²²⁷

Anayasa Mahkemesinin bu konuya yaklaşımına göre bireysel başvuru, temel hak ihlali iddialarının incelenmesi ve ihlalin tespiti hâlinde bunun ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de karar verilmesine olanak sağlayan bir başvuru yoludur. Bu kapsamda, bireylere doğrudan yasama işleminin iptalini isteme yetkisi tanınmamıştır.

Mahkeme içtihatlarına göre bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı başvuru yapılabilir.²²⁸

Anayasa Mahkemesi, yasama işlemi aleyhine doğrudan²²⁹ veya doğrudan ve soyut olarak yasama işlemlerinin iptali talebi²³⁰ ile bireysel başvuru yapılması hallerinde başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin konu yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

b.2. İdarenin düzenleyici işlemlerine karşı bireysel başvuru

6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca, idarenin düzenleyici işlemlerine karşı da doğrudan bireysel başvuruda bulunulamaz.

İdari işlem kavramı kısaca; idarenin hukuki sonuç doğurmaya yönelik bir irade açıklaması olarak tanımlamak mümkündür. Bu tanıma göre idari işlemin; “*irade açıklaması*” ve “*hukuki sonuç*” olmak üzere iki unsuru vardır. Bu iki unsur bir araya geldiği takdirde idari işlem kurulur.²³¹

²²⁷ Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru*. Ankara: Oniki Levha Yayınları, s. 202.

²²⁸ B. No. 2013/4061, 30/9/2013, p. 12.

²²⁹ B. No. 2013/469, 16/4/2013; B. No. 2014/18926, 22/1/2015.

²³⁰ B. No. 2012/837, 5/3/2013; B. No. 2013/988, 10/3/2015, p. 42-48; B. No. 2012/30, 5/3/2013; B. No. 2013/2076, 10/3/2015, p. 25-33.

²³¹ Akyazan, A. E. (2009). Maddî Açından İdari İşlemler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (85), 221.

İdari işlem birel idari işlemler ve düzenleyici idari işlemler olarak iki kategoride değerlendirilebilir. Birel (bireysel) idari işlemler; belli bir kişi ya da nesneye yönelen, münferit bir durumla ilgili somut ve özel düzenlemeleri ifade etmektedir.²³² Atama, emekliye sevk etme, kamulaştırma, disiplin cezası kararı gibi kişilerin doğrudan etkilendiği işlemler birel işlemlere örnek olarak verilebilir. Birel işlemler, bireyleri doğrudan etkilediğinden ve insan hakkı ihlaline sebebiyet verebileceğinden bu işlemlere karşı -öngörülen idari veya yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gereğine dikkat etmek gerekmektedir- kural olarak bireysel başvuru yolu açıktır.

6216 sayılı Kanun'un bireysel başvuru kapsamı dışında bıraktığı idari işlemler ise bireyleri doğrudan etkilemeyen düzenleyici nitelikteki işlemlerdir. Düzenleyici idari işlemler; idarenin tüzük, yönetmelik, karar, sirküler, genelge, genel emir gibi türlü adlarla anılan bütün objektif düzenlemelerini ifade eder.²³³

Doktrinde düzenleyici idari işlemler nedeniyle hakları ihlal edilen kişilerin bu işlemlere karşı genel mahkemelerde dava açabilmeleri mümkün iken, aynı işlemlerin 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi gereği bireysel başvurunun kapsamı dışında tutulması eleştirilmektedir.²³⁴

Bu konudaki bir başka düşünceye göre de; menfaati ihlal edilen kişi tarafından düzenleyici işlemin iptali istemiyle açılan dava sonucunda düzenleyici işlem iptal edilmese de, belirtilen düzenleyici işlem sonuç itibarıyla kişinin temel hak ve özgürlüğünü ihlal eder nitelikte ise ihlalin giderilmesi için düzenleyici idari işlemin iptali talebini içermeksizin, işlemten dolayı uğranılan hak ihlalinin giderilmesi talebiyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma imkânı açık olmalıdır.²³⁵

İdarenin düzenleyici işlemlerine karşı doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı hakkında örnek bir başvuruda²³⁶ başvuru, ticari hava taşımacılığı işletme ruhsatının askıya

²³² Akyazan, *a.g.m.*, 2009.

²³³ Özbey, *a.g.e.*, 2013: 211.

²³⁴ Bkz. Zabunoğlu, Y. (2011). Bireysel Başvuru Yolunun Açılması: Türkiye’de Yargı Kollarının Ayrılmasında Ortaya Çıkan sorunlar, Musa Sağlam (Editör), Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti” Konulu Uluslararası Sempozyum. Ankara: HUKAB Yayınları, s. 121, Özbey, *a.g.e.*, 2013, s. 213.

²³⁵ Yalçınöz, B. (2014). Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar. *Uyumsuzluk Mahkemesi Dergisi*, Ankara, Cilt. 1, Sayı. 2.

²³⁶ B. No. 2013/6785, 3/2/2016.

alınması ve iptali sonucunu doğuran 1/6/2007 tarihli ve 26539 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan mülga Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği’nin (SHY-6A) 43. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (j) bendinin Anayasa’nın 12., 13., 48., 49., 124. ve 125. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiş ve anılan Yönetmelik maddesinin anayasal haklarını ihlal ettiğini belirterek iptali isteminde bulunmuştur.

Başvurucu, gerek başvuru formunda gerekse eksiklik bildirimi üzerine verdiği cevap dilekçesinde Bakanlık bildiriminde belirtilen somut davalara ilişkin şikâyetler ileri sürmemiş; başvurunun sadece anılan Yönetmelik maddesinin iptaline yönelik olduğu belirtmiştir. Eksiklik bildirimi üzerine sunulan cevap dilekçesinde başvurunun, idari yargı mercilerinde açtığı davaların sonuçlanmadığını belirterek talep ve şikâyetinin anılan Yönetmelik maddesinin iptali isteminden ibaret olduğunu beyan ettiği Anayasa Mahkemesince tespit edilmiştir. İptalini talep ettiği Yönetmelik maddesinin başvurunun tarafı olduğu davalarda somut olarak uygulanması söz konusu olmakla birlikte başvurunun bu davaların bitmediğini, bu nedenle başvuru tarihi itibarıyla bu davalara yönelik olarak başvuruda bulunamayacağını gözeterek sadece soyut olarak yönetmelik maddesinin iptalini talep etmekle yetindiği anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle başvuru, anılan Yönetmelik maddesinin uygulandığı somut davalara yönelik olarak bu başvuru bakımından ihlal iddiasında bulunmamış; salt soyut olarak bu Yönetmelik maddesinin iptalini talep etmekle doğrudan düzenleyici idari işlem aleyhine bireysel başvuruda bulunmuştur.

Bu durumda başvuru konusu olayda başvurunun düzenleyici idari işlem aleyhine doğrudan bireysel başvuru yolunu tercih ettiği anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bir düzenleyici idari işlemin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda doğrudan düzenleyici idari işlem aleyhine değil; düzenleyici idari işlemin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı bireysel başvuru yapılabileceği gerekçesi ile düzenleyici idari işlem aleyhine doğrudan yapılan bireysel başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin konu yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

b.3. Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı bireysel başvuru

6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin (3) numaralı fıkrasına göre, Anayasa Mahkemesi kararları bireysel başvuru konusu yapılamazlar. Bu düzenlemenin bireysel başvurular ile diğer

konulardaki karar merciinin aynı mahkeme olması dikkate alınarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu düşünceye göre Anayasa Mahkemesinin bir konuda verdiği kararı, bireysel başvuru yoluyla inceleyerek denetlemesi pratikte bir yarar sağlamayacaktır. Öte yandan bu düzenlemedeki farklı bir düşünce de şu olabilir: Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru dışındaki kararları Genel Kurul olarak almaktadır. Dolayısıyla on yedi kişiden oluşan Genel Kurul tarafından alınan bir kararın beş kişiden oluşan Bölümler tarafından denetlenmesi, özellikle Bölümlerdeki Mahkeme üyelerinin Genel Kurul kararında karşı oy kullanmaları ihtimali dikkate alındığında uygun olmayacaktır.²³⁷

Anayasa Mahkemesi kararlarına karşı bireysel başvuru yolunun kapalı olmasına ilişkin en büyük tartışma bireysel başvurunun, itiraz ya da iptal yoluyla daha önceden Anayasa Mahkemesinin önüne taşınmış ve karara bağlanmış konulara ilişkin yapıp yapılamayacağı sorunudur. Şöyle ki; Anayasanın 152. maddesinin 4. fıkrası *"Anayasa Mahkemesinin işin esasına girerek verdiği ret kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz"* hükmünü öngörmektedir. Bu kural uyarınca Anayasa Mahkemesi bahsedilen 10 yıllık süre geçmeden yapılan itiraz başvurularını reddetmektedir. Peki Anayasa Mahkemesi önüne itiraz başvurusu yoluyla taşınmış olup Anayasa'ya aykırı bulunmadığı için hakkında ret kararı verilen ve anılan kararın üzerinden 10 yıl geçmeyen bir yasa hükmünün bireylere uygulanmasından kaynaklanan bir ihlal iddiasına dayanan bireysel başvurularda Anayasa Mahkemesinin tavrı nasıl olacaktır?²³⁸

Bu konuda gözden kaçırılmaması gereken husus, Mahkemenin itiraz davasında yaptığı incelemenin konusuyla, bireysel başvuruda yaptığı incelemenin konusunun birbirinden farklı olduğudur.²³⁹ Mahkeme itiraz davasında, davaya konu kanun ya da kanun hükmünde kararnamenin Anayasa'ya aykırılığını incelerken, bireysel başvuruyla ilgili davada kişilerin hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlal edilip edilmediğini incelemektedir.²⁴⁰ Yasalar nitelikleri gereği genel olduğundan soyut ya da somut norm denetimi, kişilerin hak ve özgürlüklerini yeterli derecede koruyamayabilir. Bu nedenle bir yasa, kapsamı içindeki birçok olay için Anayasa'ya aykırı olmasa da, tek bir olayda dahi kişinin hak ve özgürlüğünü ihlal

²³⁷ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 153.

²³⁸ Altınsoy, *a.g.e.*, s. 112, 113.

²³⁹ Oder, *a.g.m.*, 2011.

²⁴⁰ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 154.

etmişse o kişinin hakkının korunması ve ihlalin giderilmesi gerekir.²⁴¹ Bu bağlamda bir kanun ya da kanun hükmünde kararnamenin Anayasa'ya aykırı olmadığına tespit edilmesinden, aynı zamanda, bunların kişilere uygulanması sonucunda hak ihlaline yol açmayacaklarının da kabul edildiği sonucunu çıkarmak doğru bir yaklaşım değildir.²⁴²

Bu konu ilk kez evli kadının sadece kızlık soyadını kullanamaması şikâyetiyle Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruda kendini göstermiştir. Evli kadının evlenmeden önceki soyadını tek başına kullanabilmesi istemiyle açılan davalarda evli kadının soyadına ilişkin kuralın iptali için Anayasa Mahkemesine itiraz yolu ile başvurulmuştur. Mahkeme, şikâyet edilen durumun Anayasa'ya aykırılık oluşturmadığını belirterek itiraz konusu kuralın iptali istemini esastan inceleyerek 2011 yılında reddetmiştir.²⁴³

Mahkemenin bu ret kararının Resmi Gazetede yayımlanmasından sonra on yıl geçmeden 2013 yılında bu kez aynı konu bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilmiştir. Bu başvuruda²⁴⁴ başvuru, evli kadının kızlık soyadını tek başına kullanmasına engel olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 187. maddesine istinaden yapılan uygulama neticesinde, Anayasa'nın 10., 12., 17. ve 90. maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Mahkeme, uyuşmazlığı karara bağlayan derece mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesini kararlarına esas almayarak, başvuru konusu uyuşmazlık açısından Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanması gereken uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate almadığını belirterek başvuru konusunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bu konuda bir başka tartışma da bireysel başvuru incelemesinde hak ihlaline yol açan sebebin doğrudan kanun hükmünün kendisi olduğu düşünürse anılan kanun hükmünü Anayasa Mahkemesinin itiraz yolu ile Genel Kurul önüne taşıyıp taşıyamayacağıdır.

²⁴¹ Sağlam, F. (2011). Anayasa Şikâyetini Bekleyen Sorunlar. Türkiye Barolar Birliği, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Panelinde sunuldu, Ankara, s. 268; Aynı yönde bkz. Kaya, E. (2013). Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi: On Yıl Yasağı ve Kadının Soyadı Örneği. *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan (Editörler), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 128-130.

²⁴² Atasoy, a.g.e., 2014, s. 154.

²⁴³ Kararın detayları için bkz. Anayasa Mahkemesinin 10/3/2011 tarihli ve E.2009/85, K.2011/49 sayılı kararı.

²⁴⁴ B. No. 2013/2187, 19/12/2013.

İyimaya'ya göre²⁴⁵ “Yürürlükteki hukukumuz bakımından bireysel başvuru incelemelerinde, ihlalin kaynaklandığı iddia olunan yasa kuralının anayasaya uygunluk (somut norm) denetiminin yapılmasını öngören açık bir hüküm (anayasa veya yasa) yoktur. İctihatla böyle bir yolun açılması, geçiş dönemi henüz tamamlanmayan bireysel başvuru kurumunu ta baştan tökezletecek bir yükün ona yüklenmesi anlamına gelir. Ölçülülük, yalnızca kozmik bir ölçüt değil, aynı zamanda konsolidasyon koşuludur. Anayasamızın somut norm denetimindeki (Any.m.152) dava sayısı ile bireysel başvuru sayısındaki sürgit-artış birlikte düşünüldüğünde, bu yolun kabulü halinde Anayasa Mahkememizi bekleyen aşırı yargısal aktivizmin bozucu etkilerini görmek için filozof olmak gerekmez.”

Bölümlerin ihlalin kanundan kaynaklandığı sonucuna varması halinde, söz konusu kanun maddesinin iptali için Genel Kurula itiraz davası açabileceğini ileri süren görüşlere göre ise aksi uygulamanın Anayasa'ya aykırı olduğu düşünülen kanunun birçok kişinin potansiyel mağdur olarak Mahkemeye başvuruda bulunmasına, başka bir ifadeyle bireysel başvurunun bir halk davasına (actio popularis) dönüşmesine yol açarak, Mahkemeyi altından kalkılamaz bir iş yükü altına sokacağını ifade etmektedir.²⁴⁶

Anayasa Mahkemesinin itiraz yolunu işletmesinin mümkün olup olamayacağı tartışmalarının yapıldığı %10'luk seçim barajı hakkındaki bireysel başvuruda Mahkeme bu yola başvurmaksızın konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilmezlik kararı vermiştir.²⁴⁷ Mahkeme, kararında yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağına vurgu yapmıştır.

Kanımızca, Anayasa Mahkemesi bireysel başvurunun incelenmesi görevini yerine getirdiği sırada itiraz yolunu işletmesi usul olarak mümkün değildir. Şöyle ki, Anayasa Mahkemesinin birçok kararında da belirttiği gibi, Anayasa'nın 152. maddesine göre, bir davaya bakmakta olan **mahkeme**, o dava sebebiyle **uygulanacak bir kanunun veya kanun hükmünde kararnamenin hükümlerini** Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık savının ciddi olduğu kanısına varırsa bu hükmün iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmaya yetkilidir. Ancak bu kurallar uyarınca bir mahkemenin Anayasa

²⁴⁵ İyimaya, A. (2012). Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (116), 447.

²⁴⁶ Çoban, a.g.m., 2011.

²⁴⁷ B. No. 2014/8842, 6/1/2015.

Mahkemesi'ne başvurabilmesi için, elinde **yönteminde açılmış ve mahkemenin görevine giren bir davanın** bulunması, iptali istenen kuralın da o davada uygulanacak olması gerekir. Uygulanacak yasa kuralları, davanın değişik evrelerinde, ortaya çıkan sorunların çözümünde veya davayı sonuçlandırmada olumlu ya da olumsuz yönde etki yapacak nitelikteki kurallardır.²⁴⁸ İtiraz yoluna ilişkin bu usulü kısaca belirtecek olursak; itiraz yoluna başvuran bir mahkeme olmalı, bu mahkeme önünde usulünce açılmış bir dava bulunmalı, iptali istenen norm (kanun ya da kanun hükmünde kararname) mahkeme tarafından yargılamanın çeşitli evrelerinde uygulanacak norm olmalıdır. Bireysel başvuru aşamasına bu usulü uyarlayacak olursak: Bölümler, bireysel başvuru incelemesi yaptıkları esnada bir mahkemelerdir, (bireysel başvurunun özel bir dava türü olduğu dikkate alındığında) usulünce açılmış bir dava olan bireysel başvuru da mevcuttur. Fakat son koşul olan “uygulanacak norm” konusunda kanımızca problem bulunmaktadır. Şöyle ki bir hak ihlalinin kanun ya da kanun hükmünde kararnameden kaynaklandığının düşünüldüğü durumlarda bu norm Anayasa Mahkemesi tarafından başvuruya uygulanacak olan norm değildir. Bu normlar derece mahkemelerince olaya uygulanacak olan normlardır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvuru incelemesini yaptığı sırada uygulayacağı norm olmayan bir kural için itiraz yolunu işletemeyeceği kanaatindeyiz.

b.4. Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlere karşı bireysel başvuru

6216 sayılı Kanunun 45. maddesinin 3. fıkrası gereğince, Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhine bireysel başvuruda bulunulamaz.

Hukuk devleti ilkesinin en önemli unsuru yargı denetimidir. Yargı organının, insan haklarını öne çıkararak vereceği kararlar, hak ihlallerinin giderilmesinde önemli bir rol oynar. Ne var ki, 1982 Anayasası bazı idari işlemleri yargı denetimi dışında tuttuğu gibi bazı idari işlemlerin yargı denetimi dışında tutulabilmesine de kapıyı açık bırakmıştır.²⁴⁹

Bireysel başvuru kapsamında kalabilecek nitelikte olup da Anayasa'da yargı denetimi dışında bırakılan belli bazı işlemler şu şekilde sıralanabilir;

²⁴⁸ Bkz. Anayasa Mahkemesi'nin 15/3/2012 tarihli E.2011/26, K.2012/41 sayılı kararı.

²⁴⁹ Özbey, *a.g.e.*, 2013, s. 215.

- Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler, resen imzaladığı kararlar ve emirler,
- Yüksek Askerî Şûranın terfii işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri,
- Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararları,
- Yüksek Seçim Kurulu kararları,
- Spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararları.

Bu konuda Anayasa Mahkemesi içtihatlarına baktığımızda Spor Genel Müdürlüğü Tahkim Kuruluna kararı aleyhine yapılan bireysel başvuru Anayasa’nın 59. maddesine işaret edilerek²⁵⁰, başvurucunun hakimler hakkında yaptığı şikâyet ile ilgili olarak HSYK tarafından verilen karar aleyhine yapılan bireysel başvuru Anayasa’nın 159. maddesinin onuncu fıkrasına işaret edilerek²⁵¹, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararları aleyhine yapılan başvurular Anayasa’nın 79. maddesinin ikinci fıkrasına işaret edilerek²⁵² Mahkeme tarafından konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

Doktrinde Anayasa Mahkemesinin YSK kararları hakkında kabul edilemezlik kararı vermesi konusunda eleştiri bulunmaktadır. Göztepe’ye göre²⁵³ Anayasa’nın 79. maddesinde, YSK’nın kararları aleyhine başka bir merciye başvurulamayacağı kural altına almış bulunmaktadır. Ancak, YSK seçimle ilgili bütün konuları karara bağlamak için yetkilendirilmiş olup, seçme ve seçilme hakkı ile siyasi partilerin varlıklarını sürdürmelerinde hayati bir öneme sahiptir. Bu kurumun kararlarının bireysel başvuru kapsamı dışında bırakılması seçme ve seçilme haklarıyla ilgili kamu gücü işlemlerinin temel hak ve özgürlüklere uygunluk bakımından denetlenememesi sonucunu doğurmuştur.

Sağlam’a göre²⁵⁴ ise Anayasa’nın 79. maddesinde “*Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz.*” hükmü yer almaktadır. Bu hükmün gerekçesinde

²⁵⁰ B. No. 2012/620, 12/2/2013, p. 21-22.

²⁵¹ B. No. 2013/1581, 16/4/2014, p. 15.

²⁵² B. No. 2015/6723, 14/7/2015; B. No. 2015/8818, 14/7/2015; B. No. 2015/8764, 18/11/2015; B. No. 2015/6402, 19/11/2015.

²⁵³ Göztepe, *a.g.e.*, 1998; Yalçınöz, *a.g.m.*, 2014, s. 200.

²⁵⁴ Sağlam, M. (2012). YSK Kararları Bireysel Başvuru Konusu Olabilir mi?. *HUKAB*, Sayı. 2, Ankara, s. 38-39.

de, kuralın YSK kararlarının kesinliği ve bunlara uyulması konusundaki tereddütlere son vermek amacıyla getirildiği ifade edilmektedir. Bu aşamada, YSK kararlarının bireysel başvuru konusu olup olamayacağını tartışırken Anayasa’da geçen “başka bir merci” ibaresinin açıklığa kavuşturulması son derece yararlı olacaktır. Türk Dil Kurumu Büyük Sözlükte merci kavramı idari veya yargısal olanlar arasında ayırım yapmaksızın hepsini kapsayacak şekilde “başvurulacak yer veya makam” olarak tanımlanmıştır. Bu durumda YSK kararlarına karşı başka bir merci önünde, buna Anayasa Mahkemesi de dâhildir, ne idari ne de yargısal başvuru mekanizmalarının, bireysel başvuru vb., harekete geçirilebilmesi mümkün değildir. Mevcut anayasal ve kanuni düzenlemeler bağlamında başvuru, ancak bir anayasa değişikliği sonrasında mümkün hale gelebilecektir. Bunun için ya Anayasa’nın 79. maddesinden YSK “kararları aleyhine başka bir mercie başvurulamaz” hükmü kaldırılmalı ya da Anayasa’ya açıkça YSK “kararlarına karşı Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuruda bulunulabilir” hükmü ilave edilmelidir.

2.2.2. Usule İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri

2.2.2.1. Süreşımı

a. 30 gün kuralı ve amacı

6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında “*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.*” hükmü yer almaktadır. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrası “*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir*” hükmünü içermektedir.

Anılan mevzuat hükümleri uyarınca bireysel başvuruların, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemiş ise ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde Anayasa Mahkemesine doğrudan veya diğer mahkemeler yahut yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla yapılması gerekmektedir.²⁵⁵

²⁵⁵ B. No. 2012/1075, 12/2/2013, p. 18-19.

30 günlük başvuru koşulunu düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin gerekçesinde “*Bireysel başvurunun kişisel ve güncel bir temel hak ihlalinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir anayasal kurum olması, başvuruların belirli bir sürede yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireysel başvurunun gerçek bir güvence teşkil edebilmesi, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilir nitelikte olmasıyla yakından ilintilidir. Bu nedenle başvurunun, kanun yollarını tüketen nihai işlemin başvurucaya tebliğ edildiği tarihten veya kanun yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten başlayarak otuz gün içinde yapılması öngörülmüştür.*” ifadelerine yer verilmiştir.

Başvuru süresi, Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuruların incelenmesinin zaman bakımından sınırlarını belirlemenin ötesinde, söz konusu temel hak ihlallerinin hangi sürelerle incelenebileceğini açıklığa kavuşturmak suretiyle konunun kamu ya da bireyler yönünden uzun süreler belirsizlik içinde kalmasının önüne geçmesi açısından önemlidir.²⁵⁶

Bireysel başvurularda süre koşulu AİHS'in 35. maddesinin (1) numaralı fıkrası gereği AİHM nezdinde 6 ay olarak uygulanmaktadır.

AİHM kararlarında süre kuralının amacı, hukuk güvenliğini güçlendirmek, Sözleşmeyi ilgilendiren meselelerin ortaya çıktığı olayların makul bir süre içinde incelenmesini sağlamak ve yetkililer ile ilgili diğer kişileri uzun sürecek bir belirsizliğe karşı korumak olarak gösterilmiştir.²⁵⁷ Bu kural, Mahkeme tarafından yapılan denetimin süre yönünden sınırlarını gösterir ve hem bireylere ve hem de devlet yetkililerine belirtilen süre geçtikten sonra artık denetimin mümkün olmadığını gösterir.²⁵⁸

Bireysel başvuru için süre koşulu aranması, onun olağanüstü bir yargı yolu olmasının sonucudur. Süre koşulu ile yargı kararlarının kesinliği ve hukuk güvenliği ilkeleri korunmuş olmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁶ Nalbant, A. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru. *AİHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, s. 235-236.

²⁵⁷ P.M./Birleşik Krallık, B. No. 6638/03, 24/8/2004; Kabul Edilebilirlik Kriterleri Uygulama Rehberi, p. 66.

²⁵⁸ Tahsin İpek/Türkiye, B. No. 39706/98, 7/11/2000; Ekinci, H., Bahadır, A. (2012). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda 6 Ay Kuralı. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 346.

²⁵⁹ Sağlam, a.g.m., 2005.

b. Sürenin başlama tarihi

Bireysel başvurunun, idari ya da yargısal başvuru yolu öngörülümüşse başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.

Başvuru yolu öngörülümüş olması halinde bu yolun tüketildiği tarihten itibaren 30 gün içinde bireysel başvuru yapılması gerektiği belirtilmekle birlikte, başvuru süresinin işlemeye başlaması için başvurunun nihai karardan yeterince bilgi sahibi olması işin doğası gereğidir. Bu bakımdan, nihai kararın tebliğinin öngörüldüğü hallerde tebliğ tarihinin, tebliğ şartı öngörülmemen hallerde ise başvurunun kararın içeriğini kesin olarak öğrendiği tarihin esas alınması gerekir.²⁶⁰

Başvuru yolu öngörülen hallerde başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunulabileceği mevzuatta yer alsa da itiraz ya da temyizde onama ile onama tarihinde başvuru yollarının tüketilmiş sayılması onama kararı duruşmalı olarak verilmedikçe başvurunun bu karardan derhal haberdar olması mümkün olmayacaktır. Bireysel başvuru süresinin ise onama tarihi ile başlatılması, başvurunun bireysel başvuruda bulunma hakkının elinden alınması sonucunu doğurabilir. Bu bakımdan bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin olarak “*başvuru yollarının tüketildiği*” tarihten söz edilmekte ise de, Mahkemeye göre bu ibarenin nihai kararın başvuruca tebliğ edildiği ya da bu kararın başvurunun erişimine açıldığı tarih olarak anlaşılması gerekir.²⁶¹

Nihai karardan tebligat ile haberdar olunabileceği hallerde 30 günlük sürenin başlangıcı için nihai kararın mutlaka başvuruca tebliğ edilmesi gerekmemektedir. Başvurucu kendisini vekil ile temsil ettirmiş ve nihai karar vekile tebliğ edilmişse başvuru süresi vekile yapılan tebliğden itibaren işlemeye başlayacaktır. Bu konuya örnek bir başvuruda²⁶² başvuruca, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Birinci Dairesi kararının avukatına tebliğ edildiğini ve karardan haberdar olmadığını, çalıştığı şirketin Eskişehir İli Sivrihisar İlçesinde bulunması nedeniyle süresi içinde başvuru yapamadığını ve bu durumun haklı bir

²⁶⁰ B. No. 2013/1582, 7/11/2013, p.21; Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Worm/Avusturya; B. No. 22714/93, 29/8/1997, p. 33; Papachelas/Yunanistan; B. No. 31423/96, 25/3/1999, p.30.

²⁶¹ B. No. 2013/1582, 7/11/2013, p. 21.

²⁶² B. No. 2012/1075, 12/2/2013; AİHM’nin aynı yöndeki içtihadı için bkz. Çelik/Türkiye; B. No. 52991/99, 23/9/2004.

sebeup olarak kabul edilerek başvurusunun incelenmesi talebinde bulunmuştur. Mahkeme, başvurusunun avukatına nihai kararın 7/11/2012 tarihinde tebliğ edildiğini, bu tarihten itibaren en son 7/12/2012 tarihine kadar başvuru yapılması gerekirken 12/12/2012 tarihinde yapıldığını belirtmiş ve başvuruda süre aşımı bulunduğu sonucuna varmıştır.

Bireysel başvuru süresinin başlaması için nihai karar hakkında başvurusunun yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir. Bu bakımdan başvurusunun yargılamanın sonucundan haberdar olması tek başına yeterli olmayıp ayrıca kararın içeriğine de vakıf olması gerekmektedir. Çünkü başvurusunun nihai kararın içeriğine ilişkin insan hakkı ihlali iddiaları mevcut ise bunlardan ancak kararın gerekçesini öğrenmek suretiyle haberdar olabilir.

Anayasa Mahkemesinin bu konuyu incelediği bir başvuruda²⁶³ Mahkeme başvurusunun bireysel başvuruda bulunması için nihai kararı tüm gerekçesiyle birlikte öğrenmesi gerektiği dikkate alındığında, bireysel başvuru süresinin, gerekçeli kararın tebliğinden itibaren başlatılması gerektiği sonucuna ulaşmış ve başvurusunun gerekçeli kararın tebliğinden itibaren otuz gün içinde yapıldığı belirterek başvuruda süre aşımı bulunmadığına karar vermiştir.

Bu konuda önemle belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesinin güncel içtihatlarına göre ceza davaları bakımından bu konuda istisnai bir uygulama söz konusudur. Başvurucuların bireysel başvuruda bulunmak için dava ve başvurularını takip etmek için gerekli özeni gösterme yükümlülükleri bulunduğundan hareket eden Mahkeme, ceza yargılamasında nihai kararın tebliğ edilmediği durumlarda kararın derece mahkemesine ulaşmasından ve böylece gerekçesinin erişilebilir olmasından sonra özen yükümlülüğü kapsamında makul bir süre içinde bireysel başvuru yapmak isteyen ilgililerden karara erişimleri ve karar gerekçesini öğrenmelerinin beklendiğini belirtmiştir. Bu kapsamda erişilebilir olan nihai kararın en geç üç ay içinde ilgilileri tarafından bilindiği ve gerekçesinin öğrenildiği kabul edilmiştir.²⁶⁴ Mahkemeye göre, aksine bir tespit bulunmadıkça ceza yargılamasında (temyiz incelemesinde karar sonucu tefhim edilsin veya edilmesin) kanun yolu merciince verilen onama kararının yerel mahkeme kalemine ulaştığı tarihten itibaren

²⁶³ B. No. 2013/6254, 17/7/2014. Altı aylık sürenin, başvuru ya da avukatının iç hukuktaki nihai karar hakkında etkili ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları sürece işlemeyeceğine ilişkin AİHM kararı için bkz. Baghli/Fransa, B. No:34374/97, 30/11/1999, p. 31.

²⁶⁴ B. No. 2013/4690, 25/2/2016, p. 30-32; B. No. 2013/1827, 25/2/2016, p. 28-30.

makul bir süre (bu süre ilke olarak 3 aydır) sonra gerekçeli kararın öğrenilmiş sayılacağı ve bireysel başvuru süresinin bu süre (3 ay) sonunda başlayacağı ilkesi uygulanmaktadır. İnfaz amacıyla başvurunun yakalaması ya da müddetname, ödeme emri veya çağrı kâğıdı tebliğ edilmesi ile nihai kararın sonucundan haberdar olmakta ve nihai karar gerekçesini kesin olarak öğrenme olanağına sahip bulunmaktadır.²⁶⁵ Bu durumda belirtilen “3 aylık makul süre ilkesi”ne ilişkin içtihat kapsamında başvurular değerlendirilecektir.

Başvurucular, kanun yolu açık olan bir karara karşı, etkili görmedikleri veya hukuki yararları olmadıklarını düşündükleri için²⁶⁶ bu kanun yolunu tüketmeksizin doğrudan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunduklarında, 30 günlük bireysel başvuru süresinin ilk derece mahkemesince verilen kararı öğrenmeleri ile birlikte başlayacağına dikkat etmelidir. Kanun yolu için öngörülen başvuru süreleri hesaba dahil edilmeksizin bireysel başvuruya ilişkin öngörülen süre dikkate alınarak başvuru yapılmalıdır. Yani, temyiz yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvurucular bireysel başvuruda bulunma yolunu tercih etmişlerse, kanun yolu süresini nazara almaksızın bireysel başvuruya ilişkin süreye riayet etmelidirler.²⁶⁷ Benzer şekilde, karar düzeltme yolunun olağan kanun yolu olarak öngörüldüğü hallerde bu yola başvurmayan başvurucular karar düzeltme yolu için hüküm altına alınan başvuru süresini dikkate almaksızın bireysel başvuruya ilişkin süreye riayet etmelidirler.²⁶⁸

Kanun yolu incelemesinde kısmi onama kısmi bozma olması halinde bireysel başvuruya ilişkin sürenin hangi tarihten itibaren başlayacağı önem arz etmektedir. Bu hallerde onanan kısma ilişkin olarak kesinleşme gerçekleşmiş olacağından kısmi onama kararının öğrenilmesi ile hükmün onanmış olan bölümleri hakkındaki hak ihlali iddiaları yönünden bireysel başvuru süresi işlemeye başlayacaktır.²⁶⁹

Derece mahkemeleri önünde derdest olan yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiaları hakkında yapılacak bireysel başvurularda başvuru

²⁶⁵ B. No. 2013/4690, 25/2/2016, p. 29; B. No. 2013/1827, 25/2/2016, p. 27.

²⁶⁶ Başvurucuların, kanun yolu açık olan bir karara karşı bu yola başvurmayı etkili görmedikleri durumlarda kanun yoluna başvurmayı neden etkili görmedikleri konusunda ispat yükümlülükleri vardır. Bu konu “Başvuru yollarının tüketilmemesi” başlığı altında daha detaylı incelenmiştir.

²⁶⁷ B. No. 2013/1936, 17/9/2013, p. 23; B. No. 2013/7521, 4/12/2013, p. 33-39; B. No. 2013/7309, 30/6/2014, p. 29-30; B. No. 2013/8667, 10/3/2015, p. 24; B. No. 2014/9803, 10/3/2015, p. 23.

²⁶⁸ B. No. 2013/1582, 7/11/2013, p. 22-23; B. No. 2013/1428, 8/9/2014, p. 23-24.

²⁶⁹ B. No. 2014/2345, 10/6/2015.

süresinin nasıl dikkate alınacağına değinmekte yarar vardır. Bu tür durumlarda başvuru derdest olan yargılamanın her aşamasında bireysel başvuruda bulunabilirler.²⁷⁰

6216 sayılı Kanun, 6494 sayılı Yargı Hizmetleri ile İlgili Olarak Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde Anayasa Mahkemesi'nin adli tatil döneminde çalışmaya ara vereceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Mahkeme, adli tatil süresi içerisinde de yargısal faaliyetlerine devam etmektedir. Bu husus ayrıca Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliği tarafından Mahkemeye ait resmi internet sitesinden kamuoyuna duyurulmuştur.²⁷¹ Bu nedenle bireysel başvurularda başvuru yapma süresi işlemeye devam edecektir. Anayasa Mahkemesi bu konuyu incelediği bir başvuruda²⁷² nihai kararın 1/8/2013 tarihinde tebliğ edildiği ve bu tarihten itibaren en son 2/9/2013 tarihine kadar bireysel başvuru yapılması gerekirken 6/9/2013 tarihinde bireysel başvuru yapıldığı tespit edilerek başvuru süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

c. Olağanüstü kanun yollarının başvuru süresine etkisi

Kesinleşmiş hükümlere karşı başvurulabilecek kanun yoluna, olağanüstü kanun yolu denilmektedir. Kural olarak, olağanüstü kanun yolları tüketilmesi gerekli etkili iç hukuk yolları değildir.²⁷³ Bu başvuru yollarının harekete geçirilmesi, başvuru iradesi dışında olup ya bir idari organın iradesine ya da mahkeme kararına bağlıdır. Bu mekanizmalar harekete geçirilmedikçe ve esastan inceleme yapılarak somut olay ele alınmadıkça öncesinde verilmiş ve kesinleşmiş olan karara etkisi olmayacağından tüketilmiş olan olağan başvuru yollarına ilişkin süreci canlandırılmayacaktır. Dolayısıyla olağanüstü kanun yoluna başvurulması bireysel başvuru süresini yeniden başlatmayacaktır. Olağan kanun yollarının tüketilmesi ile bireysel başvuru süresi işlemeye başlayacağından olağanüstü kanun yoluna da başvuran başvuru iradesinin, bu yollara ilişkin talebi esastan değerlendirilmedikçe bireysel başvuru süresini kaçırma ihtimali bulunmaktadır.²⁷⁴

²⁷⁰ B. No. 2012/13, 2/7/2013; B. No. 2012/1198, 7/11/2013; B. No. 2013/695, 9/1/2014.

²⁷¹ Bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/icsayfalar/bireyselbasvuru/hatirlatmalar/eksikliktamamlama.html> , 27 Mayıs 2016.

²⁷² B. No. 2013/7168, 15/10/2014.

²⁷³ Olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi gerekli bir yol olup olmadığı konusu hakkında ayrıntılı bilgi için "Başvuru yollarının tüketilmemesi" başlıklı kısma bakınız.

²⁷⁴ B. No. 2013/1610, 13/6/2013; B. No. 2013/1751, 13/6/2013; B. No. 2013/2001, 16/5/2013.

d. Başvurucunun mazeretinin bulunmasının başvuru süresine etkisi

6216 Sayılı Kanun’un 47. maddesinde haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde bireysel başvuruda bulunamayanların, mazeretlerinin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvuru yapabilecekleri düzenlenmiştir. Kanun hangi maddelerin haklı mazeret sayılacağı konusunda bir kıstas belirlememiştir. İktüzük’ün 64. maddesine göre “mücbir sebep veya ağır hastalık gibi” haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuru yapılamadığı takdirde, mazeretinin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte bireysel başvuruda bulunulabilir. Görüldüğü üzere haklı sayılabilecek mazeretler konusunda daha ayrıntılı bir düzenlemeye İktüzük’te yer verilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin “mazeret” konusundaki uygulamasına baktığımızda; başvuru sahiplerinin avukatlarının akut bronşit hastalığı tanısı ile on günlük istirahatın uygun görüldüğüne ilişkin sağlık raporu²⁷⁵, adenomyosis rahatsızlığı nedeniyle iki günlük istirahatın uygun görüldüğüne ilişkin sağlık raporu²⁷⁶ değerlendirilerek mazeret olarak ileri sürülen hastalığa ilişkin sağlık kurulu raporunda, hastalığın ağır hastalık olduğuna dair bir tespiti yer verilmediği gibi hastane veya sağlık kuruluşlarında yatarak tedavisinin yapılması yönünde bir tanının da konulmadığı tespit edilerek avukatlar tarafından mazeret olarak ileri sürülen hastalığın haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir.

Başvurucunun Eskişehir’de çalışıyor ve iş sahasından ayrılamıyor olmasının²⁷⁷, başvuru sahibinin Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde sözleşmeli çalışıyor olması, sözleşmesinin feshedilmesi korku ve endişe nedeniyle, son verilen oda hapsinden önceki oda hapsi ve göz hapsi cezalarına karşı herhangi bir merciye başvuruda bulunamamasının²⁷⁸ haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesinin başvuru sahibinin mazeretini kabul ettiği başvuruda²⁷⁹ başvuru sahibi, düşme sonucu omurga sonrası travmasına bağlı akut lumbago hastalığı geçirmesi nedeniyle süresinde başvuruyu yapamadığını belirtmiş ve sağlık raporu ibraz etmiştir. Mahkeme,

²⁷⁵ B. No. 2013/6325, 15/4/2014.

²⁷⁶ B. No. 2013/5859, 19/11/2015.

²⁷⁷ B. No. 2012/1075, 12/12/2013, p. 23.

²⁷⁸ B. No. 2013/1615, 15/4/2015, p.43.

²⁷⁹ B. No. 2014/1643, 4/11/2014, p. 15-19.

başvurucunun mazeretinin geçerli olduğu değerlendirilmiş ve mazeretinin kabulüne karar vermiştir.

2.2.2.2. Başvuru Yollarının Tüketilmemesi

a. Genel olarak başvuru yollarını tüketilmesi şartı ve bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasına göre “*Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.*” 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 45. maddesinin 2. fıkrasına göre “*İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.*”

Yukarıda belirtilen Anayasa ve Kanun hükümleri uyarınca Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, “*ikincil nitelikte*” bir yol olup bu yola başvurulmadan önce kural olarak olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir.

Anayasa'da tüketilmesi gereken başvuru yolları konusunda “*olağan kanun yollarının*” ibaresi yer alırken Kanun'da “*kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yolları*” ibaresi yer almaktadır. Mevzuat hükümleri ile Anayasa Mahkemesi ve AİHM içtihatları birlikte değerlendirildiğinde bireysel başvuru konusunda tüketilmesi gereken başvuru yollarının “*olağan idari ve yargısal başvuru yolları*” olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.²⁸⁰

Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “*Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır*” hükmü ve Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan “*Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz*” hükmü birlikte değerlendirildiğinde bireysel başvurunun ikincilliği ilkesine işaret edildiği anlaşılmaktadır.

²⁸⁰ Altınsoy, a.g.e., 2015, s. 124.

İkincillik ilkesi, Anayasa’da düzenlenen temel haklara saygı gösterilmesini sağlama, uygulama ve yerine getirme görevinin, öncelikli olarak Anayasa Mahkemesine değil, diğer idare ve yargı mercilerine düştüğünü göstermektedir.²⁸¹

Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle genel yargı mercilerinde, olağan yasa yolları ile çözüme kavuşturulması esastır. Bireysel başvuru yoluna, iddia edilen hak ihlallerinin bu olağan denetim mekanizması içinde giderilememesi durumunda başvurulabilir.²⁸² Zira, temel hak ve özgürlüklere saygı, devletin tüm organlarının anayasal ödevi olup, bu ödevin ihmal edilmesi nedeniyle ortaya çıkan hak ihlallerinin düzeltilmesi idari ve yargısal makamların görevidir. Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemeleri önünde ileri sürülmesi, bu makamlar tarafından değerlendirilmesi ve bir çözüme kavuşturulması esastır.²⁸³

İkincillik ilkesinin bir gereği olarak başvurunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.²⁸⁴ Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilmesi için öncelikle ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Bu başvuru yollarının tüketilmemesi bir kabul edilemezlik nedeni olarak başvurunun esasının incelenmeksizin reddedilmesine neden olacağından, bireysel başvurusundan sonuç elde etmek isteyen başvurucuya bu konuda özen gösterme sorumluluğu yüklenmiş olmaktadır. İdari ve yargısal başvuru yollarında temel hak ihlali ortadan kaldırıldığı ve varsa başvurunun uğradığı zararlar giderildiği takdirde mağdur sıfatının varlığından söz edilemeyeceğinden bireysel başvuru yapılmasında hukuki yarar da kalmayacaktır.²⁸⁵

²⁸¹ Ekinci, *a.g.m.* 2012.

²⁸² B. No. 2012/946, 26/3/2013, p.18.

²⁸³ B. No. 2013/850, 19/12/2013, p.18.

²⁸⁴ B. No. 2012/403, 26/3/2013, p. 17.

²⁸⁵ Ekinci, *a.g.m.*, 2012.

b. Tüketilmesi gereken başvuru yollarının sahip olması gereken özellikler

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılmadan önce başvuru, idari ve yargısal başvuru yollarından mevcut, erişilebilir ve etkili olanları tüketmekle yükümlüdür. Bu özellikleri taşımayan yolların tüketilmesi ise gerekli değildir.²⁸⁶ Zira başvurucudan ihlali giderebilecek nitelikte olmayan bir yola başvurusu beklenemez.²⁸⁷

Bir hak ihlalini ortadan kaldırabilme gücüne sahip başvuru yollarının salt olarak hukuk alanında **mevcut** olması bireysel başvuru öncesinde tüketilmeleri için yeterli değildir. Anılan başvuru yollarının **ulaşılabilir** olmaları yanında, **tela fi kabiliyetini haiz olmaları** ve tüketildiklerinde **başvurucunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları** gerekir.²⁸⁸

Başvuru yolunun mevcut sayılması, temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasıyla başvuru yapıldığı esnada var ve bireyler açısından doğrudan ulaşılabilir olmayı ifade etmektedir.²⁸⁹ Başvuru yolunun etkili olması ise bir hak ihlali iddiasını önleyebilme, devam etmekteyse sonlandırabilme veya sona ermiş bir hak ihlalini karara bağlayabilme ve bunun için uygun bir tazminat sunabilme ile ilgilidir.²⁹⁰

Başvuru yolunun tüketilmesinin başvurucudan beklenemeyeceği durumlarda bu kriterin kesin şekilde uygulanması mağduriyetlere yol açabilecektir. Mağduriyetlerin ortaya çıkma ihtimalinin varlığı halinde başvuru yollarının tüketilmesi kriterine istisna getirilmektedir. Örneğin sınır dışı etmeye ilişkin bir başvuruda Anayasa Mahkemesi “*İdari bir işlem olan sınır dışı edilme işlemine karşı hukukumuzda idari yargı yollarına başvurulması ve yürütmeyi durdurma talebinde bulunulması mümkündür. Ancak idari yargıya yapılan başvuru yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe sınır dışı edilmeyi engellemektedir. Başka bir deyişle yargı yoluna başvurunun sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya alma etkisi yoktur. Elbette idare mahkemeleri sınır dışı edilme kararı hukuka aykırıysa ya da ilgilinin sınır dışı edilmesi halinde gönderileceği ülkede yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılırsa yürütmeyi*

²⁸⁶ Ekinci, a.g.m., 2012.

²⁸⁷ Yokuş, a.g.m., 2014.

²⁸⁸ Bkz. B. No. 2012/338, 2/7/2013, p. 29.

²⁸⁹ Ekinci, a.g.m., 2012.

²⁹⁰ Ekinci, a.g.m., 2012.

durdurma kararı verebilir. Ancak başvurulmasına rağmen idari yargı mercilerince yürütmeyi durdurma talebinin ve buna karşı yapılan itirazın reddine karar verilmiş ve kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tehlike devam ediyorsa anayasal haklara saygı ilkesi Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirir. Bu durumda ilgili bireysel başvuru yapabilmek için idari yargı mercileri önündeki davanın sonuçlanmasını beklemek zorunda bırakılmaz”²⁹¹ tespitlerine yer vermiştir.

Başvuru yolları sadece yargısal mercilere yapılanlar değildir. İhtilafı ortadan kaldıracabilecek yeterlilikteki idari başvuru yolları da mevcut ve etkili olarak kabul edilmektedir.²⁹² Ancak kararın yalnızca tavsiye niteliğinde olması ya da ihlale çözümün idari kurumun takdirine bağlı olması bu yolun etkili olmadığının göstergesidir. Bu durumlara örnek olarak Cumhurbaşkanlığına, TBMM Dilekçe Komisyonuna, İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvurular gösterilebilir.²⁹³

Örneğin mahkeme kararları ile hüküm altına alınan alacağın geç ödendiği ve faiz oranının enflasyon oranının altında kaldığı şikâyetiyle yapılan bir başvuruda, 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun uyarınca şikâyetin Komisyon ve Ankara Bölge İdare Mahkemesine usulüne uygun olarak iletilmeden, yani kanunda öngörülmüş yargısal başvuru yollarının tamamını tüketilmeden doğrudan bireysel başvuruda bulunması nedeniyle başvuru sahiplerinden biri yönünden başvuru yollarının tüketilememesi sebebiyle kabul edilemezlik kararı verilmiştir.²⁹⁴

Olağan kanun yollarına başvurulması sonucu kesinleşen mahkeme kararlarından sonra, kararların yerine getirilmesi konusunda yetkisi bulunmayan kurum veya organlara başvuruda bulunulması etkili bir başvuru yolu olmadığı gibi, bu başvurunun reddine karar verilmesi de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için yeni bir hak ve yetki vermeyecektir.²⁹⁵

²⁹¹ B. No. 2013/1243, 16/4/2013, p.25.

²⁹² Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 171.

²⁹³ Bkz. Haris, D.J., O’boyle, M. Bates., E.P. Buckley, C.M., 2009: s. 797.

²⁹⁴ B. No. 2013/9793, 17/7/2014, p. 43-49. Benzer yöndeki bir başka karar için bkz. B. No. 2014/192, 20/11/2014, p. 19-30.

²⁹⁵ B. No. 2012/317, 16/4/2013, p.19.

Bir ihlal iddiasına ilişkin olarak başvurulabilecek birden fazla etkili başvuru yolunun bulunması durumunda, kural olarak başvuru yolunun aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamını tüketmesi beklenemez.²⁹⁶ Aksi bir düşünce bireysel başvuru hakkının kullanılmasının aşırı zorlaştırılmasına yol açabilecektir.

Bir başvuruda başvuru yolunun, Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından istihbarî nitelikli bir raporda kişisel bilgilerinin hukuka aykırı olarak toplandığını, yürütülen soruşturma sonunda hazırlanan iddianame ekinde bu raporun yer aldığını, raporda kişisel, özel ve mesleki durumlarına ilişkin bilgilerin bulunduğunu, avukatlık mesleğine ilişkin faaliyetlerin suç olarak gösterilmesi nedeniyle özel hayatına saygı ilkesinin ihlal edildiği iddiası incelenirken başvuru yolunun şikâyetiyle ilgili olarak adli bir kovuşturma açılmasının mümkün olmadığı, genel mahkemelerde açılacak dava yoluyla başvuru kapsamındaki şikâyetin incelenmesinin, varsa ihlalin tespiti ve adil bir tazminin sağlanmasının mümkün olduğu görülmekle birlikte, başvurucudan ihlal iddiasına ilişkin etkili olabilecek tüm başvuru yollarını tüketmesini beklemenin adil olmayacağı sonucuna varılmıştır.²⁹⁷

Anayasa Mahkemesi içtihatlarının her zaman bu yönde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Soğuk algınlığı şikâyetiyle gidilen özel bir hastanede yapılan iğne sonucu sakat kalmaya sebep oldukları²⁹⁸, kızının tedavisini yapan doktorların görevlerini tıp kurallarının gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğü içinde yürütmeyerek kusurları ile kızının ölümüne sebebiyet verdikleri²⁹⁹ şikâyetleri ile yapılan başvurularda soruşturmaların etkin yürütülmediği kanaatine varılmasını sağlayacak her hangi bir çelişki tespit edilmediği belirtilerek cezai sorumluluğun tespiti için ilgili kanun yoluna başvuran ancak sonuç alamayan başvuru açısından hukuki ve idari kanun yollarına başvurma imkânları bulunduğunu, bu nedenle yapılan tıbbi müdahale açısından ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olduğunu belirterek başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

²⁹⁶ Benzer yöndeki AİHM içtihatları için bkz. Kozacıoğlu/Türkiye, B. No. 2334/03, 19/2/2009, p.40; Jasinskis/Letonya, B. No. 45744/08, 21/12/2010, p. 50-54.

²⁹⁷ B. No. 2013/533, 9/1/2014, p. 45.

²⁹⁸ B. No. 2013/3583, 7/7/2015.

²⁹⁹ B. No. 2012/1266, 17/9/2014.

c. Başvuru yollarının tüketilmesinin gerekli olmadığı haller

Kural olarak ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Fakat bazı hallerde, bireysel başvuruya konu edilen temel hak ve özgürlüklerin koruması amacıyla başvuru yollarının tüketilmesi koşulu aranmaksızın başvuruların incelenmesi mümkün olabilecektir.

Bireylerin özel ve istisnai koşullar altında kanunda öngörölmüş diğér hukuk yollarını tüketme yükümlölüğünden muaf tutulabilmeleri, olağán hukuk yollarının tüketilmesi kuralının aşırı formalizmden uzak ve belli ölçüde esneklikle uygulanması gerektiğı yaklaşımının bir gereğidir. Özel koşullar altında başvuru yollarının tüketilmesinden muafiyet, büyük engeller içeren ve erişilmesi zor olan hukuk yollarını tüketme yükümlölüğünden başvuruçunun korunması amacını taşımaktadır. Bu nedenle basit güçlükler ya da zorluklar özel durum olarak kabul edilemez.³⁰⁰

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecektir.³⁰¹ Bireysel başvuruda bulunulmadan önce olağán kanun yollarının tüketilmesi zorunluluğı bulunmakla birlikte bu kuralının bazı istisnaları şunlardır;

c.1. Derece mahkemeleri önünde derdest olan davalar bakımından makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğı şikâyetleri

Anayasa Mahkemesinin esastan inceleyip karara bağladığı bireysel başvuruların büyük çoğunluğunda ve hali hazırda Mahkemece incelenmek için sıra bekleyen bireysel başvuruların hatırı sayılır bir bölümünde makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik şikâyetler yer almaktadır. Bu hakka yönelik şikâyetin çokluğu dikkate alındığında “Derece mahkemeleri nezdinde yargılaması devam eden dosyalar kapsamında makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğı şikâyeti ile bireysel başvuruda bulunulabilir mi?” sorusu akla gelmektedir.

³⁰⁰ Ekinci, *a.g.m.*, 2012.

³⁰¹ B. No. 2012/13, 2/7/2013, p. 27.

Anayasa Mahkemesi içtihatları doğrultusunda başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecektir. Hâlihazırda devam etmekte olan bir yargılamada, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvuru açısından zararın artmasına neden olacaktır.³⁰²

Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen kanun yollarının tüketilmesi şartı, ancak makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne ilişkin etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecektir. Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, yargılama faaliyetinin uzamasını önleyici veya yargılama faaliyetinin uzamasından doğan zararları giderici etkiye sahip, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasının kastettiği nitelikte etkin bir başvuru yolu bulunmadığından, bu tip bir başvuru kanun yollarının tüketilmesi yönünden kabul edilebilir niteliktedir.³⁰³

Anayasa Mahkemesi içtihatları incelendiğinde idari yargıda açılan davaya³⁰⁴, adli yargıda açılan hukuk davasına³⁰⁵ ve ceza davasına³⁰⁶ ilişkin yargılama işlemlerinin uzun sürdüğü şikâyetinin derece mahkemelerinde derdest olan davalar yönünden incelendiği görülmektedir.

³⁰² Bkz. B. No. 2012/13, 2/7/2013, p. 27; B. No. 2012/1198, 7/11/2013, p.29.

³⁰³ B. No. 2012/13, 2/7/2013, p. 28.

³⁰⁴ B. No. 2012/1198, 7/11/2013.

³⁰⁵ B. No. 2012/650, 5/12/2013.

³⁰⁶ B. No. 2013/8492, 8/9/2014.

c.2. Derdest olan ceza davalarında kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddialarının incelenmesi

Ceza soruşturması ya da kovuşturması devam etmekte iken başvuru sahiplerinin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik ihlal iddialarının Anayasa Mahkemesince incelenip incelenmeyeceği bireysel başvurunun hukuk sistemimize girdiği ilk günlerden itibaren merak konusu olmuştur. Soruşturma yahut kovuşturma aşaması henüz sona ermemiş dolayısıyla şüpheli ya da sanık hakkındaki asıl kararın henüz kesinleşmemiş olduğu durumlarda yakalama, gözaltı, tutuklama gibi kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik müdahalelerde soruşturma aşamasının tamamlanması ya da asıl davaya ilişkin kişiler hakkında verilecek kararın kesinleşmesi beklenmeksizin kişiler bireysel başvuruda bulunulabileceklerdir.

Anayasa Mahkemesi soruşturma aşaması devam ettiği sırada,³⁰⁷ kovuşturma aşaması devam ettiği sırada³⁰⁸ yapılan başvurularda başvuru sahiplerinin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik ihlal iddiaları hakkında incelemelerde bulunmuş ve kararlar vermiştir.

Fakat bu konuda şu hususu önemle vurgulamak gerekir ki kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına yönelik ihlal iddiaları hakkında her ne kadar devam eden soruşturma veya kovuşturma aşamasında verilecek asıl kararı ve bunun kesinleşmesini beklemeye ihtiyaç duyulmamakla birlikte bu hakka yönelik müdahaleler için öngörölmüş bir başvuru yolu var ise bu yolun tüketilmesi gerekmektedir. Aksi halde başvuru yollarının tüketilememesi hali söz konusu olacaktır. Örnekle açıklamak gerekirse, soruşturma aşamasında ya da kovuşturma aşamasında tutuklanan veya tutukluluk halinin devamına karar verilen bir kişi bu karara karşı itiraz yolu öngöröldüğü için bu başvuru yolunu tüketmeksizin bireysel başvuruda bulunması halinde başvurusu başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır. Anayasa Mahkemesi, kanunda öngörölen azami tutukluluk süresinin aşıldığı,³⁰⁹ tutuklamanın makul süreyi aştığı,³¹⁰ ilgili ve yeterli gerekçe olmadan tutuklandığı³¹¹ şikâyetleri ile yapılan başvurularda tutukluluğa ilişkin karara karşı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 104. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörölen itiraz kanun yoluna başvurulmadan bireysel

³⁰⁷ B. No. 2014/14061, 8/4/2015, p. 64-127; B. No. 2014/16838, 9/9/2015, p. 53- 76.

³⁰⁸ B. No. 2012/1158, 21/11/2013; B. No. 2012/849, 4/12/2013;

³⁰⁹ B. No. 2014/1313, 30/12/2014; B. No. 2013/6800, 15/10/2015; B. No. 2013/9117, 10/12/2014; B. No. 2013/6799, 5/11/2014.

³¹⁰ B. No. 2014/6969, 30/12/2014; B. No. 2014/1125, 10/12/2014; B. No. 2013/9117, 10/12/2014.

³¹¹ B. No. 2014/3798, 30/12/2014.

başvuru yapıldığı, bu şekilde olağan başvuru yollarının tüketilmediği sonucuna varmış; başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruları kabul edilmez bulmuştur.

Mahkeme, soyut suç isnadına dayalı olarak 2008 yılından beri tutuklu olduğu iddiası ile yapılan bir başka başvuruda³¹² ise başvuru ile ilgili olarak kanun yollarının tüketilmesine ilişkin bilgilerin ve buna ilişkin belgelerin gönderilmesi başvurucudan talep edilmiştir. Başvurucu, başvuru yollarının tüketildiğine ilişkin nihai karar olarak Ceyhan 1. Ağır Ceza Mahkemesinin tutukluluk halinin devamına ilişkin kararını sunmuştur. Buna göre başvurucunun, 11/12/2013 tarihli bireysel başvurusu ile ilgili olarak bu başvurudan önce kanun yollarını tükettiğine dair herhangi bir belge ve bilgi sunmadığı sonucuna varılmış ve başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuru kabul edilmez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, itiraz kanun yolu öngörülen hallerde bu yola başvurulması durumunda itiraz sonucu beklenmeden yapılan bireysel başvurularda, bireysel başvuru derdest iken itiraz sonuçlanmış olsa dahi bireysel başvurunun yapıldığı tarihteki koşulları dikkate alarak yargısal başvuru yolunun bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması sebebine dayanarak başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuruları kabul edilmez bulmuştur.³¹³ Kanımızca bu karara katılmamakla birlikte Mahkemenin bu içtihatları dikkate alındığında öngörülen başvuru yollarına ilişkin süreçlerin tamamlanmasından sonra bireysel başvuru yapılması yararlı olacaktır.

c.3. Somut başvurunun şartları gereği başvurucudan başvuru yollarının tamamını tüketmesinin beklenemeyeceği haller

Kural olarak, bireysel başvuruda bulunmadan önce bireysel başvuru konusu işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekmektedir. Ancak bazı durumlarda bu koşulunun araması, başvuru yollarının bireysel başvuruda bulunma hakları bakımından etkili başvuruda bulunma haklarının sınırlandırılmasına neden olabilecektir. Bu bağlamda bireylerin yerine getirmekte aşırı güçlük çekecekleri, yerine getirirlerse bile bir sonuç alamayacakları³¹⁴ ya da önemli bir zarara uğrayacakları hallerde, diğer başvuru yollarının tüketilmesi koşuluna istisnalar

³¹² B. No. 2014/236, 11/12/2014.

³¹³ B. No. 2012/29, 5/11/2014, p. 31-33; B. No. 2013/9321, 25/3/2015, p. 26-28.

³¹⁴ Nalbant, *a.g.m.*, 2010.

getirilebilmektedir. Ancak basit güçlük ya da zorlukların bu koşulun istisnası olmaları kabul edilmemektedir.³¹⁵

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının temel hak ve özgürlükleri koruma bağlamında yer aldığı göz önünde tutularak aşırı şekilcilikten uzak ve belirli bir esneklikte uygulanması gerektiğinden, somut olayın koşulları içerisinde anılan kuralın haklı görülebilecek bazı istisnaları olabilir. Makul bir başarı şansı sunmayan ve başarısız olacağı ispat edilebilen başvuru yolları da bu istisnalar kapsamındadır.³¹⁶

Bu konuya örnek bir başvuruda, başvuru hakkında Ankara 13. Asliye Hukuk Mahkemesince verilen karar Yargıtay tarafından bozulmuş ve başvuru karar düzeltme talebi de reddedilmiştir. Yargıtay'ın bozma kararına uyularak yapılan yargılama sonunda bir karar verilmiş ve bu karar akabinde tekrar temyiz yoluna başvurulmaksızın bireysel başvuruda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi, somut olayda başvuru açısından temyiz yoluna başvurulmasının, tüketilmesi gerekli bir yol olarak kabul edilemeyeceği sonucuna varmıştır. Zira aynı karara yönelik olarak temyiz merci kararlarını vermiş ve Derece Mahkemesince de temyiz merciinin verdiği kararlar doğrultusunda hüküm kurulmuştur. Bu anlamda yerel mahkemece verilen son karara karşı temyiz yolu, etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilemez ve Mahkemece verilen son karara karşı temyiz yoluna başvurulmadan yapılan bu başvuru, olağan kanun yoluna başvurulmadığı için başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte değerlendirilemez. Başvurucu ilk derece mahkemesince verilen ilk karara yönelik olarak, olayın şartları dâhilinde, olağan kanun yollarını tüketmek için kendisinden beklenen her şeyi yapmıştır. Bu aşamadan sonra başvurucudan Derece Mahkemesince verilen son karara yönelik olarak da temyiz yoluna başvurusını beklemek, bireysel başvuru hakkının kullanılması önünde orantısız bir engel oluşturabilir.³¹⁷

³¹⁵ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 178.

³¹⁶ B. No. 2013/5338, 17/7/2014, p. 34.

³¹⁷ B. No. 2013/7521, 4/12/2013, p. 29-31.

d. Başvuru yollarının usulüne uygun tüketilmemesi ve başvuru yollarında ileri sürülmeyen hususların bireysel başvuruda ileri sürülmesi

Bireysel başvuruda bulunulmadan önce başvuru konusu işlem, eylem veya ihmal için kanunda öngörülmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesinden kasıt “salt bu yollara başvurmuş olma” değildir. Bu yolların “usulüne uygun tüketilmesi” de gerekmektedir.

Bu kapsamda başvurucunun idari ya da yargısal başvuru yollarında ilgili mevzuatın öngördüğü usul kurallarına uyması gerekir.³¹⁸ Başvurunun bu usul kurallarına uyulmaması nedeniyle idari ya da yargı mercilerince reddedilmesi, Anayasa Mahkemesi tarafından da başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunarak reddedilmesine yol açacaktır.³¹⁹

Bu konuya örnek oluşturan başvurularda, mahkemenin dilekçenin reddi kararı akabinde usulünce yargısal başvuru yollarının tamamlanmamış olması,³²⁰ bölge idare mahkemesi kararına karşı Danıştay’da karar düzeltme talebinde bulunulması ve akabinde verilen kararlar sonrasında bireysel başvuruda bulunulması³²¹ hallerinde başvuru yollarını usulüne uygun şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulundukları gerekçesi ile başvurular kabul edilemez bulunmuştur.

Başvuru yollarının usulüne uygun tüketilmesi konusunda genellikle karşılaşılan durum başvuru sürelerinin kaçırılmasıyla ilgilidir. İtiraz başvurusunun, davayı inceleyen Vergi Mahkemesinin esas hakkında verdiği kararın tebliğini izleyen günden itibaren 30 gün içinde yapılmadığı gerekçesiyle süre aşımı nedeniyle reddedildiği başvuruda³²² Anayasa Mahkemesi, başvurucunun olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmediğini tespit etmiş ve başvurunun başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

³¹⁸ Akıllıoğlu, T. (2002). *AİHS ve AİHM içtüzüğü, Başvuru Bilgileri*. Ankara: İmaj Yayınları, s. 39; Anayurt, a.g.e., 2004, s. 205.

³¹⁹ Sabuncu, M. Y., Arnwine, S. E., a.g.m., 2004.

³²⁰ B. No. 2013/6833, 3/4/2014, p. 28-36;

³²¹ B. No. 2013/5028, 14/1/2014, p. 24-29.

³²² B. No. 2014/505, 17/7/2014, p. 25-33.

Başvuru yollarının usulüne uygun tüketilmesinden maksat sadece usulen tüketme olmayıp bireysel başvuruda hak ihlaline sebep olduğu ileri sürülen şikâyetin bu yollarda da ileri sürülmüş olması şeklinde “maddi tüketme”yi içinde barındırmaktadır.

Başvurucunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği ihlal iddiasına dayanak olan şikâyetlerini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.³²³

Bireysel başvurunun amacı ve ikincil niteliğinin bir sonucu olarak olağan kanun yollarında ve genel mahkemeler önünde ileri sürülmeyen iddialar Anayasa Mahkemesi önünde şikâyet konusu edilemeyeceği gibi genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler de Anayasa Mahkemesine sunulamaz.³²⁴

Anayasa Mahkemesi birçok kararında Anayasa Mahkemesi önünde ileri sürülen ihlal iddialarının, derece mahkemesinde ve/veya kanun yolu safhasında ileri sürülmediği için iç hukuk sisteminde öngörülen başvuru yollarını usulünce tüketilmediği gerekçesi ile başvuruların kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.³²⁵

2.2.2.3. Mükerrer Başvuru

Mükerrer başvuru kriteri, aynı başvuru tarafından aynı başvuru konusuna ve aynı talep sonucuna ilişkin olarak yapılan birden fazla başvurunun tekrar tekrar incelenmesini engelleme amacı taşıyan kriterdir. Anayasa Mahkemesinin kabul edilemezlik nedenleri arasında şimdiye kadar en az uygulanmış olanıdır.

Anayasa Mahkemesinin daha önce inceleyip sonuçlandırdığı bir başvurunun yeniden önüne getirilmesi hâlinde bu yeni başvurunun esasına girmeden reddine karar vereceği kuşkusuzdur. Hatta sonraki başvuruda öncekinden farklı olarak yeni hukuksal argümanların

³²³ B. No. 2012/403, 26/3/2013, p. 17.

³²⁴ B. No: 2012/946, 26/3/2013, p. 20.

³²⁵ B. No. 2013/8613, 28/5/2014, p. 41-50; B. No. 2013/1280, 28/5/2014, p. 40-47; B. No. 2013/1995, 10/12/2014, p. 18-30; B. No. 2012/660, 7/11/2013, p. 32-41; B. No. 2013/6314, 20/3/2014, p.33-42; B. No. 2013/4785, 15/4/2014, p. 28-31.

ileri sürülmesinin de bir önemi yoktur. Ancak, önceki yapılan başvuruda, başvurunun davasını takip etmemesi ya da işin esasına girilmemesi gibi bir nedenle başvurunun esasına ilişkin bir karar verilmemişse bu takdirde önceden verilmiş kesin bir kararın varlığı söz konusu olmadığından yeni başvurunun sırf bu nedenle reddedilmesi mümkün değildir.³²⁶

Komisyon tarafından mükerrer başvurular hakkında verilen “başvurunun reddi” kararları bulunmaktadır. Bir başvuruda ise 1. Bölüm tarafından mükerrer başvuru yapılarak başvuru hakkının kötüye kullanıldığı kanaatine varılmış ve bu başvuru yönünden başvurunun reddi ile idari para cezasına hükmedilmiştir.³²⁷

2.2.2.4. Başvuru Hakkının Kötüye Kullanılması

6216 sayılı Kanun’un 51. maddesinde “*Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru sahipleri aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir.*” hükmü ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün 83. maddesinde “*Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi hâlinde başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilgilinin ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilir.*” hükmü yer almaktadır.

6216 sayılı Kanun’un 51. maddesinde belirtilen “bireysel başvuru hakkının kötüye kullanılması”nın içeriği, İçtüzük’ün 83. maddesi ile biraz daha açıklanmakla beraber İçtüzük’te geçen “*ve benzeri nitelikteki davranışlar*” ifadesinden başvuru hakkının kötüye kullanılması halinin İçtüzük hükmünde sayılı olanlarla sınırlı olmadığı, içtihatlarla yenilerinin ilave edilebileceği sonucuna varılmaktadır.³²⁸

³²⁶ Ekinci, H. (2013). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadının Anayasa Mahkemesi İçtihadına Olası Etkisi. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara; Şen Matbaa, s. 156.

³²⁷ B. No. 2013/9418, 9/9/2015, p. 24-33.

³²⁸ Oduncu, a.g.m., 2014, s. 233.

Bireysel hak ve özgürlüklere ilişkin hak arama hürriyeti sınırsız değildir. Kötüye kullanımı engellemek için makul, ölçülü, amaca uygun, orantılı, hakkın özüne dokunmayan tedbirler alınabilir.³²⁹

Anayasa Mahkemesine göre, Mahkemeyi yanıltmak amacıyla kasten gerçek olmayan maddi vakıalara dayanılması veya bu nitelikte bilgi ve belge sunulması, başvurunun değerlendirilmesi noktasında esaslı olan bir unsur hakkında bilgi verilmemesi, başvurunun değerlendirilmesi sürecinde vuku bulan ve söz konusu değerlendirmeyi etkileyecek nitelikte yeni ve önemli gelişmeler hakkında Mahkemenin bilgilendirilmemesi suretiyle başvuru hakkında doğru bir kanaat oluşturulmasının engellenmesi, medeni ve meşru eleştiri sınırları saklı kalmak kaydıyla bireysel başvuru amacıyla bağdaşmayacak surette hakaret, tehdit veya tahrik edici bir üslup kullanılması ile söz konusu başvuru yolu kapsamında ihlalin tespiti ile ihlal ve sonuçlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin amaçla bağdaşmayacak surette içeriksiz bir başvuruda bulunulması durumunda, başvuru hakkının kötüye kullanıldığı kabul edilebilecektir.³³⁰

Anayasa Mahkemesi bugüne kadar, İçtüzük'ün 59. maddesinin (5) numaralı fıkrasına açıkça aykırı olarak başvuruyla ilgili koşullarda meydana gelen değişikliğin bildirilmemesi,³³¹ ölmüş müvekkil adına bireysel başvuru yapılması,³³² nihai kararın tebliğine ilişkin tarihin farklı gösterilmesi şeklinde yanıltıcı bilgi vermesi,³³³ duruşma talebi karşılanmadığı iddia edilerek yanıltıcı beyanda bulunulması,³³⁴ talebi olmaksızın resen karar düzeltme yoluna gidildiği iddia edilerek yanıltıcı nitelikte başvuru yapılması,³³⁵ mükerrer başvuru yapılması ve İçtüzük'ün 59. maddesinin (2) numaralı fıkrasının (1) bendi ile (5) numaralı fıkrasında belirtilen yükümlülüğüne açıkça aykırı olarak mükerrer tazminat ödenmesine yol açabilecek bu hususta Anayasa Mahkemesine herhangi bir bildirimde bulunmaması,³³⁶ mağdur olduğu beyan edilen kişinin yakın akrabası olduğu iddia edilerek karar sonucunu etkileyecek yanıltıcı bilgi sunulması,³³⁷ nihai kararın tebliğine ilişkin tebligat belgesindeki tebliğ tarihi değiştirilerek ve başvuru formuna değiştirilen bu tarih tebligatın yapıldığı tarih olarak

³²⁹ Naula M. ve Catharina H. (2001), *Adil Yargılanma Hakkı*. İnsan Hakları El Kitabı, No 3, Şen Matbaa, s. 35.

³³⁰ B. No. 2013/7087, 18/9/2014, p. 29.

³³¹ B. No. 2013/7087, 18/9/2014.

³³² B. No. 2013/6140, 5/11/2014.

³³³ B. No. 2013/1761, 21/1/2015.

³³⁴ B. No. 2013/4189, 21/5/2015, p. 51-58.

³³⁵ B. No. 2013/1013, 2/7/2015.

³³⁶ B. No. 2013/9418, 9/9/2015, p. 24-33.

³³⁷ B. No. 2014/277, 14/10/2015; B. No. 2013/5319, 13/4/2016.

yazılarak süresi içinde başvuruda bulunduğu imajının oluşturulmaya çalışılması³³⁸ hallerinde başvuru hakkının kötüye kullanılması nedeniyle başvurunun tamamının ya da başvurunun bu iddialarına ilişkin kısmının reddine karar vermiş ve disiplin para cezasına hükmetmiştir.

Bu kararlardan da görüleceği üzere Anayasa Mahkemesi kötü niyetli başvuru halinde başvuruyu ya da iddiayı kabul edilemez bulmamakta, başvuru ya da ilgili iddia hakkında “ret kararı” vermektedir. Ayrıca Mahkeme bazı hallerde başvurunun tamamını reddederken bazı hallerde ise başvuru hakkının kötüye kullanıldığı iddialar bakımından kısmen ret kararı vermektedir. Örneğin, yanıltıcı beyan niteliğindeki duruşma talebi karşılanmadığı iddiası ile yapılan başvuruda³³⁹ başvurucunun sadece duruşma yapılmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası yönünden başvurucunun kötü niyetli bir şekilde Mahkemeyi yanıltıcı nitelikte başvuru yaptığı sonucuna varılarak başvurunun bu kısmın reddine karar verilmiştir.

³³⁸ B. No.2014/11644, 14/10/2015.

³³⁹ B. No. 2013/4189, 21/5/2015, p. 51-58.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESASA İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

Esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri, bazı hallerde kısmen (açık veya görülür bir ihlalin olmadığı şikâyetlerde olduğu gibi) bazı hallerde ise daha detaylı (başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması kriterinde olduğu gibi) bir esas incelemesi yapılarak başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verilmesini sağlayan kriterler olarak tanımlanabilir.

Esasa ilişkin kabul edilebilirlik incelemesinde yapılan esas inceleme ile başvurunun kabul edilebilir bulunması akabinde yapılan başvurunun esasının incelenmesini birbiriyle karıştırmamak gerekmektedir. Kabul edilebilirlik kriteri olarak yapılan esas inceleme diğerine göre daha kısmi bir inceleme olup “başvurunun ya da iddianın kabul edilebilir bulunup bulunamayacağı”na cevap aranmaktadır. Başvurunun kabul edilebilir bulunarak esasının incelenmesi aşamasında yapılan değerlendirmede ise “bir hak ihlalin bulunup bulunmadığı”na cevap aranmaktadır.

Mevzuat ve Anayasa Mahkemesi uygulamasını dikkate aldığımızda esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenlerini iki gruba ayırarak incelenmek mümkündür: Bunlardan birincisi açıkça dayanaktan yoksunluk, ikincisi ise başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmamasıdır.³⁴⁰

3.1. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk

6216 sayılı Kanun’un “*Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi*” kenar başlıklı 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre Anayasa Mahkemesi açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

Bir başvuru Mahkemenin yetkisine ilişkin ve usule ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri ile bağdaşsa bile, Anayasa Mahkemesi başvurunun tamamını ya da başvuruçunun iddialarının

³⁴⁰ AIHM uygulamasında da esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri iki gruba ayrılmakla birlikte bunlar açıkça dayanaksız başvurular ve başvuruçunun önemli bir zararının bulunmamasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 348-389.

bir kısmını esas incelemesiyle bağlantılı bazı nedenlerle kabul edilemez bulabilir. Bu nedenlerden en çok kullanılanı başvurunun tamamının ya da iddianın “*açıkça dayanaktan yoksun olması*”dır.

Başvurucunun;

- İhlal iddialarının salt kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu,
- İhlal iddialarını kanıtlayamadığı,
- İhlal iddialarının karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret olduğu
- Temel haklarına yönelik bir müdahalenin olmadığı veya müdahalenin meşru olduğunun açık olduğu hallerde başvuru açıkça dayanaktan yoksun kabul edilebilir.³⁴¹

AİHM, bir başvuru üzerinde yapılan ön incelemede, herhangi bir şekilde Sözleşme’de güvence altına alınan bir hakkın ihlal edildiği görüntüsü ortaya çıkmıyorsa başvuru hakkında esastan incelemeye devam edilmeden hemen başlangıçta açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir.³⁴²

Bir başvurunun hem maddi hem de hukuki açıdan kabul edilebilir bulunması gerekmektedir.³⁴³ Aksi bir durum o başvurunun dayanaksız ve temelsiz olması sonucunu doğurur. Bu dayanıksızlığı ortaya koyan bir kabul edilebilirlik kriteri olan açıkça dayanaktan yoksunluk, başvurunun maddi içeriği yönünden yapılan inceleme sonucunda Sözleşme’nin herhangi bir biçimde ihlal edilmediği sonucuna varılması durumunda ortaya çıktığından ancak diğer kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin tam bir inceleme yapıldıktan sonra anlaşılabilecek bir durumdur.³⁴⁴

Başvurunun esası üzerinde yapılan incelemede, güvence altına alınan bir hakkın ihlal edildiği görüntüsü vermeyen ve netice itibarıyla olağan bir esas inceleme prosedürü

³⁴¹ B. No. 2012/665, 13/6/2013, p.20.

³⁴² Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 348.

³⁴³ Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s. 110.

³⁴⁴ Öncü, M. (2012). Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 391; aktaran Güler, S. (2013). Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Merci Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak Keyfilik Kriteri. Musa Sağlam, Serdar Güler, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru İncelemeleri*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s.56.

olmaksızın daha başlangıçta bir başvuru açıkça dayanaktan yoksun bulunabilir. Bununla birlikte, Anayasa Mahkemesi'nin Adalet Bakanlığından görüş istemiş olması ya da bu görüşe karşı başvuru cevabının sorulmuş olması başvurunun açıkça dayanaksız olma niteliğinde herhangi bir değişiklik meydana getirmez.³⁴⁵

Bir başvurunun dayanaktan yoksun olmasının “açık” olması, bu temelsizliğin ilk bakışta görülebilen, bariz bir nitelikte olması biçiminde anlaşılabilir.³⁴⁶ AİHM de Anayasa Mahkemesi de belirtilen şekilde bu kriteri uygulamaktadır.

Açıkça dayanaktan yoksunluk kararı aslında ancak esas hakkında yapılacak inceleme sonucunda verilebilir.³⁴⁷ Bu nedenle Mahkeme bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olup olmadığını incelerken, aslında yüzeysel bir esas incelemesi yapmakta ve bu incelemenin sonunda, açıkça görünen bir ihlalin bulunmadığına karar vermektedir. Dolayısıyla bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksunluğuna ilişkin inceleme aslında yüzeysel bir esas incelemesidir.³⁴⁸ Yani bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğunun tespiti, salt şekli bir inceleme ile yapılamaz. Esasa da en azından yüzeysel olarak belli bir ölçüde girilmesi gereklidir.³⁴⁹

Anayasa Mahkemesi de açıkça dayanaktan yoksunluk kriterini uygularken yüzeysel bir esas incelemesi yapmaktadır. Bu noktada başvurunun Komisyon kararı ya da Bölüm kararı ile açıkça dayanaktan yoksun bulunması arasında inceleme usulü olarak ya da sonuç olarak bir fark bulunmamaktadır. Başvuru hem Bölüm incelemesinde hem de Komisyon incelemesinde kısmi bir içerik denetimine tabi tutulmaktadır. Bu noktada tek fark, başvurunun içeriğinden kaynaklı karmaşıklık ya da ilkesel önemi olup bu bakımdan Bölümce değerlendirilmesi uygun olacağı saiki ile incelemesi Bölümler tarafından yapılmaktadır.

Esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinin ilk grubu olan açıkça dayanaktan yoksunluk başlığı altında bireysel başvurular dört alt başlık altında yapılan inceleme

³⁴⁵ Benzer yöndeki AİHM uygulaması hakkındaki bilgi için bkz. Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 348-349.

³⁴⁶ Algan, B. (2014). Bireysel Başvurularda “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk” Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Sayı. 63, s. 256.

³⁴⁷ Doğru, a.g.e., 2012.

³⁴⁸ Öncü, a.g.m., 2012, s. 391.

³⁴⁹ Durmaz, C. (2013). Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Kriterleri. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara; Şen Matbaa, s. 226.

sonunda kabul edilemez bulunabilmektedirler. Bunlar, kanun yolu (temyiz mercii) şikâyeti içeren başvurular, açık ve görünür bir ihlalin olmadığı başvurular, kanıtlanmamış şikâyetler ile karmaşık ve zorlama şikâyetlere ilişkin başvurulardır.³⁵⁰ Bu sebeplerin her biri tek başına başvurucunun iddiasının açıkça dayanaktan yoksun bulunmasına neden olabilir.

Anayasa Mahkemesi, belirttiğimiz bu dört alt başlıktan hangisi nedeniyle başvuruyu açıkça dayanaktan yoksun bulunmuş ise başvurucunun ihlal iddialarına incelendiği kısmın son paragrafında bunu belirtmektedir. Örnek vermek gerekirse, bir başvuruda³⁵¹ başvuru, Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin iftiraya hukuksal bir anlam yüklediğini, ileri sürülen iddiaları iş akdinin feshi için yeterli bir neden olarak kabul ettiğini, bu durumun 4857 sayılı İş Kanunu’nun 25. maddesindeki, işverenin haklı fesih nedenlerinden hiç birisine uymadığını, kararın haksız ve hukuka aykırı olarak verildiğini belirterek adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmiştir. Mahkeme ilgili iddiaya ilişkin incelemesini yaptıktan sonra ilgili kısmın son paragrafında “*Açıklanan nedenlerle, başvurucunun belirtilen iddiasının **kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, derece mahkemesi kararlarının açık bir keyfilik veya bariz bir takdir hatası da içermediği anlaşıldığından...***” ifadesine yer vererek başvurucunun iddialarının bu kısmını kanun yolu şikâyeti kapsamında açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.

Benzer şekilde, diğer alt nedenler için Anayasa Mahkemesi, “...ihlal edildiğine ilişkin somut bir açıklama ve kanıtlamada bulunulmadığı anlaşıldığından...”³⁵², “... açık ve görünür bir ihlal tespit edilemediğinden...”³⁵³, “...başvurucu şikâyetlerini, şikâyet ettiği maddi olayların ve Anayasa Mahkemesine sunmak istediği haksızlıkların anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar karmaşık bir şekilde dile getirmiştir...”³⁵⁴ ifadelerine yer vererek başvuruları kabul edilemez bulmuştur.

Bu genel açıklamaların ardından açıkça dayanaktan yoksunluk kriterinin dört alt başlığını aşağıda incelenmiştir.

³⁵⁰ B. No. 2012/1181, 17/9/2013, p. 25.

³⁵¹ B. No. 2013/2696, 9/9/2015, p. 21-30.

³⁵² B. No. 2013/1579, 15/10/2015, p. 52-55.

³⁵³ B. No. 2013/7526, 201/11/2014.

³⁵⁴ B. No. 2014/1397, 30/6/2014, p. 26.

3.1.1. Kanun yolu (temyiz mercii) şikâyetleri içeren başvurular

3.1.1.1. Genel olarak kanun yolu (temyiz merci) şikâyeti

Anayasası'nın 148. maddesinde “Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz” hükmü ve 6216 sayılı Kanun’un 49. maddesinin 6. fıkrasında “Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağıın belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.” hükmü yer almaktadır.

AİHM de benzer uygulamaya sahip olup bu türden şikâyetler “dördüncü derece mahkemesi” şikâyetleri olarak adlandırılmaktadırlar.³⁵⁵ AİHM’e yapılan ve açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulunan başvuruların “dördüncü derece” olarak adlandırılması Sözleşme metnine dayanmamakta olup Sözleşme organlarının içtihadı ile yerleşik hale gelmiştir.³⁵⁶ AİHM tarafından da “dördüncü derece ilkesi (fourth instance principle)” olarak uygulanan bu kabul edilemezlik nedeni, AİHM’in kendi kendini sınırlandırması mantığı üzerine kurulan bir kavramsallaştırma olarak kabul edilebilir.³⁵⁷ Türkiye uygulaması açısından ise mevzuatımızda yukarıdaki paragrafta anılan hükümlere açıkça yer verilmiş olması dikkate alındığında ikincillik ilkesinin Anayasa Mahkemesi açısından daha önemli ve bağlayıcı olduğu sonucuna varabiliriz.

Kanun yolu (temyiz merci) şikâyetinin bir kabul edilemezlik nedeni olması hem bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi gereği hem de yüksek mahkemelerin görev tanımlamalarının farklı olmasının bir gereğidir.

Kanun yolu şikâyetinin, ikincillik ilkesi ile bağlantısı şu şekildedir: Mevzuatımız gereği öngörülen idari ve yargısal başvuru yollarında yapılan denetime rağmen, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiası karşılanmamış ise, ancak ondan sonra gerekli şartları taşıyan başvuruların Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi kabul edilebilir. İkincillik ilkesinin bir ayağı olan “yargı yerlerinde ileri sürülme ve giderilme” esası, kanun yolu

³⁵⁵ Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama rehberi, p. 354.

³⁵⁶ Durmaz, a.g.m., 2013, s. 229.

³⁵⁷ Güleener, a.g.m., 2013, s. 59.

şikâyetinin bağlantılı olduğu kısımdır. Şöyle ki Kılınç'a göre³⁵⁸ de bireysel başvuru, olağanüstü bir kanun yolu veya hukukî çaredir. Temyiz veya istinaf benzeri bir başvuru olmadığı gibi, temyiz veya istinaf sonrası olağanüstü bir temyiz fırsatı da değildir.

Kanun yolu şikâyeti, öngörülen başvuru yolları kapsamında derece mahkemelerinin ya da idari makamların bilgilere, delillere ilk elden ve daha kolay ulaşma; bunları mevzuat ve ihtisas alanları kapsamında daha isabetli değerlendirme imkânlarının olması gerçeğinden hareket etmektedir.

Kanun yolu şikâyetinin yüksek mahkemelerin görev tanımlamaları ile bağlantısı ise şu şekildedir: Anayasa ve kanunlarla yüksek mahkemelerin görev ve yetkileri tanımlanmıştır. Buna göre, somut olayda her mahkeme kendi görev ve yetkisi kapsamında inceleme yapacak ve bir karar verecektir. Anayasa Mahkemesinin de bireysel başvurular konusunda görev ve yetkisinin sınırı yukarıda anılan hükümlerle konulmuştur.

Anayasa Mahkemesi, kesinleşmiş mahkeme kararlarından kaynaklandığı iddia edilen bireysel başvuruları incelemeye yetkili olmasına karşın, bu mahkemeler üzerinde bir temyiz mercii değildir ve aslında gerek Anayasa'nın gerekse de 6216 sayılı Kanun'un lafzına ve amacına bakıldığında böyle bir işlev üstlenmemesi özellikle öngörülmüştür.³⁵⁹

Anayasa Mahkemesi, olağan yargı yerlerince verilen kararlardaki hukuki hataları tespit eden, bu kararları bozan, kaldıran, onayan ya da düzelten bir mahkeme³⁶⁰ olmayıp, yapılan bireysel başvurulardaki temel hak ve özgürlük ihlali iddialarını ölçü normları çerçevesinde inceleyen, başvuru sahiplerinin iddialarını hak ve özgürlükler perspektifiyle ele alan bir mahkemedir.

Bu açıklamalardan hareketle akıllara şu soru gelebilir: Anayasa Mahkemesi kanun yollarında gözetilmesi gereken konularda inceleme yapamayacaksa ikincillik ilkesi gereği kanun yolu mercileri tarafından dikkate alınması ve giderilmesi gereken temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddialarını nasıl inceleyebilecektir?

³⁵⁸ Kılınç, *a.g.m.*, 2008, s. 25.

³⁵⁹ Algan, *a.g.m.*, 2014.

³⁶⁰ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 272.

Bu sorunun cevabının temeli yüksek mahkemelerin görev tanımlamalarındaki farklılıkta yatmaktadır. Somut olayda uygulanacak maddi hukuk (ve yargılama merciine göre usul hukuku) kuralını tespit etmek, somut olaya kuralı uygulamak diğer mahkemelerin görevidir. Kanun yolu mahkemeleri ise önlerine gelen şikâyetlerde denetimlerini yaparken hukuka uygunluk ve vakalara uygunluk incelemesi yapmaktadırlar. Bu kapsamda giderilmesi gereken bir hak ihlali mevcut ise incelemelerini yaptıkları sırada hak ihlali problemini çözmeleri gerekmektedir. Kanun yolu aşaması tamamlandıktan sonra bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne taşınan somut olayda Anayasa Mahkemesi, hukuka uygunluk ve vakalara uygunluk denetimi yapamaz. Mahkemenin Anayasa, AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller çerçevesinde incelemede bulunup “hak ihlali var mı?” sorusuna yanıt arar. Kaldı ki ikincilik ilkesinin ilk kısmı “temel hak ihlali iddialarının incelenme ve giderilme yerleri öngörülen idari ve yargısal başvuru yollarıdır” mesajını verirken ikinci kısmı bize şunu söylemektedir: şayet bu başvuru yollarında hak ihlali giderilmezse Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulardaki görevi devreye girecektir.

Bir örnek ile açıklamak gerekirse; başvurusunun “tanık ifadeleri mahkemece ve kanun yolu mahkemesince hatalı değerlendirildi” şikâyeti³⁶¹ Anayasa Mahkemesi tarafından kanun yolu şikâyeti kapsamında değerlendirilmekle birlikte “tanığım dinlenmedi” şikâyeti³⁶² kural olarak bireysel başvuruda esas incelemesine tabi tutulmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere ilk şikâyet vakalara uygunluk hakkında iken ikincisi tanık dinletme hakkına yönelik bir şikâettir.

Belirtmek gerekir ki Anayasa Mahkemesinin temyiz mercii rolüne bürünerek uygulama gerçekleştirmesi, bireysel başvuru sistemi yürürlüğe girmeden önce de dile getirilen,³⁶³ Anayasa Mahkemesi ile yüksek yargı organları arasında bir gerilim riskini barındırmaktadır. Bunun yanında Anayasa Mahkemesi'nin temyiz mercii gibi davranmak

³⁶¹ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/216, 11/12/2015, p. 20-30.

³⁶² Esas incelemesi ve kabul edilebilirlik incelemesi sonucu verilen kararlar için örnek olarak bkz. B. No. 2013/7800, 18/6/2014, p. 73-90; B. No. 2013/8397, 16/10/2014, p. 33-47; B. No. 2014/1643, 4/11/2014, p. 33-53.

³⁶³ “Üstelik böyle bir tutum, ister istemez Anayasa Mahkemesi'ni tüm yüksek yargı kuruluşlarının üzerinde süper yetkili bir temyiz merciine dönüştürebilecektir.” Yazıcı, S. (2010). Yeni Bir Uygulama Olarak Anayasa Şikâyeti – Konuşma. Ahmet Taşkın (Editör). AİHM ve Türkiye II, Uluslararası Sempozyum, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Yayın No: 8, 9(15), s. 12. Benzer şekilde Sağlam, a.g.m., 2011, s. 25; Göztepe Çelebi, E. (2010). Türkiye’de Anayasa Şikâyeti Kabul Edilmeli midir?. Çiğdem Kırcı, Aynur Yongalık (Editörler). *Anayasa Şikâyeti*. Ankara Üniversitesi Yayınları, No: 267, 19(32), s. 27-29, aktaran Algan, a.d.m., 2014, s. 270-271.

istememesi, bireysel başvuru sistemini bir yandan amacından saptıran, diğer yandan da kısa sürede Mahkemeyi iş yapamaz hale getiren bir iş yükü ile karşı karşıya bırakan bir yetki aşımı olur. Bu nedenlerle, Anayasa Mahkemesinin bir temyiz mercii gibi davranmaktan özellikle kaçınması önemli bir gerekliliktir.³⁶⁴

Bir görüşe göre, kanun yolu şikâyetini, açıkça dayanaktan yoksunluk kriterinin diğer unsurlarından ayrılan önemli bir özellik vardır: Kanun yolu şikâyetinin yalnızca adil yargılanma hakkına ilişkin şikâyetlerde söz konusu olması. Kanun yolu şikâyetinin kapsamına giren bir iddiayı dile getiren başvuru, genellikle yargılamanın adil olmadığı, hakkaniyete uygun yapılmadığı, delillerin yanlış değerlendirildiği, yasaların mahkemelerce hatalı yorumlandığı, yargılama sonucunun haksız olduğu gibi konulardan yakınmaktadır.³⁶⁵

Fakat bu görüşe katılmamaktayız. Kanımızca kanun yolu şikâyeti yalnızca adil yargılanma hakkına yönelik şikâyetlerde söz konusu olmaz. Başvuruların büyük çoğunluğunda başvuru kanun yolu şikâyeti niteliğinde olan iddiaları adil yargılanma hakkına yönelik şikâyetlerde kendini göstermiş olsa da bu durum kanun yolu şikâyetinin sadece adil yargılanma hakkına özgü bir kabul edilemezlik kriteri olduğu anlamına gelmez. Bu durum kanun yolu şikâyeti kriterinin yoğunlukla kendini gösterdiği hakkın adil yargılanma hakkı olduğuna işaret etmektedir. Şöyle ki bir başka hakka yönelik iddialar için de kanun yolu şikâyeti niteliğinde olması halinde bu nedene dayanılarak kabul edilemezlik kararı verilebilir. Bir örnek ile açıklayacak olursak: Bir başvuruda³⁶⁶ başvuru daha önce maliki olduğu, kilise ve patrikhane olarak kullanılan taşınmazın patrikhane bölümünün 1981 yılında kesinleşen kamulaştırma işlemiyle Hazine adına tescil edildiğini, 1987 yılında yapılan kadaströ çalışmasında kilise tarafında kalan, kamulaştırma kapsamında olmayan ve ibadete tahsis edilmesi gereken yaklaşık 200 m² alanın da sınırlarının yanlış tespit edilmesi sonucu Hazine adına tescil edildiğini, bahsedilen taşınmaz bölümünün kendi adına tescili amacıyla 2011 yılında açtığı davanın hak düşürücü süre gerekçesiyle reddedildiğini, benzer durumda olan vakıflar için hak düşürücü sürenin uygulanmayacağına dair yargı kararları olduğunu, bu sebeplerle din ve vicdan hürriyeti, hak arama hürriyeti ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi yaptığı incelemede başvuru hakkın **hak arama hürriyeti ve mülkiyet hakkına ilişkin iddialarının** kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara

³⁶⁴ Algan, *a.g.m.*, 2014, s. 270-271.

³⁶⁵ Öncü, *a.g.m.*, 2012.

³⁶⁶ B. No. 2013/757, 13/6/2013.

ilişkin olduğu, derece mahkemesi kararlarının bariz bir şekilde keyfilik de içermediği kanaatine vararak başvurunun anılan iddialarını “*açıkça dayanaktan yoksun olması*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.³⁶⁷

Kanımızca Anayasa Mahkemesi, kanun yolu kriterini adil yargılanma hakkı dışındaki haklar bakımından uyguladığı başvurularda karar sonucu doğru olmakla birlikte kriteri uygulayış şekli hatalıdır. Mahkeme, kanun yolu şikâyeti niteliğinde olan iddiaları sürekli adil yargılanma hakkı başlığı altında incelemeye tabi tutmaktadır. Başvurucunun şikâyetleri adil yargılanma hakkı içerikli olmasa dahi Anayasa Mahkemesi, başvurunun ihlal iddialarına ilişkin nitelendirmesi ile bağlı olmadığını, hukuki nitelendirmeyi Mahkemenin kendisinin yapacağını belirterek başvuru sahiplerinin iddialarının adil yargılanma hakkına yönelik olduğu kanaatine varmakta; iddialar adil yargılanma hakkının ihlali iddiası kapsamında değerlendirilmektedir. Oysa başvurunun iddialarını adil yargılanma hakkına çekmek yerine ilgili hak başlığı altında inceleme yaparak kanun yolu şikâyeti demek daha doğru bir inceleme usulü olacaktır. Çünkü Mahkeme derece mahkemesi kararlarını inceleyerek yaptığı değerlendirmede başvurunun şikâyetinin kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, derece mahkemeleri kararlarının açıkça keyfilik ve bariz takdir hatası içermediği tespitinde bulunmakta ve neticede başvurunun “**ilgili hakkının ihlal edildiği**” iddiasını reddetmiş olmaktadır. Mahkemenin bu sonuca yargılama sürecine ilişkin değerlendirmelerde ve tespitlerde bulunarak varmış olması başvurunun şikâyetini “adil yargılanma hakkının ihlal edildiği” iddiasına dönüştürmez.

Kaldı ki AİHM uygulamasında da örnek verecek olursak: Başvurucuların imtiyaz sözleşmelerinin devlet tarafından feshedilmesi ile imtiyaz işletmesi ile bağlantılı olanlar ile imtiyaz sözleşmesi gereği kendilerinde kalması gerekenler arasında ayırım yapmaksızın tüm varlıklarına devlet tarafından el konulduğunu ileri sürdükleri bir başvuruda³⁶⁸ başvuru sahipleri özellikle elektrik üretimi ve dağıtımını ile alakası olmayan merkez binalarına, çalışanlara ait lojmanlara, çalışanların tatil köylerine, araba parklarına, büro mobilya ve malzemelerini barındıran tüm yapılara, ayrıca bazı arazi ve inşaatlara devlet tarafından el konulduğundan şikâyetçi olmuşlardır. AİHM imtiyaz sözleşmesinin devlet tarafından feshedilmesi hakkındaki şikâyetleri açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulduktan sonra

³⁶⁷ B. No. 2013/757, 13/6/2013, p. 33.

³⁶⁸ Kemal Uzan vd./ Türkiye, B. No. 18240/03, 29/3/2011.

başvurucuların bu şikâyetlerini incelemiş; bu aşamada AİHM, mevcut dava koşullarında sözleşmelerin feshedilmesi dolayısıyla şirketlerin taşınır ve taşınmaz mallarına bakanlık tarafından el konulmasının 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. maddesi anlamında başvurucuların mülkiyet dokunulmazlığı hakkını ihlal edip etmediğinin belirlemesi gerektiğine işaret etmiştir. AİHM, incelemesini takip edilen muhakeme doğrultusunda yapacağını belirtmiştir. Bu bağlamda ilk olarak iç hukukun yorumlanmasında birincil sorumluluğun ulusal makamlarda ve özellikle de mahkemelerde olduğunu hatırlatmış; Danıştay kararlarına ve Danıştay'ın 3096 sayılı Kanun'un 11. maddesi ile sözleşmelerin 21 a) maddesini, yani ihtilaflı duruma uygulanan hükümleri yorumlama şekline bakıldığında, elektrik santrallerini kapsayan sitelerin işletmesi için gerekli taşınmazların, masrafları şirketlere ait olmak üzere, şirketler tarafından bakanlık adına istimlak edilmesi gerektiğini, ancak böylesi taşınmazların tapu senetlerinin, tahsisata bakılmaksızın, tapu siciline Hazine adına tescil edilmesi gerektiğini tespit etmiştir.

Daha sonra AİHM, Yargıtay'ın 29 Aralık 2004 tarihli kararını incelemiş ve sözleşmelerin 20 a), 21 a) ve 12. maddeleri gereğince kanallar, borular, su depolama tankları, elektrik santralleri, nakil şebekeleri, büro binaları ve müstemilatın, metal ekipman ve mobilyaların amaçları doğrultusunda edinilen taşınmaz mal olarak değerlendirilmesi gerektiğinin anlaşıldığını belirtmiştir.

Yetkili ulusal mahkemeler tarafından verilen bu kararlar ışığında AİHM, taşınır ya da taşınmaz malların sitelerin işletmesine tahsis edilmesinden bağımsız olarak, sözleşmelerin iptal edilmesi durumunda, şirketlerin böylesi malların mülkiyetini edinemeyeceklerini tespit etmektedir. Bu itibarla AİHM, sözleşmelerin feshedilmesi sonucunda taşınır ya da taşınmaz mallara devlet tarafından el konulmasının 1 No.lu Ek Protokol'ün 1. maddesine aykırı olmadığı kanaatine varmış; bunun sonucu olarak şikâyetin bu bölümü açıkça dayanaktan yoksun olduğundan kabul edilemez bulmuştur. Görüldüğü üzere AİHM, başvurunun mülkiyet hakkına yönelik şikâyetine ilişkin yargı kararları üzerinden yaptığı incelemede konuyu “adil yargılanma hakkı” başlığı altına çekmeksizin tespitlerini sürdürmüş ve kararını vermiştir.

Anayasa Mahkemesi tarafından incelenen örnek bir başvuruda³⁶⁹ başvurucular, eski tapu kaydı ile murisleri ve kendileri adlarına tescilli taşınmazı uzun süredir kullandıklarını,

³⁶⁹ B. No. 2014/2021, 19/11/2014, p. 43-51.

kadastro tespiti sırasında taşınmazın kısmen tespit dışı bırakıldığını, kısmen adlarına tescil edildiğini, Ordu 1. Asliye Hukuk Mahkemesinde açtıkları tescil davasının reddedildiğini, yıllarca kullandıkları ve evlerinin olan yerleşim yerinin ellerinden alındığını, yıllarca emlak vergisi ödediklerini belirterek mülkiyet haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Anayasa Mahkemesi başvuruçuların ihlal iddialarına ilişkin nitelendirmesi ile bağlı olmayıp hukuki nitelendirmeyi bizzat kendisinin yapacağını belirterek başvuruçuların anılan iddialarının yargılama sonucunda verilen kararın adil olup olmadığına yönelik olduğu kanaatine varmış ve bu iddiaları adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmiştir.³⁷⁰ Sonuç olarak başvuruçuların iddiaların özünün Derece Mahkemesi tarafından delillerin değerlendirilmesinde ve hukuk kurallarının yorumlanmasında isabet olmadığına ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu belirtilerek kanun yolu şikâyeti kapsamında başvuruçuların iddiaları kabul edilemez bulunmuştur. Kanımızca orman kadastrolarına ilişkin başvuruçuların mülkiyet hakkına yönelik müdahale iddialarının Anayasa Mahkemesince adil yargılanma hakkı başlığı altında incelenmesi isabetli değildir.

Kanımızca bu usul hatalı olmanın yanında başvuruçuların birtakım iddialarının ilgili hak ihlali iddiası bakımından incelenmemesi sonucunu da doğurabilecektir. Bu bakımdan Mahkeme, ilgili hak başlığı altında inceleme yaparak bir sonuca varmalı, başvuruçunun şikâyeti kanun yolu şikâyeti niteliğinde olsa dahi başvuruçuların iddialarını adil yargılanma hakkı başlığı altına çekmek yerine ilgili hak başlığı altında inceleme yapılarak kanun yolu şikâyeti kapsamında kabul edilemez bulunmalıdır.

Kaldı ki Anayasa Mahkemesinin başvuruçuların iddialarını “adil yargılanma hakkı başlığı altına çekme eğilimi”, değerlendirmelerin hatalı yapılmasına, yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olabilmektedir. Bu önemli sorunsalı örnek ile netleştirecek olursak: bir başvuruda başvuruçu kendisine isnat edilen suçlamalar nedeniyle 17/6/2002 tarihinden 24/7/2002 tarihine kadar toplam 37 gün tutuklu kaldığını, yargılama sonucunda Ereğli Ağır Ceza Mahkemesince beraatına karar verildiğini, haksız tutuklama nedeniyle oluşan maddi ve manevi zararlarının tazmini için Söke Ağır Ceza Mahkemesinde açtığı davanın tazminat talebine esas teşkil eden kamu davasının zamanaşımı nedeniyle ortadan kaldırıldığı gerekçesiyle reddedildiğini, zamanaşımından dolayı ceza davasının düşürülmesine karar verilmesinin, hakkında verilen beraat kararını değiştirmeyeceğini, bu hususlar dikkate

³⁷⁰ B. No. 2014/2021, 19/11/2014, p. 19.

alınmadan verilen mahkeme kararlarının hukuka aykırı olduğunu iddia etmiştir.³⁷¹ Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmadığını, olay ve olguların hukuki tavsifini kendisinin takdir edeceğini belirtmekle³⁷² birlikte başvurunun haksız olarak tutuklu kalması nedeniyle açtığı tazminat davasının reddedilmesine yönelik şikâyetlerini, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamındaki tutulanın tazminat hakkı (Anayasa m. 19/son, AİHS m. 5/5) bakımından inceleyerek bir değerlendirme yapması gerekirken söz konusu iddiaları adil yargılanma hakkı başlığı altında incelemiş; başvurunun iddialarının kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğunu belirterek iddiaların açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.³⁷³

Bir başka örnekte ise başvuru, hükümlü olarak bulunduğu Kırıkkale F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda infaz koruma memurları tarafından arkadaşına işkence yapılmasını protesto etmek için kapılara vurup slogan atması nedeniyle kendisine verilen disiplin cezasına yaptığı itirazın reddedilmesinden şikâyetçi olmuştur.³⁷⁴

Başvuru her ne kadar aldığı disiplin cezaları ve bu cezalara karşı yaptığı itirazının reddedildiğini belirterek adil yargılanma hakkının; aynı eyleme katılan başka bir hükümlünün kurumda korku, kaygı, panik yaratabilecek eylemde bulunma fiilinden dolayı aldığı disiplin cezasının kaldırıldığını belirterek eşitlik ilkesinin ihlal edildiğini ileri sürmüş ise de olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmadığını ilke olarak benimsemiş olan Anayasa Mahkemesi, başvuru konusu yapılan eylemleri, bu eylemler nedeniyle verilen disiplin cezalarını ve bu cezalara ilişkin itirazın reddini ifade özgürlüğü kapsamında incelemek yerine adil yargılanma hakkı başlığı altında inceleme eğilimini sürdürmüştür; başvurunun iddialarının kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğunu belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi, başvuru sahiplerinin iddialarını incelerken nitelendirmesini çok dikkatli yapmalı, başvuru sahiplerinin “sonuca yönelik” olduğunu

³⁷¹ B. No. 2013/1396, 25/6/2015, p. 18.

³⁷² B. No. 2013/1396, 25/6/2015, p. 19.

³⁷³ B. No. 2013/1396, 25/6/2015, p. 25-38.

³⁷⁴ B. No. 2013/1852, 25/3/2015.

değerlendirdiği her şikâyetini adil yargılanma başlığı altında inceleyerek kanun yolu şikâyeti kapsamında ele alıp kabul edilemezlik kararı verme eğiliminden kanımızca vazgeçmelidir.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre, ilke olarak derece mahkemeleri önünde dava konusu yapılmış maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyuşmazlıkla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması bireysel başvuru incelemesine konu olamaz. Bunun tek istisnası, derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi ve bu durumun kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olmasıdır.³⁷⁵

Adil yargılanma hakkı temyiz merci şikâyetleri açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu tür başvuruların çoğunluğunda başvuru yargı yerlerinin verdiği kararların adil olmadığı, hatalı olduğu yönünde şikâyetler ileri sürmektedir. Oysa Mahkeme aşağıda da örnekleri de verileceği üzere, adil yargılanma hakkına ilişkin olarak yapılan bu tür başvurularda bir temyiz makamı gibi davranmaktan kaçınmaktadır. Yargılamanın bütününe bakarak bir karar vermektedir. Bunu yaparken de başvuruyu usul incelemesi ile ilgili bir aykırılık sinyalinin bulunup bulunmadığı noktasında bir incelemeye tabi tutmaktadır.

Usul kuralları, yargılamada belli işlemlerin belli şekilde ve belli süreler içinde yapılmasını gerektiren kurallardır. Böylece yargıcın keyfi davranışlarının önlenerek, taraflara eşit ve tarafsız davranması sağlanmaktadır.³⁷⁶ Maddi gerçekliğin ya da başka bir ifade ile maddi adilliğin gerçekleştirilmesi amaçlanmamaktadır. Zaman zaman (özellikle) adil yargılanma ilkesi çerçevesinde oldukça sık bir biçimde karıştırılan bu iki kavram aslında birbirini tamamlayan iki ayrı boyutu meydana getirmektedir. Maddi adillik yargılamanın sonucuyla doğrudan ilgiliyken, usuli adillik, sonuca ulaşılırken izlenen yöntemin ne ölçüde adil olup olmadığıyla ilgilidir. Çünkü henüz yargılama yapılmadan var olan maddi gerçek,

³⁷⁵ B. No. 2012/1027, 12/2/2013, p. 26.

³⁷⁶ Pekcanitez, H., Atalay, O. ve Özekes, M. (2005). *Medeni Usûl Hukuku* (4. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, s. 44-45, aktaran Gülenler, a.g.m., 2013, s. 68.

yargılama sonuçlandığında ortaya çıkan mahkeme kararının adilliği ile örtüştüğü oranda adalet tecelli etmiş olacaktır.³⁷⁷

Bu nedenle usul adilliği tarafların mahkeme önünde eşit bir muamele gördüğü, görüşlerinin dinlendiği çelişmeli bir yargılamanın tüm unsurlarıyla birlikte ortaya çıkmasını ifade etmekte ve usul adilliğinin tespit edilmesinde silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri temel çıkış noktaları olarak kabul edilmektedir.³⁷⁸

Davanın tarafları arasındaki dengeyi ve eşitliği ifade eden silahlarına eşitliği ilkesi adil yargılanma usulünün temelini meydana getirmektedir. Usuli eşitlik ilkesi olarak da ifade edilen silahların eşitliği, taraflar arasında hakkaniyete dayalı bir dengenin kurulmasını gerektirmektedir.³⁷⁹ Nitekim bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, silahların eşitliği ilkesinin taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçladığını belirttikten sonra *“mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında eşitliğin sağlanması ve bu dengenin yargılamanın her aşamasında korunmasını ifade etmekte olup, bu usuli güvence gereğince, uyuşmazlığın her iki tarafına da savunmasının temel dayanağı olan delilleri sunma imkânı tanınmalıdır... Mahkemenin görevi başvuru konusu yargılamanın bütünlüğü içinde adil olup olmadığının değerlendirilmesidir. Genel anlamda hakkaniyete uygun bir yargılamanın yürütülebilmesi için silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri ışığında taraflara tanık delili de dâhil olmak üzere delillerini sunma ve inceletme noktasında da uygun imkânların tanınması gerekir. Bu anlamda, delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddiaları da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilecektir.”* ifadesine yer vermiştir.³⁸⁰ Mahkeme, taraflar arasında kurulacak olan bu adil dengeye ilişkin genel bir kurala yer vermemekte, her somut başvuruyu kendi şartları bakımından değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Silahların eşitliği aracılığıyla,³⁸¹

³⁷⁷ Pekcanitez, H., Atalay, O. ve Özekes, M. (2008). *Medeni Usûl Hukuku Temel Bilgiler* (2. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları, s. 34. Ayrıca bkz. Alangonya, Y., Yıldırım, M. K. ve Yıldırım, N.D. *Medeni Usûl Hukuku Esasları* (8. Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, s. 4-8, aktaran Gülenler, a.g.m., 2013, s. 68-69.

³⁷⁸ Gülenler, a.g.m., 2013, s. 69.

³⁷⁹ İnceoğlu, S. (2013) *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı* (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayın Basım Dağıtım, s. 212.

³⁸⁰ B. No. 2013/2116, 23/1/2014, p. 18-19.

³⁸¹ Bkz. Yeşilova, B. (2009). Yargılamanın Diyalektiği ve Silahların Eşitliği. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (86), 53-54, aktaran Gülenler, a.g.m., 2013, s. 69.

a) Taraflar taleplerini ya da iddialarını ispatlayabilmek için ihtiyaç duydukları delilleri karşılıklı olarak sunabilmekte, bu şekilde kendilerini destekleyecek savlar veya savunmayı yürütme imkânına kavuşabilmektedir.

b) Karşı tarafın beyan ve taleplerinden haberdar olmakta ve bunlara karşı beyan ve talep geliştirme imkânını elde etmektedir.

Çelişmeli yargılama ilkesi ise bir davada tarafların, karşı tarafın sunduğu delil veya dosyada yer alan mütalaalar hakkında bilgi sahibi olma ve bunlar hakkında yorum yapma imkânına sahip olması demektir.³⁸²

Anayasa Mahkemesi çelişmeli yargılama ilkesi hakkında şu tespitlerde bulunmuştur: Adil yargılanma hakkının unsurlarından olan çelişmeli yargılama ilkesi, taraflara dava malzemesi hakkında bilgi sahibi olma ve yorum yapma hakkının tanınmasını ve bu nedenle tarafların yargılamanın bütününe aktif olarak katılmasını gerektirmektedir.³⁸³ Çelişmeli yargılama hakkı kapsamında, mahkemece tarafların dinlenilmemesi, iddialarını sunma ve delillere karşı çıkma imkânı verilmemesi, yargılama faaliyetinin hakkaniyete aykırı hale gelmesine neden olabilecektir.³⁸⁴ Çelişmeli yargılama ilkesi, silahların eşitliği ilkesi ile de yakından ilişkili olup, bu iki ilke birbirini tamamlar niteliktedir. Zira çelişmeli yargılama ilkesinin ihlal edilmesi durumunda, davasını savunabilmesi açısından taraflar arasındaki denge bozulacaktır.³⁸⁵

Yukarıda yapılan açıklamalar kapsamında şu sonucu belirtebiliriz: Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkı bağlamında yapılan kanun yolu şikâyeti türünden başvurularda “usuli adillik” bakımından bir inceleme yapmaktadır.

Bu bakımdan yetkili merci tarafından usul kurallarına uygun olarak gerçekleştirilen yargılamada başvuru kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulmuş; başvuru kişinin iddiaları yetkili mercice gereği gibi dinlenmiş ve değerlendirilmiş; yetkili organlar objektif açıdan davanın adil bir çözüme ulaştırılması ile alakalı olan tüm maddi ve hukuki unsurları

³⁸² İnceoğlu, *a.g.e.*, 2013, s. 213.

³⁸³ B. No. 2013/4424, 6/3/2013, p. 21.

³⁸⁴ B. No. 2013/2744, 16/7/2014, p. 71. Benzer yöndeki AİHM kararları için bkz. Ruiz-Mateos/İspanya, B. No: 12952/87, 23/06/1993, p. 63; Feldbrugge/Hollanda, B. No: 8562/79, 29/05/1986, p. 44.

³⁸⁵ B. No. 2013/2744, 16/7/2014, p. 71.

dikkate almış; yargılama yeterli gerekçelerin verildiği bir karar ile sonuçlandırılmış ise silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkeleri kapsamında usul adilliği sağlanmış olacağından³⁸⁶ başvurucunun kanun yolu (temyiz merci) şikâyeti niteliğindeki iddiaları kabul edilemez bulunacaktır.

Temyiz merci (kanun yolu şikâyeti) nedeniyle başvurucunun bir kısım iddialarının ya da başvurunun tamamının incelenmemesi uygulaması tüm yargı kollarına (idari yardım, adli yargı, askeri yargı, uyuşmazlık yargısı gibi) ilişkin davalar ile bu yargı kollarındaki tüm dava türleri (örneğin hukuk davaları, ceza davaları, iptal davaları) bakımından mümkündür.

3.1.1.2. Kanun yolu (temyiz merci) şikâyetinin özel görünüşleri

Anayasa Mahkemesinin kanun yolu şikâyeti niteliğinde görüp kabul edilemez nitelikte bulunduğu başvuruları AİHM uygulamasına³⁸⁷ benzer şekilde temel olarak dört başlık altında toplayabiliriz; maddi vakıaların kanıtlanmasına ilişkin şikâyetler, delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesine ilişkin şikâyetler, hukuk kuralların yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin şikâyetler, yargılamanın sonucuna ilişkin şikâyetler.

Maddi vakıaların kanıtlanmasına ilişkin şikâyetlere örnek başvuruda³⁸⁸ başvuru terör olaylarından etkilenilmesi sebebiyle köyünden göç etmek zorunda kaldığı ve terk zorunluluğundan kaynaklı zararlarının karşılanmadığından şikâyetçi olmuştur. Anayasa Mahkemesi yaptığı incelemede, Erzurum 1. İdare Mahkemesinin kararında her ne kadar Ağrı Valiliğinin 20/3/1995 tarihli Komisyon kararında Ortakent köyünün boşaldığından bahisle köyün imamının başka yere nakledildiği, köy ilköğretim okulunun 1993-1998 yılları arasında kapalı olduğu bildirilmişse de Jandarma Alay Komutanlığı tarafından mahallinde düzenlenen 5/8/2009 tarihli müşterek bilgi alma tutanağındaki köy muhtarı ve azaların beyanlarında 1994

³⁸⁶ Gülener, *a.g.m.*, 2013, s. 77, Şekil 3'ten esinlenilerek yazılmıştır.

³⁸⁷ Strazburg Mahkemesi, genel bir kural olarak aşağıdaki hallerde ulusal mahkemelerin tespitlerini ve vardıkları sonuçları incelememektedir:

- Davadaki olayların ispatlanması,
- İç hukukun yorumlanması ve uygulanması,
- Yargılama sırasında sunulan delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi,
- Kişisel bir uyuşmazlığın sonucunun esas yönünden adil olmaması,
- Ceza davasında sanığın suçluluğu veya masumiyeti.

AİHM'in bu konulara ilişkin inceleme yapmaması kuralının istisnası, söz konusu tespit ve sonuçların açıkça ve bariz biçimde adalet ve hakkaniyete aykırı tarzda keyfi nitelik taşıması ve bu nedenle Sözleşme'nin ihlal edilmesidir. Bkz. Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 357-358.

³⁸⁸ B. No. 2013/906, 16/4/2013.

yılının kışında bir kısım köylülerin terör olayları nedeniyle köyü boşalttıkları ancak 1995 yılı yazında ayrılanların tekrar köye döndükleri, bu tarihten itibaren köylerini terk etmedikleri ve halen köyde bulunduklarının belirtildiği, Ortakent köyünün muhtarlık seçimlerinin fasılasız olarak yapıldığı, Ağrı İl Özel İdaresince söz konusu köyün yollarına yönelik bakım ve onarım çalışmalarının aralıksız yapıldığı, köy ilköğretim okulunun hangi sebepten kapalı kaldığının belirsiz olduğu, bu itibarla adı geçen köyün terör olayları nedeniyle boşaltılmadığı, anılan köyde sürekli ikamet eden vatandaşların bulunduğu ve köyün terör nedeniyle boşaltıldığının kabulüne olanak bulunmadığı gerekçeleriyle 5233 sayılı Kanun'a dayalı tazminat isteminin reddine ilişkin işlemde hukuka aykırılık görülmediğinden davanın reddine karar verildiği tespitinde bulunmuştur. Sonuç olarak başvurunun şikâyetlerinin, “terör olayları nedeniyle köyü terk” vakiasının ortaya konulamamış olması, başvuru tarafından ileri sürülen iddiaların kanun yolu şikâyeti niteliğinde olması, derece mahkemesi kararlarının bariz bir şekilde keyfilik de içermemesi nedenleriyle kabul edilemez bulunduğunu söyleyebiliriz.

Delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesine ilişkin şikâyetlere örnek olarak 4. sınıf emniyet müdürlüğü rütbesine terfi ettirilmeme nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuru³⁸⁹ verilebilir. Başvuru konusu olayda başvuru, terfi ettirilmemesine ilişkin işlemin mevzuata aykırı olduğunu, 4 yıllık bekleme süresini doldurduğunu ve bu süre içinde sicillerinin olumlu olduğunu, sadece 4 günlük aylıktan kesme cezasının bulunduğunu ve bunun da terfisine engel oluşturmadığını iddia etmiş, İlk Derece Mahkemesi ise terfi işleminin idarenin takdir yetkisi içinde kaldığı ve dosyadaki bilgi ve belgelere göre de başvurunun “*suç işlemek amacıyla kurulan örgüte üye olmak, örgüte bilerek ve isteyerek yardım etmek, tutuklu, hükümlü veya suç delillerini bildirmeme*” suçlamaları nedeniyle hakkında ceza yargılamasının devam ettiğini belirtilerek bu yetkinin hukuka uygun kullanıldığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. İlk Derece Mahkemesi sonuç itibarıyla Yüksek Değerlendirme Kurulunun, başvurunun meslek içerisindeki bilgi, beceri ve davranışlarını değerlendirerek ulaştığı kanaatin hukuka aykırı olmadığına karar vermiştir. Tüm bu hususları göz önünde bulunduran Anayasa Mahkemesi, başvurunun iddialarının delillerin değerlendirilmesine ve buradan hareketle yargılamanın sonucuna ilişkin

³⁸⁹ B. No. 2013/3771, 16/10/2014, p. 26.

olduğunu belirterek başvuruyu kanun yolu şikâyeti niteliğinde görmüş ve kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.³⁹⁰

Hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin şikâyetlere örnek oluşturacak bir başvuruda³⁹¹ başvuru, hakkında verilen hapis cezaları içtima edilirken 5252 sayılı Kanun'un 6. maddesinin (1) numaralı fıkrasının dikkate alınmadığını, oysa bu fıkra ile "ağır hapis" cezası "hapis" cezasına dönüştürüldüğü için içtima sonucunun da 32 yıl 16 ay hapis cezası yerine 765 sayılı Kanun'un 77. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre 25 yıl hapis olarak hesap edilmesi gerektiğini ancak yerel mahkemece anılan düzenlemeye aykırı bir şekilde karar verilerek haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüş ve kararın kaldırılarak cezalarının 25 yıla içtima ettirilmesine karar verilmesini talep etmiştir.

Anayasa Mahkemesi kararında şu tespitlere yer vermiştir: *"Başvurucunun iddiasına dayanak yaptığı 5252 sayılı Kanun'un 6. maddesi ile 765 sayılı Kanun'da değişiklik yapılmayarak, sadece sonuç "ağır hapis" cezasının "hapis" cezasına dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bu itibarla yağma suçlarında lehe kanun hükümleri uygulanarak hükmolunan cezaların 765 sayılı Kanun'un 77/1. maddesi uyarınca toplanması halinde uygulanacak cezanın 36 yılı geçemeyeceği gözetilerek hüküm kurulması ve sonuç cezanın da 5252 sayılı Kanun'un 6. maddesi hükmü uyarınca hapse dönüştürülmesi gerekmekte olup, Mahkeme de bu doğrultuda uygulama yapmıştır."*

Mahkeme somut olayda başvuru, iddialarının esas itibarıyla derece mahkemelerince anılan Kanun hükmünün değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet bulunmadığına ve dolayısıyla kararın sonucuna ilişkin olduğunu değerlendirmiş; yapılan incelemede başvuru talebinin derece mahkemeleri tarafından usul şartlarına ve hukuka uygun olarak değerlendirilmediği, başvuru kendi delillerini ve iddialarını sunma fırsatı bulamadığına dair açık bir bulgu saptanmadığı, Yerel Mahkemenin ilgili hukuku yorumlamasında ve gerekçelendirmesinde bir keyfilik tespit edilmediği belirtilerek başvuru açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

³⁹⁰ Delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesine ilişkin şikâyetler hakkında başka örnekler için bkz. B. No. 2012/1027, 12/2/2013, p. 27; B. No. 2013/781, 26/3/2013, p. 26; B. No. 2013/2447, 22/11/2013, p. 25; B. No. 2012/849, 4/12/2013, p. 77; B. No. 2013/1213, 4/12/2013, p. 27-28 .

³⁹¹ B. No. 2012/307, 16/5/2013. Hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin şikâyetler hakkında başka örnekler için bkz. B. No. 2012/649, 16/4/2013, p. 27-28; B. No. 2012/1056, 16/4/2013, p. 39; B. No. 2013/1258, 13/6/2013, p. 35-38; B. No. 2013/757, 13/6/2013, p. 30-31; B. No. 2013/2428, 13/6/2013, p. 20 ve 21; B. No. 2013/1586, 18/9/2013, p. 25-26; B. No. 2013/9559, 16/10/2014, p. 29-36; B. No. 2013/596, 8/5/2014.

Son olarak da yargılamanın sonucuna ilişkin olan şikâyetlerde başvuruçular iddialarını ya yargılama sonucunda verilen kararın esas yönünden adil olmadığına ya da ceza davalarında sanığın suçluluğu yahut masumiyetine ilişkin hususlara dayandırmaktadır. İlk gruba örnek olacak bir başvuruda³⁹² başvuruç, görevi nedeniyle kendisine tahsis edilen kamu konutunda hırsızlık olayı meydana gelmeden önce, ikamet ettiği konutun dış kapısının emniyetsiz ve yetersiz olduğu için değiştirilmesi talebinde bulunmasına karşın talebinin kabul edilmediğini, hırsızlık neticesinde uğradığı zarara idarenin sebebiyet verdiğini ve zararının Anayasa'nın 125. maddesi uyarınca karşılanması gerektiğini, tüm bu hususlara rağmen tazminat talebiyle açtığı davada, AYİM'in Anayasa'ya ve hakkaniyete aykırı karar verdiğini belirterek, adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Başvuru konusu olayda başvuruç, hırsızlık olayının yaşanmasında idarenin hizmet kusurunun olduğunu ve zararının karşılanması gerektiğini, bu talep ile açtığı davada Anayasa'ya ve hakkaniyete aykırı karar verildiğini iddia etmiş, AYİM ise dava dosyasında bulunan belge ve bilgilere göre hırsızlık olayının yaşanmasında idareye yüklenebilecek bir kusurun bulunmadığı, kusursuz sorumluluk şartlarının ise oluşmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir. Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun iddialarının mevzuatın yorumlanmasına, delillerin değerlendirilmesine ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu tespitinde bulunmuştur.

Mahkeme “Adil yargılanma hakkı bireylere dava sonucunda verilen kararının değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetletme imkânı verir. Bu nedenle, bireysel başvuruda adil yargılanmaya ilişkin şikâyetlerin incelenebilmesi için başvuruçunun yargılama sürecinde haklarına saygı gösterilmediğine, bu çerçevede yargılama sürecinde karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığı veya bunlara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığı, kendi delillerini ve iddialarını sunamadığı ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediği veya kararın gerekçesiz olduğu gibi, mahkeme kararının oluşumuna sebep olan unsurlardan değerlendirmeye alınmamış eksiklik, ihmal ya da açık keyfiliğe ilişkin bir bilgi ya da belge sunmuş olması gerekir. Somut olayda başvuruçunun yargılama sürecinin

³⁹² B. No. 2013/2767, 2/10/2013. Yargılamanın sonucuna ilişkin şikâyetler hakkında başka örnekler için bkz. B. No. 2012/869, 16/4/2013, p. 21-22; B. No. 2013/1375, 16/5/2013, p. 24; B. No. 2013/3351, 18/9/2013, p. 43; B. No. 2013/1613, 2/10/2013, p. 33-34; B. No. 2013/1813, 17/12/2013, p. 19-20; B. No. 2013/2954, 19/12/2013, p. 44-45; B. No. 2013/3912, 6/2/2014, p. 53-54; B. No. 2013/3081, 20/2/2014, p. 27-29; B. No. 2012/1254, 7/3/2014, p. 25-26.

hakkaniyete aykırı olduğuna dair bir bilgi ya da belge sunmadığı, aksine yargılama sonucunda verilen kararın içeriğinin adil olmadığı şikâyetini dile getirdiği...”ni belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Yargılamanın sonucuna ilişkin olan şikâyetlerde ikinci grup olarak değerlendirebileceğimiz, ceza davalarında sanığın suçluluğu yahut masumiyetine ilişkin iddialara örnek verecek olursak: Bir başvuruda³⁹³ başvuru, türbanla ilgili mevzuat ve mahkeme kararları çerçevesinde öğretim üyesi olarak yaptığı hukuka uygun eylem ve işlemler nedeniyle eğitim ve öğretimin engellenmesi suçundan İzmir 4. Asliye Ceza Mahkemesinde yapılan yargılama sonunda mahkûmiyetine karar verilmesinin anayasal haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, başvuru konusu olayda ilgili mevzuat ve mahkeme kararlarına dayanılarak, yürütülen görev kapsamında gerçekleştirilen ve suç olmayan eylemlerin suç olarak vasıflandırılması suretiyle mahkûmiyete karar verildiğinin ifade edildiğini; mahkûmiyete esas alınan eylemlerin esasen başvuru tarafından işlenmediğinin, hukuka aykırı bir davranışla eğitimin engellenmediğinin belirtildiğini tespit etmiş; başvuru iddialarının özünün esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Başvurucunun, yargılama sürecinde iddia makamı ve katılan tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi olamadığına, kendi delillerini ve iddialarını sunma olanağı bulamadığına, iddia makamı ve katılan tarafça sunulan delillere ve iddialara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığına ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediğine veya kararın gerekçesiz olduğuna ilişkin bir bilgi ya da kanıt sunulmadığı gibi mahkemenin kararında bariz takdir hatası olarak değerlendirilebilecek herhangi bir durum da tespit edilmediği belirtilerek başvuru kabul edilemez bulunmuştur.

³⁹³ B. No. 2013/6401, 23/1/2014, p. 25-31. Yargılamanın sonucuna ilişkin şikâyetler kapsamında ceza davalarında sanığın suçluluğu yahut masumiyetine ilişkin iddialar hakkında başka örnekler için bkz. B. No. 2012/695, 12/2/2013, p. 23; B. No. 2013/1281, 16/5/2013, p. 18-19; B. No. 2012/828, 21/11/2013, p. 22-23; B. No. 2013/5267, 7/3/2014, p. 37; B. No. 2013/5278, 15/4/2014, p. 32-34; B. No. 2014/1255, 17/11/2014, p. 15-24; B. No. 2013/1798, 22/1/2015, p. 19-30.

3.1.1.3. Kanun yolu (temyiz merci) şikâyetinin istisnaları

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular için benimsediği temel yaklaşım doğrultusunda kural olarak, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz.³⁹⁴ Ancak bu kural mutlak değildir, iki istisnası bulunmaktadır. Hak ihlaline sebep olması koşuluyla,

- İlki; derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi,
- İkincisi ise; derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde ve hukuk kuralını yorumlamasında bariz bir takdir hatası bulunmasıdır.³⁹⁵

Bu iki istisna halin varlığı tek başına yeterli olmayıp aynı zamanda bu durum nedeniyle başvuruçunun temel hak ve özgürlüğünün ihlal edilmiş olması da gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi bu konuyu “*Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ve açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz.*” ifadesi ile vurgulamıştır.³⁹⁶

AİHM de Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve yükümlülöklere hâlel getirmediğçe iç hukuktaki mahkemeler tarafından yapıldığı iddia edilen olay ve hukuk hatalarını incelemenin kendi görevi olmadığını, kararlarında bir yerel mahkemenin şu veya bu şekilde karar vermesine neden olan unsurlar hakkında değerlendirme yapma yetkisi bulunmadığını, zira bunun kendisini üçüncü ya da dördüncü derece yargı organı olarak görmesi anlamına geleceğini ifade etmiştir.³⁹⁷

“Açık keyfilik” ve “bariz takdir hatası” konusunun kavramsal çerçevesinin net bir şekilde çizildiği söylenemez. Hem AİHM uygulaması hem de Anayasa Mahkemesi uygulamasından hareketle bu kavramlar hakkında birtakım ipuçları elde etmekteyiz.

³⁹⁴ B. No. 2012/1027, 12/2/2013, p. 26.

³⁹⁵ Bkz. B. No. 2012/989, 19/12/2013, p. 41-65.

³⁹⁶ B. No. 2012/989, 19/12/2013, p. 48.

³⁹⁷ Bkz. Kemmache/Fransa, B. No: 14992/89, 2/11/1993.

Derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde ve hukuk kuralını yorumlamasında bariz bir takdir hatası bulunduğu gerekçesi ile ihlal kararı verilen bir başvuruda³⁹⁸ başvuru, askerden terhis edilmesine rağmen tekrar askere çağırılması üzerine açtığı dava neticesinde AYİM’ce verilen kararın hakkaniyete uygun olmadığından şikâyet etmiştir. Kararda, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurular için benimsediği temel yaklaşım doğrultusunda kural olarak, bireysel başvuruya konu davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamayacağı belirtilmiştir. Derece mahkemelerinin delilleri değerlendirmesinde ve hukuk kuralını yorumlamasında bariz bir takdir hatası bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamayacağına işaret edilmiştir. Adil yargılanma hakkı ve hukuki güvenliği ilkesi kapsamında ele alınan somut olayda AYİM 2. Dairesinin kararında yer alan yorumun “öngörülemez” nitelikte olduğu ve “*bariz takdir hatası*” içerdiği sonucuna varılmış ve başvuru hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Bir başka başvuruda³⁹⁹ ise başvuru, 27/7/1967 tarihli ve 926 sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanunu’nun geçici 32. maddesinden yararlanılmamasına ilişkin işlemin iptali istemiyle açtığı davada idari işlemin gerekçesinden farklı bir gerekçe ile davanın reddedildiğinden, ret kararına esas alınan ceza yargılamasında ise hakkında ayırma kararı verilmediğinden, idarenin işlem tesis ederken yaptığı hukuksuzluğun devam ettirildiğinden, beraat ile sonuçlanan davada birlikte yargılandıkları diğer kişilerin geçici 32. maddeden yararlanılmasına karşın kendisinin yararlanılmadığından şikâyetçi olmuştur. Anayasa Mahkemesi yukarıdaki başvuru ile benzer bir inceleme yaparak başvuru hakkında yapılan yargılama sırasında hukuk kurallarının yorum ve uygulanmasının “öngörülemez” nitelikte olması ve “*bariz takdir hatası*” içermesi nedeniyle Anayasa’nın 36. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi ve bu nedenle başvuru hakkının ihlal edildiğine ilişkin

³⁹⁸ Bkz. B. No. 2012/989, 19/12/2013, p. 41-65.

³⁹⁹ Bkz. B. No. 2013/2539, 7/7/2015, p. 48-76.

açıkça Anayasa Mahkemesi tarafından “açık bir keyfilik” unsuruna vurgu yapılmasa da bu konuya örnek olabilecek başvuru⁴⁰⁰ şu şekildedir: Somut olayda, Alaplı Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından başvurucuya verilen 300,00 TL idari para cezasına karşı başvurucunun yaptığı itirazı inceleyen Alaplı Sulh Ceza Mahkemesi, itirazı yerinde görerek idari yaptırım kararının kaldırılmasına karar vermiştir. Ancak Sulh Ceza Mahkemesince başvurucu hakkındaki idari yaptırım kararının hukuka aykırı olması nedeni ile kaldırılmasına, yargılama giderlerinin kamu üzerinde bırakılmasına hükmedilmiş ise de vekâlet ücretine ilişkin herhangi bir karar verilmemiştir. Başvurucu, vekil vasıtası ile takip ettiği itiraz prosedüründe, talebinin kabul edilmesine rağmen Alaplı Sulh Ceza Mahkemesi tarafından vekâlet ücretine hükmedilmemesi nedeniyle Anayasa’nın 36. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi vekâlet ücreti de yargılama giderleri konusunda mevzuatımızda yer alan kanun hükümleri, vekâlet ücretinin yargılama giderleri kapsamında olduğuna ve vekâlet taraflar lehine bir hak ya da aleyhine bir yükümlülük doğurduğuna işaret eden Yargıtay Ceza Genel Kurulu ile Yargıtay Ceza Daireleri kararlarına atıf yapılarak inceleme yapılmıştır. Sonuç olarak Mahkeme, başvurucu lehine vekâlet ücretine hükmedilmemesinin, “*ilgili yasal mevzuatın lafız ve amacına açıkça aykırı*”⁴⁰¹ olduğunu belirterek başvurucunun hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Algan’a göre⁴⁰² Anayasa Mahkemesinin kararlarında “açıkça keyfilik” olup olmadığının incelemesinin esas olarak şekli/usuli işleyişle sınırlı tutulduğu söylenebilir. Bu bağlamda Mahkeme “*Anayasada yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz. Bu çerçevede, derece mahkemelerinin delilleri takdirinde açıkça keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahalesi söz konusu olamaz*” ifadeleriyle, incelemesini şekli hususlarla sınırlı tutacağını, keyfi davranılıp davranılmadığını da yalnızca bu kapsamda araştıracağını vurgulamıştır.⁴⁰³ Kaldı ki Mahkemeye göre, “adil yargılanma hakkı bireylere dava sonucunda verilen kararın değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetletme imkânını verir.”⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ B. No. 2013/6217, 26/2/2015, p. 30-44.

⁴⁰¹ B. No. 2013/6217, 26/2/2015, p. 44.

⁴⁰² Algan, *a.g.m.*, 2014, s. 273-274.

⁴⁰³ Örnek olarak bkz. B. No. 2012/1027, 12/2/2013, p. 26.

⁴⁰⁴ Örnek olarak bkz. B. No. 2012/828, 21/11/2013, p. 22.

Derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir keyfilik içermesi bağlamında kullanılan ve adil yargılanma hakkı kapsamında ele alınan “keyfilik kavramı”, özellikle Sözleşme’nin 5. maddesinde yer alan “özgürlük ve güvenlik hakkı” ile 8. maddesinde yer alan “özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkı” kapsamında ele alınan keyfilik kavramıyla karıştırılma potansiyeli taşımaktadır. Keyfilik, 5. madde kapsamında değerlendirildiğinde, özgürlükten alıkoyma sürecindeki kesin ve öngörülebilir olma şartını ortadan kaldıran bir unsura işaret ederken, 8. madde kapsamında ele alındığında ise özel hayata yapılan müdahalenin keyfi olup olmaması ile ilgilidir.⁴⁰⁵

AİHM uygulamasında bu istisna hali kendisini “açık ve bariz keyfilik” olarak göstermektedir. Fakat Gülener’in ifade ettiği⁴⁰⁶ gibi AİHM, bugüne kadar verdiği herhangi bir kararında açık ve bariz keyfilik kavramının ne olduğuna ilişkin net bir tespitte bulunmamıştır. Başka bir ifadeyle kavramın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği Strazburg Mahkemesi tarafından belirlenmemiştir. Sadece bazı kararlarda hangi durumlarda temyiz merci olarak karar verebileceğini ifade etmiştir. Bu kararlar içinde özellikle Alvaro Baragiola/İsviçre,⁴⁰⁷ Schenk/İsviçre,⁴⁰⁸ Garcia Ruiz/İspanya⁴⁰⁹ ve Sisojeva ve diğerleri/Letonya⁴¹⁰ kararları öne çıkmaktadır.

3.1.2. Açık veya görünür bir ihlalin olmadığı şikâyetler

Bir başvuru ya da iddia, konu bakımından yetki kapsamında güvence altına alınmış haklardan birinin ihlal edildiğine ilişkin bir görüntü vermiyorsa; başvuruda yahut başvuruçunun bir kısım iddialarında açık veya görünür bir ihlalin olmadığı tespit edilmişse Anayasa Mahkemesi başvuruyu ya da başvuruçunun bu kısım iddialarını kabul edilemez bulmaktadır. Bu kabul edilemezlik kriteri için “bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu şikâyetler” başlığı da kullanılmaktadır.⁴¹¹

⁴⁰⁵ Gülener, *a.g.m.*, 2013, s. 67.

⁴⁰⁶ Gülener, *a.g.m.*, 2013, s. 71.

⁴⁰⁷ Bkz. Alvaro Baragiola v. Switzerland, B. No. 17265/90, 21/10/1990.

⁴⁰⁸ Bkz. Schenk/İsviçre, B. No. 10862/84, 12/7/1988.

⁴⁰⁹ Bkz. Garcia Ruiz v. Spain, B. No. 30544/96, 21/1/1999.

⁴¹⁰ Bkz. Sisojeva ve diğerleri/Letonya, B. No. 60654/00, 15/1/2007.

⁴¹¹ Örneğin bkz. Küçük, S. (2015). *Açıkça Dayanaktan Yoksunluk*. Hüseyin Turan, Recep Kaplan (Editörler). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 191.

AİHM, kendisine ulaşan başvuruların, kabul edilebilirliğe ilişkin diğer bütün şekli koşulları karşılamasına, Sözleşme ile uyumlu olmasına ve “*temyiz mercii*” başvurusu niteliğinde olmamasına rağmen, Sözleşme’de koruma altına alınmış temel haklardan birinin ihlal edildiğine dair herhangi bir belirti sunulmadığı takdirde, onun açıkça dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte olduğunu kabul etmektedir. Bu nitelikteki bir başvuruya ilişkin AİHM, doğal olarak başlangıçta şikâyetin esasını incelemekte, bir ihlal belirtisi bulamadığı takdirde daha fazla ayrıntıya girmeden kabul edilemezlik kararı vermektedir.⁴¹² Anayasa Mahkemesi bu kriteri AİHM uygulamasına paralel olarak kullanmaktadır.

Bir başvuruda açık ve görünür bir ihlalin olmadığının tespit edilmesi her somut başvuruda ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu nedenle bir hak ihlalinin olmadığı açık olan şikâyetleri belirli bir sınıflandırmaya tabi tutarak açıklamada bulunmak mümkün değildir. Fakat Mahkemenin bu alt başlığa dayanarak açıkça dayanaktan yoksun olduğuna karar verdiği başvuruları incelediğimizde birtakım prensiplere erişebiliriz.

Öncelikle, adil yargılanma hakkı kapsamında olan gerekçeli karar hakkına ilişkin içtihatlardan başlamak gerekirse; Anayasa Mahkemesinin, bir ihlalin olmadığının açık olduğu şikâyetler hakkında kabul edilemezlik kararı verdiği iddialar arasında ilk sırada mahkeme kararlarının gerekçesiz olduğuna yönelik şikâyetler yer alır diyebiliriz.

Anayasa Mahkemesi içtihatlarına göre mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılamaz. Bu nedenle, gerekçe gösterme zorunluluğunun kapsamı kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte başvuruçunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması bir hak ihlaline neden olacaktır.⁴¹³

Kanun yolu incelemesinde verilen onama kararlarında ise ilk derece mahkemesinin kararının usul ve hukuka uygun olduğu belirtilerek kararı onanmaktadır. Başvurucular ise bu durumun gerekçeli karar haklarını ihlal ettiğini ileri sürebilmektedir. Anayasa Mahkemesi, kanun yolu mahkemelerince verilen kararın gerekçelerinin ayrıntılı olmamasını, ilk derece

⁴¹² Durmaz, *a.g.m.*, 2013, s. 232.

⁴¹³ B. No. 2013/1213, 4/12/2013, p. 26.

mahkemesi kararlarında yer verilen gerekçelerin onama kararlarında kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Ancak, başvuruçuların dile getirmesine rağmen ilk derece mahkemesinin de tartışmadığı esaslı hususlara ilişkin temyiz başvuruları ile başvuruçuların usuli haklarının ihlal edildiğine yönelik somut şikâyetlerinin temyiz incelemesinde tartışılmaması gerekçeli karar hakkının ihlali olarak görülebilmektedir.⁴¹⁴ Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımı AİHM içtihatları⁴¹⁵ ile de uyum içerisindedir.

Anayasa Mahkemesi, başvuruçuların ilk derece mahkemesinin kararının gerekçenin yeterli olmadığı⁴¹⁶ ya da kararın gerekçesiz olduğu⁴¹⁷, üst derece mahkemesi kararlarının gerekçesiz olduğu⁴¹⁸ şikâyetleri hakkındaki birçok başvuruda yaptığı inceleme sonucunda başvuruçuların gerekçeli karar hakkına yönelik bir ihlalin olmadığına açık olduğunun tespitinde bulunarak başvurunun bu kısmının, açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Başvuruçuların anılan şikâyetlerine yönelik içtihatlar incelendiğinde, Anayasa Mahkemesinin ilk derece ya da üst derece mahkemesinin kararlarının gerekçesinin ilgili ve yeterli olduğu kanaatine vardığı hallerde başvuruçuların gerekçeli karar hakkına yönelik açık ve görünür bir ihlal bulunmadığı gerekçesi ile kabul edilemezlik kararları vereceğine dair bir prensibi bulunduğunu söyleyebiliriz.

Bu konuda en çok kabul edilemezlik kararı verilen şikâyetlerden ikinci grubu makul sürede yargılama hakkına ilişkin şikâyetler oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi hukuk mahkemeleri,⁴¹⁹ ceza mahkemeleri⁴²⁰ ve idari yargı mahkemelerinde⁴²¹ yapılan yargılamalarda geçen süreler hakkında diğer birtakım kriterleri de dikkate alarak yaptığı değerlendirmelerde başvuruçuların makul sürede yargılanma hakkı bakımından açık ve görünür bir ihlal saptanmadığına karar vermiştir.

⁴¹⁴ B. No. 2012/603, 20/2/2014, p. 49.

⁴¹⁵ Bkz. García Ruiz/İspanya, B. No. 30544/96, 21/1/1999, p. 26.

⁴¹⁶ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/3128, 18/11/2015, p. 44-48.

⁴¹⁷ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/6068, 18/11/2015, p. 76-95.

⁴¹⁸ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/9345, 7/7/2015, p. 41-46; B. No. 2013/7979, 11/11/2015, p. 19-24; B. No. 2014/4657, 25/6/2015, p. 37-41; B. No. 2014/634, 22/6/2015, p. 28-33; B. No. 2014/6873, 22/6/2015, p. 28-33; B. No. 2013/2751, 16/4/2015, p. 55-58.

⁴¹⁹ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/1780, 20/3/2014, p. 45-57; B. No. 2013/252, 26/6/2014, p. 24-35; B. No. 2013/9032, 5/11/2014, p. 18-27.

⁴²⁰ B. No. 2013/5278, 15/4/2014, p. 13-27; B. No. 2013/1764, 19/11/2014, p. 22-32; B. No. 2014/5897, 25/2/2015; B. No. 2013/6358, 4/11/2015, p. 50-59.

⁴²¹ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/1134, 16/5/2013, p. 20-23; B. No. 2014/1374, 17/11/2014; B. No. 2014/3146, 22/6/2015, p. 26-36.

Açık ve görünür bir ihlalin olmadığının tespitinin yoğun olarak yapıldığı bir diğer şikâyet grubunu ise silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkelerine yönelik şikâyetler oluşturmaktadır. Bu ilkelerin ihlal edildiği iddialarının ileri sürüldüğü hukuk yargılamaları,⁴²² ceza yargılamaları⁴²³ ve idari yargı yargılamalarını⁴²⁴ inceleyen Mahkeme, başvuruçuların ilgili kısımlarının kabul edilemez olduğuna karar vermiştir. Bu bakımdan somut başvuruda silahların eşitliği ilkesi ve çelişmeli yargılama ilkesi bakımından açık bir ihlalin bulunmadığının tespit edilmesi halinde açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verildiği söylenebilir. Ayrıca çelişmeli yargılama ilkesi ile olan bağlantısı bakımından şu hususa da değinmekte fayda vardır: Açık ve görünür bir ihlalin olmadığının tespit edildiği başvurulara bir başka örnek de yüksek mahkemelerde çalışan tetkik hâkimlerinin görüşünün davanın taraflarına iletilmemesi şikâyeti gösterilebilir. Tetkik hâkimleri, daire başkanı tarafından verilen dava dosyalarının ilk incelemelerini yapar ve hazırladığı yazılı veya sözlü raporu daire başkanı veya üyelerine sunar. Dolayısıyla dava dosyası hakkında karar verecek heyet ile birlikte çalışır ve heyet adına inceleme yaparak rapor hazırlarlar. Anayasa Mahkemesi tetkik hâkimlerinin görüşünün/raporunun davanın taraflarına iletilmemesi şikâyetlerini bir ihlalin olmadığı açık olan şikâyetler kapsamında değerlendirmektedir.⁴²⁵

Açık ve görünür bir ihlalin olmadığının tespiti ile açıkça dayanaktan yoksun bulunan başvurularda son grubu ise bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikâyetler oluşturmaktadır. Bu kapsamda Askeri Yüksek İdare Mahkemesinin bağımsız ve tarafsız bir mahkeme olmadığına yönelik şikâyetler,⁴²⁶ hâkimlerin göreve başlamaları, stajları ve çalışma koşullarına yönelik şikâyetler,⁴²⁷ kanuni hâkim güvencesine yönelik şikâyetler,⁴²⁸ hâkimlerin davadan çekinmelerine yönelik şikâyetler,⁴²⁹ idari yargının yapısına ve kuruluşuna ilişkin şikâyetler⁴³⁰ Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmiş ve açıkça dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur. Bu

⁴²² Örnek olarak bkz. B. No. 2013/2116, 23/1/2014, p. 14-21. B. No. 2013/4424, 6/3/2014, p. 15-24; B. No. 2013/1780, 20/3/2014, p. 21-27; B. No. 2013/1401, 16/10/2014, p. 34-38.

⁴²³ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/2370, 11/12/2014, p. 27-36; B. No. 2014/10531, 30/12/2014, p. 33-37; B. No. 2014/12348, 22/1/2015; B. No. 2013/560, 16/4/2015, p. 34-44.

⁴²⁴ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/3054, 8/5/2014, p. 48-53; B. No. 2013/2625, 8/5/2014, p. 47-52; B. No. 2013/1134, 16/5/2013, p. 32-37.

⁴²⁵ B. No. 2013/5486, 4/12/2013, p. 60-65; B. No. 2013/769, 11/12/2014, p. 43-49; B. No. 2012/660, 7/11/2013, p. 42-48; B. No. 2012/574, 6/2/2014, p. 43-55; B. No. 2012/575, 8/5/2014, p. 43-55.

⁴²⁶ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/1134, 16/5/2013, p. 25-31.

⁴²⁷ B. No. 2013/5486, 4/12/2013, p. 37-52.

⁴²⁸ B. No. 2013/1586, 18/9/2013, p. 29-33; B. No. 2013/1780, 20/3/2014, p. 75-81; B. No. 2013/2568, 8/9/2014, p. 45-52; B. No. 2015/144, 14/7/2015, p. 67-81.

⁴²⁹ B. No. 2013/1780, 20/3/2014, p. 58-63.

⁴³⁰ B. No. 2013/6986, 5/11/2014, p. 75-89.

bakımdan Anayasa Mahkemesinin başvuruçuların bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkına yönelik müdahalenin bulunmadığı kanaatine varması halinde açık ve görünür bir ihlal bulunmadığı gerekçesi ile kabul edilemezlik kararları vereceğine dair bir prensibi bulunduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, özellikle adil yargılanma hakkının usuli güvencelerine yönelik şikâyetlerde Anayasa Mahkemesi yargılama süreci hakkındaki incelemesini yapmakta ve açık ve görünür bir ihlal tespit edilememesi halinde başvurunun ilgili kısmını kabul edilemez bulmaktadır. Bu bakımdan “açık ve görünür bir ihlalin olmadığı şikâyetler” kriterinin çoğunlukla adil yargılanma hakkına yönelik şikâyetlerde kullanıldığı sonucuna varılabilir.

Ayrıca şunu vurgulamak gerekir ki, açık ve görünür bir ihlalin olmaması durumu adil yargılanma hakkı dışındaki diğer hak ve özgürlüklerden kaynaklı da olabilir. Bu konuya örnek bir başvuruda⁴³¹ başvuruçunun personeli olduğu Jandarma Genel Komutanlığı, başvuruçunun TODAİE’de yüksek lisans yapması amacıyla talep ettiği ücretli izni kendisine vermemiştir. Başvurucu, programa katılımının uygun görülmeyle kendisine ücretli izin verilmemesi işleminin iptali için açtığı davada AYİM tarafından işlemin iptal edilmemesinin eğitim hakkının ihlali olduğunu iddia etmiştir. Anayasa Mahkemesi, kararında şu tespitlerde bulunmuştur:

“Anayasa’da yer alan eğitim ve öğrenim hakkı, kamu otoritelerine bireyin eğitim ve öğrenim almasını engellememe negatif ödevini yüklemekle birlikte Anayasa’da öngörülen ilköğretim dışında devletin tüm bireylere eğitim ve öğrenim sağlaması şeklinde pozitif bir ödev yüklememektedir. Devletin özellikle lisansüstü eğitim almak isteyen herkese bunu sağlama şeklinde pozitif bir ödevi bulunmamaktadır. Bu çerçevede kamu kurumlarının her personeline yüksek lisans ya da doktora eğitimi amacıyla ücretli izin verme yükümlülüğü yoktur. Kamu kurumlarının yürüttükleri hizmetin niteliği ve ihtiyaç duydukları nitelikli personel ihtiyacına göre bazı personeli çeşitli eğitimlere tabi tutma ya da yurt içi veya yurt dışı eğitim kurumlarında lisansüstü eğitim de dâhil olmak üzere ücretli veya ücretsiz görevlendirme konusunda takdir yetkisine sahip oldukları kuşkusuzdur.

⁴³¹ B. No. 2012/1334, 17/9/2013.

Başvurucu kurumundan izin almadan TODAİE’de yüksek lisans sınavına girerek sınavı kazanmış ve buna dayanarak kurumundan ücretli izin talep etmiştir. Kurum kendi eğitim planlamasını gerekçe göstererek izin talebini reddetmiştir. Bu durumda başvurunun eğitim hakkına kamu gücü kullanılarak doğrudan bir müdahalede bulunulmadığı, başvurunun eğitim hakkının başvurucaya ücretli izin verilmemesi işleminden dolayı olarak etkilendiği anlaşılmaktadır.”⁴³² Sonuç olarak da Mahkeme, başvurunun eğitim hakkının ihlali iddialarına ilişkin olarak bir ihlalin olmadığı açık olduğundan başvurunun eğitim hakkına yönelik iddiasını kabul edilemez bulmuştur.

Bu konuya örnek bir başka başvuruda⁴³³ ise başvuru, Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde sivil memur statüsünde çalıştığını, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığına naklen atanmak için yaptığı başvurunun bu Bakanlıkça kabul edilmesine rağmen, bağlı olduğu idarenin buna muvafakat etmediğini, söz konusu işlemin iptali istemiyle açtığı davanın da reddedildiğini, bu durumun kimsenin zorla çalıştırılmayacağı yasağı ile çalışma hakkı ve adil yargılanma hakkını ihlal ettiğini iddia etmiştir. Başvurunun zorla çalışma yasağına yönelik iddiası hakkında yapılan incelemede Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu kararına göre⁴³⁴ zorla çalıştırmadan söz edilebilmesi için, kişinin ceza tehdidi altında ve rızası bulunmaksızın çalıştırılması gerektiği; AİHM içtihatlarına göre⁴³⁵ de bir eylemin zorla çalıştırma veya zorunlu çalışma sayılabilmesi için: 1) Kişinin işi kendi iradesine aykırı olarak yapması, 2) İş yapma yükümlülüğünün “haksız” veya “baskıcı” olması veya yapılmasının katlanılmaz sıkıntılara yol açması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca kişinin bu işi önceden rızasıyla yapıp yapmadığının, bir kuruma isteyerek girip girmediğinin, normal yurttaşlık veya mesleki yükümlülüğünün bir parçası olan bir hizmeti ifa edip etmediğinin de dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Yukarıda belirtilen içtihatlar ışığında başvurunun çalışmış olduğu kuruma isteğiyle girdiği ve burada kalmasının bir tehdit ya da baskı sonucu olmadığı kanaatine varılmış ve başvurunun naklen başka kuruma atanmasına muvafakat verilmemiş olmasının Anayasa ve AİHS bağlamında zorla çalıştırma olarak nitelendirilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla, başvurunun zorla çalıştırma yasağının ihlal edildiği iddiası açıkça dayanaktan

⁴³² B. No. 2012/1334, 17/9/2013, p. 29-30.

⁴³³ B. No. 2013/1613, 2/10/2013.

⁴³⁴ Kararın detayları için bkz. AYM E.2011/150, K.2013/30, 14/2/2013.

⁴³⁵ Kararların detayları için bkz. Van Der Mussele/Belçika, B. No. 8919/80, 23/11/1983, p. 32-41; Karlheinz Schmidt/Almanya, B. No. 13580/88, 18/7/1994; Zarb Adami/Malta, B. No. 17209/02, 20/6/2006.

yoksun olması nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.⁴³⁶ Anayasa Mahkemesi bu kararda zorla çalıştırma yasağı bakımından açık ve görülür bir ihlal olmadığına açıkça vurgu yapmamakla birlikte temelde başvurucunun iddiasını bu nedenden dolayı kabul edilemez bulunduğunu söyleyebiliriz.

3.1.3. Kanıtlanamamış şikâyetler

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un "Bireysel başvuru usulü" kenar başlıklı 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasında "*Başvuru dilekçesinde başvurucunun ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir.*" hükmü yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün bireysel başvuruların içeriğini düzenleyen "Bireysel başvuru formu ve ekleri" başlıklı 59. maddesinin ilgili bölümü şöyledir:

"(2) Başvuru formunda aşağıdaki hususlar yer alır:

...

d) *Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.*

e) *Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanakları.*"

Ayrıca İçtüzük'ün "Formun ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkeler" başlıklı 60. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkralarında "(1) *Başvuru formu, İçtüzüğün 59 uncu maddesine uygun olarak düzenlenir ve aynı maddede belirtilen belgeler ya da onaylı örnekleri başvuru formuna eklenir. (2) Başvuru formu okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanır...*" hükmü yer almaktadır.

⁴³⁶ B. No. 2013/1613, 2/10/2013, p. 26-29.

Bireysel başvuru konusu olaylarla ilgili deliller sunmak suretiyle olaylar hakkındaki iddialarını ve dayanılan bir Anayasa hükmünün hangi nedenlerle ihlal edildiğine dair açıklamalarda bulunarak hukuki iddialarını kanıtlama yükümlülüğü kural olarak⁴³⁷ başvurucuya düşmektedir.⁴³⁸ İddialara ilişkin ya hiçbir delil sunulmayan ya da dikkate almaya değer deliller içermeyen başvuruların incelenmesi, gerçekten incelenmeye değer başvuruların geriye bırakılmasına yol açabileceği için bu tip başvurular kanıtlanmamış şikâyet kapsamında kabul edilemezlik testine tabi tutulabilir.⁴³⁹

Şikâyetin kanıtlanması gereği hususunu “ taraflarca getirilme ilkesi” kapsamında ele alınması mümkündür.⁴⁴⁰ Bu ilkenin bir yansıması olarak başvurucular maddi olaylara dair, hangi hakkın ihlal edildiğine ilişkin iddialarına ve bunlar hakkındaki gerekçelerine dair özlü açıklamalarda bulunma ve ilgili her türlü belgeyi sunmak zorundadırlar.

AİHM tarafından bir kabul edilemezlik kriteri olarak uygulanan kanıtlanamamış şikâyetler AİHM uygulamasında özellikle iki tür durumda kendini gösterir⁴⁴¹;

- Başvurucunun Sözleşme’deki bir veya bir kaç maddeye sadece atıfta bulunup bu maddelerin nasıl ihlal edildiğine ilişkin bir açıklamada bulunmaması durumu (ama bu iddiaların davadaki olaylardan açıkça anlaşılamıyor olması gerekir),
- Başvurucunun iddialarını desteklemek için özellikle ulusal mahkemelerin veya diğer makamların kararları gibi belge delilleri sunmayı ihmal etmesi veya sunmayı reddetmesi durumu. Fakat başvurucunun delil sunmasını engelleyen durumun kendisinin kontrolü dışında, örneğin cezaevi yetkililerinin cezaevi dosyasından bazı belgeleri Mahkeme’ye göndermemeleri gibi bir durumdan kaynaklanması halinde bu durum istisna teşkil edecektir.

⁴³⁷ Bireysel başvuruya ilişkin ispat külfeti kural olarak başvurucuya ait olmakla birlikte bu durumun bazı istisnaları vardır. Örneğin, AİHM, devletin gözetimi altında bulunan kişilerin fiziksel veya ruhsal sağlığında meydana gelen kötüleşmeler konusunda devletin sorumlu olmayacağı noktasındaki ispat külfetini davalı devlete yüklemektedir. Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancaktar, O., Önok, R. M. (2001). *İnsan Hakları El Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları, s. 158.

⁴³⁸ Durmaz, *a.g.m.*, 2013, s.237.

⁴³⁹ Algan, *a.g.m.*, 2014.

⁴⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan, *a.g.m.*, 2013-A, s. 2, 11, 12.

⁴⁴¹ Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 376.

Anayasa Mahkemesi de kanıtlanamamış şikâyet kriterini bu iki tür kapsamında uygulamaktadır. Başvurucunun hak ihlali iddiasını soyut açıklamalara dayandırması, iddiasını kanıtlama yükümlülüğünü yerine getirmediğine işaret etmektedir.

Kanıtlanamamış şikâyetin bu ilk türüne örnek bir başvuruda⁴⁴² başvurucular açtıkları tam yargı davasının reddedilmesi nedeniyle Anayasa'nın 2., 5., 10., 11., 17., 19., 35. ve 125. maddelerinde düzenlenen haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, başvuruya konu ihlal iddiasıyla ilgili deliller sunarak olaya ilişkin iddialarını ve hangi Anayasa hükmünün ihlal edildiğine ilişkin açıklamalarda bulunmak suretiyle hukuki iddialarını kanıtlama yükümlülüğü başvuruculara ait olmasına rağmen başvurucular tarafından soyut şekilde birtakım Anayasa hükümlerine atıfta bulunulmakla birlikte, belirtilen hükümlerin nasıl ihlal edildiğine ilişkin bir açıklama ve kanıtlamada bulunulmadığını belirterek başvurunun ilgili kısmını kabul edilemez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda başvurucuların başvurularını takip etme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüğün bir gereği olarak başvuru formu titizlikle doldurulmalı, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olaylar gösterilmeli, başvuruyu aydınlatacak ve hükmün esasını etkileyecek argümanları destekleyici tüm belgeler başvuru dilekçesine eklenmelidir. Şayet bir belge elde edilememişse bunun da nedenleri açıklanmalıdır.⁴⁴³ Kanıtlanamamış şikâyetlerin ikinci türünü oluşturan “delillerin sunulması” da görüldüğü üzere Mahkemece ilkesel olarak kabul edilmiştir. Bu konuya örnek bir başvuruda⁴⁴⁴ başvuru, temsilcisi olduğu TÜM-BEL-SEN tarafından düzenlenen etkinliğe katıldığı gerekçesiyle hakkında göreve gelmeme nedeniyle disiplin cezası verildiğini ve buna bağlı olarak sosyal denge tazminatının bir ay süreyle ödenmediğini, Belediye tarafından yapılan bu ödemediye yararlanmak için BEM-BİR-SEN üyesi olmaya zorlandığını, başka bir sendika üyesi olduğu gerekçesiyle uyarma cezası aldığını, Belediye ile BEM-BİR-SEN arasında imzalanan sosyal denge sözleşmesinde yer alan uyarma disiplin cezası alan çalışana bir ay süreyle sosyal denge yardımı yapılmamasına ilişkin hükmün sendikaların bağımsızlığı ilkesi ile bağdaşmadığını belirterek sendikaya üye olma özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, başvuru temsilcisi olduğu TÜM-BEL-SEN tarafından 14/12/2006 tarihinde düzenlendiği iddia edilen etkinliğe katıldığına ve bu nedenle disiplin

⁴⁴² B. No. 2013/5644, 17/11/2014, p. 27-29.

⁴⁴³ B. No. 2013/276, 9/1/2014, p. 26.

⁴⁴⁴ B. No. 2013/5549, 21/5/2015, p. 41-57.

cezası aldığına, disiplin cezası aldığı tarihte ulusal hukukta yer alan herhangi bir başvuru yoluna müracaat edilip edilmediğine ilişkin belgelerin sunulmadığı, herhangi bir bilgi ve belgenin ilgililerden istenmesi için Anayasa Mahkemesinden de bu yönde bir talepte bulunulmadığı gerekçesi ile başvuru tarafından ileri sürülen ihlal iddialarının başvuru tarafından kanıtlanmamış olması nedeniyle başvurunun sendikaya üye olma özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasını kabul edilemez bulmuştur.

Ayrıca şu hususu da belirtmekte yarar var ki ihlal iddiasına konu olayla ilgisi bulunmayan bilgi ve belgelerin sunulması da başvurunun şikâyetinin kanıtlanamamış şikâyetin bu ikinci türü olarak değerlendirilmesi ve kabul edilemez bulunması sonucunu ortaya çıkarır. Yargıtayın yerleşik içtihadına aykırı karar verilmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlali iddiasının ileri sürdüğü bir başvuruda⁴⁴⁵ Mahkeme, başvurunun, ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü Sincan Tüketici Mahkemesindeki dava dosyası ile yerel mahkeme kararının Yargıtayın yerleşik içtihatlarına aykırı olduğu yönündeki iddiasına dayanak teşkil ettiği belirtilen Yargıtay kararını incelemiş, ilgili kararın başvurunun dava dosyası ile ilgisini tespit edememiştir ve kanıtlanamamış şikâyet kapsamında başvurunun iddiasını kabul edilemez bulmuştur.

Başvurunun kanıtlanamamış şikâyet kapsamında kabul edilemez bulunmaması için başvuru formunda gerekli açıklamaların yapılması ve formun eklerinde başvurunun iddialarını destekleyici belgelerin sunulması gerekmektedir. Başvurunun iddialarını dayandırdığı belgelerden bir bölümü, başvurunun kendi kusurundan kaynaklı olmayan nedenlerden dolayı (örneğin tutuklu ya da hükümlü olan başvurunun birtakım belgelere erişememesi ya da erişmesinin engellenmesi gibi) sunulamamışsa bu durum başvuru formunda açıklanmalıdır. Nitekim İçtüzük'ün 59. maddesinin 4. fıkrasında bu duruma *“Başvurucu ihlal iddiasına dayanak gösterdiği üçüncü fıkradaki belgelere herhangi bir nedenle erişememesi hâlinde bunun gerekçelerini belirtir. Mahkeme gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri **resen toplar.**”* hükmü ile işaret edilmiştir. Hükümden de anlaşılacağı üzere anılan durumun varlığı halinde bireysel başvurunun incelenmesine devam edilebilmesi için bu belgelerin varlığı gerekli görüldüğü takdirde Anayasa Mahkemesi bu belgeleri toplamakla görevlidir. Başvurunun ikna edici açıklamaları yapması, erişemediği

⁴⁴⁵ B. No. 2014/2710, 10/3/2015, p. 31-43. Benzer yöndeki bir başka karar için bkz. B. No. 2014/1500, 22/6/2015, p. 27-39.

belgelerin neler olduğunu yeterince açıklıkta belirtmesi ve gerekirse bu belgelere ulaşamama nedenine ilişkin gerekli diğer bilgi ve belgeleri de sunmasına bağlı olarak Mahkeme, tüm makamlardan söz konusu belgeleri elde etmek için gerekli işlemleri yapacaktır.⁴⁴⁶

Anayasa Mahkemesi tarafından kanıtlanamamış şikâyetler kapsamında kabul edilemez bulunan başvuruların çoğunluğunu eşitlik ilkesine yönelik şikâyetler oluşturmaktadır. Mahkemeye göre, eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için, ihlal iddiasının, kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda hangi temele dayalı olarak ayrımcılığa maruz kaldığını göstermesi gerekir. Başvurucunun iddiasının ciddiye alınabilmesi için başvurucunun kendisiyle benzer durumdaki başka kişilere yapılan muamele ile kendisine yapılan muamele arasında bir farklılığın bulunduğunu ve bu farklılığın meşru bir temeli olmaksızın ırk, renk, cinsiyet, din, dil vb. ayrımcı bir nedene dayandığını makul delillerle ortaya koyması gerekir. Bu hususun ortaya konulamadığı hallerde başvurucuların şikâyeti kanıtlanamamış şikâyetler kapsamında değerlendirilerek kabul edilemez bulunmaktadır.⁴⁴⁷

Anayasa Mahkemesince kanıtlanamamış şikâyet kapsamında kabul edilemez bulunan şikâyetlerden bir diğeri de Anayasa'nın 40. maddesinde güvence altına alınan etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine ilişkin iddialardır. Bu başvurularda başvurucular tarafından soyut şekilde etkili başvuru hakkının ihlal edildiği ileri sürülmekle birlikte bu hakkın nasıl ihlal

⁴⁴⁶ İçtüzük'ün 70. maddesinde şu hüküm yer almaktadır:

“(1) Mahkeme, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle **doğrudan yazışır, bilgi ve belge ister, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceler, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.**

...
(3) Mahkeme, başvurucu ya da kamu otoritesinin, istenen bilgi ya da belgeyi sunmaktan kaçındığı ya da bir delili gizlediği yahut her ne suretle olursa olsun davet edildiği hâlde yargılamaya etkili bir şekilde katılmadığı kanaatine varırsa, bu durumdan gerekli sonuçları çıkararak kararını verir.”

Bu hükümden de anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesinin gerekli bilgi ve belgeleri toplama yetkisi mevcut olup bunların sunulmasından imtina edilmesi halinde Mahkeme bu kaçınmadan birtakım sonuçlara ulaşabilecektir.

⁴⁴⁷ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/514, 2/10/2013, p. 42-47; B. No. 2013/1123, 2/10/2013; B. No. 2012/650, 5/12/2013, p. 23-25; B. No. 2012/1269, 8/5/2014, p. 32-41; B. No. 2013/2263, 26/6/2014, p. 18-20; B. No. 2013/2744, 16/7/2014, p. 38-44; B. No. 2013/997, 15/10/2014, p. 39-46; B. No. 2013/6363, 16/10/2014, p.31-34; B. No. 2013/7527, 17/11/2014, p. 37-40; B. No. 2013/2202, 20.11.2014, p. 24-30; B. No. 2013/6217, 26/2/2015, p. 22-28; B. No. 2013/433, 25/3/2015, p. 16-22; B. No. 2013/1202, 25/3/2015, p. 64-69; B. No. 2014/5909, 25/3/2015, p. 30-38; B. No. 2014/1026, 20/5/2015, p. 25-31; B. No. 2013/1125, 25/6/2015, p. 78-86; B. No. 2013/2351, 16/9/2015, p. 33-37; B. No. 2013/1655, 4/11/2015, p. 81-86; B. No. 2013/2841, 4/11/2015, p. 19-26.

edildiğine ilişkin bir açıklama ve kanıtlamada bulunulmadığı gerekçesi ile başvuruların ilgili kısımları kabul edilemez bulunmuştur.⁴⁴⁸

Yukarıda belirtilenler dışında Mahkeme ayrıca, emniyetteki ifadesini işkence ve kötü muamele altında alındığı,⁴⁴⁹ yargılama sürecinde hâkimlere noter vasıtasıyla gönderdiği ihtarnameler nedeniyle maddi ve manevi baskı gördüğü,⁴⁵⁰ bir yayın kuruluşunun haber bültenlerinde hakkında çıkan ve internet sitesinde yayınlanan haberlerin kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğu,⁴⁵¹ duruşmalarda savunmasını Kürtçe olarak yapma talebinin reddedildiğini, ayrıca gizli tanığın duruşmada dinlenmediği,⁴⁵² başvuruya konu kararları veren İlk Derece Mahkemesinin ve Yargıtay ilgili dairesinin bağımsız ve tarafsız olmadığı,⁴⁵³ hakkındaki kesinleşmiş mahkûmiyet kararlarının infazı sırasında hata yapıldığı,⁴⁵⁴ hükmün tarafsız olmayan bilirkişi raporuna dayandırıldığı⁴⁵⁵ iddiaları hakkında da somut başvuruların şartları dâhilinde incelemelerde bulunarak başvuru sahiplerinin iddialarını kanıtlanamamış şikâyet kapsamında kabul edilemez bulmuştur.

3.1.4. Karmaşık ve zorlama şikâyetler

AIHM, başvuru sahibi tarafından şikâyet edilen maddi olayların veya sunmak istenen haksızlıkların anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar çok karmaşık olan şikâyetleri açıkça dayanaktan yoksun bularak reddetmektedir. Aynı şey, zorlama şikâyetler, yani objektif olarak imkânsız, açıkça uydurulmuş veya açıkça sağduyuya aykırı olaylarla ilgili şikâyetler için de geçerlidir. Böyle durumlarda, hukuk öğrenimi olmayan ortalama bir kimse için Sözleşme’ye ilişkin bir ihlal bulunmadığı görüntüsü aşîkârdır.⁴⁵⁶

6216 sayılı Kanun’un “Bireysel başvuru usulü” kenar başlıklı 47. maddesinin (3) numaralı fıkrasında “*Başvuru dilekçesinde başvuru sahibinin ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve*

⁴⁴⁸ Örnek olarak bkz. B. No. 2013/2103, 14/1/2014, p. 37-40; B. No. 2013/5718, 20/3/2014, p. 32-35; B. No. 2013/1280, 28/5/2014, p. 48-51; B. No. 2013/2030, 26/6/2014, p. 31-34; B. No. 2013/6585, 18/9/2014, p. 25-28; B. No. 2013/6581, 25/2/2015, p. 24-27; B. No. 2013/9089, 8/9/2015, p. 20-25.

⁴⁴⁹ B. No. 2013/394, 6/3/2014, p. 24-31.

⁴⁵⁰ B. No. 2013/1780, 20/3/2014, p.82-83.

⁴⁵¹ B. No. 2013/1075, 30/6/2014.

⁴⁵² B. No. 2013/4187, 30/6/2014.

⁴⁵³ B. No. 2013/5574, 30/6/2014, p. 25-35.

⁴⁵⁴ B. No. 2014/1397, 30/6/2014.

⁴⁵⁵ B. No. 2013/1664, 16/7/2014, p. 26-44.

⁴⁵⁶ AIHM Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 377.

özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın **belirtilmesi gerekir.**” hükmü ve aynı Kanun’un “Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi” kenar başlıklı 48. maddesinin (1) numaralı fıkrasında “Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47 nci maddelerde **öngörülen şartların taşınması gerekir.**” hükmü yer almaktadır.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün bireysel başvuruların içeriğini düzenleyen “Bireysel başvuru formu ve ekleri” başlıklı 59. maddesinin ilgili bölümü ise şöyledir:

“(2) Başvuru formunda aşağıdaki hususlar **yer alır:**

...

ç) Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair **olayların tarih sırasına göre özeti.**

d) Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin **gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.**

e) Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği **iddiasının dayanakları.**

f) Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin **aşamalar.**

...

h) Başvurucunun **talepleri.**”

İçtüzük’ün “Formun ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkeler” başlıklı 60. maddesinin 2. fıkrasında ise “Başvuru formu **okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir** şekilde hazırlanır.” hükmü öngörülmüştür.

Yukarıda belirtilen hükümlerden anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesi de AİHM uygulaması ile benzer bir yol izleyerek başvuru usulüne uygun olmayan, başvuru formu ve eklerinin taşınması gereken nitelikleri haiz bulunmayan, okunaklı ve özlü bilgiler içermeyen; yani karmaşık veya zorlama şikâyet türünden başvuruları kabul edilemez bulunacaktır.

Bu konuda kısmen örnek olarak kabul edilebilecek bir başvuruda başvuru hakkındaki kesinleşmiş mahkûmiyet kararlarının infazı sırasında hata yapıldığını ve daha

uzun süre cezaevinde kalacağını bu sebeple anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi, kanıtlanamamış şikâyetle ilişkin ilkelerine göre inceleme yapmanın yanı sıra başvuruçunun şikâyetlerini, şikâyet ettiği maddi olayların ve Anayasa Mahkemesine sunmak istediği haksızlıkların anlaşılmasını objektif olarak imkânsız kılacak kadar karmaşık bir şekilde dile getirdiğini belirtmiş⁴⁵⁷ ve sonuç olarak başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Bu karar dışında Bölümlerce karmaşık ve zorlama şikâyetler kapsamında tespitlerin yapıldığı ve başvurunun iddialarının kabul edilemez bulunduğu bir karar mevcut değildir.

3.2. Başvurunun Anayasal Açıdan Önem Taşımaması ve Önemli Bir Zararın Bulunmaması

Başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması kriteri bağlamında bugüne kadar Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş bir kabul edilemezlik kararı mevcut olmadığından ve bu kriterin önemine binaen kriterin bireysel başvuru alemine giriş serüveni dikkate alınarak Federal Almanya Anayasa Mahkemesi, İspanya Anayasa Mahkemesi ve AİHM uygulamasının incelenmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bu bakımdan kriterin mevzuatımızda düzenlenme şeklinin teorik açıdan incelenmesi akabinde kriterin, anılan mahkemelerin uygulamalarında yer edinmesi ele alınacaktır.

3.2.1. Genel olarak başvurunun anayasal açıdan önem taşımaması ve önemli bir zararın bulunmaması kriteri

6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin 2. fıkrası uyarınca *“Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve esas hakkında karar verilmesini gerektirmeyen ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvuruları reddedebilir.”*

Bu hükme göre, bir başvuru diğer bütün kabul edilebilirlik kriterlerini (usule ilişkin, mahkemenin yetkisine ilişkin ve esasa ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri) karşılasa⁴⁵⁸ ve

⁴⁵⁷ B. No. 2014/1397, 30/6/2014, p. 26.

⁴⁵⁸ Nitekim anılan hükme ilişkin madde gerekçesinde *“Başvurunun kabul edilebilirliğine ilişkin yukarıda sayılan şartların yanında, ...”* ifadesine yer verilmiştir.

dahası başvuruçunun temel hak ve özgürlüklerine yönelik bir ihlalin varlığına dair işaretler bulunsa dahi başvuru, bu kabul edilemezlik nedenini taşıyorsa Anayasa Mahkemesi başvuruyu kabul edilemez bulabilecektir.

Hükmü incelediğimizde “*Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan*” (Anayasal önem kriteri) **ve** “*başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı*” başvuruların (önemli zarar kriteri) kabul edilemezliğine karar verilebileceğine işaret etmektedir.

Bu iki kriteri birbirine “ve” bağlacı ile bağlandığına dikkat ettiğimizde maddede belirtilen koşulların kümülatif nitelikte olduğu, Mahkemenin kabul edilemezlik kararı verebilmesi için hem başvurunun anayasal açıdan önem taşıması hem de başvuruçunun önemli bir zarara uğramamış olması gerektiği sonucuna ulaşmaktayız. Diğer bir ifadeyle bir başvuru anayasal açıdan önem taşımıyorsa ve fakat başvuruçunun temel hak ve özgürlüklerine yapılan müdahale ile önemli bir zararı ortaya çıkarıyor ise Anayasa Mahkemesi kabul edilemezlik kararı veremeyecektir. Benzer şekilde somut olayda başvuruçunun zararı önemsiz olmasına rağmen başvuru anayasal açıdan önem taşıyorsa ise Anayasa Mahkemesi başvuruyu incelenmeye devam edecektir. Nitekim madde gerekçesindeki “... *Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan başvuruların, başvuranın önemli bir zarara uğramaması hâlinde Mahkeme tarafından incelenmeksizin reddedilebilmesi öngörülmüştür.*” şeklindeki ifade de tespitimizi doğrular niteliktedir.

Bu düzenlemede kabul edilebilirlik kriterlerinin iki misyonu arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Hüküm, bireysel başvurunun objektif yönüne ağırlık vermekle beraber sübjektif yönünü de ihmal etmemek düşüncesindedir. Başka bir anlatımla kanun koyucu bireysel başvurunun bireysel temel hak ve özgürlükleri koruma misyonunu da ihmal etmek istememiştir. Hüküm, iş yükü sorunu ile başa çıkabilmek için bireysel başvuruya biraz daha objektif nitelik kazandırmış, ama bireylerin haklarının korunması yönünü de ihmal etmemiştir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ Sağlam, M. (2013), Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri. Musa Sağlam, Serdar Gülenler, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, s. 334-335.

6216 sayılı Kanun ile belirlenen bu kabul edilebilirlik kriterlerinin iki farklı işlevi yerine getirmesinin beklendiği söylenebilir. Bir yandan somut olay bağlamında ortaya çıkan gerçek hak ve özgürlük ihlallerinin tespiti ve giderilmesi ve dolayısıyla Mahkemenin mümkün olduğu ölçüde başvuruculara açılması düşüncesi vardır. Diğer yandan ise Mahkemenin oldukça yüksek seyreden başvurular nedeniyle işleyemez hale gelmesinin önüne geçilmesi hedefi de vardır. Gerçekte kabul edilebilirlik kriterleri hususundaki temel tartışma bu iki husustan hangisine ağırlık verileceği üzerindedir. Son zamanlarda özellikle başarılı anayasa mahkemelerinin ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin deneyimleri bize ikincisinin ağırlık kazandığını göstermektedir.⁴⁶⁰

Bir görüşe göre,⁴⁶¹ Anayasa Mahkemesinin 23 eylül 2012 tarihinden bu güne kadar geçen kısa serüveninde maruz kaldığı ağır iş yükünün çözümü ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin nisbeten daha nitelikli başvuruların daha hızlı ve etkin bir şekilde ele alınabilmesi için anayasal önem ve önemli bir zararın bulunmaması kriteri birleşik bir şart olmaktan çıkarılmalı ve hem anayasal önem hem de başvurunun önemli bir zararının bulunmaması bireysel başvuruların kabul edilemez nitelikte bulunması için ayrı birer kriter olarak değerlendirilmelidir.

Bununla beraber, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımama kabul edilemezlik kararı verilebilmesi için yeterli değildir. Önem taşımama ile birlikte başvurunun önemli bir zarara uğramadığı da belirlenmiş olmalıdır. Aynı şekilde başvuranın önemli bir zarara uğramamış olması hali de tek başına kabul edilemezlik kararı verilebilmesi için yeterli olmaz. Bunun yanında anayasal uygulama ve yorumlama veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımama şartının da gerçekleşmesi gerekir. Öte yandan her iki şart gerçekleşse dahi, Anayasa Mahkemesi, kabul edilemezlik kararı vermek zorunda değildir. 6216 sayılı kanunun 48. maddesinin 2. fıkrasında geçen “*verebilir*” ifadesi bunu anlatmaktadır.⁴⁶²

Bu kabul edilemezlik nedeninin içeriğinde yer alan iki koşulu tek tek inceleyecek olursak:

⁴⁶⁰ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 333-334.

⁴⁶¹ Altınsoy, *a.g.e.*, 2015, s. 165-166.

⁴⁶² Aydın, *a.g.e.*, 2014.

3.2.1.1. Anayasal önem kavramı

Anayasal önem kriteri anayasa mahkemeleri tarafından bireysel başvuruların yürürlüğe girmesinden sonra ortaya çıkan pratik bir ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Bireysel başvuru, uygulandığı ülkelerde yoğun bir ilgi ve itibar görmüştür. Bu nedenle anayasa mahkemeleri bu yoğun başvurularla baş edemez hale gelmiş ve adeta kilitlenmiştir. Bu durum ise mahkemelerin daha önemli hukuki meseleler üzerine odaklanmasını engellemiştir. Kaldı ki bu ağır iş yüküne sebep olan bireysel başvuruların çok büyük çoğunluğu da anayasa mahkemelerinin daha önce karar verip temel ilkeleri belirlediği konulara ilişkindir. Anayasa mahkemelerinin yerleşmiş içtihatları karşısında aynı konunun tekrar eden başvurularla incelemeye sunulmasını önleme çabası anlaşılabilir bir kaygıyı barındırmaktadır. Bu nedenle bu tür bir iş yükü sorunuyla karşı karşıya kalan ülkelerden bazıları içtihadî yolla bazıları ise yeni getirilen düzenlemelerle birtakım ek şartlara, filtre mekanizmalarına, başvurma ihtiyacı hissetmişlerdir.⁴⁶³ Ortaya çıkan ağır iş yükünün altından kalkabilmek adına bireysel başvuruların incelenmesinde anayasal önem kriterine önemli bir işlev yüklenmiştir.

Anayasal önem kriteri, bireysel başvurunun ikincil koruma olmasında, temel hakları korumada esas görevin genel mahkemelere ait olduğu fikrinde dayanağını bulmaktadır. Bir meselede ortaya çıkan sorunun çözümü için doğrudan anayasa mahkemelerine başvurma zorunluluğunun ortaya çıkmamasını ifade eder. Bu kritere göre, anayasa mahkemeleri belli bir konuda kararını vermiş ve istikrarlı bir içtihat oluşturmuş ise diğer yargı mercilerinin buna uygun şekilde hareket ederek önlerindeki somut olayları çözmeleri gerekir. Başka bir anlatımla, diğer yargı mercilerinin anayasa ve anayasa mahkemesi kararına bakarak bir olayı anayasaya uygun olarak çözme imkânı olduğunda anayasa mahkemelerinin devreye girmemesi gerekmektedir.⁴⁶⁴

Bireysel başvurunun sübjektif ve objektif olmak üzere iki temel işlevi vardır: Sübjektif işlevi, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin anayasa yargısı yoluyla korunması; objektif işlevi ise, hukuk düzeninin korunması ve anayasa yargısı içtihatlarının geliştirilmesi olmaktadır.⁴⁶⁵ Bireysel başvurunun sübjektif işlevi bireyin hakkına yönelik ihlalin ortadan kaldırılarak bireysel adaletin tesis edilmesini sağlarken, objektif işlevi ise Anayasa Mahkemesinin

⁴⁶³ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 336.

⁴⁶⁴ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 336.

⁴⁶⁵ Kılınç, *a.g.m.*, 2008, s. 26.

bireysel başvuruları incelerken ortaya koyduğu anayasal yorum ile ülke çapında bir anayasal adalet sistemi kurulmasına hizmet etmektedir. Bu işlevlerin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması mümkün değildir ve her iki işlev de aynı anda gerçekleşmektedir.⁴⁶⁶ Anayasal önem kavramı bireysel başvurunun daha çok objektif işleviyle ilgili bir meseledir. Bireysel başvurunun objektif işlevine ağırlık verilen bir sistemde asıl amaç anayasa mahkemesinin yorumuyla oluşan anayasal sistemin ülke çapında uygulanması olduğundan ve anayasa mahkemesinin bir hak ve özgürlüğün ihlal edildiğini tespit etmesi üzerine yasama, yürütme ve yargı organları bu ihlalin yeniden meydana gelmemesi için gereken önlemleri alacağından, mahkemenin benzer olaylara tek tek bakması gerekmeyecektir.⁴⁶⁷

Sağlam’a göre,⁴⁶⁸ her bireye hakkının verilmesini hedefleyen başlangıçtaki amaç değişmiş, işleyişin daha etkin olduğu ve yargının dikkati çeken hususların karara bağlanması gerektiği noktasına gelinmiştir. Anayasal önem reformu, bireysel başvuruyu da anayasal önemin gerçekleştirilmesi amacına yönlendirmektedir. Mahkemenin “*De minimis non curat praetor*” (praetor, küçük işlerle uğraşmaz) kuralını uygulaması, esaslı başvurular üzerinde yoğunlaşması gündeme geldiğinde ister istemez bireysel başvurunun objektif niteliği üzerinde durulması gerekir. Bu durum aslında bir anlamda anayasa mahkemesinin de kendi esas görevine dönmesidir: anayasanın yorumlanması ve anayasa hukukunun gelişimi.

Anayasa Mahkemesinin, maruz kaldığı ağır iş yükünün altından kalkabilmesi noktasında etkin bir çözüm önerisi olarak bireysel başvurunun objektif yönü ön plana çıkarılarak temel hak ve özgürlüklerin birey bazında ayrı ayrı korunmasındansa anayasal bazda ve ilkesel olarak korunması önerilebilir. Böyle bir yaklaşım Anayasa Mahkemesini, salt olarak bireysel başvuru konusunda mağduriyetlerin giderildiği bir yol olma perspektifinden çıkarıp, daha çok temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapısal sorunların giderilmesine ve insan hakları standartlarının yükseltilmesine hizmet eden bir kurum haline dönüştürecektir.⁴⁶⁹ Fakat bu çözüm önerisinin bireysel başvuruların tümüne yansıtılarak uygulanması kanımızca doğru olmayacaktır. Bireysel başvuruların objektif yönü dikkate alındığında bu öneri hem amaçsal hem de işlevsel kolaylık sağlamakla birlikte bireysel başvuruların sübjektif yönü de göz ardı

⁴⁶⁶ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 213.

⁴⁶⁷ Atasoy, *a.g.e.*, 2014, s. 213.

⁴⁶⁸ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 337-338.

⁴⁶⁹ Altınsoy, *a.g.e.*, 2015, s. 165.

edilmemelidir. Dolayısıyla idari ya da yargısal pratiklerden kaynaklı olan ve sıklıkla başvuru konusu yapılan şikâyetler açısından bu çözüm önerisinin uygulanması ile yetinilmelidir.

Anayasa mahkemeleri, son dönemlerde yapılan reformlarla, “*hakların (koruyucu) hâkimi*” olmaktan “*hukukun (ne olduğunu ifade eden) hâkimi*” olma pozisyonuna doğru evrilmektedir. Bu anlamda, aşağıda daha ayrıntılı ele alınacağı üzere, 1993 yılında Federal Alman Anayasa Mahkemesinde yaşanan reformun bir benzeri 2007 yılında İspanya Anayasa Mahkemesi için de gerçekleştirilmiş, anayasa mahkemeleri bireysel başvurularda kamu gücü faaliyetleri karşısında tek tek bireylerin hak ve özgürlüklerinin koruyucusu olmaktan daha çok anayasanın korunması hususu üzerinde durmuşlardır. Mahkemelerin varlığını ve etkinliğini devam ettirme adına sübjektif hakları koruma misyonu ikincil konuma geçmiştir. Benzer bir gelişme 2004 yılında 14 No.lu Protokol’ün yürürlüğe girmesi ile beraber AİHM açısından da yaşanmıştır. Bu reformlarla anayasa mahkemeleri iş yüklerinin bir kısmından kurtulmuş, esaslı başvurular üzerine yoğunlaşmış ve özel anayasal önem içeren başvurulara odaklanmışlardır. Böylece anayasa mahkemeleri başvurunun anayasal düzeyde bir sorunu içerip içermediği hususunda bir değerlendirme yapmaktadırlar.⁴⁷⁰

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi, İspanyol Anayasa Mahkemesi ve AİHM örneğinden esinlenen Türk Anayasa Mahkemesi için de 6216 sayılı Kanun’a ilgili hükmün konulmasıyla daha en baştan itibaren gerekli mevzuat düzenlemesi yapılmıştır.

3.2.1.2. Önemli zarar kavramı

Önemli zarar kriteri AİHM’e esastan incelenmeyi gerektiren davalara yoğunlaşabilmesine yardım edebilecek ek bir araç sağlamaktadır. Bir başka deyişle bu kriter Strazburg Mahkemesine, yargıçların “küçük” davalara bakmamaları gerektiği şeklindeki ilke gereğince, küçük gördüğü davaları reddetme imkânı vermektedir (“*De minimis non curat praetor*”).⁴⁷¹ Benzer bakış açısı Anayasa Mahkemesi için de söz konusu olduğundan anılan kritere mevzuatımızda yer verilmiştir.

⁴⁷⁰ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 336-337.

⁴⁷¹ Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 378.

Bu kritere ilişkin açıklamalara aşağıdaki başlıklar altında -özellikle AİHM uygulaması kısmında- daha detaylı yer verildiğinden burada kriterin getiriliş amacının belirtilmesi ile yetinilmiştir.

3.2.2. Federal Almanya Anayasa Mahkemesi uygulaması: Anayasal önem veya kabul edilemezlik kararının başvuru açısından özellikle ağır sonuç meydana getirmesi

Mahkemeye yapılan bireysel başvurulardaki öngörülmedik seviyedeki artış nedeniyle Federal Almanya Anayasa Mahkemesi Kanunu'nda 1993 yılında bir değişiklik yapılmıştır. Kanununun 93a maddesi değişiklik sonrası şu şekildedir:

“1. Anayasal alanda yapılan başvuru bir kabul edilebilirlik incelemesine konu edilmelidir.

2. Bir anayasal başvuru aşağıdaki şartlarda ancak kabul edilebilir bulunabilir.

a. Anayasa hukuku alanında temel bir öneme sahip olduğu ölçüde

*b. 90. maddenin (1) numaralı fıkrasında belirtilen hakların⁴⁷² uygulanmasını ve gerçekleşmesini sağlamak için yapılmışsa; bu durum, bilhassa **başvurunun reddi kararı başvuru açısından özellikle ağır bir zarara neden olacaksa** söz konusu olabilecektir.”⁴⁷³*

Anılan hükmü incelediğimizde başvurunun kabul edilebilirlik şartlarının ağırlaştırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bir başvuru;

- Temel anayasal öneme sahip ise **veya**
- Bireysel başvuru konusu hakların gerçekleşmesi açısından bir sonuç meydana getirecekse; bu noktada bilhassa olası bir kabul edilemezlik kararı başvuru

⁴⁷² Kanunun 90. maddesinin (1) numaralı fıkrası temel ve temel hak benzeri hakları düzenlemektedir.

“Herkes Temel Haklarından birinin veya Anayasanın 20/4, 33, 38, 101, 103 ve 104. Maddelerinde düzenlenen haklarından birinin devlet gücü tarafından ihlal edildiği iddiası ile Federal Anayasa Mahkemesine anayasa şikâyetinde bulunabilir.” Bkz. Sağlam, a.g.m., 2013, s. 339, 2 numaralı dipnot.

⁴⁷³ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 338-339.

açısından özellikle ağır sonuçlar meydana getirmesi hali varsa kabul edilebilir bulunmalıdır.⁴⁷⁴

Hükümden anlaşıldığı üzere her iki nedenden birinin varlığı başvurunun Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesini gerekli kılar. Diğer bir ifadeyle bu iki şart alternatif şart niteliğindedirler, başvurunun kabul edilebilir bulunması için mutlaka her iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekmemektedir.

Ayrıca Kanun'un 93c maddesinde şu hüküm yer almaktadır:

*“93a maddesinin 2b fıkrasında belirtilen şartlar oluştuğunda ve Federal Anayasa Mahkemesi bireysel başvurunun değerlendirilmesinde belirleyici olan temel anayasal mesele üzerine daha önce bir karar vermiş ise, temel anayasal önem her halükarda bir temele sahip olacağından, Daire, anayasa şikâyeti talebinin bu açıdan geçerliliğini kabul edebilir. Bu karar Senatoların verdiği kararlarla eşdeğerdedir ...”*⁴⁷⁵

Belirtilen hüküm gereğince başvuru konusu hakkında Anayasa Mahkemesi daha önceden bir karar vermiş olsa da şayet başvuru başvurusunu Kanunun 93a maddesinin (2) numaralı fıkrasının (b) bendinde belirtilen “anayasal önem” konusunda **açıkça gerekçelendirilmiş ise** başvuru kabul edebilir bulunabilecektir.

Bu bakımdan, Federal Mahkeme, başvuruların anayasal önemi konusunda başvuru sahiplerinin yeterli kanıt sunmalarını ve bunu gerekçelendirmelerini aramaktadır. Özellikle derece mahkemelerinin kararlarına karşı yapılan başvurularda başvuru, başvurusunun temel hak ve özgürlüklerin yorumlanması ile ilgili esaslı bir soruna işaret ettiğini, bir diğer ifadeyle başvurusunun “temel anayasal önemi”ni kanıtlamak zorundadır.⁴⁷⁶

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları kabul edebilirlik yönünden incelerken başvurunun kabulünün objektif gerekçelerle ortaya konulmasını şart koşmaktadır. Alman doktrinine göre değişikliklerle başvurunun yalnızca objektif işlevinin gözetildiği, subjektif işlevinin tamamen göz ardı edildiği ve böylelikle her başvuru anayasayı yorumlamaya ve

⁴⁷⁴ Michel FROMONT “Présentation de la Cour constitutionnelle fédérale d'Allemagne” Cahiers du Conseil constitutionnel n° 15 (Dossier: Allemagne) – janvier 2004, aktaran Sağlam, a.g.m., 2013, s. 339.

⁴⁷⁵ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 339.

⁴⁷⁶ Göztepe, a.g.e., 1998, s. 97.

geliştirmeye yönelik olma zorunluluğu içine itilmektedir. Bunun başvurunun sübjektif ölçüt bağlamında denetimi oldukça daralttığı açıktır. Anayasa Mahkemesine başvuru, bundan böyle anayasayı yorumlama ve anayasa hukukunu geliştirmeye hizmet edecektir, başvuruçular artık bu davanın öznesi değil aracısı durumuna geleceklerdir.⁴⁷⁷

Federal Almanya Anayasa Mahkemesi bir kararında başvuruda temel anayasal önemin varlığını araştırırken kullandığı ölçütleri şöyle belirtmektedir:

“Bir anayasa şikâyeti açısından esaslı anayasal önem ancak, anayasadan doğrudan çıkartılamayan ve anayasa yargısı tarafından henüz yanıtlanmamış ya da değişen ilişkiler nedeniyle yeniden açıklanması gereken anayasal bir sorunu ortaya atıyorsa, mevcuttur. Yani anayasal önemi olan sorunların yanıtlanmasında ciddi kuşkular bulunmalıdır. Öğretide karşıt görüşlerin varlığı ya da genel mahkemelerin kararlarında farklı sonuçlara varılmış olması, buna örnek gösterilebilir.

Bunun yanı sıra, sorunun açıklığa kavuşturulmasında somut olayı aşan bir yarar olmalıdır. Göz ardı edilemez sayıdaki anlaşmazlıklar için anlamlı olması ya da gelecekteki durumlar için de çözüm oluşturabilecek önemde bir sorunla ilgili olması halinde böyle bir yarardan söz edilebilir.”⁴⁷⁸

Bu karar bizlere Anayasa Mahkemesi uygulaması açısından artık bireysel başvurunun sübjektif işlevinin geri planda olduğunu açıkça göstermektedir.

Federal Mahkemeye göre bir başvurunun temel anayasal öneme sahip olduğundan söz edebilmek için başvurunun içerdiği anayasal sorunun çözümü doğrudan Federal Anayasada yazılı olmamalı ve bu anayasal sorun Anayasa Mahkemesi tarafından henüz çözülmemiş olmalıdır **ya da** değişen şartlar nedeniyle daha önce Mahkemece çözülmüş bir anayasal sorunun tekrar görülmesi gerekmektedir **ya da** olası bir kabul edilemezlik kararı başvuruçudan açısından özellikle ağır sonuçlar meydana getirmelidir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ Göztepe, *a.g.e.*, 1998, s. 112-113.

⁴⁷⁸ BVerfGE 90, 24-25 (8.2.1994), aktaran Göztepe, *a.g.e.*, 1998, s. 113.

⁴⁷⁹ Emek, Ş. (2014). Alman Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve Başvurular İçin Uygulanan Eleme Sistemi. Musa Sağlam, Serdar Güleler, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

3.2.3. İspanya Anayasa Mahkemesi uygulaması: Anayasal önem

İspanya’da uygulanmakta olan amparo başvurusu (bireysel başvuru) köklü bir geçmişe sahip olup bireysel başvuruyu kabul eden ülkeler için İspanya örneği oldukça önemli bir rol oynamıştır.

İspanya Anayasasında ve 1979 tarihli Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanununda bireysel başvuru hakkı, ikincil nitelikte ve olağanüstü bir hak arama yolu olarak düzenlenmiş ve kabul edilebilirlik kriterleri de buna göre tespit edilmiştir. Ancak başvurunun başarısı ve toplumdaki algılanışı Mahkemeyi iş yükü altında işleyemez hale getirme riskini de beraberinde getirmiştir. Bu durum bir reform ihtiyacını ortaya çıkarmış ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanununda başvurunun objektif yönünü vurgulayan düzenlemeler getirilmiştir.⁴⁸⁰

6/2007 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonrasında İspanya Anayasa Mahkemesinin Kuruluş Kanununun 50. maddesinin ilgili fıkrası şu şekildedir:

“1. Amparo başvurusu bir kabul edilebilirlik kararına konu olmalıdır. Komisyonlar oybirliği ve gerekçesiz bir karar ile sadece aşağıdaki şartlar gerçekleştiğinde başvurunun kısmen veya tamamen kabulüne (providencia) hükmederler.

a. Başvuru 41’den 46’ya kadar olan maddelerde ve 49. maddede yer alan şartları yerine getirdiğinde

b. Başvuru özel anayasal önemi nedeniyle Anayasa Mahkemesi tarafından esastan incelemeyi gerektiriyorsa; bu önem de başvurunun Anayasanın yorumlanması ve uygulanması veya onun genel etkisi ya da temel hakların kapsam ve içeriğinin belirlenmesi açısından değerlendirilir.”⁴⁸¹

Ayrıca Kanunun 49. maddesi ile başvurucuya özel anayasal önemi ispatlama yükü getirilmiştir:

⁴⁸⁰ Sağlam, a.g.m., 2013, s.342.

⁴⁸¹ Bu çeviri şu eserden alınmıştır: Sağlam, a.g.m., 2013, s. 342-343.

“1. Amparo başvurusu (anayasal korunma başvurusu); başvurunun temelindeki olayların kısa ve özlü bir şekilde ortaya konduğu, çığnendiği iddia edilen anayasal hükümlerin neler olduğunun yer aldığı ve ihlal edildiği düşünölen hak ve özgürlüğün yeniden tesisi ve korunması için gerekli işlerin kesin bir tarzda belirtildiği bir dilekçe ile başlar. Her halde başvuruda, başvurunun özel anayasal önemini ispatlanmak durumundadır.”⁴⁸²

Bu hükümde, başvurunun özel anayasal öneminden bahsetmekle birlikte başvurunun başvuruu açısından oluşturduğu önemli zarar kriteri konusunda herhangi bir düzenleme yapılmadığı görölmektedir. Başvurucunun uğradığı zararın öneminin (önemli zarar kriteri) özellikle kapsam dışında bırakıldığı söylenebilir. Bu bakımdan İspanya uygulaması Federal Almanya ve AİHM uygulamasından farklılık göstermektedir.

Söz konusu hükümden anlaşılacağı üzere başvurunun anayasal açıdan özel öneminin ortaya konulması sorumluluğu başvurucunun üzerinde bulunmaktadır.⁴⁸³

İspanya Anayasa Mahkemesi, başvurunun özel anayasal önemini tespit ederken izleyeceği usul ve kullanacağı kriterleri verdiği kararlar ile ortaya koymuştur. Mahkemenin 289/2008 sayılı kararına göre, 2007 yılında yapılan değışiklikle birlikte bir başvuruların kabul edilebilirliği yeni bir sisteme dayanmaktadır. Artık kabul edilebilirlik mekanizması farklı bir şekilde işlemeye başlamış ve başvuruu, başvuru dilekçesinde özel anayasal önemi ispatla yükümlü kılınmıştır. *“Yapılan anayasal korunmaya yönelik başvuruda, ilgili dilekçenin reddini gerektirecek nedenlerin bulunup bulunmadığına dair inceleme yanında, söz konusu başvurunun anayasal bir önem taşıdığıının açıklanıp açıklanmadığı incelenmeye başlamıştır.”* Başvurunun kabul edilebilirliği, özel anayasal önem kriterinin varlığına ve bunun gerekçelendirilmesine bağlanmıştır.⁴⁸⁴

2007 yılına kadar başvuruu ve temsilcileri, Mahkemenin daha önceki kararları bağlamında iddialarını gerekçelendirme yolunu seçmekteydiler. Ancak yeni kriterle birlikte başvuruuclardan bu çabaya ek olarak başvurunun özel anayasal önemini kanıtlamaları istenmektedir. Başvurucunun bu konuda bir açıklama getirmemesi halinde Mahkemenin dilekçeyi resen inceleyerek bu hususları gözetme imkânı bulunmamaktadır. Eğer özel

⁴⁸² Sağlam, a.g.m., 2013,s. 343.

⁴⁸³ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 343.

⁴⁸⁴ Sağlam, a.g.m., 2013, s.344.

anayasal önem belirtilmemişse başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Ancak bu kriter belirtilmiş ama kanıtlanmasında bazı sorunlar var ise Mahkeme bu konuda biraz esnek davranabilmektedir.⁴⁸⁵

Anayasa Mahkemesi özel anayasal önem konusundaki ilke kararını 2009 yılında vermiştir. Anayasa Mahkemesi, 155/2009 sayılı kararında⁴⁸⁶ hangi hallerde bir başvurunun özel anayasal önemi sahip olduğunun kabul edileceğini örnekleme yoluyla ortaya konulmuştur. Fakat Mahkeme bu listenin ucu kapalı olmadığını, yeni gelişmelere göre ekleme ve çıkarmalara müsait olduğunun da altını çizmiştir.⁴⁸⁷

İspanya Anayasa Mahkemesinin 155/2009 numaralı kararından hareketle Anayasal önem taşıdığına karar verilen durumlara örnek olarak şunlar verilebilir:

“a) 23 Mart tarihli ve 70/2009 no.lu Anayasa Mahkemesi kararında belirtildiği üzere, başvuru, korunması gereken bir temel hakkın içtihat konusu olmayan bir meselesine veya yönüne ilişkinse;

b) İncelenen bu olayda olduğu gibi bir iç istişare süreci sonucunda

veya yeni ortaya çıkan sosyal gelişmeler nedeniyle

veya ilgili yasal düzenlemelerin temel bir hakkın içeriğini yeniden yapılandırması nedeniyle

veya Anayasa'nın 10. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen uluslararası sözleşmeleri ve antlaşmaları yorumlamak üzere oluşturulmuş güvence kurumlarının ilkelerinde ve kuramlarında değişiklik olması halinde

Anayasa Mahkemesinin ilkelerini netleştirmesi veya değiştirmesi bekleniyorsa;

c) hakkın ihlali bir kanundan veya başkaca bir genel hükümden kaynaklanıyorsa;

⁴⁸⁵ Sağlam, a.g.m., 2013, s.344

⁴⁸⁶ İspanya Anayasa Mahkemesinin 155/2009 numaralı kararının İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.tribunalconstitucional.es/fr/jurisprudencia/restrad/Pages/JCC1552009en.aspx> , kararın orijinal metni için bkz. <http://www.tribunalconstitucional.es/en/jurisprudencia/Pages/Sentencia.aspx?cod=16021>.

⁴⁸⁷ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 344.

d) temel hak ihlali, Anayasa Mahkemesinin temel hakkı zedelediğini tespit ettiği bir kanun hakkındaki içtihadının yorumlanmasından kaynaklanıyorsa ve Anayasa'ya uygun yeni bir yorum gerekiyorsa;

e) Anayasa Mahkemesinin korunan temel hakka ilişkin içtihatları ile olağan yargının olaya bakışının uyuşmaması veya temel hakka ilişkin Anayasa Mahkemesinin oluşturduğu ilkelerin yorumlanmasından veya bazen uygulanıp bazen uygulanmamasından kaynaklanan çelişkili kararlar olması hallerinde;

f) Bir mahkemenin Anayasa Mahkemesi içtihatlarına uyma yükümlüğünü açıkça yerine getirmemesi halinde (OLJm.5);

veya kısaca, başvuru konusu yukarıdakilerden hiçbirine dahil olmasa dahi, başvurunun genel, Anayasa'yla ilgili, sosyal veya ekonomik yan etkiler doğuran hukuki bir soruna işaret etmesi halinde veya başvurunun başta seçme ve seçilmeye ilişkin belirli hakların korunmasını etkileyen sonuçlar gelmek üzere genel politik sonuçlarının olması halinde.”⁴⁸⁸

İspanya Anayasa Mahkemesinin 29/2011 sayılı kararında “...6/2007 sayılı Kanunla başvuru (Mahkeme) mevzuatına dâhil edilen reform, ilgili başvuruların sübjektif niteliğini dışlayarak, söz konusu başvurulara münhasıran objektif bir anlam yüklemiştir.” denilmektedir. Bu kararında Mahkeme başvurucunun mağduriyet derecesi gerekçe gösterilerek ileri sürülen kabul edilebilirlik talebini reddetmiştir.⁴⁸⁹

İspanya Anayasa Mahkemesi özel anayasal önemi, somut olayda başvurucunun sübjektif zararının ağırlık derecesinden bağımsız olarak ele alıp kararını oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle başvurucunun önemli bir zararının bulunması kriteri bir başvurunun objektif olarak değerlendirilmesi kapsamında özel bir anayasal öneme sahip değildir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 359, 360.

⁴⁸⁹ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 346.

⁴⁹⁰ Sağlam, a.g.m., 2013, s. 346.

3.2.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulaması: Başvurucunun önemli bir zararının bulunmaması

Önemli zarar kavramı, 2004 yılında imzaya açılan ve 1/6/2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 no.lu Protokolle birlikte Sözleşme'nin 35. maddesinin 3. paragrafına eklenen “başvurucunun önemli bir zararının bulunmaması” ibaresi ile yeni bir kabul edilemezlik nedeni olarak Strazburg Mahkemesi uygulamasına eklenmiştir. AİHM'in yeni kriteri olan önemli zarar kriterini kabul ederken Federal Almanya örneğinden etkilendiğini de ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Anılan Protokol'ün 20. maddesine göre bu yeni kabul edilebilirlik koşulu, Protokol'ün yürürlüğe girmesinden önce kabul edilebilir bulunmuş başvurular hariç olmak üzere Mahkeme önündeki tüm başvurulara uygulanacaktır.

Ayrıca bu Protokol'ün yürürlüğe girmesini müteakip iki yıl boyunca (1 Haziran 2012 tarihine kadar), yeni kabul edilebilirlik koşulu sadece Mahkemenin Daireleri ve Büyük Dairesi tarafından uygulanabilecektir. Bu hükümle yeni kriterin uygulanmasına ilişkin içtihadî ilkelerin oluşturulmasının ve uygulamada birliğin sağlanmasının amaçlandığı belirtilebilir.⁴⁹¹

Bu yeni kabul edilemezlik kriterine göre, Sözleşme ve Protokollerde belirtilen insan haklarına saygı ilkesi gereğince başvurunun esası hakkında incelemeye gerek bulunması ve başvuruya konu olayın iç hukuk mahkemesince yeterince incelenmemiş olması durumları hariç olmak üzere, başvuranın önemli mağduriyetinin bulunmaması halinde başvuru kabul edilemezlik kararıyla daha başlangıçta reddedilecektir.⁴⁹² Bir başka ifadeyle Sözleşme'nin 35. maddesi incelendiğinde maddenin üç bileşenden oluştuğu görülmektedir.⁴⁹³ Bunlar;

- Başvurucunun önemli bir zarar görüp görmediği,
- Başvurucunun iddialarının Sözleşme ve ek Protokoller ile güvence altına alınan insan haklarına saygı ilkesi gereği esastan incelenmesini gerektiren bir durumun olup olmadığı,

⁴⁹¹ 14. Protokol Açıklayıcı Notlar, p. 84, aktaran Akbilek, N. AİHM İçtihadı Işığında Bir Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak ‘Önemli Zarar’ Kavramı. (2012). HUKAB., Sayı. 3, s. 8.

⁴⁹² Durmaz, a.g.m., 2013.

⁴⁹³ Altınkök, S. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) Maddesinde Yer Alan Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü: “Önemli Zarar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı. 362, s. 364.

- Ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenme yapılıp yapılmadığı hususu.

Bu kriter, mahkemelerin küçük davalara bakmamaları gerektiği yönündeki prensibe dayanmaktadır. Bir başvurunun içeriği salt hukuksal bakımdan incelendiğinde bir hak ihlali içerdiği ne kadar açık ve ortada olursa olsun, onun konusu bir uluslararası mahkeme önünde incelenmeyi gerektirecek asgari bir nitelik ve ağırlıkta değilse kabul edilemezlik kararıyla bu başvuru reddedilebilecektir.⁴⁹⁴

Asgari ağırlık eşiği, göreceli nitelikte olup davanın koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. AİHM'e göre ihlal iddiasının ağırlığı, başvurunun kişisel algılaması ve belirli bir davada içinde bulunduğu objektif durumun değerlendirilmesi ile belirlenmek zorundadır.⁴⁹⁵ Bununla birlikte başvurunun uğradığı zarara ilişkin kişisel algısı, başvurunun önemli zarara uğradığı sonucuna varılması bakımından tek başına yeterli değildir. Başvurunun iddia ettiği kişisel mağduriyete ilişkin algısının objektif temelde doğrulanması⁴⁹⁶ gerekmektedir.⁴⁹⁷

İlke olarak bu kriterin uygulanması diğer kabul edilebilirlik kriterleri açısından yapılan incelemeden sonra gelecektir. Zira kuralın uygulanması başvurunun kabul edilebilirlik kriterleri açısından bir sorun içermemesi ve başvurunun bir zarara, ihlale maruz kaldığının tespitini gerektirmektedir.⁴⁹⁸ Bu kabul edilemezlik kriterini diğerlerinden ayıran en önemli nokta burada karşımıza çıkmaktadır: Diğer kriterlerde başvurunun hak ihlaline maruz kaldığına ilişkin bir tespit yapılmadan evvel başvuru kabul edilemez bulunmaktadır. Bu kriterde ise başvurunun bir hakkının ihlal edildiği tespit edilmekte fakat bu ihlalin “önemli bir zarar olmadığı” kanaatiyle başvurunun iddiası kabul edilemez bulunmaktadır.

AİHM, bazen diğer kriterlere hiç değinmeden bu kriteri uygularken, bazen de diğer kriterleri değerlendirdikten sonra önemli zararın oluşup oluşmadığını incelemektedir.⁴⁹⁹ Fakat ilke olarak bu kriterin uygulanmasının diğer kabul edilebilirlik kriterlerinden sonra geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu kriterin uygulanması başvurunun bir ihlale maruz kaldığının ve

⁴⁹⁴ Durmaz, *a.g.m.*, 2013.

⁴⁹⁵ Korolev/Rusya; B. No. 2551/05, 1/7/2010.

⁴⁹⁶ Ladygin/ Rusya; B. No. 35365/05, 30/8/2011.

⁴⁹⁷ Altınkök, *a.g.m.*, 2013.

⁴⁹⁸ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 348.

⁴⁹⁹ Akbilek, *a.g.m.*, 2012, s. 9.

zararının mevcut olduğunun tespitini gerektirdiğinden başvuru bu tespit aşamasına gelene dek diğer kabul edilebilirlik kriterleri açısından bir sorun içermemelidir.

AİHS’te önemsiz zararın ne olduğu açıklanmamış ve bu kriterin somutlaştırılması zımnî olarak mahkeme içtihadına bırakılmıştır.⁵⁰⁰

“Önemsiz zarar” kriterine ilişkin ilk uygulama, 14. Protokolün yürürlüğe giriş tarihi olan 1 Haziran 2010 tarihinde verilen Adrian Mihai Ionescu/Romanya kararıdır.⁵⁰¹ Somut olayda başvurunun temyiz mahkemesinin yaptığı yargılamanın kamuya açık olmadığı ve temyiz başvurusunun reddedilmesi nedeniyle yüksek mahkemeye erişiminin engellendiği iddiası hakkında AİHM yaptığı incelemede, 90 Euro’luk zararın başvurunun ekonomik durumu dikkate alındığında başvurunun hayatında önemli yansımalar yapacağı konusunda delilin bulunmadığına işaret etmiş ve bu şartlar altında başvurunun mahkemeye erişim hakkı konusunda önemli bir zararının bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır.⁵⁰² Ayrıca ilgili kriterin istisnası olan “insan haklarına saygı ilkesi gereği esastan incelemeyi gerektiren bir durumun olup olmadığı” konusunda yaptığı incelemede şikâyeteye konu usul hükümlerinin kaldırılmış olması ve artık somut olaya konu olan itirazların Medeni Usul Kanunu’nun öngördüğü prosedüre göre inceleneceğini belirtmiştir. Bu nedenle başvuru konusu sorunun sadece tarihsel bir değerinin kaldığını değerlendirmiştir.⁵⁰³ Son olarak ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi inceleme yapıp yapılmadığı konusunda yaptığı değerlendirmede, başvurunun yerel mahkeme tarafından gerektiği şekilde incelendiğini, böylece başvurunun argümanlarını en az bir iç hukuk yolu huzurunda sunabildiğini belirtmiş; sonuçta yeni kriterin mevcut olduğuna ve iki istisna halinin bulunmadığına kanaat getirdiği bu başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Önemsiz zarar kavramının akla ilk getirdiği husus başvurunun ulusal düzeyde maruz kaldığı zararın miktarıdır. Bu bağlamda dikkate alınması gereken etkenlerden en önemlisi ihlalin oluşturduğu zararın parasal etkisidir.⁵⁰⁴ AİHM, parasal kaybın etkisini değerlendirirken paranın miktarının yanında söz konusu parasal değer başvurunun hayat standardı üzerindeki etkisini de değerlendirmektedir. Zararın parasal miktarı kişilere göre göreceli etki oluşturacağından, miktar olarak az görünen meblağlar başvurunun sosyal ve ekonomik

⁵⁰⁰ Bkz. 14. Protokol Açıklayıcı Notlar, p. 85, aktaran Akbilek, *a.g.m.*, 2012, s. 8.

⁵⁰¹ Akbilek, *a.g.m.*, 2012, s. 9.

⁵⁰² Adrian Mihai Ionescu/Romanya, B. No. 36659/04, 1/6/2010, p. 35-36.

⁵⁰³ Adrian Mihai Ionescu/Romanya, B. No. 36659/04, 1/6/2010, p. 37-39.

⁵⁰⁴ Hermann Bock/Almanya; B. No. 11118/84, 29/3/1989.

durumu yahut mensubu olduğu toplumun yaşam koşulları dikkate alındığında büyük bir etkiye sahip olabilir. Örneğin AİHM, dava konusu parasal değerin toplamda 172 Euro olduğu bir davada bu miktarın başvuru için özel yaşamı açısından önemli bir etkisinin bulunduğu konusunda delil bulunmadığı sonucuna varmıştır.⁵⁰⁵ Bir başka başvuruda ise AİHM, ulusal mahkeme kararlarının yargılama masraflarına dair kısmının geç icra edilmesine ve geçen zaman içinde herhangi bir faiz ödenmemesine ilişkin ihlal iddiasında yaklaşık 25 Euro değerindeki faiz zararının başvuru için önemli bir zarar teşkil etmediğine karar vermiştir. Kararda özellikle zararın etkisinin göreceli niteliğini, zararın gerçek etkisinin başvuru içinde yaşadığı ülke ya da bölgenin durumunu göz önünde bulundurarak takdir etmek gerektiği vurgulanmıştır. Diğer bir ifadeyle kişinin hem sübjektif hak ihlali algısı hem de olayın objektif şartları dikkate alınarak önemli zararın varlığı konusunda asgari bir ağırlık eşliğinin aşılması gerektiğine değinilmiştir diyebiliriz.⁵⁰⁶

Başka bir başvuruda başvuru konusu hakkında davalı hükümet önemli zarar bulunmadığını iddia etse de AİHM, 350 Euroluk bir ekonomik kaybın dava konusu yapıldığını, emekli olan başvuru için aylık kazancının yaklaşık 50 Euro olduğunu tespit etmiş ve dava konusunun değerinin başvuru nezdinde önemli bir zarar meydana getirdiğini kabul etmiştir.⁵⁰⁷

Bu kararlardan da anlaşılacağı üzere AİHM, önemli zarar kavramını incelerken salt olarak parasal miktara bakmamakta bu miktarın her somut olayda başvuru üzerindeki etkisini de dikkate almaktadır.

AİHM önemli zarar kriterini sadece parasal şikâyetlerde uygulamamaktadır. Bu kapsamda AİHM yalnızca ekonomik değere göre değil, ileri sürülen şikâyetin yol açtığı hak ihlalin değerine, ağırlığına göre de önemli zarar kriterini kullanmaktadır. Bu konuya örnek olacak bir başvuruda, başvuru yargılama sırasında karşı tarafın görüşlerinin kendisine iletilmediğinden bahisle bireysel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AİHM iletilmeyen görüşlerin yargılamayı etkileyecek yeni bir şey ortaya koymadığını ve mahkeme

⁵⁰⁵ Rinck/Fransa; B. No. 18774/09, 19/9/2010.

⁵⁰⁶ Gaftoniuc/Romanya; B. No. 30934/05, 22/2/2011. Benzer konuya ilişkin bir başka karar için bkz. Vladimir Petrovich Korolev/Rusya; B. No. 25551/05, 1/7/2010.

⁵⁰⁷ Giuran/Romanya; B. No. 24360/04, 21/6/2011.

kararında başvurucuya ileilmeyen görüşlerin etkili olmadığını belirterek başvurucunun önemli bir zarara uğramadığına karar vermiştir.⁵⁰⁸

Benzer şekilde bir başka başvuruda⁵⁰⁹ ise başvurucu, yargılama sırasında savcılık görüşünün kendisine tebliğ edilmediğinden şikâyet etmiştir. Strazburg Mahkemesi, “önemli zarar” kavramının ulusal hukuktaki davanın değerine göre değil, AİHM önünde ileri sürülen ihlâlin değerine göre yani savcılık görüşünün tebliğ edilmemesinin oluşturduğu ihlalin değerine göre belirleneceğine değinmiştir. AİHM birkaç cümleden oluşan savcılık görüşünün ve özellikle Başsavcılık Danışma Kurulunun 45/98 sayılı görüşünün mevcut hukuki yorumun yerinde olduğunu, bu görüşte başvurucunun müdahalesini gerektiren yeni bir meselenin ortaya konulmadığını, başvurucunun da davanın incelenmesinde bu görüşe karşılık yeni ve uygun bazı cevaplar sunacağını da ispatlamadığını, kamu avukatının 20 Mart 2007 tarihindeki kendi görüşüne 45/98 sayılı görüşü aktardığını ve bu görüşün yorumu sorunun ilk derece mahkemesi önünde daha önce tartışıldığını, Yüksek İdare Mahkemesinin başvuruyu reddederken açık bir şekilde bu görüşe dayanmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla Mahkeme tüm bu nedenlerle başvurucunun önemli bir zararın oluşmadığı gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Ceza yargılamasının uzun sürdüğü ve bu davanın uzunluğu nedeniyle yaptığı “Pinto” başvurusunun etkili giderim sağlamadığı, bu başvurunun incelenmesinin de uzun sürdüğü şikâyeti içeren bir başka başvuruda⁵¹⁰ ise AİHM, ceza davasının süresi ile “Pinto” başvurusuna ilişkin şikâyetleri ayrı ayrı incelemiş ve ceza davasının uzunluğu hakkında yaptığı değerlendirmede başvurucu hakkındaki bazı suçların zamanaşımına uğradığını, bu durumun başvurucunun normalde alacağı cezayı önemli ölçüde azaltıcı bir etki oluşturduğunu, ayrıca başvurucun yasal olarak imkân bulunmasına rağmen zamanaşımından feragat etme seçeneğini tercih etmediğini belirterek başvurucunun mahkûm edileceği muhtemel cezadan yapılan bu indirimin uzun yargılamadan kaynaklanan zararı karşıladığı kanaatine ulaşmış; sonuç olarak başvurucunun makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası hakkında ceza davası yönünden başvurucunun önemli bir zararının bulunmadığına karar vermiş ve başvurunun bu kısmını kabul edilemez bulmuştur.

⁵⁰⁸ Matausek/Çek Cumhuriyeti, B. No. 9965/08, 29/3/2011. Bu konunun tartışıldığı diğer karar için bkz. Holub/Çek Cumhuriyeti, B. No. 24880/05, 14/12/2010.

⁵⁰⁹ Liga Portuguesa De Futebol Profissional/Portekiz, B. No. 49639/09, 3/4/2012.

⁵¹⁰ Gagliano Giorgi/İtalya, B. No. 23563/07, 6/3/2012.

Makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiası içeren bir başka başvuruda⁵¹¹ ise AİHM, “zararın önem eşiği” kavramını biraz daha detaylandırmıştır. Buna göre bir zararın önem eşiğini aşıp aşmadığını anlamak için özellikle: ihlâl edildiği iddia edilen hakkın doğası, iddia edilen ihlâl fiilinin hakkın kullanımındaki etkisinin ağırlığı ve/veya söz konusu ihlâlin başvuranın kişisel durumuna olası etkileri hesaba katılmalıdır. Bu etkilerin değerlendirilmesinde Strazburg Mahkemesi özellikle iç hukuktaki davanın konusunu veya sonucunu inceleyecektir. Söz konusu başvuruda dava Sözleşmenin 6. maddesinin 1. fıkrası ile bağdaşmayacak şekilde onbeş yıl altı ay sürmüştür. AİHM’e göre bu tür durumlarda, zararın etkilerini, ağırlığını değerlendirmede ulusal mahkemeler önündeki davanın konusu ancak düşük veya önemsiz ise belirleyici olacaktır. Ancak bu davada dava konusu olan sözleşmenin infazının değeri yüksek olduğundan İtalyan Hükümetinin ilk itirazı reddedilmiş ve başvuru kabul edilebilir bulunmuştur.⁵¹²

Yukarıda da değinildiği üzere, bu kabul edilemezlik nedeninin iki istisnası bulunmaktadır. Koruyucu ya da garantör ilkeler olarak da adlandırabileceğimiz bu istisna halleri şunlardır:

- i. *İlk olarak, insan haklarına saygı ilkesinin başvurunun esastan incelenmesini gerektirmesi halinde Mahkeme bu başvuruyu kabul edilemez bulmayabilir.*
- ii. *İkinci olarak, bir ulusal makam tarafından gereği gibi incelenmemiş bir olay, bu yeni kritere göre kabul edilemez bulunmaz.*⁵¹³

Fakat ikinci durum bakımından belirtmekte fayda var ki: 16 Mayıs 2013 tarihinde imzaya açılan AİHM reformuna ilişkin 15 No.lu Protokol’ün 5. maddesinde bu cümlelerin kaldırılması düzenlenmiştir.⁵¹⁴

İlk istisna halinin varlığı durumunda başvuru önemli bir zarara uğramamış olsa dahi insan haklarına saygı ilkesi gereği başvuru incelenebilir. AİHM, *Vladimir Petrovich*

⁵¹¹ Affaire Giusti/İtalya; B. No. 13175/03, 18/10/2011.

⁵¹² Akbilek, *a.g.m.*, 2012, s. 11.

⁵¹³ Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, p. 385-389.

⁵¹⁴ Metnin orijinal hali için bkz. Protokol No 15, Madde 5: “*In Article 35, paragraph 3, sub-paragraph b of the Convention, the words “and provided that no case may be rejected on this ground which has not been duly considered by a domestic tribunal” shall be deleted.*”, http://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf adresinden 24 Haziran 2016’da alınmıştır.

Korolev/Rusya kararında⁵¹⁵ başvurunun esastan incelemenin insan hakları bakımından zorunlu olmadığını ifade etmiş ve başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Manuela Ştefănescu/Romanya kararında⁵¹⁶ da AİHM, benzer sorunların daha önce karara bağlandığını göz önünde bulundurarak insan haklarına saygı yönünden başvuruyu ayrıca değerlendirmeyi gerekli görmemiş; kabul edilemezlik kararı vermiştir.

AİHM kararı doğrultusunda ulusal hukukta gerekli değişikliğin yapıldığı durumlarda AİHM benzer soruna ilişkin somut başvuruyu incelemeye devam etmemektedir. Bu hususa örnek *Ladislav Holub/Çek Cumhuriyeti* kararında⁵¹⁷ AİHM, *Milatova vd./Çek Cumhuriyeti*⁵¹⁸ başvurusunda başvuru konusu soruna işaret ettiğini, bunun üzerine Anayasa Mahkemesinin uygulamasını değiştirdiğini ve artık görüşlerin taraflara tebliğ edildiğini dikkate alarak konu üzerinde daha fazla durmanın insan haklarına saygı bakımından bir fayda sağlamayacağını değerlendirmiştir.

Fakat AİHM, davanın objektif sonuçlarını dikkate alarak ifade özgürlüğüne ilişkin şikâyetlerde,⁵¹⁹ başvurucuya iletilmeyen görüşün başvurucunun bilmediği bazı bilgileri içermesi halinde,⁵²⁰ Sözleşme'nin 5 maddesine yönelik şikâyetlerde⁵²¹ önemsiz zarar itirazlarını reddedebilmektedir.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılabileceği gibi, ihlal edildiği iddia edilen hakkın hangisi olduğu ve hakkın kullanımı üzerinde iddia edilen ihlalin etki düzeyi AİHM'in değerlendirmesi üzerinde etkili olmaktadır. AİHM içtihatlarını değerlendirdiğimizde genelde önemli zarar kriterinin uygulandığı davaların Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında olduğu dikkat çekmektedir. Her ne kadar Sözleşme metni, bu kriterin uygulanmasını belli haklara özgü kılmamışsa da Mahkeme onu diğer maddeler açısından uygulama konusunda tereddütlü davranmaktadır. Mahkemenin ifade özgürlüğü ile özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında yapılan başvurulardaki tavrı ortadadır. Özellikle Sözleşme'nin, herhangi bir şekilde sınırlamaya izin verilmeyen 2, 3, 4 ve 7. maddeleri açısından bu kriterin uygulanabileceğini

⁵¹⁵ Vladimir Petrovich Korolev/Rusya, B. No. 25551/05, 1/7/2010.

⁵¹⁶ Manuela Ştefănescu/Romanya, B. No. 11774/04, 12/4/2011.

⁵¹⁷ Ladislav Holub/Çek Cumhuriyeti, B. No. 24880/05, 14/12/2010.

⁵¹⁸ Bkz. Milatova vd./Çek Cumhuriyeti, B. No. 61811/00, 21/6/2005.

⁵¹⁹ Eon/Fransa, B. No. 26118/10, 14/3/2013, p.30-37.

⁵²⁰ 3A.CZ S.R.O./Çek Cumhuriyeti, B. No. 21835/06, 10/2/2011.

⁵²¹ Van Velden/Hollanda, B. No. 30668/08, 19/7/2011.

kabul etmek de pek olası görünmemektedir.⁵²² Öte yandan AİHM, daha önce önüne gelmiş davalarda incelenmemiş insan hakkı sorunlarını, önemsiz zarar söz konusu olsa dahi, insan hakları saygı şartı çerçevesinde incelemeye değer bulmaktadır.⁵²³ Bu durum, Federal Almanya ve İspanya örneklerinde olduğu gibi anayasa mahkemelerinin içtihadının oluşmadığı alanlarda anayasal açıdan önemli alanlar kategorisi ile incelemeye değer bulmalarındaki uygulama ile paralellik arz etmektedir.⁵²⁴

İkinci istisna hali olan ulusal bir mahkeme tarafından gereği gibi incelenmemiş olması ilkesinin 15 No.'lu Protokol ile kaldırılması öngörülmüş olmakla birlikte bu ilke bakımından bazı tespitlerde bulunulabilir.

Manuela Ștefănescu/Romanya kararında⁵²⁵ AİHM başvuruçunun davasının ulusal hukuk mahkemeleri tarafından gerektiği şekilde incelendiğini tespit etmiş, koruyucu şartların var olduğunu belirterek başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. Ayrıca *Oleg Vyacheslavovich Ladygin/Rusya* kararında⁵²⁶ ise bu şartın, yargı makamları önünde ileri sürülen her türlü talep için devlete esastan inceleme zorunluluğu yüklediğini belirtmiş; başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

⁵²² Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 352-353.

⁵²³ Fricero, s. 20, aktaran Akbilek, *a.g.m.*, 2012, s. 11.

⁵²⁴ Sağlam, *a.g.m.*, 2013, s. 355.

⁵²⁵ *Manuela Ștefănescu/Romanya*; B. No. 11774/04, 12/4/2011.

⁵²⁶ *Oleg Vyacheslavovich Ladygin/Rusya*; B. No. 35365/05, 30/8/2011.

SONUÇ

Modernize, uluslararası iletişim ve etkileşimin artması ile “yetkilerle donatılmış devlet” anlayışı “haklarla donatılmış birey” anlayışına evrilmiş; birey-devlet ilişkisinde kamu gücü müdahalesi ile kişilerin hak ve özgürlüklerinin kapsamı arasındaki denge eskisine nazaran daha bir tartışılır hale gelmiştir. Hatta günümüzde bu durum bir adım daha öteye taşınarak “ama şu devletlerde bu, hak olarak tanınıyor”, “ama şu ülke aynı şartlar altında böyle davranmıyor” cümleleri kurulur olmuş, bir nevi ülke uygulamaları yarıştırmaya, kıyaslanmaya ve hatta biri birilerine emsal gösterilmeye başlanmıştır.

Sınırlı devlet anlayışının birinci adımı olan anayasacılık fikri ve anayasa yargısı, zamanla “yeteri kadar etkin değil” nitelendirmesini taşır hale gelmiştir. Hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla uluslararası mekanizmaların oluşturulması ve bu mekanizmaların verdiği kararların, uygulamaların da etkisi ile ulusal bazda da devlet yetkilerinin mevcut sınırları daha da netleştirilerek ya da bu yetkilere yeni sınırlamalar ilave edilerek temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvencelerin artırılması arzusu ile oluşturulan bireysel başvuru mekanizmaları sınırlı devlet anlayışında bir sonraki adım olmuştur.

Etkileşimin küresel ve eskisine nazaran çok daha hızlı olduğu son yüzyıllarda temel hak ve özgürlüklerin ulusal ölçekte korunmasının tek başına yeterli olmadığı kabul edilse de en birincil koruma ulusal mekanizmalardır. Ulusal mekanizmalarda ise hak ve özgürlüklerin sadece “mevzuat” bağlamında korunması yeterli olmayıp “uygulama” anlamında tam bir koruma temin edilmelidir.

Türkiye de hak ve özgürlüklerin korunması konusundaki modern eğilimlere yabancı kalmamış ve önce AİHM’nin bu alandaki yargı yetkisini kabul etmiştir. Daha sonra Anayasa’nın birçok maddesinde 2000’li yıllarda temel hak ve özgürlükler lehine değişiklikler yapılmış fakat bu değişikliklerden bazıları -90. maddenin 5. fıkrası gibi- “uygulama” anlamında destek bulamadığı için sadece “mevzuat” bağlamında koruma sağlayan bir hüküm olmaktan çok da öteye gidememiştir.

Hak ve özgürlükler konusunda en köklü adımın bireysel başvuru yolunun kabul edilerek bir iç hukuk mekanizmasının oluşturulması olduğunu söyleyebiliriz. 12 Eylül 2010 tarihinde Anayasanın 148. maddesine getirilen “*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış*

temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.”

hükmü ile temel hak arama yolu olarak Anayasa Mahkemesi'ne yapılacak olan bireysel başvuru mevzuatımızda yerini almıştır. Bu yeni mekanizmanın “uygulama” bağlamında da etkin bir koruma temin edip etmediği ise 23/9/2012 tarihinden itibaren yaklaşık dört yıllık geçmişi ile kendini hem ulusal ölçekte hem de AİHM'in Türkiye'nin taraf olduğu başvurularda verdiği kararlarla kendini göstermektedir.

Bireysel başvuru hakkının bir iç hukuk yolu olarak tanınmasıyla birlikte kamu gücü işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle hak ihlaline sebep olunduğunu ileri süren kişiler ya da kişi toplulukları öngörölmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarını tüketmeleri akabinde Anayasa ve AİHS ile Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamındaki haklarını Anayasa Mahkemesi önünde ileri sürülebilme imkânını elde etmişlerdir. Ayrıca bu yeni mekanizma ile Türkiye'nin AİHM nezdindeki karnesindeki başarısız notlarını ülkesel otokontrol yöntemi ile giderme fırsatı elde edilmiştir.

“Dünyanın en iyi kanunları, kötü uygulayıcılar elinde kötü sonuçlar; en kötü kanunları ise iyi uygulayıcılar elinde iyi sonuçlar doğurur.” diye bir söz vardır. Tek başına mevzuat düzenlemesinin yeterli olmayacağı bireysel başvuru yolu için de bu söz geçerliliğini kanımızca muhafaza etmektedir. Ülkemizde bireysel başvuru yolunun iyi sonuçlar verip vermediği, bu başvuru yolunun ulusal ve uluslararası ölçekte etkin kabul edilmesine bağlıdır. Bireysel başvuru yolunun ulusal boyutta başarı sayılabilmesi için hem Anayasa Mahkemesi'nin bu denetimdeki yorumu hem de Mahkemece verilen kararlar akabinde diğer kurum ve kuruluşların hak ihlallerini önleme konusundaki hassasiyetleri önem arz etmektedir.

Bireysel başvuru yolunun uluslararası ölçekte etkin kabul edilmesi konusunda ise iç hukuk sistemimizdeki bireysel başvuru yolunun tüketilmesi sonrasında özellikle AİHM'e yapılan başvurularda Strazburg Mahkemesinin Anayasa Mahkemesinin etkinliğini kabul etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu konuya ilişkin ilk değerlendirmenin yapıldığı Hasan Uzun/Türkiye davasında AİHM, Türkiye'nin taraf olduğu davalarda Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru yolunun tüketilmesi gerekli, etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiştir.

Karşılaştırmalı hukuk açısından değerlendirildiğinde iç hukuk sistemlerinde bireysel başvuru yolunu kabul eden ülkelerin birincil sorununun “iş yükü” olduğu görülmektedir. Bireysel başvuru uygulamasında uzun bir geçmişe sahip olan ülkelerin uygulamaları ve AİHM pratiğine baktığımızda devasa iş yükü ile baş edebilmek ve gerçek hak ihlalleriyle ilgili sorunlara odaklanabilmek için başvuru koşullarına uygun olmayan, esaslı olmayan başvuruların hızlı bir şekilde ayıklanmasına yönelik ilkeler geliştirdikleri tespit edilmektedir. Bu filtreleme mekanizması ise “kabul edilebilirlik koşulları” olarak kendini göstermektedir.

Bu çalışmada ilk olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru kavramı, usulü ve Mahkemenin başvuruları inceleme yöntemi ele alınmış, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurulara yönelik kabul edilebilirlik kriterleri genel olarak ele alındıktan sonra esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ilgili başlıklar altınca olabildiğince çok Anayasa Mahkemesi içtihadı ortaya konulmaya ve yorumlanmaya çalışılmış; Anayasa Mahkemesi’nin kabul edilebilirlik incelmesinde nasıl bir değerlendirilmede bulunabileceğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylelikle başvuru sahiplerinin Anayasa Mahkemesi nezdinde dile getirmek istedikleri temel hak ve özgürlüklerinin ihlali şikâyetlerinin hangi şartlar altında esastan incelenebileceği, başvuru yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği ve özelde esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri olmak üzere genel olarak kabul edilebilirlik incelemesinde Anayasa Mahkemesinin tavrı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anayasa Mahkemesi uygulamasına baktığımızda kabul edilebilirlik incelemesi aşamasında verilecek olan kararlarda uygulama birliğini sağlamak ve içtihat istikrarını sağlamak amacıyla kabul edilebilirlik kriterlerinin belli bir hiyerarşiyi izlediği söylenebilir. Buna göre bir başvuru hakkında birden fazla nedenden dolayı kabul edilemezlik kararı verilebilecek ise hiyerarşide daha üst sırada olan kabul edilemezlik nedenine öncelik verilerek diğer kabul edilemezlik koşulları yönünden ayrıca inceleme yapılmasına gerek olmaksızın başvuru kabul edilemez bulunacaktır. Ayrıca bu sayede hiyerarşide daha üst sırada olan bir kabul edilemezlik nedeninin başvuruda mevcut olduğu tespit edildiğinde diğer kriterler bakımından inceleme yapılmasına gerek kalmaksızın başvuru hakkında kısa sürede kabul edilemezlik kararı verilebilecek; esaslı başvurulara daha çok zaman ve emek harcama imkânı sağlanmış olacaktır.

AİHM ve Anayasa Mahkemesi uygulamasını incelediğimizde kabul edilemezlik nedenlerini üç gruba ayırabiliriz: Birinci grup mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik nedenleri, ikinci grup usule ilişkin kabul edilemezlik nedenleri ve son grup ise esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleridir. Bu üç grup kendi içinde alt başlıklar halinde kabul edilemezlik kriterlerini bünyesinde barındırmaktadır. Bu alt nedenleri Türkiye uygulaması açısından inceleyecek olursak:

Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik kriterleri dört tanedir: kişi bakımından yetkisizlik, yer bakımından yetkisizlik, zaman bakımından yetkisizlik ve konu bakımından yetkisizlik.

Kişi bakımında yetki konusu kimlerin bireysel başvuruda bulunabileceğini düzenlemektedir. Buna göre ihlale yol açtığı iddia edilen kamu gücü işlemi, eylemi ya da ihmali nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenen kişiler bireysel başvuru yapabilirken kamu tüzel kişileri bireysel başvuruda bulunamazlar. Özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarla ilgili başvuruda bulunabilir. Ayrıca yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla -siyasi haklar gibi- ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamazlar.

Mahkemenin yer bakımından yetkisi ise Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullandığı alanlarda gerçekleşen hak ihlali iddialarının incelenebileceğine ilişkin bir kabul edilebilirlik kriteridir.

Zaman bakımında yetki konusu Anayasa Mahkemesinin 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine bireysel başvuru yapılabileceği kuralını içermektedir.

Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi, Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, AİHS ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında olanlar ile sınırlıdır. Anayasa ve 6216 sayılı Kanun’a bakıldığında bireysel başvuruya konu edilebilecek hakların teker teker sayılmayıp Anayasa ve Sözleşme arasında bir kesişim kümesi oluşturulması ile belirlenmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Konu bakımından yetki konusunda şu istisnai hallere dikkat edilmelidir: Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi

kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhine hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunulamaz.

Usule ilişkin kabul edilemezlik nedenlerine değinecek olursak: Başvuru yollarının tüketilmesi kriterine göre, ihlale neden olduğu ileri sürülen kamu gücü işlemi, eylemi ya da ihmali için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekmektedir. Ancak kişilerin idari ve yargısal başvuru yollarını tüketmesi onlar için büyük engeller barındırıyor, bu yollara erişilmesi konusunda zorluklar mevcut ve ya bu yollara başvursalar dahi etkili bir sonuç alamayacak iseler diğer başvuru yollarının tüketilmesi koşuluna esneklikler getirilebilmektedir.

Başvuru yollarının tüketilmesi konusunda iki önemli hususu belirtmekte yarar vardır: Birincisi başvurucudan tüketmesi beklenen yollar olağan kanun yolları ile sona ermektedir. Zira olağanüstü kanun yollarının etkin hale gelmesi yalnızca başvurucunun iradesine bağlı olmadığından başvurucudan bu yolların tüketilmesini beklemek adil olmayacaktır. İkinci olarak ise başvuru yollarının tüketilmesinde “tüketme” kavramı, usulî tüketme ile sınırlı olmayıp şikâyetin başvuru yollarında da dile getirilmesi şeklindeki “maddi” tüketmeyi de gerektirmektedir. Aksi halde başvuru yolları tüketilmiş sayılmayacaktır.

Süre aşımı kriterine göre, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemiş ise ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmayan bireysel başvurular hakkında kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Otuz günlük başvuru süresinin işlemeye başlaması için başvurucunun nihai karardan haberdar olması işin doğası gereğidir. Bu bakımdan nihai kararın tebliği usulü kabul edilen hallerde tebliğ tarihinden itibaren, bu usulün öngörülmediği hallerde ise başvurucunun kararın içeriğini kesin olarak öğrendiği tarihten itibaren başvuru süresi işlemeye başlayacaktır.

Usule ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinden bir diğeri olan mükerrer başvuruda ise, aynı başvurucu tarafından aynı başvuru konusuna ve aynı talep sonucuna yönelik birden fazla başvuru söz konusudur ve bu türden başvuruların tekrar incelemesini engellemek adına ikinci ve devamı niteliğinde olan başvurular hakkında mükerrer başvuru oldukları gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilmektedir.

Usule ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinin sonuncusu olan başvuru hakkını kötüye kullanması kriteri, istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullanıldığı tespit edilen başvuruların kabul edilemez bulunarak reddedilmesine imkân sağlamaktadır. Bu türden başvurularda Anayasa Mahkemesince yargılama giderleri dışında, ilgilinin disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına da karar verilebilir.

Esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinde ise isminden de anlaşılacağı üzere başvuruda bazen kısmen bazen ise daha detaylı bir esas incelemesi yapılmakta ve varılan sonuca göre başvuru kabul edilemez bulunmaktadır. Bu kabul edilemezlik grubundaki esas incelemesi “başvurunun esasının incelenmesi”nden farklı olup ikincisinde kabul edilebilir bulunan bir başvuruda hak ihlali bulunup bulunmadığı değerlendirilmektedir. Bu bakımdan bu iki incelemeyi birbiri ile karıştırmamak önem arz etmektedir.

Esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterleri ikiye ayrılmaktadır: Birincisi açıkça dayanaktan yoksunluk, ikincisi başvurunun anayasal açıdan önem taşıması ve başvuru hakkının önemli bir zararının bulunmaması.

Açıkça dayanaktan yoksunluk hali ise kendi içinde dörde ayrılmaktadır. Bunlardan ilki kanun yolu (temyiz mercii) şikâyetidir. Bireysel başvurunun ikincilliği ilkesi ve yüksek mahkemelerin görev tanımlarının farklı olmasının bir gereği olan kanun yolu şikâyeti kriteri, özet olarak Anayasa Mahkemesinin kendinden önceki başvuru yollarında gözetilmesi gereken hususlarda ve bu yollardaki mercilerin yetkisine giren konularda inceleme yapamaması şeklinde tanımlanabilir. Başvurucuların bu kapsama dâhil olan şikâyetleri kanun yolu şikâyeti oldukları gerekçesi ile kabul edilemez bulunacaktır. Bu türden şikâyetler maddi vakıaların kanıtlanmasına, delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesine, hukuk kurallarının yorumlanmasına, yargılamanın sonucuna ilişkin şikâyetlerdir.

Anayasa Mahkemesi kanımızca yargılamanın sonucuna ilişkin şikâyetlere ilişkin uygulamasını gözden geçirmelidir. Mahkemenin, hukuki nitelendirmeyi kendisinin yapacağı prensibinden hareketle başvuru hakkının şikâyetlerini yer yer adil yargılanma hakkı başlığı altına çekerek kanun yolu şikâyeti kapsamında kabul edilemez bulma eğilimi sergilediği görülmektedir. Bu eğilim hem değerlendirme yöntemi hem de inceleme sonuçları bakımından hatalara sebep olma potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan Anayasa

Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağılı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir etme yetkisine sahip olmakla birlikte bu yetkiyi kullanırken oldukça dikkatli davranılmalı ve başvuruçuların hak ihlali iddialarının evirilerek ya da gözden kaçırılarak ihmal edilmesi riskini ortadan kaldırmalıdır.

Açıkça dayanaktan yoksunluk halinin diğer üç alt başlığı ise açık ve görünür bir ihlalin olmadığı şikâyetler, kanıtlanamamış şikâyetler, karmaşık veya zorlama şikâyetlerdir.

Başvuruda açık ve görünür bir ihlalin olmadığının tespiti her somut olayda ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken bir husustur. Bu nedenle bu türden şikâyetleri belirli bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkün değildir. Anayasa Mahkemesi uygulamasına baktığımızda bu nedene dayanılarak kabul edilemezlik kararlarının yoğunluklu olarak verildiği haller gerekçeli karar hakkına, makul sürede yargılanma hakkına, silahların eşitliği ve çelişmeli yargılama ilkesine, bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkına yönelik şikâyetlerdedir.

Taraflarca getirilme ilkesinin bireysel başvuru yoluna bir yansıması niteliğinde olan kanıtlanamamış şikâyetlerde başvuruçular maddi olaylara dair, hangi hakkın ihlal edildiğine dair yahut gerekçe ve delillerine dair yeteri kadar açıklamada ve çabada bulunmamaktadırlar.

Karmaşık ve zorlama şikâyetler ise başvuruçuların şikâyetlerinin anlaşılamadığı, hayatın olağan akışı gereği imkânsız sayılabilecek ya da uydurulmuş oldukları addedilebilecek türden şikâyetlerdir.

Esasa ilişkin kabul edilemezlik kriterlerinden ikincisi olan başvurunun anayasal açıdan önem taşıması (anayasal önem) ve başvuruçunun önemli bir zararının bulunmaması (önemli zarar) konusunda Anayasa Mahkemesi tarafından verilmiş bir karar henüz bulunmamaktadır. Bu kabul edilebilirlik kriteri açısından yapılan incelemede başvurunun hem anayasal açıdan önem taşıması hem de başvuruçunun önemli bir zarara uğramamış olması halinde kabul edilemezlik kararı verilebilmektedir. Bu kriter bakımından esasa ilişkin diğer kabul edilemezlik nedenlerine kıyasla daha detaylı bir esas incelemesi yapılmaktadır. Özellikle başvuruçunun önemli bir zararının bulunup bulunmadığı incelenirken her bir başvuru kendi özel şartları altında ve başvuruçunun sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Bireysel başvuru yolunun başrol oyuncuları

diyebileceğimiz Almanya, İspanya ve AİHM'in uygulamalarını dikkate aldığımızda bu kabul edilemezlik kriterinin, bireysel başvuruları incelemekle görevli olan mahkemelerin iş yükünün azaltılması konusunda diğer kabul edilemezlik nedenlerine göre daha ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki başvuruda hak ihlalinin varlığı tespit edilmiş olsa dahi bu kriter nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunabilecektir. Yargıçların küçük davalara bakmamaları gerektiği şeklindeki ilkeden hareketle hak ihlali tespitine rağmen bir kabul edilemezlik nedeni olarak bu kriter uygulamada yerini almıştır.

Hukuk sistemimizde 23/9/2012 tarihinde yürürlüğe girip günümüze kadar uygulaması devam eden bireysel başvuru yolunda Anayasa Mahkemesinin karşı karşıya olduğu ağır iş yükü ve her geçen gün artan başvuru sayısı birtakım tedbirlerin alınması gereğini ortaya koymaktadır. Zira makul sürede yargılanma hakkına yönelik şikâyetleri inceleyen Anayasa Mahkemesinin kendisinin, incelemesini makul sürede tamamlamaması yaman bir çelişki oluşturacaktır. Bireysel başvuruları inceleme görevinde Anayasa Mahkemesi nefes almak için kendisine yeni pencereler açmak istiyorsa biran evvel anayasal önem ve önemli zarar kriterine ilişkin içtihadını ortaya koyarak özellikle trafik para cezaları gibi konularında yapılan başvuruları -başvurucuların her birinin özel koşullarını elbette dikkate alarak- derdest dosyaları arasından ayıklamalıdır.

Hak ihlallerinin telafi edilmesi, bireysel başvurunun objektif işlevi neticesinde hak ve özgürlüklerin korunması konusunda Anayasa Mahkemesi tek başına tüm mesuliyetin sahibidir diyemeyiz. Zira haklara ve özgürlüklere ilişkin her sorunun Anayasa Mahkemesince çözülmesini beklemek hem bireysel başvurunun ikincilliği ile bağdaşmaz niteliktedir hem de Anayasa Mahkemesinin mevcut dosya sayısı düşünüldüğünde ulaşılması imkânsız bir hayaldir. Kaldı ki hak ve özgürlüklerin korunması, ihlallerin önlenmesi için gerekli çabanın sarf edilmesi devletin görevi olduğundan devletin tüm erkleri, kurumları bu göreve uygun şekilde işlem tesis etmeli, eylemde bulunmalı bu prensip dâhilinde kararlar almalıdır.

KAYNAKÇA

Acu, M. (2014). Bireysel Başvuruya Konu Edilebilecek Haklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (110).

Akbilek, N. (2012).AİHM İçtihadı Işığında Bir Kabul Edilebilirlik Kriteri Olarak ‘Önemli Zarar’ Kavramı. *HUKAB.*, (3).

Akıllıoğlu, T. (2002). *AİHS ve AİHM içtüzüğü, Başvuru Bilgileri*. Ankara: İmaj Yayınları.

Akyazan, A. E. (2009). Maddî Açıdan İdari İşlemler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (85).

Algan, B. (2014). Bireysel Başvurularda “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk” Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (63).

Altınkök, S. (2013). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35 § 3 (b) Maddesinde Yer Alan Yeni Kabul Edilebilirlik Ölçütü: “Önemli Zarar”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (362).

Altınsoy, B. (2015). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda İdari Davalara Bakan Yönüyle Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara: Orion Yayınları.

Anayurt, Ö. (2004). *Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ankara Barosu İnsan Hakları Hukuku Araştırma Danışma ve Danışma Merkezi. (2008). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı ve Mevzuatı*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 3. Baskı.

Arslan, Z. (2008). *Anayasa Teorisi*. İstanbul: Seçkin Yayınevi.

Atasoy, H. (2012). Türk Hukukunda Bireysel Başvuru Yolu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl 3, (9).

Atasoy, H. (2014). *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Kabul Edilebilirlik Koşulları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atay, E. A. (2012). *İdare Hukuku* (3. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Araştırma Birimi (Department of the Jurisconsult). (2014). *Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi*. Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 3. Baskı.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi. (Şubat 2010). *Interlaken Bildirgesi*.

Aydın, Ö. D. (2014). Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15(4).

Bahadır, O. (2009). *Yaşama Hakkı*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Batum, S. (1996). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye*. İstanbul: Kavram Yayınları.

Bilgin, A.B. (2015). Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi- Olumlu Örnekler/Uygulamalar/Yaklaşımlar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2).

Bilgin, A.B. (2015). Bireysel Başvuruda 3 Yıl: Bir İnsan Hakları Karnesi- Olumsuz Örnekler/Uygulamalar/Yaklaşımlar. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2).

Cengiz, S. (2008). AİHM Kararlarının İç Hukuka Etkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (79).

Çınar, İ. (2013). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara: Şen Matbaa.

Çoban, A. R. (2011). Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi. *Hukab Sempozyum Serisi 1*, Ankara: Hukab Yayınları.

Çoban, A.R. (2011). Yeni Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun Mahkemenin İş Yüküne Etkisi Açısından Değerlendirilmesi. Musa Sağlam (Editör), *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru "Anayasa Şikâyeti" Konulu Uluslararası Sempozyum*. Ankara: HUKAB Yayınları.

Doğru, O. (2010). *Anayasa ile Karşılaştırmalı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme İçtüzüğü*. İstanbul: 12 Levha Yayınları.

Doğru, O. (2012). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Durmaz, C. (2013). Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Kriterleri. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara; Şen Matbaa.

Durmaz, C., Kılınç, B. Federal Almanya Mahkemesi'nde Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Yolu. Anayasa Mahkemesi Tarafından Federal Almanya'ya Bireysel Başvuru Kurumunun İncelenmesi İçin Gönderilen Raportörlerin Yayımlanmamış Çalışma Ziyareti Raporu.

Dursun, H. İ. (2014). Bireysel Başvuru Mekanizmasının Kabulü Sonrasında Genel Mahkemelerin İnsan Hakları Konusundaki Rolü ve Bu Bağlamda Anayasa'nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (112).

Ekinci, H. (2013). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadının Anayasa Mahkemesi İçtihadına Olası Etkisi. Musa Sağlam (Editör). *Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*. Ankara; Şen Matbaa.

Ekinci, H., Bahadır, A. (2012). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda 6 Ay Kuralı. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Ekinci, H., Sağlam, M. (2012). 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Emek, Ş. (2014). Alman Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Kabul Edilebilirlik Kriterleri ve Başvurular İçin Uygulanan Eleme Sistemi. Musa Sağlam, Serdar Gülenner, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru Yuvarlak Masa Toplantıları*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2010). *Anayasal Demokrasi*. (8. Baskı). Siyasal Kitabevi.

Fawcett, J.E.S. (1987). *The Application The European Convention on Human Rights*, Oxford: Clarendon Press.

Gören, Z. (2008). Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?. *Prof.Dr. Ergun Özbudun' a Armağan*, Cilt 2, Ankara: Yetkin Yayınları.

Göztepe, E. (1998). Anayasa Şikâyeti. Ankara: AÜHF Döner Sermaye Yayınları, No: 530.

Göztepe, E. (2011). Türkiye’de Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (95).

Gülener, S. (2013). Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak Keyfilik Kriteri. Musa Sağlam, Serdar Gülener, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru İncelemeleri I*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Haris, D.J., O’boyle, M. Bates., E.P. Buckley, C.M. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Oxford University Press.

Harutyunyan, G., Nussberger, A., Paczolay, P. (January 2011). *Study on Individual Access to Constitutional Justice*. Hukuk Yoluyla Demokrasi Avrupa Komisyonu (Venedik Komisyonu) 85inci Genel Kurul Otorumunda sunuldu, Venedik, CDL- AD(2010)039rev..

İnceoğlu, S. (2013) *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı* (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayın Basım Dağıtım.

İnternet: Başlar, K. (2014). Uluslararası Anlaşmaların Onaylanması, Üstünlüğü ve Anayasal Denetimi Üzerine. Türk Anayasa Hukuku Sitesi, <http://www.anayasa.gen.tr/baslar-90nciMadde.pdf> adresinden 30 Eylül 2014’de alınmıştır.

İnternet: Gönenç, L. 1982 Anayasası’nda Sessiz Devrim: 90. Madde Değişikliği ve Getirdiği Sorunlar. Yaşayan Anayasa, http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr/belgeler/analiz_ler/90_madde.pdf adresinden 30 Eylül 2014’te alınmıştır.

İyimaya, A. (2012). Bireysel Başvuru İncelemesinde Anayasaya Uygunluk Denetimi Sorunu ve İnsan Hakları Mahkemesi Modeli. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (116).

Kaboğlu, İ. Ö. (1998). *Özgürlükler Hukuku: İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı*. Genişletilmiş 4. Baskı. İstanbul: Afa Yayınevi.

Kaplan, R. (2013). Bireysel Başvuruda Dava Açan Belgeyle Bağlılık. *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. (2013-A).

Kaplan, R. (2013). Kanuna Karşı Bireysel Başvuru. *Bireysel Başvuru İncelemeleri*. Musa Sağlam, Serdar Gülenler, Recep Kaplan (Editörler). Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Karaman, E. (2013). *Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru*. Ankara: Oniki Levha Yayınları.

Katman, E. (2013). Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Başvuru ve Etkinliği Sorunu. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (107).

Kaya, E. (2013). Bireysel Başvurunun Anayasa Yargısına Etkisi: On Yıl Yasağı ve Kadının Soyadı Örneği. *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Musa Sağlam, Serdar Gülenler, Recep Kaplan (Editörler), Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Kaya, Ö. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargı Kararları Üzerindeki Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılınç, B. (2008). Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği. *Anayasa Yargısı*, (25).

Kırtepe, A. (2012). Bireysel Başvuru Hakkının Kapsamı, Kullanılması. *HUKAB*, (1).

Küçük, S. (2015). Açıkça Dayanaktan Yoksunluk. Hüseyin Turan, Recep Kaplan (Editörler). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Nalbant, A. (2010). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku ve Anayasal Bireysel Başvuru. *AIHM ve Türkiye-II Uluslararası Sempozyum*, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları.

Naula M. ve Catharina H. (2001), *Adil Yargılanma Hakkı*. İnsan Hakları El Kitabı, No 3, Şen Matbaa.

Oder, B. E. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları. *Bireysel Başvuru, “Anayasa Şikâyeti”*. HUKAB Sempozyum Serisi 1, HUKAB Yayınları.

Oduncu, L. N. (2014). Bireysel Başvuru Kanun Yolu İçin Dava Vekâletnamesinde Özel Yetkinin Yer Alması Zorunluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1).

Öncü, M. (2012). Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Özbey, Ö. (2013). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*. 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Özkan, C. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılama Usulü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztan, B. (2006). *Medenî Hukuk’un Temel Kaynakları* (23. Baskı). Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.

Pekcanıtez, H., Atalay, O. ve Özekes, M. (2008). *Medeni Usûl Hukuku Temel Bilgiler* (2. Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları.

Pınar, B., Meriç, N. (2009). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Yargı Harçlarına Bakışı: Yiğit ve Ülger Davaları Işığında Hak Arama Özgürlüğü ve Yargı Harçları İlişkisi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (84).

Reisoğlu, S. (2001). *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sabuncu, M. Y., Arnwine, S. E. (2004). Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu. *Anayasa Yargısı Dergisi*. No: 21.

Sağlam, F. (2006). Anayasa Şikâyeti Kurumunun Türk Hukukuna Kazandırılması İle İlgili Sorunlar ve Çözüm Olanakları. *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Ankara : Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Sağlam, F. (2011). Anayasa Şikâyetini Bekleyen Sorunlar. Türkiye Barolar Birliği, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Panelinde sunuldu, Ankara.

Sağlam, M. (2005). Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (60).

Sağlam, M. (2012). 1982 Anayasası ve 6216 Sayılı Kanun Çerçevesinde Bireysel Başvuru Konusu Haklar. *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Sağlam, M. (2012). YSK Kararları Bireysel Başvuru Konusu Olabilir mi?. *HUKAB*, (2), Ankara.

Sağlam, M. (2013), Anayasal Önem ve Önemli Bir Zarar Kriteri. Musa Sağlam, Serdar Gülenler, Recep Kaplan (Editörler). *Bireysel Başvuru İncelemeleri 1*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Şirin, T. (2015). Üçüncü Yılında Bir Bilanço: Türkiye Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Usulünün ve Kararlarının Değerlendirilmesi. Kamu Hukukçuları Platformu 5. Toplantısı, Ankara: 30-31 Mayıs 2015.

Tezcan, D., Erdem, M. R., Sancaktar, O., Önok, R. M. (2001). *İnsan Hakları El Kitabı* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Turhan, M. (2006). Anayasa Yargısının Demokratik Hukuk Devletindeki İşlevi ve Meşruluğu. *Anayasa Yargısı İncelemeleri 1*, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları.

Ural, S. S. (2013). *Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yalçınöz, B. (2014). Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlem ve Kararlar. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 1(2).

Yazıcı, S. (2010). Yeni Bir Uygulama Olarak Anayasa Şikâyeti – Konuşma. Ahmet Taşkın (Editör). AİHM ve Türkiye II, Uluslararası Sempozyum, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Yayın No: 8, 9(15).

Yokuş, S. (2014). Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti). Sevtap Yokuş (Editör). *Türkiye’de Anayasa Şikâyetini Hazırlayan Koşullar*. Ankara: Seçkin Yayınları.

AİHM KARARLARI

3A.CZ S.R.O./Çek Cumhuriyeti, B. No. 21835/06, 10/2/2011.

Adrian Mihai Ionescu/Romanya, B. No. 36659/04, 1/6/2010.

Aerts/ Belçika, B. No. 25357/94, 30/7/1998.

Affaire Giusti/İtalya, B. No. 13175/03, 18/10/2011.

Alvaro Baragiola v. Switzerland, B. No. 17265/90, 21/10/1990.

Baghli/Fransa, B. No. 34374/97, 30/11/1999.

Bakan/Türkiye, B. No. 50939/99, 12/6/2007.

Bakan/Türkiye, B. No. 50939/99, 12/6/2007.

Bazhenov/Rusya, B. No. 37930/02, 20/10/2005.

Çelik/Türkiye, B. No. 52991/99, 23/9/2004.

Debeffe/Belçika (kk), B. No. 64612/01, 9/7/2002.

Eon/Fransa, B. No. 26118/10, 14/3/2013.

Feldbrugge/Hollanda, B. No. 8562/79, 29/05/1986.

Folgerø ve Diğerleri/Norveç, B. No. 15472/02, 29/6/2007.

Gaftoniuc/Romanya, B. No. 30934/05, 22/2/2011.

Gagliano Giorgi/İtalya, B. No. 23563/07, 6/3/2012.

Garcia Ruiz v. Spain, B. No. 30544/96, 21/1/1999.

García Ruiz/İspanya, B. No. 30544/96, 21/1/1999.

Giuran/Romanya, B. No. 24360/04, 21/6/2011.

Hasan Uzun/Türkiye, B. No. 10755/13, 14/5/2013.

- Hermann Bock/Almanya, B. No. 11118/84, 29/3/1989.
- Holub/Çek Cumhuriyeti, B. No. 24880/05, 14/12/2010.
- Jasinskis/Letonya, B. No. 45744/08, 21/12/2010.
- Karlheinz Schmidt/Almanya, B. No. 13580/88, 18/7/1994.
- Kemal Uzan vd./ Türkiye, B. No. 18240/03, 29/3/2011.
- Kemmache/Fransa, B. No. 14992/89, 2/11/1993.
- Korolev/Rusya, B. No. 2551/05, 1/7/2010.
- Kozacıoğlu/Türkiye, B. No. 2334/03, 19/2/2009.
- Kreuz/Polonya, B. No. 28249/95, 19/6/2001.
- Ladislav Holub/Çek Cumhuriyeti, B. No. 24880/05, 14/12/2010.
- Ladygin/ Rusya, B. No. 35365/05, 30/8/2011.
- Liga Portuguesa De Futebol Profissional/Portekiz, B. No. 49639/09, 3/4/2012.
- Loizidou/Türkiye (İlk İtirazlar), B. No. 15318/89, 23 Mart 1995.
- Manuela Ștefănescu/Romanya, B. No. 11774/04, 12/4/2011.
- Manuela Ștefănescu/Romanya, B. No. 11774/04, 12/4/2011.
- Matausek/Çek Cumhuriyeti, B. No. 9965/08, 29/3/2011.
- Milatova vd./Çek Cumhuriyeti, B. No. 61811/00, 21/6/2005.
- Oleg Vyacheslavovich Ladygin/Rusya, B. No. 35365/05, 30/8/2011.
- P.M./Birleşik Krallık, B. No. 6638/03, 24/8/2004.
- Papachelas/Yunanistan, B. No. 31423/96, 25/3/1999.
- Rinck/Fransa, B. No. 18774/09, 19/9/2010.
- Ruiz-Mateos/İspanya, B. No. 12952/87, 23/06/1993.
- Schenk/İsviçre, B. No. 10862/84, 12/7/1988.

Sisojeva ve diğçerleri/Letonya, B. No. 60654/00, 15/1/2007.

Tahsin İpek/Türkiye, B. No. 39706/98, 7/11/2000.

Van Der Mussele/Belçika, B. No. 8919/80, 23/11/1983.

Van Velden/Hollanda, B. No. 30668/08, 19/7/2011.

Vladimir Petrovich Korolev/Rusya, B. No. 25551/05, 1/7/2010.

Vladimir Petrovich Korolev/Rusya, B. No. 25551/05, 1/7/2010.

Worm/Avusturya, B. No. 22714/93, 29/8/1997.

Zarb Adami/Malta, B. No. 17209/02, 20/6/2006.

ANAYASA MAHKMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU KARARLARI

B. No. 2012/22, 25/12/2012.

B. No. 2012/51, 25/12/2012.

B. No. 2012/1027, 12/2/2013.

B. No. 2012/1075, 12/2/2013.

B. No. 2012/162, 12/2/2013.

B. No. 2012/171, 12/2/2013.

B. No. 2012/329, 12/2/2013.

B. No. 2012/620, 12/2/2013.

B. No. 2012/695, 12/2/2013.

B. No. 2012/832, 12/2/2013.

B. No. 2012/30, 5/3/2013.

B. No. 2012/644, 5/3/2013.

B. No. 2012/743, 5/3/2013.

B. No. 2012/837, 5/3/2013.

B. No. 2013/4424, 6/3/2013.

B. No. 2012/403, 26/3/2013.

B. No. 2012/946, 26/3/2013.

B. No. 2013/781, 26/3/2013.

B. No: 2012/946, 26/3/2013.

B. No. 2012/1056, 16/4/2013.

B. No. 2012/317, 16/4/2013.

B. No. 2012/649, 16/4/2013.

B. No. 2012/869, 16/4/2013.

B. No. 2013/1243, 16/4/2013.

B. No. 2013/439, 16/4/2013.

B. No. 2013/469, 16/4/2013.
B. No. 2013/906, 16/4/2013.
B. No. 2012/307, 16/5/2013.
B. No. 2013/1134, 16/5/2013.
B. No. 2013/1281, 16/5/2013.
B. No. 2013/1375, 16/5/2013.
B. No. 2013/2001, 16/5/2013.
B. No: 2013/1134, 16/5/2013.
B. No. 2013/102, 30/5/2013.
B. No. 2012/665, 13/6/2013.
B. No. 2013/1258, 13/6/2013.
B. No. 2013/1610, 13/6/2013.
B. No. 2013/1751, 13/6/2013.
B. No. 2013/2428, 13/6/2013.
B. No. 2013/757, 13/6/2013.
B. No. 2012/13, 2/7/2013.
B. No. 2012/338, 2/7/2013.
B. No. 2012/726, 2/7/2013.
B. No. 2013/7290, 17/7/2013.
B. No. 2012/1181, 17/9/2013.
B. No. 2012/1334, 17/9/2013.
B. No. 2013/1936, 17/9/2013.
B. No. 2012/969; 18/9/2013.
B. No. 2013/1586, 18/9/2013.
B. No. 2013/1936, 18/9/2013.
B. No. 2013/3351, 18/9/2013.
B. No. 2013/2404, 30/9/2013.
B. No. 2013/4061, 30/9/2013.
B. No. 2013/1123, 2/10/2013.
B. No. 2013/1613, 2/10/2013.
B. No. 2013/2767, 2/10/2013.
B. No. 2013/514, 2/10/2013.
B. No. 2013/6901, 2/10/2013.
B. No. 2012/1198, 7/11/2013.
B. No. 2012/660, 7/11/2013.
B. No. 2013, 772, 7/11/2013.
B. No. 2013/1582, 7/11/2013.
B. No. 2012/1158, 21/11/2013.
B. No. 2012/615, 21/11/2013.
B. No. 2012/828, 21/11/2013.

B. No. 2013/1430, 21/11/2013.
B. No. 2013/4413, 21/11/2013.
B. No. 2013/2447, 22/11/2013.
B. No. 2012/849, 4/12/2013.
B. No. 2013/1213, 4/12/2013.
B. No. 2013/5486, 4/12/2013.
B. No. 2013/7521, 4/12/2013.
B. No. 2012/650, 5/12/2013.
B. No. 2013/1115, 5/12/2013.
B. No. 2012/1075, 12/12/2013.
B. No. 2013/1813, 17/12/2013.
B. No. 2012/989, 19/12/2013.
B. No. 2013/2187, 19/12/2013.
B. No. 2013/2954, 19/12/2013.
B. No. 2013/850, 19/12/2013.
B. No. 2012/95, 25/12/2013.
B. No. 2012/1040, 9/1/2014.
B. No. 2012/625, 9/1/2014.
B. No. 2013/1977, 9/1/2014.
B. No. 2013/276, 9/1/2014.
B. No. 2013/533, 9/1/2014.
B. No. 2013/695, 9/1/2014.
B. No. 2013/2103, 14/1/2014.
B. No. 2013/5028, 14/1/2014.
B. No. 2013/5062, 14/1/2014.
B. No. 2013/2116, 23/1/2014.
B. No. 2013/2600, 23/1/2014.
B. No. 2013/6401, 23/1/2014.
B. No. 2013/841, 23/1/2014.
B. No. 2012/574, 6/2/2014.
B. No. 2013/3912, 6/2/2014.
B. No. 2013/5554, 6/2/2014.
B. No. 2013/816, 6/2/2014.
B. No. 2013/8479, 6/2/2014.
B. No. 2012/603, 20/2/2014
B. No. 2013/3081, 20/2/2014.
B. No. 2013/394, 6/3/2014.
B. No. 2013/4424, 6/3/2014.
B. No. 2012/1254, 7/3/2014.
B. No. 2013/5267, 7/3/2014.

B. No. 2013/1780, 20/3/2014.
B. No. 2013/5718, 20/3/2014.
B. No. 2013/6179, 20/3/2014.
B. No. 2013/6314, 20/3/2014.
B. No. 2014/3986, 2/4/2014.
B. No. 2013/6833, 3/4/2014.
B. No. 2013/4785, 15/4/2014.
B. No. 2013/5278, 15/4/2014.
B. No. 2013/6325, 15/4/2014.
B. No. 2013/849, 15/4/2014.
B. No. 2013/1581, 16/4/2014.
B. No. 2012/1269, 8/5/2014.
B. No. 2012/575, 8/5/2014.
B. No. 2013/2625, 8/5/2014.
B. No. 2013/3054, 8/5/2014.
B. No. 2013/596, 8/5/2014.
B. No. 2013/1280, 28/5/2014.
B. No. 2013/8613, 28/5/2014.
B. No. 2014/4705, 29/5/2014.
B. No. 2013/7800, 18/6/2014.
B. No. 2013/409, 25/6/2014.
B. No. 2014/256, 25/6/2014.
B. No. 2012/855, 26/6/2014.
B. No. 2013/1752, 26/6/2014.
B. No. 2013/2030, 26/6/2014.
B. No. 2013/2263, 26/6/2014.
B. No. 2013/252, 26/6/2014.
B. No. 2013/1075, 30/6/2014.
B. No. 2013/4187, 30/6/2014.
B. No. 2013/5574, 30/6/2014.
B. No. 2013/7309, 30/6/2014.
B. No. 2014/1397, 30/6/2014.
B. No. 2014/5938, 8/7/2014.
B. No. 2014/2747, 11/7/2014.
B. No. 2013/1664, 16/7/2014,
B. No. 2013/2744, 16/7/2014.
B. No. 2014/184, 16/7/2014.
B. No. 2013/5338, 17/7/2014.
B. No. 2013/6254, 17/7/2014.
B. No. 2013/7290, 17/7/2014.

B. No. 2013/9786, 17/7/2014.
B. No. 2013/9793, 17/7/2014.
B. No. 2014/232, 17/7/2014.
B. No. 2014/505, 17/7/2014.
B. No. 2014/11438, 23/7/2014.
B. No. 2014/1944, 23/7/2014.
B. No. 2014/287, 31/7/2014.
B. No. 2013/1428, 8/9/2014.
B. No. 2013/2568, 8/9/2014.
B. No. 2013/8492, 8/9/2014.
B. No. 2014/13625, 8/9/2014.
B. No. 2012/1266, 17/9/2014.
B. No. 2013/2237, 18/9/2014.
B. No. 2013/5609, 18/9/2014.
B. No. 2013/6585, 18/9/2014.
B. No. 2013/7087, 18/9/2014.
B. No. 2013/1660, 15/10/2014.
B. No. 2013/7168, 15/10/2014.
B. No. 2013/997, 15/10/2014.
B. No. 2013/1401, 16/10/2014.
B. No. 2013/3771, 16/10/2014,
B. No. 2013/6363, 16/10/2014.
B. No. 2013/8397, 16/10/2014.
B. No. 2013/9559, 16/10/2014.
B. No. 2014/7831, 30/10/2014.
B. No. 2013/5083, 31/10/2014.
B. No. 2014/11717, 4/11/2014.
B. No. 2014/1643, 4/11/2014.
B. No. 2012/1223, 5/11/2014.
B. No. 2012/29, 5/11/2014.
B. No. 2013/6140, 5/11/2014.
B. No. 2013/6799, 5/11/2014.
B. No. 2013/6986, 5/11/2014.
B. No. 2013/9032, 5/11/2014.
B. No. 3013/6986, 5/11/2014.
B. No. 2013/1461, 12/11/2014.
B. No. 2013/1728, 12/11/2014.
B. No. 2014/6192, 12/11/2014.
B. No. 2013/5644, 17/11/2014.
B. No. 2013/7527, 17/11/2014.

B. No. 2014/1255, 17/11/2014.
B. No. 2014/1374, 17/11/2014.
B. No. 2014/243, 17/11/2014.
B. No. 2012/1258, 19/11/2014.
B. No. 2013/1764, 19/11/2014.
B. No. 2014/2021, 19/11/2014.
B. No. 2013/7526, 20/11/2014.
B. No. 2012/1277, 20/11/2014.
B. No. 2013/2202, 20.11.2014.
B. No. 2014/192, 20/11/2014.
B. No: 2014/3194, 20/11/2014.
B. No. 2013/3996, 25/11/2014.
B. No. 2014/19023, 5/12/2014.
B. No. 2013/1995, 10/12/2014.
B. No. 2013/9117, 10/12/2014.
B. No. 2013/9117, 10/12/2014.
B. No. 2014/1125, 10/12/2014.
B. No. 2014/18803, 10/12/2014.
B. No. 2014/5809, 10/12/2014.
B. No. 2013/2370, 11/12/2014.
B. No. 2013/769, 11/12/2014.
B. No. 2014/236, 11/12/2014.
B. No. 2013/64, 30/12/2014.
B. No. 2014/10531, 30/12/2014.
B. No. 2014/1313, 30/12/2014.
B. No. 2014/2546, 30/12/2014.
B. No. 2014/3798, 30/12/2014.
B. No. 2014/6969, 30/12/2014.
B. No. 2014/11062, 31/12/2014.
B. No. 2013/3924, 6/1/2015.
B. No. 2013/6932, 6/1/2015.
B. No. 2013/7054, 6/1/2015.
B. No. 2014/8842, 6/1/2015.
B. No. 2014/253, 9/1/2015.
B. No. 2013/1761, 21/1/2015.
B. No. 2013/1798, 22/1/2015.
B. No. 2014/12348, 22/1/2015.
B. No. 2014/18926, 22/1/2015.
B. No. 2013/28, 25/2/2015.
B. No. 2013/6581, 25/2/2015.

B. No.2014/5897, 25/2/2015.
B. No. 2013/6217, 26/2/2015.
B. No. 2013/6217, 26/2/2015.
B. No. 2013/2076, 10/3/2015.
B. No. 2013/8667, 10/3/2015.
B. No. 2013/988, 10/3/2015.
B. No. 2014/2710, 10/3/2015.
B. No. 2014/3060, 10/3/2015.
B. No. 2014/9803, 10/3/2015.
B. No. 2015/4176, 17/3/2015.
B. No. 2013/1852, 25/3/2015.
B. No. 2013/1202, 25/3/2015.
B. No. 2013/2212, 25/3/2015.
B. No. 2013/433, 25/3/2015.
B. No. 2013/9321, 25/3/2015.
B. No. 2014/19397, 25/3/2015.
B. No. 2014/5909, 25/3/2015.
B. No. 2012/1144, 8/4/2015.
B. No. 2013/1015, 8/4/2015.
B. No. 2013/1997, 8/4/2015.
B. No. 2013/2319, 8/4/2015.
B. No. 2013/3614, 8/4/2015.
B. No. 2013/6617, 8/4/2015.
B. No. 2014/14061, 8/4/2015.
B. No. 2013/1615, 15/4/2015.
B. No. 2013/5619, 15/4/2015.
B. No. 2013/8756, 15/4/2015.
B. No. 2013/2751, 16/4/2015.
B. No. 2013/560, 16/4/2015.
B. No. 2014/18842, 16/4/2015.
B. No. 2013/1993, 6/5/2015.
B. No. 2013/1822, 20/5/2015.
B. No. 2014/1026, 20/5/2015.
B. No. 2013/4189, 21/5/2015.
B. No. 2013/5549, 21/5/2015.
B. No. 2013/7674, 21/5/2015.
B. No. 2013/2312, 4/6/2015.
B. No. 2013/5876, 4/6/2015.
B. No. 2013/9343, 4/6/2015.
B. No. 2014/12151, 4/6/2015.

B. No. 2014/15220, 4/6/2015.
B. No. 2013/2131, 10/6/2015.
B. No. 2013/6670, 10/6/2015.
B. No. 2013/7318, 10/6/2015.
B. No. 2014/2345, 10/6/2015.
B. No. 2014/1500, 22/6/2015.
B. No. 2014/3146, 22/6/2015.
B. No. 2014/634, 22/6/2015.
B. No. 2014/6873, 22/6/2015.
B. No. 2012/1281, 24/6/2015.
B. No. 2013/1125, 25/6/2015.
B. No. 2014/4657, 25/6/2015.
B. No. 2013/1013, 2/7/2015.
B. No. 2013/3072, 2/7/2015.
B. No. 2013/5126, 2/7/2015.
B. No. 2013/6237, 2/7/2015.
B. No. 2013/7766, 2/7/2015.
B. No. 2013/8598, 2/7/2015.
B. No. 2013/9352, 2/7/2015.
B. No. 2014/12166, 2/7/2015.
B. No. 2013/1958, 7/7/2015.
B. No. 2013/2539, 7/7/2015.
B. No. 2013/3583, 7/7/2015.
B. No. 2013/759, 7/7/2015.
B. No. 2013/9345, 7/7/2015.
B. No. 2014/6128, 7/7/2015.
B. No. 2014/9054, 7/7/2015.
B. No. 2013/385, 14/7/2015.
B. No. 2014/12225, 14/7/2015.
B. No. 2015/144, 14/7/2015.
B. No. 2015/6723, 14/7/2015.
B. No. 2015/8818, 14/7/2015.
B. No. 2015/13854, 14/8/2015.
B. No. 2013/2578, 8/9/2015.
B. No. 2013/9089, 8/9/2015.
B. No. 2013/9418, 9/9/2015.
B. No. 2013/1943, 9/9/2015.
B. No. 2013/2696, 9/9/2015.
B. No. 2013/4291, 9/9/2015.
B. No. 2013/9418, 9/9/2015.

B. No. 2014/16838, 9/9/2015.
B. No. 2015/15277, 11/9/2015.
B. No. 2013/2351, 16/9/2015.
B. No. 2015/10459, 1/10/2015.
B. No. 2015/15950, 2/10/2015.
B. No: 2015/15977, 6/10/2015.
B. No. 2013/1429, 14/10/2015.
B. No. 2013/6379, 14/10/2015.
B. No. 2014/11644, 14/10/2015.
B. No. 2014/277, 14/10/2015.
B. No.2014/11644, 14/10/2015.
B. No. 2013/1579, 15/10/2015.
B. No. 2013/6800, 15/10/2015.
B. No. 2013/1138, 27/10/2015.
B. No. 2013/8503, 27/10/2015.
B. No. 2013/9466, 27/10/2015.
B. No. 2013/1655, 4/11/2015.
B. No. 2013/2841, 4/11/2015.
B. No. 2013/6602, 4/11/2015.
B. No.2013/6358, 4/11/2015.
B. No. 2015/16437, 10/11/2015.
B. No. 2013/1789, 11/11/2015.
B. No. 2013/2105, 11/11/2015.
B. No. 2013/2623, 11/11/2015.
B. No. 2013/7979, 11/11/2015.
B. No. 2013/9880, 11/11/2015.
B. No. 2014/13044, 11/11/2015.
B. No. 2013/3128, 18/11/2015.
B. No. 2013/6068, 18/11/2015.
B. No. 2015/8764, 18/11/2015.
B. No. 2013/3594, 18/11/2015.
B. No. 2013/6208, 18/11/2015.
B. No. 2013/5859, 19/11/2015.
B. No. 2015/6402, 19/11/2015.
B. No. 2015/17762, 1/12/2015.
B. No. 2015/18203, 1/12/2015.
B. No. 2015/17968, 2/12/2015.
B. No. 2013/1566, 10/12/2015.
B. No. 2013/3228, 10/12/2015.
B. No. 2013/604, 10/12/2015.

B. No. 2013/6367, 10/12/2015.
B. No. 2013/7666, 10/12/2015.
B. No. 2014/8843, 10/12/2015.
B. No. 2013/216, 11/12/2015.
B. No. 2015/18582, 15/12/2015.
B. No. 2013/4580, 16/12/2015.
B. No. 2015/19133, 16/12/2015.
B. No. 2013/1631, 17/12/2015.
B. No. 2013/2947, 17/12/2015.
B. No. 2013/3044, 17/12/2015.
B. No. 2013/4188, 17/12/2015.
B. No. 2013/5973, 17/12/2015.
B. No. 2016/220, 20/1/2016.
B. No. 2013/6785, 3/2/2016.
B. No. 2014/4301, 3/2/2016.
B. No. 2013/8660, 4/2/2016.
B. No. 2016/2602, 12/2/2016.
B. No. 2016/2728, 16/2/2016.
B. No. 2014/11864, 24/2/2016.
B. No. 2016/3349, 24/2/2016.
B. No. 2013/1827, 25/2/2016.
B. No. 2013/4690, 25/2/2016.
B. No. 2013/4836, 9/3/2016.
B. No. 2016/4754, 16/3/2016.
B. No. 2016/5993, 5/4/2016.
B. No. 2016/6003, 7/4/2016.
B. No. 2013/5319, 13/4/2016.
B. No. 2013/4569, 14/4/2016.
B. No. 2013/5461, 14/4/2016.
B. No. 2014/3930, 29/6/2016.
B. No. 2014/3567, 30/6/2016.

ANAYASA MAHKMESİNİN GENEL KURUL KARARLARI

AYM E.2009/85, K.2011/49, 10/3/2011.
AYM E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012.
AYM E.2011/26, K.2012/41, 15/3/2012.
AYM E.2011/150, K.2013/30, 14/2/2013.

EK-1. Bireysel başvuru formu

T.C.
ANAYASA MAHKEMESİ

BİREYSEL BAŞVURU FORMU

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesine göre hazırlanmıştır.

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

BİREYSEL BAŞVURU FORMU	
1- KİŞİSEL BİLGİLER <u>A- GERÇEK KİŞİLER İÇİN</u> BAŞVURUCUNUN 1- T.C. KİMLİK NUMARASI : 2- ADI: <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 3 - SOYADI : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 4- CİNSİYETİ: ERKEK : ☐ KADIN : ☐ 5- UYRUĞU : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 6- MESLEĞİ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> GÜN <input style="width: 30px; border: 1px solid black;"/> AY <input style="width: 30px; border: 1px solid black;"/> YIL <input style="width: 30px; border: 1px solid black;"/> 7- DOĞUM YERİ VE TARİHİ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 8- YAZIŞMA ADRESİ: <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 9- TELEFON NUMARASI VE ELEKTRONİK POSTA ADRESİ a- EV : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> b- İŞ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> c- CEP : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> ç- ELEKTRONİK POSTA ADRESİ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> AVUKATININ 1- ADI: <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 2 - SOYADI : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 3- YAZIŞMA ADRESİ: <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> 4- TELEFON NUMARASI VE ELEKTRONİK POSTA ADRESİ a- EV : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> b- İŞ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> c- CEP : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/> ç- ELEKTRONİK POSTA ADRESİ : <input style="width: 150px; border: 1px solid black;"/>	

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

<u>B- TÜZEL KİŞİLER İÇİN</u>	
BAŞVURUCUNUN	
1- UNVANI :	
2- ADRESİ :	
 TEMSİLE YETKİLİ KİŞİNİN	
1- T.C. KİMLİK NUMARASI:	
2- ADI:	3 - SOYADI :
4- UYRUĞU :	
5- MESLEĞİ :	GÜN AY YIL
6- DOĞUM YERİ VE TARİHİ :	
7- YAZIŞMA ADRESİ:	
 8- TELEFON NUMARASI VE ELEKTRONİK POSTA ADRESİ	
a- EV :	
b- İŞ :	
c- CEP :	
ç- ELEKTRONİK POSTA ADRESİ :	
AVUKATININ	
1- ADI:	2 - SOYADI :
3- YAZIŞMA ADRESİ:	
 4- TELEFON NUMARASI VE ELEKTRONİK POSTA ADRESİ	
a- EV :	
b- İŞ :	
c- CEP :	
ç- ELEKTRONİK POSTA ADRESİ :	

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

II- AÇIKLAMALAR

A- Kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti:

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 40 satırda 3.500 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

B- Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenlerle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar:

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 40 satırda 3.500 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

C- Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının açıklanması:

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 18 satırda 1.575 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

III- BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLDİĞİNE İLİŞKİN BİLGİLER**A- Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar:**

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 11 satırda 875 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

B- Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih:

1- KARARI VEREN MAHKEME/MERCİİ/ MAKAM :

2- KARARIN TARİHİ VE SAYISI:

3- TEBLİĞ VEYA ÖĞRENME TARİHİ :

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

C- Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar:**1- MAZERET NEDENİ :**

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 6 satırda 490 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

2- MAZERETİN BAŞLANGIÇ VE BİTİŞ TARİHİ

a- BAŞLANGIÇ TARİHİ : / /

b- BİTİŞ TARİHİ : / /

3- MAZERETE İLİŞKİN BELGELER :

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 7 satırda 575 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

IV- DİĞER BİLGİLER

A- Başvurucunun Anayasa Mahkemesi önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası:

B- Başvurucunun kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçesi:

1-TALEBİ YOK : ☐

2-TALEBİ VAR : ☐

GEREKÇESİ :

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 6 satırda 490 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

EK-1. (devam) Bireysel başvuru formu

V- SONUÇ TALEPLERİ

AÇIKLAMA: Bu alana en fazla 13 satırda 1.130 karakter girişi yapılabilir. Elektronik olarak daha fazla veri girilerek kaydedilse dahi, belgenin belirtilen sınırı aşan kısmı için yazıcıdan çıktı alınması mümkün değildir. (Lütfen bu açıklamayı okuduktan sonra siliniz).

Bu başvuru formunda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu; formda belirtilen bilgilerde, adreslerimde veya başvuruya ilgili koşullarda herhangi bir değişiklik meydana geldiğinde Mahkemeye bildireceğimi beyan ederim.

Başvurucu :

Temsilcisi/Avukatı :

Tarih : / /

İmza :

EKLER

- 1- Yetki belgesi veya vekâletname
 - 2- Başvuru harcının ödendiğine dair belge
 - 3- Nüfus cüzdanı örneği, başvuru yabancısı ise geçerli kimlik belgesi
 - 4- Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi
 - 5- Kesin karar ya da işlemin tebliğ belgesi
 - 6- Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri
 - 7- Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve miktarı ile buna ilişkin belgeler
 - 8- Başvuru süresinde yapılamamışsa mazereti ispatlayan belgeler
- Başvurucu ihlal iddiasına dayanak gösterilen belgelere erişememişse bunun nedenleri ve gerekçeleri

EK-2. Eksikliğin giderilmesi bildirimi

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 201.../...

.././2016

Konu : Eksikliğin Giderilmesi Bildirimi

Sayın (T.C. Kimlik No.) vekili Av.

..... Mahallesi, Sokak, No:.....,

Anayasa Mahkemesine tarihinde yaptığınız ve 201../... sayılı bireysel başvuru numarası ile kayda alınan bireysel başvuruya ilişkin form ve eki evrak incelendi.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Form ve Eklerinin Ön İncelemesi ve Eksiklikler" kenar başlıklı 66. maddesinde de; Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru formlarının şekil şartlarını haiz olup olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin süresinde tamamlanıp tamamlanmadığı yönünden inceleneceği belirtilmiş ve bu kapsamda tespit edilen eksikliklerin geçerli mazeret olmaksızın öngörülen sürelerde tamamlanmadığı hallerde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği hükme bağlanmıştır.

Bu itibarla; aşağıda tespit edilen eksikliklerin tamamlanarak iş bu yazının tarafınıza tebliğ tarihinden itibaren onbeş (15) gün içinde adınız, soyadınız, T.C. kimlik numaranız ve yukarıda belirtilen bireysel başvuru numaranızı içeren bir dilekçe ile mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine veya bizzat Anayasa Mahkemesine ibraz etmeniz gerekmektedir.

EK-2. (devam) Eksikliğin giderilmesi bildirimi

Yukarıda belirtilen sürede geçerli bir mazeret olmaksızın tespit edilen eksikliklerin tamamlanmaması durumunda başvurunuz reddedilecektir. Ayrıca anılan yöntem dışında posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgeler kabul edilmeyerek kayda alınmayacaktır.

Anayasa Mahkemesince gerekli görüldüğünde bireysel başvurunuzla ilgili olarak sizinle yazışma yapılacak ve nihayetinde de başvurunuzla ilgili verilen karar tarafınıza tebliğ edilecektir. Bunun haricinde başvurunuzun süreci ile ilgili olarak telefon ve sözlü müracaatlarınıza cevap verilmeyecektir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır

.....

Genel Sekreter Adına
Raportör

TESPİT EDİLEN EKSİKLİKLER

1-

2-

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Oduncu, Leyla Nur
 Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
 Doğum tarihi ve yeri : 27/9/1988- Bolvadin/Afyonkarahisar
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 05434059124
 e-mail : leylanur_88@hotmail.com
 leyla.nur.turk@anayasa.gov.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku ABD	Devam Ediyor
Lisans	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	2010
Lise	Bolvadin Mustafa Hüsnü Gemici Anadolu Öğretmen Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2011-2012	Afyonkarahisar Barosu	Avukatlık Stajı
2012-...	Anayasa Mahkemesi	Raportör Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Türk Borçlar Kanunu, Afyonkarahisar Barosu Yayınları, 2011.

Bireysel Başvuru Kanun Yolu İçin Dava Vekâletnamesinde Özel Yetkinin Yer Alması Zorunluluğu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, Y. 2014, Sa. 1, 209-241.

GAZİ GELECEKTİR...

